उपोद्घातः ।

सुगृहीतनामधेयभगवद्धरिभद्रसूरिसूत्रितां वृत्तिमेतां ललितविस्तराख्यां प्रादुर्भाव्यमानां प्रज्ञाचक्षुष्काः प्रतीच्छन्तु, इयं च वृत्तिरादिमैव, यतो विंशत्यधिकानामप्युपलभ्यमानानां चैत्यवन्दनसूत्रविवरणानां नैकं किमपि विवरणमितः प्राचीनं। अन्यच्च-भगवान् श्रीहरिभद्रोऽप्यारम्भे यदुवाच—'यावत्तथापि विज्ञातमर्थजातं मया गुरोः। तावदेव निगदतः' (२ श्लोकः) तत् ज्ञापयति यदुत न श्रीहरिभद्रसूरिकाले विवरणं किमप्यस्य वित्तमभूत्, अन्यथा यथा-'यद्यपि मया तथाऽन्यैः कृताऽस्य विवृति' रिति आवश्यकव्याख्यायामन्यकृतिं सस्मार तथाऽत्रापि प्राचीनं चेदभविष्यद्विवरणं निरदेक्ष्यदवश्यं, न च गुरोरधिगतमात्रार्थविवरणकृतिं च प्रत्यज्ञास्यत्। किञ्च-श्रीमतां सत्तासमये ऽनेकास्ते आसन् स्वयूथ्या ये चैत्यवन्दनसूत्रं मन्त्र इवाविवृतमेव स्वस्मरणेनानिष्टघातपूर्वकेष्टप्राप्तिनिबन्धनममंसत, तदर्थमेव च भगवान् 'तत्सम्पादनार्थमेव च नो व्याख्याऽऽरम्भप्रयासः' इत्युक्त्वा व्याख्यावोधजन्यमेव सम्यक्करणं ज्ञापितवान्, पर्यवसानेऽपि च व्याख्यायाः 'शुष्केक्षुचर्वणप्रायमविज्ञातार्थमध्ययन' मित्यपि निजगाद, केचित्तु चैत्यवन्दनस्य सुगमतां मन्वाना व्याख्याया निरर्थकताममिमेनिरे तानपेक्ष्य चोवाच वाचंयमपुङ्गवः 'ये सत्वाः कर्मवशतो मत्तोऽपि जडबुद्धयः। तेषां हिताय गदतः' इति प्रारम्भ एव वाक्यम्, केचित्त्वविवृतं चैत्यवन्दनसूत्रं दृष्ट्वा विभाव्य चाभावितार्थत्वं निष्फलतां निश्चिक्यिरे तत्क्रियायाः, कथमन्यथा जङ्घाचारणविद्याचारणादिकृतायाः यस्यास्त्रिसन्ध्यमकरणे महानिशीथागमोदितप्रायश्चित्तसद्भावे सति तस्याः साफल्यमाविष्कर्त्तुं प्रयासं विदध्यात्, साफल्यसम्पत्तय एव च क्रियाया विवर-

॥ २ ॥

णस्य च सम्यकृतिः 'प्रायोऽधिकृतसूत्रोक्तेनैवे' त्यादिना अधिकारलक्षणानि च 'एतद्बहुमानिन' इत्यादिना तल्लक्षणानामपि लिङ्गानि च 'तत्कथाप्रीतिः' इत्यादिना प्रतिपादितानि, तच्चतश्चैत्यवन्दनस्य विधिर्विवरणं च श्रीमद्धरिभद्रोपज्ञं,नान्यत्र क्वापि श्रीमद्भ्यः प्राक्तनेषु सूत्रनिर्युक्तिभाष्यचूर्णिवृत्त्यादिषु दृश्येते इमे,चैत्यवन्दनभाष्यकारश्रीदेवेन्द्रसूर्यादिभिर्ललितविस्तरातोऽधिकारा नव गृहीता इत्युक्तम्। सूरिभिश्च कुलमण्डनाख्यैर्विचार (सार) सङ्ग्रहे स्पष्टमेतत्प्रामाण्येनैव चैत्यवन्दनविधेः प्रामाण्यं प्रत्यपादि,स्पष्टितं च तत्र श्रीमतां पूर्वधरासन्नकालभावित्वमपि, तथा च ये वैयावृत्त्यकरसूत्रतत्स्तुत्योरपलापकास्ते दूरतरमपास्ताः, चतुर्दशशतीप्रकरणप्रासादप्रतिष्ठापटिष्ठैरेव श्रीहरिभद्रसूरिभिरेतस्या वृत्तेर्वैयावृत्त्यकरसूत्रतत्स्तुतिनियतक्रियानियामिकाया निश्चयात्, किञ्च श्रीपञ्चाशकवृत्त्यष्टकवृत्त्याद्युक्तः श्रीहरिभद्रसूरीणामङ्कोऽपि 'विरह' इत्यभिधानमयोऽत्र प्रकरणान्त्यभागे ग्रन्थोपसंहारे प्रशस्तौ चेत्येवं त्रिरुक्तः समुपलभ्यत एव, अन्यच्च—श्रीमन्तः सिद्धर्षयोऽप्येनां वृत्तिं ललितविस्तराभिधां स्वप्राक्कालीनैरनागतं मामतिशयितविज्ञानेन विज्ञाय श्रीहरिभद्रसूरिवराश्चक्रुरिति स्पष्टतममाख्यासिषुरिति उपमितिभवप्रपञ्चाकथाया आद्य एव प्रस्तावे, ततो निस्सन्दिग्धमेतद् यदुत नैते श्रीसिद्धर्षिसमानकालोद्भवाः,किन्तु प्राचीना एव ततः,अन्यच्च प्राकृतकुवलयमालाकृतो दाक्षिण्यचिह्नसूरयोऽप्यस्मार्षुरेनानभियुक्ततमान्, किञ्च श्रीमद्भिर्विहितां नन्दीसूत्रलघुविवृत्तिमनुसृत्य श्रीमतां स्पष्टं प्राभृतादीनां पूर्वगतभेदानामासन्नव्युच्छेदमभिसमीक्ष्यापि प्राचीनतमत्वमेषां न सन्देहकोटीमाटीकते। मुद्रितचरामप्येनां सपञ्जिकामधुना दुष्प्रापामवलोक्य मुद्रणमेतस्या वृत्तेर्विहितम्, सूक्ष्मटीप्पनेन चालङ्कृतैषा, तद्विमृश्यैनां यथार्थमनिशमनुतिष्ठन्तु सज्जना इति विज्ञप्य विरम्यते।

अलेख्यानन्दसाधुना (वीरात्) २४६० भाद्रपदासिताष्टम्यां महेशानपुरे।

॥ ३ ॥

विषयानुक्रमः

पत्रं

॥ ४ ॥

ललितविस्तराटीप्पनिका

पृ. १ ला. ३ भुवनालोकं—सचराचरजगदालोककं। ३ जिनोत्तमं—भावार्हन्त्यचतुरतिशययुक्तं। ४ गमाः—अर्थमार्गाः। ४ पर्यायाः उदात्ताद्या अनुवृत्तिव्यावृत्तिरूपाः। ४ कः अपलापे। ५ जातं प्रकारः समूहो वा। ५ अल्पमतिनेति न वज्रादिवदधिकमतिना श्यामलनिर्मलदीपदृष्टांतात्। ७ व्याख्यापरिश्रमसाफल्योक्तेः। ७ चैत्येति चैत्यवंदनक्रियायाः तत्र त्रस्यापि दृश्यफलाभावात् निष्फलत्वात् न तद्व्याख्यानस्य साफल्यं, न च तद्व्याख्या सफला, फलमारंभव्यापकं, परं न तत्। ७ असिद्धमिति कर्मक्षयफलकत्वात् कर्मोपादानहेतुभावविरोधात्। ८ सम्यक् अनुबन्धी भावः, विधिमत्ताज्ञापनाय विशेषणं वा। ९ क्षयः—क्षयक्षयोपशमोपशमाः। ९ आदिना सर्वकल्याणं। ९ अनाभोगः मूढचित्तं अव्यक्तता वा, मातृस्थानं माया, चलचित्तत्वादिना। ८ प्रजायते धर्मगुर्वालम्बनजातभावात् देवालंबनत्वात् प्रकर्षः। १० विपर्ययः कर्मक्षयाभावः। १० सम्यकरणं वक्ष्यमाणविधिना। ११ लब्ध्यादीति आदिना अपरिणामादि। ११ मातृस्थानं कर्मक्षयादिभिन्नेच्छा प्रायः जातिस्मृत्यादिमत्सम्यक्रियाभावात्, विधिनेति हेतौ, इत्थंभूते चेत् लब्ध्याद्यपेक्षावत्परिहारः। १२ एवेति आधिगमिकस्यान्योपायाभावात्, भाववंदनहेतुर्भक्तिरिति ज्ञापनाय वा, व्याख्याफलायाधिकृतेत्यादि, अर्थज्ञानायोपेत्यादि, लब्ध्यादिपरिहाराय आशंसेत्यादि, कर्मक्षयफलाय समेत्यादि, सूत्राद्यालंबनाय भक्तीति।

पृ. २ ला. १ सर्वत्रैव—क्रियातत्सूत्रव्याख्याश्रावणपाठेषु १। अस्य—चैत्यवन्दनसूत्रव्याख्यानस्य। २ प्रत्युत—कर्मक्षया-

॥ १ ॥

दिरूपार्थहेतुत्वे अवज्ञादिनाऽनर्थभावात्। २ पाठस्यापथ्यत्वाशंकायामहितमित्यादि । २ अनर्थ्युद्देश्यव्याख्यानस्यानुचितत्वात् असमर्थे भंगोज्झनादि भावात् विनयादिरहितस्यापरिणमनात् अर्थीत्यादि। ३ आगमोक्तमैत्र्याद्यनुगतानुष्ठानस्य धर्मत्वात् कारण इत्यादि। ४ एतदिति पाठादि,तत्कारिणश्च, उचितेति आमुष्मिकविधिरूपचैत्यवन्दनपाठादिषु। ४ कर्मणामावारकत्वान्नहीत्यादि। ५ अमीषामिति एतद्बहुमानादीनाम्। ५ बहुमानकार्यत्वाद्भावस्य भावेत्यादि। ५ अयं विधिप्रयोगः। ६ लौकिकं स्यादौचित्यं चेदाह—विषयेति, कर्मोपादानहेतुभावविरोधात्। ६ केवलैहिकौचित्येऽप्रेक्षेत्यादि। ७ व्याख्यानस्य परार्थं प्रवृत्तिः। ७ लिङ्गेऽवश्यं लिङ्गीति। ८ तत्कथाप्रीत्यादयो बहुमानस्य, गुरुविनयादयो विधिप्रयोगस्य, लोकप्रियत्वादीनि उचितवृत्तिताया लिङ्गानि, अर्थ्यादीनां च रूपान्तराणीमानि। ८ तदनुकम्पा निन्दाकारिषु दया। १४ अनुष्ठानस्य वचनमात्राधारत्वात्तद्भक्त्या लोकनाथः, लोकसंज्ञात्यागे तद्बहुमानात्

पृ. ३ ला. १ मार्गप्रवेशेऽपि तथाभावेऽतीत्यादि। २ सामर्थ्ययोगस्यातिक्रान्तत्वेऽपि न शास्त्रोक्तिविपरीतता। २ लोकनाथस्य सर्वानुभवात्। २ शिष्टसमागमाद्यभावेन शिष्टेत्यादि। ३ गुर्वित्याद्यपवादलक्षणं, सूत्राबाधा वचनोक्तमार्गेबाधा। ४ परमगुरुस्तीर्थंकरः, निन्देयुर्विरोधिनस्तमेव। ३ एतदिति क्षुद्रसत्त्वचेष्टा। ५ निरूपणीयेत्यादिषु हेतुहेतुमद्भावः। ७ महेत्यादिषु पश्चानुपूर्व्या हेतुहेतुमद्भावः, अधिकारितयेत्यध्याहारः। ८ क्षुद्राः सत्त्वा अपुनर्बन्धकात् प्राक्, शेषानर्थश्रवणात् धैर्यक्षतेः, लौकिकफलश्रेयस्तरत्वाभावात्। ११ द्वेषशङ्कायामपक्षेति, डमरुकमणिन्यायात् पूर्वत्राधिकरणेऽपि। १३ प्रणिपातदण्डकः शक्रस्तवः, आदिनमस्कारा अनियताः। १४ आदिनोपाश्रयादि। १५ साधोरुपचारासम्भव इति यथेत्यादि।

॥ २ ॥

पृ. ४ ला. १ रजोहरणेन वस्त्रप्रान्तेन वा प्रमार्जना, पञ्चाङ्गप्रणिपाताय क्षितीत्यादि। १२ वियट्टेति पृथगालापकः। १३ आदिकरत्वं साधारणं।

पृ. ५ ला. १ तद्भावः स्तोतव्यभावः। २ परार्थत्वात्-भव्यार्थत्वाद्, अतिशयादीनां तथात्वात्। ३ परेत्यादि, धर्मदानादिद्वारा। ५ सर्ववीतरागताहेतुः। ७ सिद्धौ ज्ञानाद्यक्षयात्। ७ इयमित्यन्त्या त्रिस्वरूपेति। ८ सिद्धात्मनि त्रयाणामपि मुख्यत्वात् स्तुतिरपि मुख्यवृत्त्या, स्तोतव्ये भव्ये तन्निमित्तमादिकरत्वादि अन्विष्यते ततस्तस्यापि निमित्तोपयोगादि। १० संहितेत्यादि, व्याख्याकारापेक्षया अनुगमे, तथा च शास्त्रापेक्षयोपक्रमादौ श्रोत्रपेक्षया सूत्रार्थमात्रादौ च व्याख्याङ्गभेदः। १२ प्रागधिकारित्वे क्रियाविधिः,अत्र तु व्याख्याविधिः।

पृ. ६ ला. १ प्राकृतेत्यादि भवतीति, न संस्कृते, इतिर्हेतौ,देवादीत्यादि शब्दार्थापेक्षं, कर्मघातादि तु निरुक्तापेक्षम्। २ इष्टं नमस्कारलाभः। ४ अस्य चैत्यवन्दनसूत्रस्य। ५ सम्यगिति, तथा च पढममित्यत्र सम्यक्क्रियोपयोगिज्ञानग्रहाज्ज्ञानस्य सम्यग्ज्ञानमित्येवार्थः। ५ विशिष्टेति आश्रवादिदेवादितत्त्वविषयकहेयोपादेयादिबुद्धिजनकक्षयादिगोचरेति।

पृ. ६ ला. ६ तन्त्रेति लोकोत्तरशास्त्रात्। यथार्थेति तत्त्वनिरूपकेण, न तु मूकगीतार्थेन तदाश्रितागीतार्थेन वा, स्वेति व्याप्तीतरविभागज्ञात्रा,परेति परिश्रममगणयता,पराशेति बालादिदशाज्ञायकेन, सम्येति परमशुश्रूषावद्भावेन। ७ एतेति व्याख्याऽसिद्धेर्विपरीतव्याख्यासिद्धेर्वा। ७ गोमांसाद्यन्त्यजादीनां भक्ष्यत्वस्पर्शनीयत्वे सत्यप्यनिष्टानुबन्धात्, अत्रापि मोक्षमार्गविघ्नात्। ८ मण्डेति पर्षदि स्थितो निषद्याद्वयविधाता अक्षाणां स्थापयिता ज्येष्ठवन्दकादिः, ज्येष्ठक्रमः–रत्नाधिकपरिपाटी, उच्चेति समोच्चासनवर्जनं, वीति विकथानिन्दादित्यागः। ९ तद्भावेति उपायोपेयभावः। १० रत्नेति अनु-

ष्ठानबुद्धि रत्नम्। ११ अनेति शेषबोधः, जिना गुरवश्च परमभाववैद्यास्तत्स्वरूपावगमः। १२ ज्ञानेति ज्ञानापेक्षया, संयेति क्रियापेक्षया। १४ क्रियेति क्रियावियुतज्ञानस्यानुपादेयत्वात्, अशक्ये श्रद्धानं, येति स्वमतिप्रवृत्तेर्भवाङ्गत्वात्।

पृ. ७ ला. २ न हीत्यादि, चिन्तामणियोग एव दौर्गत्यभित् तथा जिज्ञासादियोग एव दीर्घसंसारभेदी, सर्वत्र तदुद्देशेन गुरुशिष्यप्रवृत्तेर्व्याख्याङ्गताऽल्पभवस्य। ३ तस्याः साकल्यजातव्याख्यासिद्धेः। ४ दुरापत्वात्प्रार्थना, न त्वप्राप्तेः, तत्त्वधर्मः-पारमार्थिकधर्मः, प्रार्थनाबीजं सत्प्रशंसारूपत्वात्। १२ तत्प्रकर्षः भावनमस्कारप्रकर्षः। १४ प्रतिपत्तिः-निष्कषायवृत्तिः।

पृ. ८ ला. १ अद्वैतेनात्मबाहुल्यं कुतोऽर्हन्तः, नमनेन तन्निरासे विपर्येत्यादि। ३ एतद्धिति अद्वैतनिरासादि। ६ न्यायेति शास्त्रानुक्ता अपि। ६ विकलेत्यादि यथाक्रमं योगाः। ७ विकलः अतिचारवत्तया। ९ सामेति फलप्राप्त्यनन्तरहेतुः, एतत्साधनाय सिद्धेत्यादि। १२ अपूर्वात् क्षायिकभावात्।

पृ. ९ ला. १ स्वस्थानं नमो जिणाणमिति। २ नमस्कारः कारणं तरणान्त्यहेतुः कार्यं। ६ अधीत्यादि चतुर्ज्ञानकेवलयोरन्तराव्यवधानात्। ८ भावार्हन्तः भावोपकारका एव। ८ इङ्गना-संज्ञा। शुभानुबन्धिकस्याप्यपायाभावो धर्मबोधश्च भव्यानाम्। १० महेति सुरसान्निध्यमात्रस्य प्रातिहार्यत्वात्। १० रागेत्यादि प्रकृष्टं धर्मवीरत्वं। १२ सम्येति स्वरूपं, दानेति प्रवृत्तिः, सेति भेदौ, महेति मोक्षनैकट्यं। १२ एकेत्यादि छाद्मस्थ्ये, सम्विति संयोगायोगित्वे।

पृ. १० ला. १ प्रधानं प्रकृतिः, मौलिका निरीश्वराः। ३ जन्मेत्यादि, न साङ्ख्यानामात्मकृतः प्रपञ्चः, अन्ययोगव्यवच्छेदापेक्षं, अयोगव्यवच्छेदे तु श्रुतस्येति अध्याहार्यं, तस्यैवार्थात्मागमवत्त्वात्, तत्र कर्म्मणः अत्र रथन्तरादिवदकर्मणष्टः, वर्तमानतावदादित्वमनादित्वेऽपि। ३ अधीति भग-

वद्भवस्याकस्मिकत्वात्तज्जन्मपूर्वको हि भवप्रवञ्चः। ३ प्रस्तुतेत्यादि, आत्मनः कर्माणुसम्बन्धयोग्यताराहित्ये। ४ मुक्तानामपीत्यतिप्रसङ्गदर्शनं, प्रस्तुतस्य तत्तत्कर्माण्वादेः, प्रक्रान्तेति जन्मादिप्रपञ्चस्य। ६ कल्पनेति आत्मजन्मादिकायाः, द्वयाधीनो बन्ध इति न्यायः, तत्स्वभेति अबन्धस्वभावेऽपि बन्धनस्वभावस्य। ७ तत्स्वेति अलोकाकास्याबन्धस्वभावतया सम्बन्धाभावे आत्मनो बन्धस्वभावता। ८ तदेति कालादिसापेक्षतया। ९ एतदिति स्वभावमात्रस्य फलहेतुत्वं,अन्यत्रेति शास्त्रसमुच्चयानेकान्तजयपताकादिषु स्वयं। १० आगमधार्मिका —अनीश्वरवादिनः साङ्ख्या वेदान्तिनो वा। १० तन्निरासेन तन्निरासद्वारा, शरीराभावे तीर्थाकरणादचिन्त्येति, ताच्छील्याय। ११ अन्येति देशनातीर्थकरणाद्यभावे। १२ जन्मेति व्याप्तेः, मिथ्येति उन्मज्जनाभावहेतोः, महेति विक्षोभहेतोः, सुदुरिति भ्रमोत्पादात्, विचीति व्यथाकृत्त्वात्, रागेति अनन्तरेतरक्षोभहेतुः, संयोगेति सर्वावस्थाव्याप्तेः,प्रवेति इच्छातद्विषयप्राप्तेराश्वासरूपत्वात्, यथेति अनन्तज्ञानादिस्वभावेन क्रमेण सज्ज्ञानमयता यथाचारुकारिता सत्पुरुषसेविता फलप्रापकता च॥

पृ. ११ ला. १ निरेति सङ्घस्य तीर्थत्वे हेतुः। २ उद्देश्यतीर्थशब्देन सङ्घादि, द्वितीयतीर्थशब्देन तरणसाधनम्। ३ आदीति तीर्थकृत्स्वभावाय, प्रणयनं स्पष्टवाचः। ४ तदेति शरीरासम्भवात्प्रणयनासम्भवः, अनन्तरपरम्परागमवतां धर्मप्रवर्त्तकत्वात्। ३ अप्रत्ययो महेशः, अनुग्रहो दया, अनादिमुक्तिवादात्,सदाशिववादिनः। ७ तथेति आदिना कालाद्याः, प्रेति आद्यसम्यक्त्वे, उपदेशोऽपि स्वेति। ८ तीर्थेति गर्भादारभ्य कल्याणकभावात्, तद्भवीयसम्यक्त्वापेक्षं, तस्य भवान्तरागतत्वाद्, अन्यत्र चारित्रापेक्षमिदं, अन्ययोगायोगव्यवच्छेदौ पूर्ववत्। ९ योग्येति प्रधानस्वयोग्यता, कर्मण उप-

॥ ५ ॥

देशादेः, क्रिया व्यापारः,क्रिया फलदात्री, अश्वानां माषाणां स्वयोग्यताप्राधान्यात् शिक्षादि। ११ एतदभावे परम्पराहेतुभेदाभावे, तद्विशीति फलयोः॥ १२ अतदिति भगवद्भावानिर्वर्त्तनस्वभावः, तद्भेति अन्तकृद्बोधिवत्।

पृ. १२ ला. २ पुर्विति सर्वसत्त्वैवंभावेन तथात्वं,पुरीति शरीरे, सहजेति तथाभव्यत्वस्य वटबीजे वटवदङ्गीकारात्। ४ अनुशयः क्रोधः। ५ खुड्कानां स्वार्थपरादीनां, नेत्यादि जात्यरत्नवत्पुरूपोत्तमाः। ६ तद्भेदेति जात्याजात्यवत्, जात्येति अजात्यानुच्छेदेन प्रत्येकबुद्धानामजात्यरत्नत्वात्, तद्भेदेति जात्युच्छेदे, तद्भेदो जात्याजात्ययोः, मुक्तेति भव्यत्वाभावात्। ९ तदन्येति आयुपोऽन्ये पुण्यादयो, निर्देति सर्वत्रापरविशेषाभाववारणाय। १० वाह्येति स्वरूपं, वेतेति मृणालया, निरुपेति उपमां विनेव। १४ तदेति असाधारणगुणैः साधर्म्यात्, विनेयेति उपमात्रोध्याः, उक्तेति उपमेयशौर्यादीनाम्।

पृ. १३ ला. १ नित्रो निमित्तोपनिपातः कार्यः, यथेति व्यापकेऽप्यनुग्रहविधौ यथाभव्यमुपकारः प्रत्युपकारनिरपेक्षा महान्तः, अधीति प्रणिपातदण्डकः, भिन्नोऽयं शक्रस्तवात् दीनो इत्याद्यनुक्तेः, अन्येषां श्रुतधराणां। ४ अवीति स्वरूपं,अयोगः अनुरूपयोगाभावः, पुरुषस्य पुरुषेण चोपमेति पुण्डरीकाणां भिन्नजातीयत्वात्। १० यथोदितेति तद्धर्मापत्तिरूपः, एकेति कथंचित्तद्धर्मापत्तौ लिखापत्तेः, तत्त्वेति वस्तुतत्त्वस्य, न सत्त्वाभिन्नमूर्त्तत्वादि,सर्वेन सत्त्वात्,सत्त्वाभावे एव मूर्त्तत्वात् विशेषकाभावात्, अभिन्ननिमित्ते विरोधः। १३ गुणेति गुणानां क्रमवृद्धिनियमादुपमाऽपि आदौ हीना, व्यवच्छेदकं विशेषणम्। १४ पुरुषेति आदावेवोत्तमोपमा।

पृ.१४ ला. १ आदिना गौण्डीर्यत्वादि, धर्मो गुणः, गन्धहस्तिगुणं विहारपवनगन्धो वा। २ परचक्रं परराज्यसैन्योपद्रवः। ३ सर्वेत्यादि, एकाश्रयत्वादादिना पश्चानुपूर्व्यादि,

॥ ६ ॥

अमीति गुणा वाच्यानि वा। ४ अमीति क्रमाक्रमाभ्यां प्रवृत्तेरभीति वस्तु, अक्रेति कथंचिदस्ति क्रमः, अन्यथेति क्रमाक्रमोभयाभावे वस्तुन एकान्तेन क्रमिकेतरगुणाभावात्, तथा च वाच्यवाचकसम्बन्धो न। ७ आदीति तिसृष्वप्यवस्थासु। ८ अनेकेति साक्षात्पर्यायसमासतद्धितादिरूपेण, अपिद्वये आद्योऽवयववाचकत्वं द्वितीयः समुदायवाचकताऽनिवृत्तिं ख्याति। स्तवे इति, तात्त्विकगुणोक्तिप्रसङ्गात्। ९ तत्त्वेति व्युत्पत्तिपरिभाषाभ्यां, सत्त्वो जीवः, अभेति मुक्त्यर्हत्वात्। १२ तथाभव्येति तथाकालादिप्राप्यैव पाकस्वभावं, योग्येति मुक्तियोग्यताया एकरूपत्वे, तदेति कालादिभेदेन बीजादिसिद्धेरभावात्, तुल्येति सर्वेषामेकदा सहकारियोगात्, अन्येति सहकारिप्राप्तितुल्यत्वाभावे।

पृ. १५ ला. २ येषां न योगक्षेमे ते इतरे, तद्वन्तस्तथा, बीजेति सत्प्रशंसा बीजं, गोशालादिवदाश्रणीयः, महेति सर्वमहत्त्वात्, औपेति अभव्यानां दीक्षितानां प्राप्यता, एते योगक्षेमे। ९ सांख्येति, पृथ्व्यादिषु व्यवहारमापन्नोऽनादिसूक्ष्मनिगोदनिर्गतो वा, आदिनाऽव्यवहारी। १२ तत्कर्तुरिति असम्यक्प्ररूपकादेः, अनिष्टकारणमनागममित्यादि, पापहेतुप्रवृत्तिः कर्म ततो नेति, नायमिति उपचरिताहितायोगो न।

पृ. १६ ला. १ मुद्गपाचकत्वात्। ६ तदभ्युपेति देशनीयानुष्ठानं, अनेति आयव्ययदीर्घतुलना, कार्यद्वये वा गुरुलघुबन्धनिर्जरापेक्षा। ७ वस्तुस्वेति अन्धे प्रदीपवत्, तत्त्वेति व्यतिरक्तत्वायोगः। ९ तदन्येति अचैतन्यम्। १४ अयमिति दर्शनभेदः, अस्येति अभिन्नप्रकाशस्य, सः अभिन्नप्रकाशः॥

पृ. १७ ला. १ एकस्येति अन्यतमपूर्वविदः, तेनेति स्वभावेन, अपरस्येति अन्यपूर्वधरस्य, तत्तत्त्वेति अभिन्नप्रकाशत्वं, इतरे इति स्वभावकार्यभावापेक्षः, तदिति स्वभावः। २ उत्कृष्टेति अन्यान् प्रति प्रदीपत्वं, सासेति प्रद्योताद्युक्तौ, शाब्देति

तदभावे प्रद्योतकरत्वाभावात्, अन्येति योग्यार्थकक्रुत्याभावे,
असम्भेति अचेतनेषु फलाभावात्। ४ अन्येति सामान्यसर्व-
ज्ञमन्यं वा ज्ञानिनमपेक्ष्य,अपुष्केति अचेतने प्रद्योतनाभावाद्-
सदर्थता, तत्त्वेनेति ज्ञानयोग्यतास्वीकारेण। ७ अर्थत इति
भवनिर्वेदमयत्वाद्भगवतस्तदाराधनस्यैतदेव फलमिति वा,तद्-
न्येति आत्मस्वास्थ्यमन्तरेण। १० अस्मिन्निति स्वास्थ्ये,यथो-
दीति नैःश्रयसधर्मः, सन्तीति स्वास्थ्याभावे भयवति चित्ते।
११ तस्येति भयपरिणामस्य। १२ गुणेति स्वास्थ्यरूपत्वात्,
अचिन्त्येति मोक्षहेतुत्वात्, तथेति धर्महेतुतया, सर्वेति भग-
वत्स्वभावात्।

पृ. १८ ला. १ तदेति प्रकरणे, तत्त्वेति श्रद्धाजन्यज्ञानं,
इयमिति श्रद्धा, एतेति तत्त्वदर्शनम्। ३ अत्रेति श्रद्धाभावे,
तत्त्वदर्शने, निपुणेति परमार्थेन, तथेति विशिष्टविशिष्टतर-
तया, तदिति श्रद्धाफलभावः, तमेति कालं, तदिति फलं,
विशीति श्रद्धोपादानम्। ६ भुजङ्गेति न हि तस्यां किञ्चित्,
निर्गम एव किञ्चित्,परं निर्विघ्ना। स्वेति स्वाभाविकः।७ अस्मि-
न्निति क्षयोपशमविशेषे। ८ अन्येति सानुबन्धक्षयोपशमेऽसति,
क्लिष्टेति स्खलनस्य, तत्रेति मार्गे, एतदिति स्खलनम्। ९ भूय
इति पातात्, तदिति मार्गस्य, तदिति अन्तःकोटीकोटयधि-
कस्य, प्रवृत्तीति पञ्चकम्।

पृ. १९ ला. १ प्रतीति सम्यग्दृष्टीत्यादिवत्। २ एते-
षामिति तत्त्वज्ञानिशुश्रूषादीनां, वस्त्वेति पुण्यसाधकतया,
स्वार्थेति पापपरमाण्वपगमः, अन्येषामिति विविदिषारहिता-
नाम्। ४ अप्रत्येति महेशः। ५ अभक्ष्येति भक्ष्यमपि पापकृत्।
६ यथोदीति विविदिषारूपम्। ८ पश्चेति उत्पत्तिक्रमः, न्यासः
प्राधान्येन, अपुनेति अपुनर्बन्धकत्ववतस्तद्भावात्। ९ इतेति
अपुनर्बन्धकत्वपञ्चके, अनीति पुनर्बन्धकस्य, तत्त्वेति यथा-
र्थपञ्चकम्। १० उत्कृष्टेति सप्ततिकोटीकोटी, ग्रन्थीति अन्तः-

॥ ८ ॥

कोटीकोटेः, तद्रूपेति श्रद्धानं प्रशमादयः। ११ फलं ग्रन्थिभेदः, लापस्येति विश्लेषेऽपि सर्वथा विभागाभावात्। १४ प्रशेति विज्ञप्तेरप्येतानि।

पृ. २० ला. १ यथोदीति अभयादिद्वारैव लोकपुरुषोत्तमत्वाद्युपयोगात्। ४ क्रियेति अनुष्ठानमपि क्षयोपशमजं तत्कारि च, साध्विति यावत्पापपरिहारचिकीर्षुत्वात्। ६ विचीति तत्तद्द्रव्यादिः, महेति कारकभूतात्मनि योजनात्, भवेति उभयावधारणं, तत इति तदभावे तदयोग्यतैव, तदिति धर्मः। १० सिद्धेति स्वरूपं, आलुका–वार्घटी तयोर्निर्विशेषता, असदिति ज्ञानाद्यनुबन्धी, रक्षेति न कार्यं कथञ्चित् स्वपरकृतं छादनीयं,न च तत्कारकपोषस्तेषां शिक्षणीयत्वात्। १३ सूत्रेति पारत्रिकविधौ तस्यैव मानं, निमीति सन्देहपराकृतेः, यतीति तीव्रालम्बनत्वात्, विस्रोतेति स्खलना, प्रतीति प्रक्षालनादस्पर्शस्य श्रेयस्त्वात्, अनागतभये तच्छरणान्वेषणात्, एवमिति सिद्धान्तस्वीकारादिना।

पृ.२१ ला. १ निर्विति नैतच्छङ्कयाऽप्यप्रवृत्तिः। २ तद्धशीत्यादयः स्वामित्वे मूलहेतवश्चत्वारो, विधिसमेत्यादयश्च षोडशावान्तराः प्रतिहेतवः। ११ परेति श्रोता। सम्यक् प्रवर्तनाद्यस्त्रयो हेतवः। १२ परीति श्रोतृषु बाहुबल्यादिष्विव। प्रवर्त्तेति तद्योग्यहेतुः। प्रकृत्येति न पुनर्बन्धकानाम्। १३ सहकारीति लघुत्वे। अतीति सातिचारस्यातथात्वात्। प्रत्य्विति परमप्रकर्षभावात्। निर्वेति, ऐकान्तिकात्यन्तिकम्। सम्येति–सम्यक् पालनमिति। १४ कर्म्मेति अनधीनात्मत्वात्। अनीति अमूढलक्ष्यत्वात्।

पृ. २२ ला. १ स्वेति–परमपदसाधने। स्वात्मीति तन्मयताम्। भावेति अप्रतिपातिनः। तदिति सर्वेषां धर्मिणां सर्वावस्थासु क्षयोपशमवैचित्र्येण विविधतायां तथा २भव्यत्वम्। अस्थानेति आदिधार्मिकतायाः। २ अवन्ध्येति तथाभव्यत्वसा-

॥ ९ ॥

न्निध्यात् । २ कोटयः क्रयणहननपचनानि । चत्वेति सम्भ्याविद्त्वादाः, उपचाराभावे व्युत्पत्त्यन्तरम् । ६ चत्वेति चतुरोऽन्तयतीति चतुरन्तं, गतीः प्रक्रमात्, पचा(लिहा)द्यचि, व्यधिकरणापेक्षया च द्वितीयः, स्वभावरूपत्वात् । हेत्विति स्वापेक्षया । चतुरिति श्रोत्रपेक्षया । उच्छेदेनेति उच्छिदन्तीत्युच्छेदाः,पचाद्यच्,तेन भावप्रधानत्वात् तदुच्छेदकत्वेन, निर्मूलनाशेन वा । ७ भावेति शुभाध्यवसायमात्रग्रहः, न ह्यत्र रत्नत्रयधरभक्तितत्कार्यभवजुगुप्सारूपो भावः, तस्य परमपदोत्पत्तिपर्यन्तमननुधावनात् । ८ आदिना शिवादयः, द्वितीयेनाविरत्यादिः । ९ एतेनेति दानादिचतुष्कमयेन,तथेति तीर्थकृत्त्वहेतुः । ११ भगवतां विशेषेणैष एवोपयोगः । १३ सर्वत्रेति यावत्पदार्थे । १४ सर्वेति जीवस्य, अन्येति अतत्स्वभावत्वे, तत्त्वेति सर्वज्ञादेः ।

पृ. २३ ला. १ सामेति सत्त्वज्ञेयत्वादितया, विशेषेति यावद्विशेषाणां, न चेति दूरान्तरितादयः, साक्षेति अतीन्द्रियसाक्षाज्ज्ञानं, सामेति अन्यथा, सर्वेति सर्वे ज्ञानगोचराः सद्गोचरत्वात् ,साक्षेति यावद्विशेषाः। २ अतिक्रमादिति अनुमानादिभिर्विशेषानवगमात्, निरेति न स्वभाविकम्, चेति नेश्वरादिजनितं वा, प्रतीति बन्धहेतुप्रतिपक्षः, तदिति साध्यक्षज्ञानदर्शनादेः, तदिति निर्मूलम्, तदिति अजीवभेदात् । ३ ज्ञानेति स्मृतितदभावयोरुपलब्धेर्ज्ञानस्वभावता, समानायां सामग्र्यां तारतम्योपलब्धेश्च, अस्येति साक्षात्कारस्य, अवीति श्रोतृसंशयच्छेदः, स्वेति सर्वज्ञत्वम्, इत्थमिति अर्हतः सर्वज्ञत्वम् । ६ आजीवीति आजीवेन प्रकरणाच्छिल्पाजीवेन चरन्त्याजीविका मङ्क्षा इत्यर्थः । अन्यावृत्तेति तात्कालिकच्छद्मरहिताः। निकेति अवनतिः । ७ कर्म्मेति एषामेवावारकत्वात् । ८ तदिति घातिकर्म्मणाम्, योग्येति अधिकारः, अधीति प्रगल्भः, असतीति भवाधिकारः, योगेति वैद्यस्य क्षणिकत्वात्, असहेति

कर्मजा। ९ नाशीति घातिकर्मक्षयाभावे। क्षीणे इति सति च तस्मिन् अवताराभावात्, इतीति तीर्थनिकारजोऽवतारः. सदेति छद्मभावेऽपि। १० अवीति भवाधिकाररूपा, सम्भवेति जन्मनः, तदिति भवाधिकारे। ११ चेति भवावताराभावे, भव्येति सकलः, आनेति भव्यानां। १२ इष्टेति तीर्थनिकारदर्शनागतवत्, अनीति उपदेश्योपदेशकत्वाभावात्। १३ स्वेति अपायापगमज्ञानस्वरूपत्वात्। १४ कल्पीति अनिर्वाच्यत्वेऽप्यविद्याया वेदान्त पक्षेअसद् विद्यावादिन एते। जिनेति रागादीनामसत्त्वात्

पृ. २४ ला. १ रागेति 'रागद्दोसकसाये'त्यादिनिरुक्तेः।
२ येषामिति रागादीनाम्, निमीति भ्रान्तिनिमित्तोपगमे तस्य सत्त्वे कल्पितत्वसत्, इतरथाऽसती भ्रान्तिः, तथा च वास्तवो जयः। ३ निमीति नियतभ्रान्तेरभावः, तदिति भ्रान्तेः,अन्विति सदा चिन्मात्रात्,अनिर्मोक्षेति जिनत्वाभावः, तथेति चिन्मात्राद्भ्रान्तेरभ्युपगमे असत्त्वे इति चितिभ्रान्तत्वे। ४ अयमिति अनुभवः। ५ सर्वेति पुरुषेषु। अभावेतिभावादिति। ६ चरणेति मोहप्रतिपक्षत्वात्। ७ भावेति तीर्णत्वेऽप्यावर्तनात्। ८ चारीति तपसश्चारित्ररूपत्वात्, तीर्णा इति कर्त्तरि क्तः गत्यर्थत्वात्,जीवितेति उभयमपि न। ९ मरणेति विशेषणं,तदिति मुक्तेः,तदिति अत्यन्तमरणं,भवनेति आवर्तीभावः। १० तदिति मरणप्रतियोगिभवेन, मरणेति तदात्यन्तिकवियोगरूपं तत्, न्यायेति प्रागृतुपुष्पफलादीनां तत्राप्यभावात्। ११अन्येति परिणामान्तराभावेऽसति,तस्येति साम्प्रतीनस्य, अवस्थेति साम्प्रतीना,तदिति आवृत्तेः। १२ सर्वेति उपचरितत्वाभावाय तदिति मुक्तेः।१३ ज्ञानेति अस्वसंवेद्यम्, भेदैरिति विशेषाः।१४ अपरेति केवलज्ञानस्य तथात्वात् जिनानां तद्भवापेक्षया श्रुतस्यापि तथात्वात्,तत्त्वतस्तु अनुभूतिरेवंभूता, बुद्धा इति अविवक्षितकर्मत्वेन, गत्यर्थेत्यादिना कर्त्तरि क्तः, स्वेति स्वरूपमेतत्।

पृ. २५ ला. १ चोधेति अन्धोपलप्रतिविम्बाभाववत्। बुद्धेरिति ज्ञानस्य। अवेति बौधम्। उपेति आकाशे चेतनासमवायाभाववत्। अन्विति प्रत्यक्षपूर्वकत्वात्। अविशेपेति, तयाऽपि स्वविदितत्वरूपाध्यक्षाभावात्। २ तदेति अनुमानावसरे ज्ञानव्यक्तेरेवासत्त्वात्, सत्त्वे च स्वविदितत्त्वं व्यक्त्यात्मकत्वात्। तदिति घटनिरपेक्षमाद्यसमये घटत्वग्रहवत्, अनुवृत्तिबुद्धेरसत्त्वात्, धर्मिज्ञानाविनाभावित्वाद् धर्मज्ञानस्य, दर्शनं तु निराकारम्। प्रत्येति अर्थप्रत्यक्षं ज्ञात्वा प्रत्यक्षज्ञानवानहमित्यनुस्मृतेः। ३ प्रत्येति अर्थस्य प्रत्यक्षतां मुक्त्वा नार्थप्रत्यक्षता नाम, सा च स्वसंवेद्ये प्रत्यक्षे। आपेति प्रत्यक्षानुत्पत्तौ नायमीदृक्षः। विशीति प्रत्यक्षविषयवती। अप्रतीतेति प्रत्यक्षस्य। ४ रूपेति निवृत्त्याद्यपेक्षया। स्वेति अर्थप्रत्यक्षता। कारीति अर्थपरिच्छेदः। तदिति निर्वृत्त्यादिकार्यं नाध्यक्षं, अर्थप्रत्यक्षतायास्त्वध्यक्षत्वम्। परीति स्वसंविदितप्रत्यक्षाभावे च सा। ६ कर्त्रीति उपादानतया। लीनमिति भेदराहित्यम्। उक्तेति उक्तस्वरूपाः। तत्त्वेति पुनर्विघटने भेदभावात्। सङ्गेति भेदभावे। ७ कर्म्मेति जिनशब्दादिषु रागादिकर्म्मवत् कर्मापादानमत्र। कृत्येति आवरणाभावेन स्वरूपस्फूर्त्तेः। निष्ठीति अंशतो न कृतकृत्यता, भवस्थजिनादिवदिति। तदिति लयस्य साध्यत्वेन तस्य च वर्त्तमानत्वेन, जगत्करणेन वा। इच्छेति चिकीर्षात्वात्। द्वेषेति हीनादित्वात्। तदिति इच्छादि। ९ तथेति लयकरणादि। सामान्येति जगत्कर्त्तुर्बहिर्भावाभावात्। निमीति उपादानविधातृपक्षे बाधात्। अकर्तृत्वमिति स्वतन्त्रस्य कर्त्तृत्वात्। १० एकीति जगत्कर्तृजीवयोः। अन्विति स्कन्धस्य स्कन्धान्तरप्रवेशे इव। सैवेति पूर्वा। सेति युक्तम्। तदिति सत्तान्तरम्। ११ आसेति उपचेता, आपन्न आसन्नं वा प्रत्यन्तरे। नीतिरिति युक्तः। अन्येति जीवस्य। अन्येति जगत्कर्त्तरि। मोहेति विषयवन्मोहत्वात्। कटेति

दवरकबन्धवद्रोधकः। निमीति साक्षात्कर्तृत्वे रागादिप्रसङ्गात्। परेति केवलसम्यक्त्वादीनामात्मभावानामनिवृत्तेः। १२ परेति विनियोगस्यैवंरूपत्वात्। १३ ज्ञानेति महतो बुद्धिरिति नाम, तद्योगे ज्ञानमात्मनि, नित्यचिद्बुद्धियोगात्। १४ तदिति ज्ञानदर्शने,मत्त इति कथंचिद्भेदात्।

पृ. २६ ला. १ मदिति स्वोपयोगाः, भावेति निरावरणस्वभावमपेक्ष्यावरणीयतां वा, विज्ञेति तन्मयत्वात्। २ तदिति भिन्नमावारकं च, करेति तत्त्वतः स्पर्शनादीनि छाद्मस्थिकज्ञानकरणानि, स्वभावज्ञाने स्वस्यैव करणता। तदिति करणम्। ३ दुःखेति वेद्यादिहेतुत्वाज्ज्ञानाद्भेदेन वेद्यन्ते दुःखादयः। तथेति उपेक्षाबुद्धेः सुखदुःखाहेतुत्वं, सर्वज्ञस्तु परमोपेक्षावान्। तदिति आत्मा। ४ सामेति सर्वपदार्थधर्मत्वात्। ५ भेद इति आश्रयभेदः। अभीति धर्मे धर्मानङ्गीकारान्न तयोस्तदाशङ्का परस्पराशङ्का वा। १० इतीति गौरवमुख्यकृत एव भेदः,न तु ज्ञानाज्ञाने। ११ ज्ञानेति 'पर्वते वह्निः' इति 'पर्वतो वह्निमान्' इति वत्। तदुभयं, छद्मस्थानां निर्विकल्पस्यादौ भावादादौ दर्शन, केवलिनां न तथेति ज्ञानमादौ, दर्शनं तु सामान्यमुख्यकतया पारिशेष्यात्। १२ तदिति अमूर्त्तः। तत्त्वादिति अमूर्त्तत्वात्। १३ वृत्तेति अहंताऽस्मिताद्याः। तदिति महदादेः। तदिति वृत्तीनाम्। सर्वेति यावद्विषयाणां प्रतिबिम्बाभावात्सर्वविषयकमहत्त्वाभावात्। १४ तस्येति विषयग्रहणस्य। अनेकेति प्रतिबिम्बोदयो नानेकेषां युगपत्, न च सावरणानाम्। अस्येति परिणामस्य। चित्रेति परस्परविरुद्धानेकपरिणामभावः।

पृ. २७ ला. १ सङ्केति अमूर्त्तत्वात्। परीति स्वभावः। विम्बेति तदाकारमात्रतामपेक्ष्य। ३ सर्वे इति जिनेतरभेदाः। गतेति सर्वमूर्त्तसंयोगिनः। द्रव्येति षडुल्काः। तत्त्वेनेति जिनोदितत्वेन। लोकान्तेति यत्र स्थिता मुक्तास्तत्स्थानस्थाः, स्थि-

तिश्च चरमभोगायतनापेक्षा ५ स्थानमिति आश्रयः। सिद्धीति सिद्धिशिलोपरि लोकान्तम्। सिज्झंति, ऋजुसूत्रस्य व्यवहारतामपेक्ष्य, तदिति सिद्धानाम्। तिष्ठन्तीति समभिरूढः। तत्रेति विशेषणसमूहे। उपेति आध्यात्मिकाधिभौतिकाधिदैविकोपद्रवाभावात्। चलनेति पराननुवेधात्। चलेति चलनेऽनुपद्रवास्थितेः। ७ व्याधीति मूलाभावाय। ८ अनेति ज्ञानगुणतः। अक्षेति साद्यनन्तत्वात्। ९ तदिति व्याबाधाया असति वेद्यजत्वात्। भावेति सातस्यापि सान्तत्वात् परत्वाच्च, स्वाभाविकसुखमयम्। आवृत्तीति भावे। १० आवेति चतुर्गतिभ्रमणम्। निष्ठीति पिधूः संराद्धार्थः, आधारे क्तिः। प्राणीति भावप्राणवन्तः। ११ गतीति कर्मणि क्तिः। नामेति नाम्नः कोमलामन्त्रणादावपि सत्त्वात्। शागिति विशेष्यस्थानम्। स्थानेति अनन्तादिषु ज्ञानादेस्तद्वतश्च कथनात्। १२ सम्येति निगोदसूक्ष्मादिव्यवच्छेदाय। स्वरूपेति स्वरूपावस्थानरूपत्वात्। अन्तेति औदयिकनारकत्वादिवत्, न तु तत्पर्यायनाशे जीवनाशः। प्राप्तीति स्थानान्तरगतेः सिद्धत्वपरिणामाच्च, औदयिकक्रोधित्वाद्यपगमेऽकषायतादिवत्। १३ एकेति न स्थानान्तरम्। नित्येति अप्रच्युतादिरूपस्यासम्भवात्। १४ नम इति नमोऽस्त्वर्हद्भ्य इत्यतः।

पृ. २८ ला. १ नम इति परममहत्त्वोपेतत्वात्। व्यापीति यत्नतोऽनुवृत्तेः, अत्र न उक्तिर्यत्नः, योगापेक्षया तु शास्त्रयोगार्थं,प्रार्थनानुपन्यासश्च वचनानुष्ठानात् स्वयमसज्ञानुष्ठानभावात्। एत इति जिना एव। २ भवेति सर्वभयप्रधानस्य मरणभयस्य निवृत्तेस्तत्त्वत इहलोकादीनां सर्वेषां भयानां निवृत्तिः परमस्वास्थ्योपेतत्वात्। भयेति अनभिभवनीयतायां, भयसत्त्वेऽपि जितभयत्वसम्भवात् क्षपितेत्यादि। ३अद्वैतमिति अद्वैतमताभिमतानां मुक्तानामित्यर्थः,अद्वैते भयाभावात्।कल्पा इति समानाः। तेषामिति जीवानाम्। तत इति ब्रह्मणः। ४ हेतुरिति पृथग्भावे

|| १४ ||

इत्यर्थः, तथा च द्वैतम्। सेति नैवं चेदित्यध्याहार्यम्। तदिति अनन्यहेतुताऽऽसां पूर्ववदेव। सहेति अनारोपित इत्यर्थः। ५ तदिति आत्मनः। रूपेति भवनेति। ७ इहेति तदभावे न जितभयत्वम्। अशुद्धेति अशुद्धाद् ब्रह्मणः। तत्रेति अशुद्धे। विभागमिति निरवयवम्। तदिति ब्रह्म। इतीति जीवपार्थक्याभावात्। अनेकेति ब्रह्मणः। ८ क्षेत्रेति जीवात्मानः। ९ समुद्रेति अभेदाय। आदीति आदिना सहेतुकत्वादि। युक्त्येति युक्त्यतीतत्वात्। इन्द्रीति तदेवाह। १० प्रयोजेति फलम्। तथेति अनुभवात्। एवेति इष्टेश्च। ११ तदिति कूपपतितोद्धारवत्। शेपेति पतनहेतुचिन्तनादि। द्वैतेति ब्रह्मापेक्षयाऽभावेऽपि जीवात्मापेक्षया भावात्। एतेति आत्मपार्थक्यात्। श्रद्धेति वर्णसत्त्वासत्त्वयोः, वचनमात्रसाध्यत्वाभिधानाद्युक्तिगम्यत्वनिषेधाच्च। दृष्टेति वचनस्यापि परीक्ष्यत्वम्। १२ वचनेति आगमत्वात्, श्रद्धामात्रगम्यं न। अन्येति दृष्टेष्टविरोधे, एकत्वे सुखादिपार्थक्यस्य दृष्टस्येष्टस्य च स्वकृतभोगित्वस्य बाधात्। तत इति बाधितागमात्। असिद्धेरिति विश्वासाभावात्। वचनेति अपरीक्षितवचनाभ्युपगमे। दुरिति विचारणमन्तरा। अपरेति सर्ववचनानां प्रवर्त्तकत्वेऽनभिप्रेतस्य। १४ वचनेति यदृच्छयाऽन्यतमवचनस्वीकृतौ। तदिति अनभ्युपगतस्य। नेति इष्टस्य प्रवृत्तिमात्रोपयोगित्वे। अवेति अनङ्गीकुर्वन्।

पृ. २९ ला. १ वेति अभीष्टबाधकम्। नेति अनभ्युपगतस्य दुष्टत्वे। विचेति निर्णयानुकूलः। २ उदेति नार्थसाधकम्। न्यायेति पतितत्त्वविचारेणैवोद्धारप्रवृत्तेः। तदिति मत्स्यदर्दुरादेः। तथेति उद्धरणम्। दोपेति मरणाद्दुःखाच्च। अशक्येति बहूनामधस्तले च भावात्। ३ प्रयासेति, गालनशोपादिपु। उपायेति उत्तारणम्। इहेति पतितोद्धारे। दैवेति, उद्धारस्य विचारणीयत्वे। ४ दैवेति, अशीभवनस्याविषयतावत् तदुद्धरणविचारोऽपि दैवायत्तत्वात् अतीन्द्रियहेतुकः। शकुनेति

॥ १५ ॥

उद्धरणप्रयत्ने। इतेति अंशीभवने। यथेति शास्त्रोक्तम्। ५ परीति कषादि। शुद्धीति न निर्विचारम्। आगेति श्रद्धानुसारी। अन्विति युक्त्यनुसारी। अभ्यासेति अतीन्द्रियदर्शी। तत्त्वमिति सहेतुकप्रज्ञाभावं तत्त्वज्ञानम्। ६ आगेति केवलान्तस्यागमत्वात्। दृष्टीति ज्ञानम्। सद्भेति तत्त्वज्ञानाय। आगेति शाब्दागमलक्षणम्। ७ तदिति दृष्टेष्टाव्याहतत्वेन। वाक्येति अविरुद्धवाक्यवक्तारः। ८ अन्येति यत्तद्वाक्याभ्युपगमे। तयेति उपपत्त्या। तदिति प्रमाणत्वम्। ९बह्विति अद्वैतनिरासेन। विषयेति जात्याऽनिर्देशे। आशयेति बहूनां गुणवतां ज्ञानात्। ९ एकेति नमस्कृत्या। १० अनेकेति अनेकजिनानाम्। आशयेति क्रियैव स्यात्। इयेति स्फातिः। विवेकेति समानगुणयुक्तधारणम्। ११ अल्पेति अनेकलक्ष्यभावात्। क्रियेति अनेकानामेकवचनप्रयोगवत्। रत्नेति जिना रत्नानि। १२ हेत्विति धारणास्तुतिरूपे। १३ अन्विति वचनवत्तदुपभोगाभावात्। तदिति उपकाराभावे। १४ तदिति बहूनामर्हतां, अनेकज्योतिरालम्बनदृष्टेः स्पष्टं दर्शनोपलम्भः। तदिति बह्वर्हताम्। तदिति शुद्धचित्तस्य। तथेति आलम्बनीयस्योपकाराभावेऽप्यालम्बकस्येष्टसिद्धेः। कथमिति पूज्यानामुपकारभावेऽपि।

पृ. ३० ला. १ अस्तीति वैयावृत्त्यादावपि। २ अन्विति व्यक्तिं गौणीकृत्य गुणांश्च प्रधानीकृत्य तद्द्वारा तद्वतां सर्वेषां पूज्यभावेन चित्तोदारताभावात्। अन्येषामिति इतरव्यक्तीनाम्। सङ्गेति सर्वक्षेत्रसर्वकालीनसङ्घानां पूजाभावात्। अयेति तत्तत्क्षेत्रादिगतसङ्घपूजायां तत्पूजकस्य। अपेति अन्यसाध्वाद्यागमात्। ३ लिङ्गेति दातुः। आत्मनि स्तोत्रकर्त्तरि। गुर्विति तत्तुल्यगुणानां ग्रहात्। ४ कुशेति मोक्षानुकूलानुष्ठानकृत्। सूक्ष्मेति गुणतदाधारचिन्ता। अतीति गुणपूजावताम्। प्रधानेति सर्वज्ञत्वादिभावात्। प्रधेति शिवादिस्थानप्राप्तेः। अभेति जितभयत्वात्। ६ स्तोतेति स्तुतिगोचरा-

णामर्हत्त्वादिदर्शनपूर्वकनमस्कारा त्। असाधेति आदिकरत्वादि। ८ एते इति विदुषः। तदिति पुरुषोत्तमत्वादीनाम्। ९ तदिति लोकोत्तमत्वादीनाम्। १० विश्वेति विशुद्धेर्निपुणारम्भः। तदिति अभयदानादेः। ११ तदिति धर्मदयादीनाम्। १२ तदिति अप्रतिहतज्ञानादेः। तदिति जिनजापकादीनाम्। १३ तदिति सर्वज्ञादीनाम्। १४ एते इति अर्हन्तः।

पृ. २१ ला. १ नीतीति प्राप्तेः। तदिति स्तोतव्यादीनाम्। आक्षेपेति स्थापनानुकूल्येन। चेति निःश्रेयसहेतुतासमुच्चयाय। अयमिति चित्रसम्पद्दण्डकरूपः। २ अन्येति एकानेकस्वभावाभावे। एता इति सम्पदः। वस्त्विति स्वरूपापेक्षया तथात्वेऽपि मन्दप्रतिपत्त्यर्थम्। ३ पूर्वेति दैशिकं श्लाघाकृतं वा पौर्वापर्यम्। सयेति द्वाद्वाः।४ लब्धेति मुधा प्राप्तः। हतेति छिद्रवदादि। घटेति समानजातीयापेतनस्वबाह्यरूपापेक्षम्। चेति एकानेकस्वभावता। चित्रेति दृष्टेष्टत्वात्। तदिति अनेकस्वभावः।५ वासेति घटादावभावात्। अथेति भेदव्यवहारः। तासामिति भिन्नवासनानाम्। निवेति भिन्नरूपम्। तत इति पदार्थात्। ता इति भिन्ना वासनाः। जातीति रूपरसादीनां जातिभेदान्नैकस्मादपरवासनेति नानेकस्वभावत्वम्। ६ तदिति नीलादेः। वाङिति तत्तत्पीतादीनाम्। युक्तेति भेदेऽपि पीतत्वादेरनेकस्वभाततभावात्। ७ पीतेति स्वभावभेदाभ्युपगमात्, अनेकस्वभावतामन्तरेणैकस्मिन्ननेकव्यवहाराभावात्। अत्रेति पुत्रादिव्यवहारे। एकेति पुत्रादेः। ८ नेति नाध्यक्षेऽनुपपन्नम्। चेति चाभ्युपगमः। एवमिति दर्शनवत्। अयमिति विरोधः। १० उपेति नीलादौ। निमीति पुत्रादौ। अनेकेति एकान्तताहानेः। ११ केषामिति फलानाम्। एकेति स्वभावस्य। एके तीफले। तदिति अनेकस्वभावः। १२ एतेति अनेकान्तजयपताकायाम्। एकमिति फलम्। भवेदिति एकस्वभावत्वे। भूती समानत्वात्पदार्थस्यति। तदिति तद्धेतुत्ववत्।१३

अन्येति अन्यजननस्वभावम्। एवमिति तज्जननस्वभावं प्रथेति तद्धेतुमन्तम्। १४ निर्विति आरोपे यथार्थशुभभावाद्यभावात्। सर्वेति शुभभावकर्म्मक्षयसर्वकल्याणानाम्। प्रणीति दीवो इत्यादिपदयुतः शक्रकृतः स्तवः गणधरकृतस्त्वयं, प्रश्चाङ्गप्रणिपाते भणनात् प्रणिपातदण्डकः, पर्यङ्कासनेनेति प्रार्थनापरत्वाद्वा। तदिति प्रणिपातसूत्रम्

पृ. ३२ ला. १ उदीति सूत्रप्रस्तावनाभिहितविधिना। आदिति पौपधिकासनग्रहः। २ यथेति असद्भूतगुणकीर्त्तनस्य भयङ्करत्वात्। गुणेति आलम्बनीयविषयकशुभभावस्य हेतवः। दुष्टेति गुणिनां कुविन्दतादिवत्। ग्रेति न कटुग्राम्यादयः। ३ परीति श्रोतॄणाम्। सदिति यथार्हम्। परीति मालवादिरागेण। ४ सम्येति क्रियाविशेषणम्। प्रवेशेति गुरुतरध्वन्यकरणात्। दंशेति भगवद्गतचित्तत्वात्। येगेति 'अन्नोऽन्नंतरिअंगुलिकोसागारेहिं दोहिं हत्थेहिं'। ५ तुल्येति उपसर्गहरादिवत्। तदिति पठ्यमानम्। तदिति स्वस्तोत्रात्। ६ येगेति शुभचित्तलाभः। अत्रेति स्थानादिगतचितेन पाठे। ज्ञातेति तादृग्विधानानुपलब्धेः। ७ तदिति अङ्गपाठस्य। अभेति अङ्गपाठेन। ८ बाह्येति अनुद्देश्यत्वात्। ९ पुर्विति तदङ्गाः। तदिति आगमस्य। अन्येति सर्वदर्शनेषु भावात्। प्रतीति कायोत्सर्गरूपा। पश्चेति क्षमाश्रमणदानात्। १० अभीति 'जावंते' त्यादिना। आचेति श्रुतस्तवे जिननमस्कारवत्। सेति नान्दीपाठकवत्।

पृ. ३३ ला. १ वन्देति प्रतिपत्तेर्वन्दनारूपत्वात्। इतेति एतत्पाठमन्तरोत्सर्गे। २ अन्विति अङ्गक्रिया। आस्थेति कर्त्तव्यताबुद्धिः। आदीति अन्येऽतिशया देशनाकालीनाः। प्रतीति चैत्यशब्दस्य प्रतिमायां रूढत्वाद् व्यत्ययः, अन्यथा जिनौकांसि। ७ चैत्येति प्रतिमानां स्वयंफलाहेतुत्वाद्वन्दनाद्येव तद्धेतुः। १३ वचेति आवश्यकनिर्युक्तेः। तत्रेति द्रव्यस्तवे परमार्थबुद्धेः। १४ विपेति साधोरधिकाराभावात्, इतरस्य

॥ १८ ॥

स्वयं कृतेः।

पृ. ३४ ला. १ सामेति त्रिकरणेन। प्रमोदेति श्लाघानुमतिः। २ इदेति पूजादि। अन्विति दानानुमत्याऽऽरम्भपरिग्रहाननुमतिवत्तैवमारम्भाद्यनुमतिः, तत्र त्यागांशवदत्र भक्त्यंशस्य श्लाघा, प्रशस्तेतरधर्मानुमोदनप्रसङ्गे तु क्षीणमोहं सिद्धं वा मुक्त्वा सर्वत्र श्लाघायां दोषभावापत्तेः। ४ दोपेति असदारम्भादि। प्रयोजेति कर्तुः। तथेति असदारम्भानिवृत्तेः। उपेति विरतेर्निरालम्बनतायाश्च। ५ भावेति स्वरूपसावद्यत्वात्। इत्थेति कारणानुमतिवत्। वचेति एतस्येवान्यस्यापि वाचकादेः। अन्येति प्रकृतसूत्रदेशनयोः। ६ सन्तोपः सर्वतोभद्राध्यवसायात्। तदिति श्रावकः। तथेति पूजाद्यसन्तोषः। ७ देशेति अविरतस्तु स्यादेव। प्रवृत्तीति पूजादेः। सदेति सर्वनिवृत्तिरूपत्वात्। ८ औचीति औचित्यं चाज्ञामृतं चेति। अन्येति सर्वविरत्यभिलाषाभावे। अयोगेति कारणमूलद्रव्यस्तवायोगात्।

तथेति अकारणस्यापि तथात्वे। ९ तस्येति सर्वविरत्यहेतुकस्य। औचीति जिनबहुमानरूपः। अल्पेति सिद्ध्यभिलापात्। १० अयमिति आज्ञाऽमृतहीनोऽपि, तत्पापस्यैव पूजाकाले व्यपोहात्, इतरस्य तु क्रियाकाल एव, विपाककालस्तु तदर्थमन्यायकृतः। हेतेति औचित्यरूपम्। अनीति आज्ञामृताप्तिमन्तरा। इष्टेति आरम्भनिवृत्तिः। स्थाने पूजायाम्। १२ मानेति सत्कारात् प्राक् तद्भावात्।

पृ. ३५ ला. ४ अक्षेपेति अतः क्षायिके दर्शनदृष्टी। ७ चेतेति रुचिरूपा क्रियायां नोपयोगिनी साक्षात्। तत्त्वेति ज्ञेयहेयोपादेयविभागानुसारी। समेति अतत्त्वतत्त्वादिविषयः। आदीति आदिना कर्मतच्छेदननित्यजीवमोक्षतदुपायादि। चित्तेति स्यादेवापनयनम्। ९ सम्येति जलाच्छतावत्। १० ग्रन्थेति परलोकविधौ वचनमानत्वात्। ११ पापेति चिन्तादिकालुष्यापादकभौमाद्यरुचिः। महेति प्रशमः। परीति विनयाविनया-

॥ १९ ॥

विनयादिगुणदोषबोधात्। १२ भेयेति पटुपरिणामः। १४ धीरेति दैन्यादिराहित्यात्।

पृ. ३६ ला. १ जिनेति मोक्षहेतुः। २ संसेति दौर्गत्योपमः। उत्तेति निःश्रेयसम्। ३ आदीति वासनास्मृती। ४ आन्विति यथालभ्यम्। ५ आदीति आदिना वर्णार्थालम्बनानि। ६ पुष्टीति-पुष्टिः पुण्योपचयः। अभ्येति पुनः पुनः प्रवृत्तिः। ७ सम्प्रेति प्रतीतिरूपः। १० प्रतीति प्रतिपत्तिरभ्युपगमः। आदीति अवश्यकयोगत्रयम्। ११ स्थैर्येति विपक्षचिन्तारहितं यमपालनम्। सिद्धीति परार्थसाधकम्। उच्चेति अवस्थारूपाणाम्। उपेति श्रद्धाराहित्यम्। १२ एतेति उपधाशुद्धिमान्। अस्येति कायोत्सर्गस्य। १३धृतीति अनाकुलता।

पृ. ३७ ला.३ अतेति श्रद्धादिविकलस्य। ४ भेगेति अलक्ष्याः। एत इति श्रद्धादयः। ५ शमेति क्रमवृद्धम्। ६ इहेति श्रद्धादिप्राप्तौ। ७ यदिति शास्त्रनिरपेक्षम्। द्वेषीति मूलमेतन्मृषावादस्य। ९ अन्येति गुणानुरागिणः। ११ प्रेक्षेति गुणाद्वेषिणमिति तत्त्वम्। तिष्ठेति अभ्युपगच्छति।

पृ. ३८ ला. ७ गमेति उपयोगे निरोद्धव्यः, पश्चाल्लक्ष्यैः। सदिति आहारपरिणामशरीरादिहेतुभिः। सश्चेति निरुत्सायामपि भवद्भिः। 'आई'ति निर्युक्त्यपेक्षोऽयमादिशब्दः। ९ ज्योतिरिति प्रकाशेन। यत्रेति प्रस्थापनादौ। अपठेति अपठित्वा पारयत इत्यर्थः, गुरुपारणं यावदवस्थानात्। १२ स इति भङ्गः। अत्रेति आकारे सति इति। एतेति आद्याकारैर्ज्योतिःस्पर्शे कल्पग्रहणमित्यादि। १३ आग्रहीति प्रतिज्ञाप्रारम्भादौ। १४ सर्वेति स्थानादिकमन्तरेण सर्वव्यापारत्यागरूपः। आकेति भग्नापेक्षया तृतीया, विद्यमानैरप्याकारैरभग्न इत्यर्थः, न चेतः सप्तमी। विरेति स्वार्थे णिजन्तः।

पृ. ३९ ला. १ भूयेति कायोत्सर्गस्याशंस्यत्वात्। २ अतीति सर्वथा कायोत्सर्गे एतद्विधा अप्यतिचाराः, तद्भवनस्याप्यवश्यं

॥ २० ॥

भावज्ञानान्नानाभोगादिरूपाः, न च निरोधनीयाः, मरणादि-
भावापत्तेः। बद्धेति पर्याप्तत्वे। ३ उद्वेति विकारकरणेनास-
माधेः। ४ मात्रेति निरोधबुद्धावप्यनिरोधात्। ५ निःश्रेयेति
सातिचारस्य साश्रवत्वेन पुण्यहेतुत्वात्। ६ 'वये'ति आका-
शानिच्छापेक्षया। लाघेति जीवनापेक्षया। ८ उक्तेति गुरु-
लाघवालोचनात्, आगेति अभिष्वङ्गाभावे हेतुः। ९ अर्थेति
विराधनायाः। ११ 'अई'ति अविधिमरणात्। विसोहीति प्रा-
यश्चित्तादिना, तथा च मूलापत्तिरक्षणाय पातेऽपि न विरा-
धना। ११ 'ये'ति भवान्तरादिना।

पृ. ४० ला. ३ प्रलेति ऊर्ध्वस्थानविधिः। ४ प्रमेति
अन्यकृतापलापपरत्वात्। वचेति अशठागीतार्थाचरणाया आ-
ज्ञात्वरूपम्। विद्येति अगीतार्थाचरणम्। ५ पूर्वेति आचरणा-
भ्युपगमात्। उदिति अनुक्तत्वात्। अनेति क्रियादर्शनात्।
अन्तेति कायत्यागाभावे। ७ वन्देति सत्कारप्रत्ययादिवत्।
अतेति प्रत्ययादिशब्दाभावात्। कायेति तत्सूत्रोच्चारणपूर्वकम्।
८ मात्रेति न मानम्। प्रमेति अभिभवाभावे परिशेषेण चेष्टा-
त्वात्। प्रकेति तृतीयभेदाभावात्। १० एकेति उपसर्गप्रस-
ङ्गात्। ११ उक्तेति अष्टोच्छ्वासाः। १२ अत्रेति जीतकल्पे।
अयमिति वन्दनोत्सर्गः। आदीति 'पडिकमणमादी' त्युक्तः।
उपेति भाष्यादावनुक्तेः। १४ अनीति वादी।

ला. ४१ पृ. २ समेति वादी। ४ आचेति वर्त्तमाने।
श्रवेति पूर्वम्। एवमिति प्रलम्बितभुजत्वमात्रम्। ५ एतदिति
अष्टोच्छ्वासमानोत्सर्गकरणम्। विरोधेति असावद्यहेतूपलक्षणम्।
६ भावेति भगवतीयोगे पारिष्ठापनिक्युच्चारेऽपि तदनुपयोगवत्।
निवेति अमानप्रलम्बभुजत्वस्य। ८ वेति यथापरिणामेन
ध्येयमिति सम्बन्धः। एतेति गुणादिध्यानम्। विद्येति भाव-
नासारम्। ९ तदिति नमस्काराद्यनुच्चारेऽपि। अत इति कायो-
त्सर्गात्। कर्म्मेति कुशलानुबन्धि। १० एतेति विद्याजन्मबीज-

त्वम्। अपीति आस्तां स्थानादावित्यपेरर्थः। १३ इतेति मोह-विषये। इतेति अतत्त्वज्ञः। सर्वेति बाह्याभ्यन्तरयोः। १४ अवेति गुणादिध्येयतारूपम्।

पृ. ४२ ला. १ स्तुतिमिति चूलिकास्तुतीनामनैयत्यान्न व्याख्या, परं नियमेन क्रियेति, तथा च पूर्वधरकालीनास्ताः। प्रतीति 'जीवे'त्यादि पाठात्। नमेति नतेः प्रतिज्ञा चेत्। अन्येति प्रतिज्ञायां रूढ्यनङ्गीकारे। २ अपीति पर्यायस्यापि। तथेति मन्त्राक्षराणामपर्यायाणामुच्चारात्। एकेति नान्यसूत्रवदनुभाषा। तिष्ठेति प्रतिक्रमणान्त्यस्तुतिवत्सम्भूय। ४ शोभेति सन्निहितस्तुतेः। तस्येति सन्निहितस्य। तत इति स्तुतिसमाप्तौ। नमस्केति पृथक् पारणम्। ६ एकेति स्तोतृसमाने। ९ भेदेति असमासो ज्ञापकम्। १० भावेति कर्मसाधनः। गृह्येति तथा चाकाशास्तिकायमयोऽलोकोऽपि, अन्यत्र धर्मादिमत् क्षेत्रं सः। करेति ताच्छील्येटः परिणतिः। ११ केवेति आत्मनः। दीपेति परान्। १२ धर्मेति सम्यग्दर्शनादिरूपो दानादिप्रवृत्तिसिमयो वा। शुभेति व्यवहारतो देवलोकस्य शुभत्वात्। १३ धर्मेति सम्यक्त्वादिः। प्रधेति दानादि।

पृ. ४३ ला. १ भावेति तुल्यगुणतया। अन्येति अतीतानागतानां वर्त्तमानानां च। ३ तदिति लोकदेशः। अवेति मनोज्ञानिनां मनोमात्रग्रहणात्। विभेति अतीन्द्रियज्ञानात्। चन्द्रेति दूरमपि प्रकाशात्। ५ सुधीति अनिष्क्रयम्। धर्म्मेति लोकानां धर्म्मबुद्धेः। अवेति पद्यादि। ६ अतीति सम्यग्दृशां तु तत्र न लेशतोऽपि धर्म्मबुद्धिः। ७ उक्तेति भवावतारेणाजिनेषु। ९ निकेति तीर्थावनतिनाशोपद्रवाः। बीजेति कर्म। १० अज्ञेति अन्वयाय। ११ दग्धेति व्यतिरेकाय। १३ इवेति तेषां स्तुत्यत्वेऽपि नात्राधिकार इत्येवेति। व्युदेति तीर्थकरत्वाभावात्।

पृ. ४४ ला. १ 'विशे' इति गुणानां महत्त्वेऽङ्गीकृतेऽपि गुणिनां तथाऽनङ्गीकारस्य मिथ्यात्वाद्विशेष्योक्तिः। २ आदिति

॥ २२ ॥

केवलनामाद्यर्हद्व्युदासः। भावेति समस्तापेक्षया। ४ इतीति इत्यादिवदिति। ५ अर्हेति जगद्बोधरूपफलपाकानुकूलतीर्थकरनामोदयस्य केवलित्वे भावात्। ६ नियेति अर्हतां सिद्धेऽपि केवलित्वे तदुक्तेः। ८ अग्रेति प्रसक्तप्रदेशप्रतिषेधपरमिदं प्रशमरतौ। १० केवेति सम्पूर्णश्रुताद्यपेक्षं केवलत्वम्। एवेति तेऽपि स्तुत्याः। प्रतीति प्रतिक्षेपस्त्वनधिकारात्। ११ एतेति विशेषस्य विभापकवार्तिककरगोचरत्वात्।

पृ. ४५ ला. २ ग्रन्थेति निर्युक्त्यनुगमस्य सूत्रार्थादनुभावात् पूर्वं व्याख्यातत्वाद्वा। ४ 'विदु' इति, नामस्तवेऽपि भूतभावताया वर्त्तमानसिद्धतायाश्च प्रतिपत्तिः। ५ स्वेति सान्वर्थप्रशस्तैः। ६ विध्विति अवश्यं सिद्धिं प्राप्तेः प्राप्स्यमानत्वाद्वा। ७ इतीति श्लिष्टवुद्धेः। मलेति गाढबन्धत्वात्, रज इति अस्थिरत्वात्। ८ कारेति रजोमलौ। ९ अपीति उपक्रमे तदुक्तेः। १० पूर्वेति प्रथमगाथोक्तेन तीर्थकरपदेन। ११ आशमिति अभिष्वङ्गस्य मोक्षविघ्नत्वात्। १२ निरिति डित्थादिषचोवत्। अयथेति अरागद्वेषत्वात्। १३ अप्रसेति अप्राप्तत्वाद्विधेर्द्वेषो ह्यप्रसादः। तथेति औदासीन्यव्यपोहाय। भाव्येति प्रसन्नेऽपि देवनृपादौ तथोक्तेः। १४ उक्ताविति अक्षीणद्वेषत्वम्। धर्म्मेति प्रशंसायाः। आक्रोशेति सद्वेषत्वध्वनेः। अभीति द्वेषानुक्तावपि।

पृ. ४६ ला. १ वचेति व्याजस्तुतिरूपः। वचेति उत्तरमितः। अयेति स्तवस्य। २ उपेति निष्कामस्य निरर्थकत्वाभावात्, सप्रयोजने स्तुत्यस्य तथाऽभावेऽपि स्तोतुस्तथाफलदर्शनात्। भगेति जातफले हेतुतारोपात्। स्वेति स्तवः। ७ तदिति स्तवः। ९ स्वेति सान्वर्थैः। १० इतीति ऊर्ध्वार्थ उत्, नोपसर्गोऽयं, क्रियासम्बन्धाभावात्। ११ पुनः इति सो लोपाभावात्। सिद्धेति निरुक्तेः। १२ आरोग्यमिति अरुजेत्युक्तेः। १४ समेति निदानपरिहारेण।

पृ. ४७ ला. १ तारेति षष्ठादाद्वादशं भेदात्। २ उत्केति

॥ २३ ॥

ऐकान्तिकात्यन्तिकम्। आहेति इच्छापूर्वकत्वाद्दानप्रार्थनायाः सा च निदानमिति। ३ सेति फलवन्नवेति। तथेति अप्रार्थनेऽपि दानप्रार्थनानैरर्थक्यम्, तत्पूर्वकदाने रागादिमत्ता। ४ निदेति मोहसद्भावात्। ५ तन्त्रेति देशविरतिनिष्कुटुम्बत्वयोरपि मोहत्वात्। दानेति निष्कुटुम्बत्वादेः। मोहेति आत्मवीर्यगोपनादिहेतुत्वात्। प्रार्थेति द्रव्यस्तवरूपधर्मभावात्। ६ एवेति ऋद्ध्यभिष्वङ्गे निदानतोक्तेः। एतेति तीर्थकृत्त्वनिदानम्। इच्छेति जिनधर्मेच्छायाः। तदिति जिनत्वाप्तेः। तदिति ऋद्धेः। ७ इतेति सत्त्वसंसारनिस्तारे। एतेति ऋद्ध्यभिष्वङ्गि जिनत्वम्। महेति प्रतिबन्धः। अवीति अभिष्वङ्गेतरफलाज्ञता। पृथेति अविशेषज्ञानाम्। सिद्धेति अभिष्वङ्गानर्थकत्वम्। व्यवेति साभिष्वङ्गेतरत्वम्। भाज्येति समाधिप्रार्थनम्। चत्विति भावेऽपि। १३ प्रयेति साक्षात्। वागिति भक्तिपूर्वकवचसः। प्रवेति मार्गप्रणयनरूपेणोपकारमाश्रित्य स्तुतेः। सच्चेति सन्निहिततदाराधनादेतल्लाभात्। सत्त्वेति वरसमाधेः। तदिति आराधनम्।

पृ ४८ ला. ४ गाम्भीति समुद्रस्य द्रव्यगाम्भीर्यात्, भावस्य तु तत्रासम्भवः। ६ कृतेति कर्मादिसिद्धापोहाय। १० चत्विति अलोके अकाशातिरिक्तानामभावात्, तथा च योगरूढः। १२ तथेति त्रैलोक्ये चैत्यसम्भवार्थम्। १४ तदिति समाधिदानगुणाः।

पृ ४९ ला. १ एवेति असङ्गतत्वेऽपि। एतेति कार्योत्सर्गोद्देश्यभिन्नस्तुतौ। अन्येति सूत्रादौ। तथेति उद्देशक्रमभिन्नपाठे। ३ पदेति गौणतया श्रुतस्तवत्वम्, आदानीयपदेन तु पुष्करेति। ४ अभीति चतुर्विंशतिस्तवस्य मुख्यत्वात्तेनैव। ५ 'संडे इति, 'पण्डः कानन इड्वरे' इतिवचनात् पण्डस्य संडे इति, खण्ड इति तु व्याख्यायां। ९ महेति यथासत्त्या तु जम्बूद्वीपादिक्रमः। ऐरेति आद्ययोः समत्वात्। एकेति 'सुपां सुप' इत्युक्तेः। १० निर्वेति व्युत्पत्तिः, धृगो धागश्च ग्रहा-

॥ २४ ॥

न्निरुक्तिः । ११ अधीति चारित्रस्य धर्मसारतायां निर्देक्ष्यमानत्वात् । १२ प्रस्त्विति, सम्बन्धे तथोक्तेः । अन्येति तीर्थकराभावे, तदिति श्रुतस्य । १३ एतेति, जिनप्रभवत्वेन श्रुतानामुक्तेः । यथेति अलभ्योऽयं धर्मसारः श्रीहरिभद्रप्रणीतः, श्रीमलयगिरिभिर्विवृतश्च स इति ज्ञायते नन्दीवृत्तेः । १४ अन्विति वदतो व्याघाताद् । स्वेति उक्तत्वखण्डनात् ।

पृ. ५० ला. १ अस्येति वचनस्य । एतेति पुरुषस्य । तदिति वचनम् । उपेति तथा चानुपसंहारिता, व्याप्त्यग्रहश्च। उपेति, आकाशगिरादौ । वक्रेति देवादेः । २ तदिति अदृश्यस्य वक्तुराशङ्कायाः। इन्द्रीति निर्वृत्तिस्तद्दर्शिनः,एवं चातीन्द्रियार्थवेदिसिद्धिः, न च सा मीमांसकसंमता । अन्येति अतीन्द्रियार्थवेदिनं विना । अयोगेति निवृत्त्ययोगात् । पुनेति सर्वज्ञानाभ्युपगमे । सर्वेति तीर्थकृतः। ६ तदिति जिनानाम् । तदिति श्रुतस्य । ४ तथेति अपौरुषेयस्य । एकेति जिनस्य । अपीति प्रवचनपूर्वकत्वात् । न्यायेति शास्त्रमाश्रित्य । शुद्धेति एकस्यापि सम्भवेऽपौरुषेयत्वसिद्धिः, निर्विशेषात् । अनेति जिनानां श्रुतानां च । ५ तथेति अपौरुषेयत्वस्य । तदिति जिनश्रुतयोस्तद्भावभवनतदुक्तत्वाभ्याम्। तदिति जिनश्रुतयोः। अङ्किति, परस्परपूर्वकत्वेऽप्यहेतुकत्वाभावात् । ६ वचेति वीजपूर्वकत्ववदङ्कुरस्य । अस्येति श्रुतस्य । ७ स इति सर्वेषां जिनानां श्रुतपूर्वकत्वात् । नीतीति पर्यालोचनया । यत्नेति प्रवाहदृष्ट्या। ९ तथेति केवलहेतुकबोधरूपश्रुतसिद्धेः। तदिति श्रुतपूर्वकत्वम् । १० संवेति अवचनज्ञातार्थशब्दयोः। व्यक्तीति प्रवाहेण त्विष्टा । तथेति अर्थज्ञानशब्दानामन्यतमवत्तया। ११ अन्येति सर्वज्ञसिद्धिधर्मसङ्ग्रहण्यादिषु। १४ अस्य श्रुतस्य।

पृ. ५१ ला. २ सुरेति पुस्तकरत्नपूजायाः श्रुतकृतां गणधराणां चार्चायाः । ३ पष्ठीति सयुक्तिकस्य भाषते इति

॥ २५ ॥

यथा। माहेति अध्याहार्यं कर्म्म। वन्देति भावे क्विं विधाय प्रत्ययः। ४ जालेति अज्ञाननाशेऽपि दर्शनमोहादि। ५ द्वारेति तत्सारे प्रमादपरिहारद्वारेण। ९ अन्विति व्याख्येयव्याख्ययोरिवादेश्यादेशयोरैक्यात्।

पृ.५२ ला.१अन्वेति अनुबन्धि। ९ 'दये'ति ज्ञानजन्यत्वाद्याजनकस्यैव ज्ञानत्वात्वाद् दयाया जीवाजीवज्ञानाद्भावात्। ११अस्विति 'संडे' स्थाने यथा खण्डे तथा मर्त्यस्थाने मनुष्येति। अनर्थेति अभिभवार्थस्य जेः सकर्मकत्वात्। धर्म्मेति चारित्रधर्म उत्तरः फलरूपो यस्य। १३ उक्तमिति आवश्यकनिर्युक्तौ। आशंसेति ज्ञानवृद्धयाशंसा नाशंसा मोक्षहेतुतया तदाशंसनात्।

पृ. ५३ ला. १ फलमिति मोक्षः। सद्धेति अनाशंसा वृद्धिभावात्। बीजेति वृद्धयाशंसा बीजम्। २ तदिति शाल्यादेः। अत इति आशंसनात्। इष्टेति ज्ञानस्य। आशेति विवेकजलत्वे हेतुः। अत इति विवेकात्। ३ यत्नेति आशयपूर्वकः। अन्येति विवेकं विना। अपीति आशंसनवाक्यात्। इदमिति संवेगामृतास्वादनम्। ४ वर्गेति पशुजातेः। एष इति आशयः। ५ तदिति स्वादस्य। तदिति संवेगादौ। ७ अनेति इक्षुरसकल्पा। अस्येति क्रमेलकस्य द्राक्षादाविव। ८ लक्षेति आदरादिलिङ्गकप्राप्तिः। एतेति वृद्धयाशंसनवचनम्। वचेति सर्वव्यावहारिकाणामनन्तशो ग्रैवेयकलाभदर्शकम्। किञ्चीति संवेगामृतास्वादनम्। फलेति सम्यग्दृष्टित्वादिषु। १० एतेति प्रणिधानं। १२ प्रवेति भावश्रुतस्य। सामेति 'सामाइयमाई'त्युक्तेः। शुद्धेति कषच्छेदतापैः। एतेति जिनप्रवचनोद्भवत्वात् सर्वेषाम्, तेषु सुन्दरस्यैतन्मूलत्वात्, असर्वज्ञवाक्यानां सर्वज्ञोक्त्यनुकरणे एव सुन्दरत्वात्। १३ चेति सर्वप्रवादव्याप्तिसमुच्चयः।

पृ. ५४ ला. १ वचेति त्रिस्थल्यामितिवचनादिति क्रमेण कषच्छेदतापशुद्धये, आद्येन द्वयेन विधिप्रतिषेधौ, अन्त्ये सामान्यविशेषोभयार्थं द्वयम्। २ समेति श्रुतस्तवेन।

अन्विति समानबृंहकत्वे। तदिति वृद्धितत्त्वज्ञानाम्। एतीति परम्परापि। अत इति तथा चैतिह्येन निश्चेयं तत्त्वमागमस्य, सत्यस्मिन् न विरोधकल्पना, एवं चैतिह्यलेश एवागमोक्तिरिति। ४ अन्विति अपुनर्बन्धकावस्थाया अयोगिनि। तथेति यथोक्तपरिणामेन। तदिति सिद्धत्वप्राप्तिफलिकाः। ६ सितमिति भावसिद्धप्रहाय। ८ कर्म्मेति सिद्धत्वमात्रमपेक्ष्य। उपेति केवलस्य श्रुतवदपरोपदेशपूर्वकत्वात्, हेतुतया पूर्वकता। १० भुवेति स्वभावतो भावोऽस्याः। अचीति सर्वावस्थातीतत्वात्। चिन्तेति अचिन्त्यफलहेतोः। ११ प्रयविति सिद्धिपदम्। विप्रेति कृतकृत्याः।

पृ. ५५ ला. १ परेति प्रतिबन्धविच्छेदजन्यत्वाद्गुणस्थानानां,समेषां च तद्भावः, विच्छेदश्च क्रमेण, पूर्वपूर्वेषामुत्तरोत्तरजनकत्वात्। २ तदिति क्लेशानाम्। ३ विच्यिति न निगोदादिवत्। अभीति अन्यसिद्धानाम्। ४ उपेति ऊर्ध्वगौरवधर्मत्वात्। ६ अमेति गतिभावः। अविति अलोके धर्माद्यभावात्,तावद्गतेश्च समयेन भावात्। ७ अयश्वेति प्रशस्तभावापूरणमपि। फलेति परम्परया। अमीति जघन्याभिग्रहस्यापि फलवत्त्वनियमात्। १० श्रमेति सर्ववर्णानामत्र प्रवेशात्, उपलक्षणे तु शेषास्त्रयः साध्व्यादयः परिवारभूताः। ११ अन्तेति अन्तराले।

पृ. ५६ ला. १ अन्तेति अपरोपदेशेन। २ आदिति गुणगुणिनोरभेदे, भेदे तु ०दिमतामिति। द्वादशधेति चोलपट्टमात्रकवर्जः। ३ पूर्वेति पूर्वभवाधीतम्। ४ अपीति अपिना स्वयमपि। प्रयेति न स्वयं न च गुरुसन्निधौ। आचेति स्वयं परेण वा जीवादितत्त्वं बोधिताः। ६ 'णरे'ति पुरुषाः। ७ 'णो तित्थे' इति स्त्रियः। न पुमिति अनन्तोत्सर्पिण्यतिक्रमे अपि न,अनन्तवीर्यत्वेन कृत्रिमत्वाभावात्,अन्यस्य तु चारित्रायोग्यत्वात्। द्रव्येति भावलिङ्गाव्यभिचाराद्द्रव्येति। ८ रज

इति एवं मुख्यवृत्त्या मोक्षलिङ्गमेतत् तेन स्वेति। अन्येति संसारहेतुत्वात्त्वन्येति । १० 'उत्ते'ति पश्चानुपूर्व्यैकादिसमयान्तरेण। ११ तीर्थेति कस्यापि तीर्थमनाविर्भाव्यामुक्तेः । १२ अज्ञेति जिनत्वादिभेदेऽपि सिद्धत्वस्यैकरूपता, तथा चाश्वासस्तत्तद्भेदानाम्, अन्यथा सामान्यबोधे विशेषशङ्कायास्तादवस्थ्यादनाश्वासः ॥

पृ. ५७ ला. १ देवेति संसारिदेवानाम् । विनेति आच्यवनादाराधनात् । २ शक्रेति इतरदेवानां स स्तुत्य एव । पूजीति आभवोत्तारमाराधनात् । उत्तेति गुणस्तवाद्भावः, उच्चाराद्वचश्च । ३ गमेति कल्पनार्थे । इहेति गत्यर्थे । ४ स्मृतेति अनेन कर्मेरणाद्वीरत्वदर्शनम् । ५ उपेति नमस्कारफलदर्शनेन । आत्मेति महाफलहेतुताभावेन । ७ वृपेति उत्तमार्थमुत्तरपदे नागादियोजनात् । ८ अपेति ऐकान्तिकात्यन्तिकतया । ९ पुर्विति भेदेन। ग्रहेति, इतरत्रेवोपलक्षणेन ग्रहणमकृत्वा साक्षात्। १० भवेति अन्ययूथिकवद्बौटिकवद्वा न स्त्रीणां मोक्षानर्हता । १३ जातीति, सर्वा नेत्यर्थः ।

पृ. ५८ ला. १ संसेति अभव्यस्यैतदभावात्। धर्म्मेति मोक्षगुणाद्वेषस्य तदर्थकप्रवृत्तिभावात्। २ शुश्रूइति, तत्त्वशुश्रूषा, अन्या त्वन्यस्यापि। तत्त्वेति हेयोपादेयादिरुचिः। आदीति उत्पत्तिक्रमापेक्षया, आदिनाऽनुकम्पाद्याः । ४ दर्शेति देवनारकतिरश्चां सद्दृष्टावपि तदसत्त्वात् । अपेति आर्यदेशानां प्राधान्यात्, अनार्येष्वप्यवाप्तेः। ७ तेनेति तथा रौद्रध्यानाभावेन तथाशुभध्यानाभावस्य । अभेति व्याप्त्यभावात् । भावेति, रौद्रवतः शुक्लफलभावेन । लालेति आर्त्तापोहाय । स्तनेति कुन्दकुन्दैः (कौण्डिन्यैः) एतेन हेतुना निषेधात्, वस्तुतस्तु जलसिद्धभावात् सरोगसाधोर्मुक्तिस्वीकाराद्गण्डूपदादिमतामनिषेधादनेकान्तिकता संसक्तशरीरत्वस्य। ११ तदिति कौण्डिन्यैरप्रवृत्तेरितरासां विवादाच्छास्त्रेति। १२ प्रतीति गोमट्टादिषु

॥ २८ ॥

द्रव्यस्त्रीवेदेऽपि श्रेणेः। १४ अधीति क्षायिकाप्राप्तेः सिद्धत्वस्य।

पृ. ५९ ला. १ इदेति शाकटायनादियापनीयकाले प्रत्यक्षता। अङ्गेति दृष्टिवादस्य 'भूआवाओ अ नो थीण'मित्युक्तेः। तत इति दृष्टिवादात्। कालेति प्रच्छन्नगर्भवत्। ४ केवेति तदधिकारे एतदुक्तेः। सतीति संसारतारणसिद्ध्यर्थम्। ६ फलेति मोक्षः। फलेति सुरादि। अन्येति आचार्यादीनाम्। ७ यक्षेति यक्षा देवाः पूज्या वा। ८ तत इति नतिमात्रात्। ९ तदिति सम्यक्त्वादिसत्त्वे। १० दीनेति क्रमवृद्धिदर्शनाय। अवेति उत्तरोत्तरवृद्धेः। तथेति सम्यक्त्वादिपूर्वकम्। तादिति वृद्धेः। अधीति मोक्षे। ११ सर्वेति यक्षादिविषयाऽपि। त्रिशीति मोक्षः। तुल्येति स्तुतिरूपात्। विषेति स्तुत्यात्त्वम्। १२ यथेति कल्पद्रुमसमत्वादिनिरासाय।

पृ. ६० ला. १ अन्येति बहुवचनात्, 'उज्जिंते'ति 'चत्तारी'ति 'जे अ अई'ति 'जाव'त्ति 'जावन्ते'ति च, स्वयं क्रियमाणानामप्यावश्यके श्रुतदेवतास्तुतेरनुक्तिवदत्रानियमता, पञ्चवस्तुके स्वयं तदुक्तेः। क्रियेनि नियमत इति। २ सम्मेति चूलिकास्तुतीः ऋते सर्वत्रानुभापणाद्बहुत्वम्। उचीति सुरेषु। योगेति स्मरणादिना। एतेति चैत्यवन्दनम्। ५ सामेति न चैवमन्यसमाधिकरणाभाव इति। तेपामिति सम्यग्दृष्टीनामितरेषां च। सम्प्रेति सदा स्वयं तत्र प्रवृत्तत्वात्। ७ तथेति स्तुतिकरणेन। तदिति अम्बादिविषयकः। तदिति क्षेत्रभेदेन भेदात्सुरविशेषाणाम्। अस्मेति कायोत्सर्गादेः। तदिति उत्सर्गकर्त्तुः। ८ अस्येति प्रकरणस्य। तदिति तस्माद्धेतोः। योगेति उत्तरोत्तरगुणवृद्धिः। ९ सामेति वन्दनादिप्रत्ययमनुक्त्वा। दचेति प्रकृतसूत्ररूपम्।

पृ. ६१ ला. १ यथेति उक्तात् 'जयवी'त्यादेरन्यदपि। २ मात्रेति संवेगस्य। तत इति समाधेः। गुणेति अन्येपां निर्वेदादेः सिद्धत्वात्, तथा साधनात्पाताभावाच्च,

अप्रमत्तादर्वाक्तनाः ।५ भावेति तद्विषयपरिणामाय। त्वदिति छिदादौ कुठारादिवत्, भवनिर्वेदादेर्भावे भगवत्प्राधान्यात्। ६ मोक्षेति संसारविपक्षत्वान्निर्वेदहेतुकशमसाध्यत्वाच्च। तदिति भवे। प्रतीति भवपरमार्थबुद्धेर्मोक्षप्रतिबन्धकत्वात्, मोक्षप्रतिबद्धेति अभव्यस्य मोक्षप्रतिबन्धाभावात्। अपीति कृतेऽपि यत्ने। क्रियेति पाञ्चालिकानृत्यादिवत्। तत्त्वेति माध्यस्थ्यात्। ८ फलेति तत्त्वानुसारिणामविरोध्येवेष्टम्। विधेति अपूर्त्तावपि तन्नाशहेत्वसम्भवात्। अन्येति अतत्त्वे। ९ लोकेति विवेक्यविवेक्युभयम्। अनेति पापम्। तदिति अन्यपापहेतुयोजनम्। मातेति 'माता पिता कलाऽऽचार्य०' इत्युक्तेर्मात्रादीनां गुरुवर्गत्वं स्पष्टम्। लौकीति, लोकविरुद्धत्यागादेस्तथात्वात्, उत्तराधिकारहेतुतयाऽऽदर एषाम्। युगिति गुरुशब्दस्य तत्त्वविषयतया साधुत्वार्थत्वम्। अन्येति पार्श्वस्थादियोगे। पथ्येति विकारफलत्वात्, अयोगेति फलाभावात्। १२अयेति तथाकारवचनविषयत्वात् संविग्नपाक्षिकस्यापि तथात्वात्। इतीति आजन्मासंसारव्याख्याद्वये क्षमः। १३ सम्पूति ऐदंपर्यपर्यन्तम्। द्रागिति अन्तर्भवाष्टकम्। फलेति मोक्षफलेन। प्रभेति 'तुहप्पभावओ' त्ति प्रत्ययार्थं योज्यमित्यर्थः। तदिति अभिष्वङ्गो हि तल्लक्षणम्। चित्तेति, मोक्षहेतुप्रणिधानात्।

पृ. ६२ ला. २ बन्धेति, 'आविस्सइ जेण २ भावेणं' त्युक्तेः। विपेति प्रणिधानफलतः। उपेति प्रणिधानरूपः। ३ इदमिति वैशिष्ट्यात्। ७ प्रधेति अयोगत्वादिः। ८ तदिति सुखकारणैः। तदिति समग्रसुखस्य। ९ अनेति आदरादिमान्। १० अन्विति 'जावन्ते' त्यादिना। कुग्रेति व्याख्यासमाप्तिप्रणिधानम्। एतेति सामग्रीसम्पादनप्रत्यलत्वम् कर्म्मेति देवगुर्वादिबहुमानादिषु। अकल्येति पार्श्वस्थादयः। ११ कल्येति संविग्नाः। उच्चीति बलवत्तरत्वात्। मार्गेति धर्माचार्यधारत्वात्। गुर्विति मातापित्रादेः। १२ तदिति विनय-

गुणस्य महत्त्वात् । दानेति दीनानाथादेः । भगेति जिनानाम् । साध्विति संविग्नादिः। शास्त्रेति कामार्थशास्त्राणां मोहोद्दीपकत्वात् । महेति ऐदम्पर्यविगमाय । १३ विधेति अविधेर्विषयत्वात् । धैर्यमिति आपत्स्वपि धर्मनिर्वाहाय, धर्मकपोपलो हि तत् । आयेति दृष्टिवादोपदेशिक्या रूपम् । मृत्स्विति भववैराग्यमूलत्वात् । परेति विमध्यमानामुभयार्थप्रवृत्तेः । १४ गुर्विति धर्मोपदेशकादिः । रूपेति योगपटालिखितदेवादेः । धारेति फलभावनया । विक्षेपेति विकथादि । योगेति सूत्रवर्णार्थालम्बनरूपः ।

पृ. ६३ ला. १ भगेति बोधिबीजत्वात् । इश्वेति दुष्पभाजनाधारत्वात् । मङ्गेति भवान्तरसंस्कारहेतुः । शरेति अन्येषामशरणत्वावगमात् । दुरिति परमोद्वेगस्य धर्मलिङ्गत्वात् । २ कुशेति तत्प्राप्तिमूलत्वात् । देवेति निरुपघाताय । सदिति शुभसंस्काराय । औदेति आद्यलिङ्गम् । उत्तेति तीव्रालम्बनत्वात् । ३ प्रवृत्तीति प्रथमगुणस्थानत्वेऽपि । आदीति सकृद्बन्धनत्वादेः । ४ रूपेति कार्यत्वात् । ५ तदिति मार्गगामिनी । हार्दाः तत्त्ववेत्तारः । अस्य अपुनर्बन्धकादेः। ६ तदिति योगसाङ्ख्यसौगतादि । एवमिति तत्त्वाविरोधकहृदा । ७ भग्नः पतितोऽपि । प्रतीति पुनः प्रतिपत्तेः। ८ एतेति व्याख्यानम् । आदेति अर्थाज्ञानेऽपि इक्षुकल्पताहेतुः । सूक्ष्मेति धर्मव्याघातवर्जनमेवम् । ९ अन्येति अर्थाज्ञानां संवेगादिशून्यत्वात्प्रायः । ११ महेति व्याख्यानम् । ११ विरेति ग्रन्थसमाप्तिद्योतकः । कल्पेति, चैत्यवन्दनजन्यकर्मक्षयात् सर्वकल्याणाप्तिः । १२ सदिति अबाधानुमानागमाश्रिता । १३ सदिति अविधिज्ञानतत्परिहारादिना । सुवीति भवान्तरवन्दनप्राप्तिसत्फलहेतुः । परेति आभिनिवेशिकशिक्षायै । १४ युज्येति अनधिगततत्त्वनीतिरियम् ।

पृ. ६४ ला. १ सत्त्वेति, असम्भवेऽपि प्रशस्तभावाय, म्रियमाणायापि जीवत्त्वित्याशीर्वत् । इति ललित० टीप्पनिका

॥ ३१ ॥

॥ टीप्पनिका समाप्ता ॥

॥ ३२ ॥

सूरिपुरन्दरभवविरहाङ्कयाकिनीमहत्तरासूनुश्रीहरिभद्राचार्यप्रणीता

ललितविस्तराख्या चैत्यस्तववृत्तिः।

प्रणम्य भुवनालोकं, महावीरं जिनोत्तमम्। चैत्यवन्दनसूत्रस्य, व्याख्येयमभिधीयते ॥१॥

अनन्तगमपर्यायं, सर्वमेव जिनागमे। सूत्रं यतोऽस्य कार्त्स्न्येन, व्याख्या कः कर्तुमीश्वरः? ॥२॥ यावत्तथापि विज्ञातमर्थजातं मया गुरोः। सकाशादल्पमतिना, तावदेव ब्रवीम्यहम् ॥३॥ ये सत्त्वाः कर्म्मवशतो, मत्तोऽपि जडबुद्धयः। तेषां हिताय गदतः, सफलो मे परिश्रमः ॥४॥ इति

अत्राह–चिन्त्यमत्र साफल्यं, चैत्यवन्दनस्यैव निष्फलत्वात् इति, अत्रोच्यते, निष्फलत्वादित्यसिद्धं, प्रकृष्टशुभाध्यवसायनिबन्धनत्वेन ज्ञानावरणीयादिलक्षणकर्म्मक्षयादिफलत्वाद्, उक्तं च–"चैत्यवन्दनतः सम्यक्, शुभो भावः प्रजायते। तस्मात्कर्म्मक्षयः सर्वं, ततः कल्याणमश्नुते ॥१॥ इत्यादि ॥" आह–नायमेकान्तो, यदुत–ततः शुभ एव भावो भवति, अनाभोगमातृस्थानादेर्विपर्ययस्यापि दर्शनादिति, अत्रोच्यते, सम्यक्करणे विपर्ययाभावात्, तत्सम्पादनार्थमेव च नो व्याख्यारम्भप्रयास इति, न ह्यविदिततदर्थाः प्रायस्तत्सम्यक्करणे प्रभविष्णव इति। आह–लब्ध्यादिनिमित्तं मातृस्थानतः सम्यक्करणेऽपि शुभभावानुपपत्तिरिति, न, तस्य सम्यक्करणत्वासिद्धेः, तथाहि–प्रायोऽधिकृतसूत्रोक्तेनैव विधिनोपयुक्तस्याऽऽशंसादोषरहितस्य सम्यग्दृष्टेर्भक्तिमत एव

सम्यकरणं, नान्यस्य, अनधिकारित्वाद्, अनधिकारिणः सर्वत्रैव कृत्ये सम्यकरणाभावात्, श्रावणेऽपि तर्ह्यस्याधिकारिणो मृग्याः ?, को वा किमाह ?, एवमेवैतत्, न केवलं श्रावणे, किं तर्हि ?, पाठेऽपि, अनधिकारिप्रयोगे प्रत्युतानर्थसम्भवात्, 'अहितं पथ्यमप्यातुरे' इति वचनप्रामाण्यात्, तथा 'अर्थी[1]समर्थः[2]शास्त्रेणापर्युदस्तो[3]धर्मेऽधिक्रियते' इति विद्वत्प्रवादः,धर्म्मश्चैतत्पाठादि, कारणे कार्योपचारात्, यद्येवमुच्यतां के पुनरस्याधिकारिण इति, उच्यते, एतद्बहुमानिनो[1] विधिपरा[2]उचितवृत्तयश्च[3], न हि विशिष्टकर्म्मक्षयमन्तरेणैवंभूता भवन्ति, क्रमोऽप्ययमीषामयमेव, न खलु तत्त्वत एतदबहुमानिनो विधिपरा नाम, भावसारत्वाद्विधिप्रयोगस्य, न चायं बहुमानाभावे इति, न चामुष्मिकविधावप्यनुचितकारिणोऽन्यत्रौचितवृत्तय इति, विषयभेदेन तदौचित्याभावाद्, अप्रेक्षापूर्वकारिविजृम्भितं हि तत्, तदेतेऽधिकारिणः परार्थप्रवृत्तैर्लिङ्गतोऽवसेयाः, मा भूदनधिकारिप्रयोगे दोष इति, लिङ्गानि चैषां तत्कथाप्रीत्यादीनि, तद्यथा—तत्कथाप्रीतिः[1] निन्दाऽश्रवणम्[2] तदनुकम्पा[3] चेतसो न्यासः[4]परा जिज्ञासा[5] (१)तथा गुरुविनयः[1] सत्कालापेक्षा[2] उचितासनं[3]युक्तस्वरता[4]पाठोपयोगः(२)तथा लोकप्रियत्वं[1]अगर्हिता क्रिया[2]व्यसने धैर्यं[3]शक्तितस्त्यागो[4]लब्धलक्षत्वं[5](३)चेति,एभिस्तदधिकारितामवेत्यैतदध्यापने प्रवर्त्तेत,अन्यथा दोष इत्युक्तम्। आह-कइवानधिकारिप्रयोगे दोष इति, उच्यते,स ह्यचिन्त्यचिन्तामणिकल्पमनेकभवशतसहस्रोपात्तानिष्टदुष्टाष्टकर्म्मराशिजनितदौर्गत्यविच्छेदकमपीदमयोग्यत्वात् अवाप्य न विधिवदासेवते, लाघवं चास्यापादयतीति,ततो विधिसमासेवकः कल्याणमिव महदकल्याणमासादयति,उक्तं च-'धर्म्मानुष्ठानवैतथ्यात्,प्रत्यपायो महान् भवेत्। रौद्रदुःखौघजनको, दुष्प्रयुक्तादिवौषधाद् ॥ १ ॥ इत्यादि' अतोऽनधिकारिप्रयोगे प्रयोक्तृकृतमेव तत्त्वतस्तदकल्याणमिति, लिङ्गैस्तदधिकारितामवेत्यैतदध्यापने प्रवर्त्तेत, एवं हि कुर्वता आराधितं वचनं बहुमतो लोकनाथः परित्यक्ता लोकसंज्ञा अङ्गीकृतं

लोकोत्तरयानं समासेविता धर्म्मचारितेति, अतोऽन्यथा विपर्यय इत्यालोचनीयमेतदतिसूक्ष्माभोगेन, नहि वचनोक्तमेव पन्थानमुल्लङ्घ्यापरो हितास्युपायः, न चानुभवाभावे पुरुषमात्रप्रवृत्तेस्तथेष्टफलसिद्धिः, अपिच—लाघवापादनेन शिष्टप्रवृत्तिनिरोधतस्तद्विघात एव, अपवादोऽपि सूत्राबाधया गुरुलाघवालोचनपरोऽधिकदोषनिवृत्त्या शुभः शुभानुबन्धी महासत्त्वासेवित उत्सर्गभेद एव, न तु सूत्रबाधया,/गुरुलाघवचिन्ताऽभावेन हितमहितानुबन्ध्यसमंजसं, परमगुरुलाघवकारिक्षुद्रसत्त्वविजृम्भितमिति ॥ एतदङ्गीकरणमप्यनात्मज्ञानां संसारसरिच्छ्रोतसि कुशकाशावलम्बनमिति परिभावनीयं सर्वथा, निरूपणीयं प्रवचनगाम्भीर्यं, विलोकनीया तन्त्रान्तरस्थितिः, दर्शनीयं ततोऽस्याधिकत्वं, अपेक्षितव्यो व्याप्तीतरविभागः, यतितव्यमुत्तमनिदर्शनेष्विति श्रेयोमार्ग्गः। व्यवस्थितश्चायं महापुरुषाणां क्षीणप्रायकर्म्मणां विशुद्धाशयानां भवाबहुमानिनां अपुनर्बन्धकादीनामिति, अन्येषां पुनरिहानधिकार एव, शुद्धदेशनाऽनर्हत्वात्, शुद्धदेशना हि क्षुद्रसत्त्वमृगयूथसंत्रासनसिंहनादः, ध्रुवस्तावदतो बुद्धिभेदः तदनु सत्त्वलेशचलनं कल्पितफलाभावापत्त्या दीनता स्वभ्यस्तमहामोहवृद्धिः ततोऽधिकृतक्रियात्यागकारी संत्रासः, भवाभिनन्दिनां स्वानुभवसिद्धमप्यसिद्धमेतद्, अचिन्त्यमोहसामर्थ्यादिति, न खल्वेतानधिकृत्य विदुषा शास्त्रसद्भावः प्रतिपादनीयो, दोषभावादिति, उक्तं च—"अप्रशान्तमतौ शास्त्रसद्भावप्रतिपादनम्। दोषायाभिनवोदीर्णे, शमनीयमिव ज्वरे॥ १॥" इति कृतं विस्तरेण, अधिकारिण एवाधिकृत्य पुरोदितान् अपक्षपातत एव निरस्येतरान् प्रस्तुतमभिधीयत इति।

इह प्रणिपातदण्डकपूर्वकं चैत्यवन्दनमिति स एवादौ व्याख्यायते, तत्र चायं विधिः—इह साधुः श्रावको वा चैत्यगृहादावेकान्तप्रयतः परित्यक्तान्यकर्तव्यः प्रदीर्घतरतद्भावगमनेन यथासम्भवं भुवनगुरोः सम्पादितपूजोपचारः ततः सकलसत्त्वानपायिनीं भुवं निरीक्ष्य

॥ ३ ॥

विधिःप्रणिपातदंडकः संपदः

पमरगुरुप्रणीतेन विधिना प्रमृज्य च क्षितिनिहितजानुकरतलः प्रवर्द्धमानातितीव्रतरशुभपरिणामो भक्त्यतिशयात् मुदश्रुपरिपूर्णलोचनो रोमांचाञ्चितवपुः मिथ्यात्वजलनिलयानेककुग्राहनक्रचक्राकुले भवाब्धावनित्यत्वाचायुषोऽतिदुर्लभमिदं सकलकल्याणैककारणं चाधः-कृतचिन्तामणिकल्पद्रुमोपमं भगवत्पादवन्दनं कथञ्चिदवाप्तं,नचातः परं कृत्यमस्तीत्यनेनात्मानं कृतार्थमभिमन्यमानो भुवनगुरौ विनिवेशितनयनमानसोऽतिचारभीरुतया सम्यक् अस्खलितादिगुणसम्पदुपेतं तदर्थानुस्मरणगर्भमेव प्रणिपातदण्डकसूत्रं पठति, तच्चेदम्

नमोऽत्थुणं अरहंताणं १ भगवंताणं २, आइगराणं ३ तित्थयराणं ४ सयंसंबुद्धाणं ५, पुरिसुत्तमाणं ६ ५
पुरिससीहाणं ७ पुरिसवरपुंडरीयाणं ८ पुरिसवरगंधहत्थीणं ९, लोगुत्तमाणं १० लोगनाहाणं ११ लोगहियाणं
१२ लोगपईवाणं १३ लोगपज्जोअगराणं १४, अभयदयाणं १५ चक्खुदयाणं १६ मग्गदयाणं १७ सरण-
दयाणं १८ बोहिदयाणं १९, धम्मदयाणं २० धम्मदेसयाणं २१ धम्मनायगाणं २२ धम्मसारहीणं २३ धम्म-
वरचाउरंतचक्कवट्टीणं २४, अप्पडिहयवरनाणदंसणधराणं २५ विअट्टछउमाणं २६, जिणाणं जावयाणं २७
तिण्णाणं तारयाणं २८ बुद्धाणं बोहयाणं २९ मुत्ताणं मोयगाणं ३० सव्वण्णूणं सव्वदरिसीणं ३१ सिवमयल- १०
मरुअमणंतमक्खयमव्वाबाहमपुणरावित्तिसिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्ताणं ३२ णमो जिणाणं जिअभयाणं ३३॥

इह द्वात्रिंशदालापकाः, त्रयस्त्रिंशदित्यन्ये 'वियट्टच्छउमाण'मित्यनेन सह। इह चाद्यालापकद्वयेन स्तोतव्यसम्पदुक्ता, यतोऽर्हतामेव भगवतां स्तोतव्ये समग्रं निबन्धनं, तदन्यैस्तु त्रिभिः स्तोतव्यसम्पद एव प्रधाना साधारणासाधारणरूपा हेतुसम्पत्, यत आदिकरणशीला एव तीर्थकरत्वेन स्वयंसम्बोधितश्चैते भवन्ति, तदपरैस्तु चतुर्भिः स्तोतव्यसम्पद एवासाधारणरूपा हेतुसम्पत्,

॥ ४ ॥

पुरुषोत्तमानामेव सिंहपुण्डरीकगन्धहस्तिधर्म्मभाक्त्वेन तद्भावोपपत्तेः, तदन्यैस्तु पञ्चभिः स्तोतव्यसम्पद एव सामान्येनोपयोगसम्पत्, लोकोत्तमत्वलोकनाथत्वलोकहितत्वलोकप्रदीपत्वलोकप्रद्योतकरत्वानां परार्थत्वात्, तदपरैस्तु पञ्चभिरस्या एवोपयोगसम्पदो हेतुसम्पत्, अभयदानचक्षुर्दानमार्गदानशरणदानबोधिदानैः परार्थसिद्धेः, तदन्यैस्तु पञ्चभिः स्तोतव्यसम्पद एव विशेषेणोपयोगसम्पत्, धर्म्मदत्वधर्म्मदेशकत्वधर्म्मनायकत्वधर्म्मसारथित्वधर्म्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्तित्वेभ्यस्तद्विशेषोपयोगात्, तदन्यद्वयेन तु स्तोतव्यसम्पद एव सकारणा स्वरूपसम्पत्, अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरा व्यावृत्तच्छद्मानश्चार्हन्तो भगवन्त इति हेतोः, तदपरैश्चतुर्भिरात्मतुल्यपरफलकर्तृत्वसम्पत्, जिनजापकत्वतीर्णतारकत्वबुद्धबोधकत्वमुक्तमोचकत्वानामेवंप्रकारत्वात्, तदन्यैस्तु त्रिभिः प्रधानगुणापरिक्षयप्रधानफलाप्त्यभयसम्पदुक्ता, सर्वज्ञसर्वदर्शिनामेव शिवाचलादिस्थानसम्प्राप्तौ जितभयत्वोपपत्तेः । इयं च चित्रा सम्पत् अनन्तधर्म्मात्मके वस्तुनि मुख्ये मुख्यवृत्त्या, स्तवप्रवृत्तिश्चैवं प्रेक्षापूर्वकारिणामिति संदर्शनार्थमेवमुपन्यासोऽस्य सूत्रस्य, स्तोतव्यनिमित्तोपलब्धौ तन्निमित्ताद्यन्वेषणयोगादिति प्रस्तावना ॥

अथास्य व्याख्या, तल्लक्षणं च संहितादि, यथोक्तम्—" संहिता च पदं चैव, पदार्थः पदविग्रहः । चालना प्रत्यवस्थानं, व्याख्या तन्त्रस्य षड्विधा ॥ १ ॥" इति, एतदङ्गानि तु जिज्ञासा गुरुयोगो विधिः इत्यादीनि, अत्राप्युक्तम्—"जिज्ञासा[1] गुरुयोगो[2] विधिपरता[3] बोधपरिणतिः[4] स्थैर्यम् ५। उक्तक्रिया[6]ऽल्पभवता,[7] व्याख्याङ्गानीति समयविदः ॥४॥" तत्र 'नमोऽस्त्वर्हद्भ्यः' इति संहिता, पदानि तु नमः अस्तु अर्हद्भ्यः, पदार्थस्तु 'नम' इति पूजार्थं, पूजा च द्रव्यभावसङ्कोचः, तत्र करशिरःपादादिसंन्यासो द्रव्यसङ्कोचः, भावसङ्कोचस्तु विशुद्धस्य मनसो नियोग इति, अस्त्विति भवतु, प्रार्थनाऽर्थोऽस्येति, णमितिवाक्याल-

ङ्कारे, प्राकृतशैल्या इति चेहोपन्यस्तः 'अर्हद्भ्य' इति देवादिभ्योऽतिशयपूजामर्हन्तीत्यर्हन्तस्तेभ्यो, नमःशब्दयोगाच्चतुर्थी, पदविग्रहस्तु यानि समासभाञ्जि पदानि तेषामेव भवतीति नेहोच्यते, चालना तु अधिकृतानुपपत्तिचोदना, यथा–अस्त्विति प्रार्थना न युज्यते, तन्मात्रादिष्टासिद्धेः, प्रत्यवस्थानं तु नीतितस्तन्निरासः, यथा–युज्यत एव, इत्थमेवेष्टसिद्धेरिति, पदयोजनामात्रमेतद्, भावार्थं तु वक्ष्यामः, व्याख्याङ्गानि तु जिज्ञासादीनि, तद्व्यतिरेकेण तदप्रवृत्तेः, तत्र धर्मं प्रति मूलभूता वन्दना, अथ कोऽस्यार्थः इति ज्ञातुमिच्छा जिज्ञासा, न सम्यग्ज्ञानादृते सम्यक्रिया 'पढमं नाणं ततो दये' तिवचनात्, विशिष्टक्षयक्षयोपशमनिमित्तेयं नासम्यग्दृष्टेर्भवतीति तन्त्रविदः[1], तथा गुरुणा–यथार्थाभिधानेन स्वपरतन्त्रविदा परहितनिरतेन पराशयवेदिना सम्यक् सम्बधः, एतद्विपर्ययाद्विपर्ययसिद्धेः, तद्व्याख्यानमपि अव्याख्यानमेव, अभक्ष्यास्पर्शनीयन्यायेनानर्थफलमेतदिति परिभावनीयं[2], तथा विधिपरता–मण्डलिनिषद्याक्षादौ प्रयत्नो ज्येष्ठक्रमानुपालनं उचितासनक्रिया सर्वथा विक्षेपसंत्यागः उपयोगप्रधानतेति श्रवणविधिः, हेतुरयं कल्याणपरम्परायाः, अतो हि नियमतः सम्यग्ज्ञानं, न ह्युपाय उपेयव्यभिचारी, तद्भावानुपपत्तेरिति[3], तथा बोधपरिणतिः–सम्यग्ज्ञानस्थिरता रहिता कुतर्कयोगेन संवृतरत्नाधाराप्तिकल्पा युक्ता मार्गानुसारितया तन्त्रयुक्तिप्रधाना, स्तोकायामप्यस्यां न विपर्ययो भवति, अनाभोगमात्रं, साध्यव्याधिकल्पं तु तद्, वैद्यविशेषपरिज्ञानादिति[4], तथा स्थैर्यं–ज्ञानद्र्यनुत्सेकः, तदज्ञानुपहसनं, विवादपरित्यागः, अज्ञबुद्धिभेदाकारणं, प्रज्ञापनीये नियोगः, संयमपात्रता नाम बहुमता गुणज्ञानां विग्रहवती शमश्रीः, स्वाश्रयो भावसम्पदामिति[5], तथोक्तस्य–विज्ञातस्य तत्तत्कालयोगिनः तदासेवनसमये तथोपयोगपूर्वं शक्तितस्तथाक्रिया, नौषधज्ञानमात्रादारोग्यं, क्रियोपयोग्येव तत्, न चेयं यादृच्छिकी शस्ता, प्रत्यपायसम्भवादिति[6], तथा

अल्पभवता व्याख्याङ्गं प्रदीर्घतरसंसारिणस्तत्त्वज्ञानायोगात्, तत्राल्पः—पुद्गलपरावर्त्तादारतो भवः—संसारो यस्य तद्भावः अल्पभवता, नहि दीर्घदौर्गत्यभाक् चिन्तामणिरत्नावाप्तिहेतुः, एवमेव नानेकपुद्गलपरावर्त्तभाजो व्याख्याङ्गमिति समयसारविदः[७], अतः साकल्यत एतेषां व्याख्यासिद्धिः, तस्याः सम्यग्ज्ञानहेतुत्वादिति सूक्ष्मधियाऽऽलोचनीयमेतत् ॥ तत्र 'नमोऽस्त्वर्हद्भ्य' इत्यत्रास्तु-भवत्विति आदौ प्रार्थनोपन्यासेन दुरापो भावनमस्कारः, तत्त्वधर्म्मत्वाद्, अत इत्थं बीजाधानसाध्य इति ज्ञापनार्थं, उक्तं च—"विधिनोप्ताद्यथा बीजादङ्कुराद्युदयः क्रमात् । फलसिद्धिस्तथा धर्म्मबीजादपि विदुर्बुधाः ॥ १ ॥ वपनं धर्म्मबीजस्य, सत्प्रशंसादि तद्गतम् । तच्चिन्ताद्यङ्कुरादि स्यात्, फलसिद्धिस्तु निर्वृतिः ॥२ ॥ चिन्तासच्छ्रुत्यनुष्ठानं, देवमानुषसम्पदः । क्रमेणाङ्कुरसत्काण्डनालपुष्पसमा मताः ॥ ३ ॥ फलं प्रधानमेवाहुर्नानुषङ्गिकमित्यपि । पलालादिपरित्यागात्, कृषौ धान्याप्तिवद्बुधाः, ॥ ४ ॥ अत एव च मन्यंते, तत्त्वभावितबुद्धयः । मोक्षमार्ग्गक्रियामेकां, पर्यन्तफलदायिनीम् ॥५॥ इत्यादि" । आह—यद्येवं न सामान्येनैवं पाठो युक्तो, भावनमस्कारवतस्तद्भावेन तत्साधनायोगात्, एवमपि पाठे मृषावादः, 'असदभिधानं मृषेति' वचनात्, असदभिधानं च भावतः सिद्धे तत्प्रार्थनावचः, तद्भावेन तद्भवनायोगादिति, उच्यते, यत्किञ्चिदेतत्, तत्तत्त्वापरिज्ञानात्, भावनमस्कारस्यापि उत्कर्षादिभेदोऽस्त्येवेति तत्त्वं, एवं च भावनमस्कारवतोऽपि तथा तथोत्कर्षादिभावेनास्य तत्साधनायोगोऽसिद्धः, तदुत्कर्षस्य साध्यत्वेन तत्साधनत्वोपपत्तेरिति, एवं चएवमपि पाठे मृषावाद इत्याद्यपार्थकमेव, 'असिद्धे तत्प्रार्थनावच' इति न्यायोपपत्तेः, तत्प्रकर्षवांस्तु वीतरागो, न चैवं पठतीति, न चान्यस्तत्प्रकर्षवान्, भावपूजायाः प्रधानत्वात्, तस्याश्च प्रतिपत्तिरूपत्वाद्, उक्तं चान्यैरपि—"पुष्पामिषस्तोत्रप्रतिपत्तिपूजानां यथोत्तरं प्राधान्यं" प्रतिपत्तिश्च वीतरागे ॥ पूजार्थं च नम इति, 'पूजा द्रव्यभावसङ्कोचः'

माणेन शास्त्रयोगस्य, निर्विशेषेण सम्पूर्णनमोमात्राभिधानात्, विशेषप्रयोजनं चास्य स्वस्थान एव वक्ष्याम इति २, तथा—'इक्कोऽवि नमुक्कारो, जिणवरवसहस्स वद्धमाणस्स। संसारसागराओ, तारेइ नरं व नारिं वा ॥१॥' इत्यनेन तु पर्यन्तवर्तिना सामर्थ्ययोगस्य, कारणे कार्योपचारात्, न संसारतरणं सामर्थ्ययोगमन्तरेणेतिकृत्वा ३।

आह—अयं 'प्रातिभज्ञानसङ्गत' इत्युक्तं, तत्किमिदं प्रातिभं नाम ?, असदेतत्, मत्यादिपञ्चकातिरेकेणास्याश्रवणाद्, उच्यते, चतुर्ज्ञानप्रकर्षोत्तरकालभावि केवलज्ञानादधः तदुदये सवित्रालोककल्पमिति न मत्यादिपञ्चकातिरेकेणास्य श्रवणं, अस्ति चैतद्, अधिकत्वावस्थोपपत्तेरिति, एतद्विशेष एव प्रातिभमिति कृतं विस्तरेण १।

एते चार्हन्तो नामाद्यनेकभेदाः, "नामस्थापनाद्रव्यभावतस्तन्न्यास" इति (तत्त्वार्थे अ० १ सू० ५) वचनात्, तत्र भावोपकारकत्वेन भावार्हत्सम्परिग्रहार्थमाह—"भगवद्भ्य इति" तत्र भगः—समग्रैश्वर्यादिलक्षणः, उक्तं च—"ऐश्वर्यस्य समग्रस्य, रूपस्य यशसः श्रियः। धर्म्मस्याथ प्रयत्नस्य, षण्णां भग इतीङ्गना ॥ १ ॥" समग्रं चैश्वर्यं भक्तिनम्रतया त्रिदशपतिभिः शुभानुबन्धिमहाप्रातिहार्यकरणलक्षणं[1], रूपं पुनः सकलसुरस्वप्रभावविनिर्म्मिताङ्गुष्ठरूपाङ्गारनिदर्शनातिशयसिद्धं[2], यशस्तु रागद्वेषपरीषहोपसर्गपराक्रमसमुत्थं त्रैलोक्यानन्दकार्याकालप्रतिष्ठं[3], श्रीः पुनः घातिकर्मोच्छेदविक्रमावाप्तकेवलालोकनिरतिशयसुखसम्पत्समन्वितता परा[4], धर्म्मस्तु सम्यग्दर्शनादिरूपो दानशीलतपोभावनामयः साश्रवानाश्रवो महायोगात्मकः[5], प्रयत्नः पुनः परमवीर्यसमुत्थ एकरात्रिक्यादिमहाप्रतिमाभावहेतुः समुद्घातशैलेश्यवस्थाव्यङ्ग्यः समग्र इति[6], अयमेवंभूतो भगो विद्यते येषां ते भगवन्तः तेभ्यो भगवद्भ्यो नमोऽस्त्विति २, एवं सर्वत्र क्रिया योजनीया। तदेवंभूता एव प्रेक्षावतां स्तोतव्या इति स्तोतव्यसम्पत् १ ॥

एतेऽपि भगवन्तः प्रत्यात्मप्रधानवादिभिर्मौलिकसाङ्ख्यैः सर्वथाऽकर्त्तारोऽभ्युपगम्यन्ते 'अकर्त्ताऽऽत्मेति' वचनात्, तद्व्यपोहेन कथञ्चित् कर्तृत्वाभिधित्सयाऽऽह—"आदिकरेभ्यः" इति, इहादौ करणशीला आदिकराः, अनादावपि भवे तदा तदा तत्तत्कर्म्माण्वादिसम्बन्धयोग्यतया विश्वस्यात्मादिगामिनो जन्मादिप्रपञ्चस्येति हृदयं, अन्यथाऽधिकृतप्रपञ्चासम्भवः, प्रस्तुतयोग्यतावैकल्ये प्रक्रान्तसम्बन्धासिद्धेः, अतिप्रसङ्गदोषव्याघातात्, मुक्तानामपि जन्मादिप्रपञ्चस्यापत्तेः, प्रस्तुतयोग्यताऽभावेऽपि प्रक्रान्तसम्बन्धाविरोधादिति परिभावनीयमेतत्, न च तत्तत्कर्माण्वादेरेव तत्स्वभावतयाऽऽत्मनस्तथा सम्बन्धसिद्धिः, द्विष्ठत्वेन अस्योभयोस्तथास्वभावापेक्षित्वात्, अन्यथा कल्पनाविरोधात्, न्यायानुपपत्तेः, न हि कर्माण्वादेस्तथाकल्पनायामप्यलोकाकाशेन सम्बन्धः, तस्य तत्सम्बन्धस्वभावत्वायोगात्, अतत्स्वभावे चालोकाकाशे विरुध्यते कर्म्माण्वादेस्तत्स्वभावताकल्पनेतिन्यायानुपपत्तिः, तत्स्वभावताङ्गीकरणे चास्यास्मदभ्युपगतापत्तिः, न चैवं स्वभावमात्रवादसिद्धिः, तदन्यापेक्षित्वेन सामग्र्याः फलहेतुत्वात्, स्वभावस्य च तदन्तर्गतत्वेनेष्टत्वात्, निर्लोठितमेतदन्यत्रेत्यादिकरत्वसिद्धिः ३।

एवमादिकरा अपि कैवल्यावाप्त्यनन्तरापवर्गवादिभिरागमधार्मिकैरतीर्थकरा एवेष्यन्ते, 'अकृत्स्नकर्म्मक्षये कैवल्याभावा'दिति वचनात्, तन्निरासेनैषां तीर्थकरत्वप्रतिपादनायाह—"तीर्थकरेभ्यः" इति, तत्र तीर्थकरणशीलाः तीर्थकराः, अचिन्त्यप्रभावमहापुण्यसंज्ञिततन्नामकर्म्मविपाकतः, तस्यान्यथा वेदनायोगात्, तत्र येनेह जीवा जन्मजरामरणसलिलं मिथ्यादर्शनाविरतिगम्भीरं महाभीषणकषायपातालं सुदुर्लङ्घ्यमोहावर्त्तरौद्रं विचित्रदुःखौघदुष्टश्वापदं रागद्वेषपवनविक्षोभितं संयोगवियोगवीचीयुक्तं प्रबलमनोरथवेलाकुलं सुदीर्घं संसारसागरं तरन्ति तत्तीर्थमिति, एतच्च यथावस्थितसकलजीवादिपदार्थप्ररूपकं अत्यन्तानवद्यान्याविज्ञातचरणकरणक्रियाऽऽ-

॥ १० ॥

धारं त्रैलोक्यगतशुद्धधर्मसम्पद्युक्तमहासत्त्वाश्रयं अचिन्त्यशक्तिसमन्वितावसंवादिपरमबोहित्थकल्पं प्रवचनं सङ्घो वा, निराधारस्य प्रवचनस्यासम्भवाद्, उक्तं च–"तित्थं भंते! तित्थं? तित्थगरे तित्थं?, गोयमा! अरहा ताव नियमा तित्थंकरे, तित्थं पुण चाउव्वण्णो समणसङ्घो" ततश्चैतदुक्तं भवति–घातिकर्म्मक्षये ज्ञानकैवल्ययोगात्तीर्थकरनामकर्म्मोदयतस्तत्स्वभावतया आदित्यादिप्रकाशनिदर्शनतः शास्त्रार्थप्रणयनात्, मुक्तकैवल्ये तदसम्भवेनागमानुपपत्तेः, भव्यजनधर्म्मप्रवर्त्तकत्वेन परम्परानुग्रहकरास्तीर्थकरा इति तीर्थकरत्वसिद्धिः ४।

एतेऽप्यप्रत्ययानुग्रहबोधतन्त्रैः सदाशिववादिभिस्तदनुग्रहबोधवन्तोऽभ्युपगम्यन्ते 'महेशानुग्रहात् बोधनियमा' विति वचनात्, एतद्व्यपोहायाह–" स्वयंसम्बुद्धेभ्यः" तथाभव्यत्वादिसामग्रीपरिपाकतः प्रथमसम्बोधेऽपि, स्वयोग्यताप्राधान्यात्, त्रैलोक्याधिपत्यकारणाचिन्त्यप्रभावतीर्थकरनामकर्म्मयोगे चापरोपदेशेन स्वयं-आत्मनैव सम्यग्वरबोधिप्राप्त्या बुद्धा मिथ्यात्वनिद्रापगमसम्बोधेन स्वयंसम्बुद्धाः, न वै कर्म्मणो योग्यताऽभावे तत्र क्रिया क्रिया, स्वफलाप्रसाधकत्वात्, अश्वमाषादौ शिक्षापक्त्याद्यपेक्षया, सकललोकसिद्धमेतदिति नाभव्ये सदाशिवानुग्रहः, सर्वत्र तत्प्रसङ्गाद्, अभव्यत्वाविशेषादिति भावनीयं, बोधिभेदोऽपि तीर्थकरातीर्थकरयोर्न्याय्य एव, विशिष्टेतरफलयोः परम्पराहेत्वोरपि भेदात्, एतदभावे तद्विशिष्टेतरत्वानुपपत्तेः, भगवद्बोधिलाभो हि परम्परया भगवद्भावनिर्वर्त्तनस्वभावो, न त्वन्तकृत्केवलिबोधिलाभवदतत्स्वभावः, तद्वत्ततस्तद्भावासिद्धेरिति, तत्तत्कल्याणाक्षेपकानादितथाभव्यताभावभाज एते इति स्वयंसम्बुद्धत्वसिद्धिः ५॥ एवमादिकर्तॄणां तीर्थकरत्वेनान्यासाधारणस्वयंसम्बोधेनेति स्तोतव्यसम्पद एव प्रधाना साधारणासाधारणरूपा हेतुसम्पदिति २।

॥ ११ ॥

उत्तमत्वं सिंहत्वं च

एते च सर्वसत्त्वैवंभाववादिभिर्बौद्धविशेषैः सामान्यगुणत्वेन न प्रधानतयाऽङ्गीक्रियन्ते, 'नास्तीह कश्चिदभाजनं सत्त्वः' इति वचनात्, तदेतन्निराचिकीर्षयाऽऽह—"पुरुषोत्तमेभ्य" इति, पुरि शयनात् पुरुषाः—सत्त्वा एव तेषां उत्तमाः—सहजतथाभव्यत्वादिभावतः प्रधानाः पुरुषोत्तमाः, तथाहि—आकालमेते परार्थव्यसनिन उपसर्जनीकृतस्वार्था उचितक्रियावन्तः अदीनभावाः सफलारम्भिणः अदृढानुशयाः कृतज्ञतापतयः अनुपहतचित्ता देवगुरुबहुमानिनस्तथा गम्भीराशया इति, न सर्व एव एवंविधाः, खुडुङ्कानां व्यत्ययोपलब्धेः, अन्यथा खुडुङ्काभाव इति, नाशुद्धमपि जात्यरत्नं समानमजात्यरत्नेन, न चेतरदितरेण, तथा संस्कारयोगे सत्युत्तरकालमपि तद्भेदोपपत्तेः, न हि काचः पद्मरागीभवति, जात्यनुच्छेदेन गुणप्रकर्षाभावाद्, इत्थं चैतदेवं,प्रत्येकबुद्धादिवचनप्रामाण्यात्, तद्भेदानुपपत्तेः, न तुल्यभाजनतायां तद्भेदो न्याय्य इति, न चात एव मुक्तावपि विशेषः, कृत्स्नकर्म्मक्षयकार्यत्वात्, तस्य चाविशिष्टत्वात्, दृष्टश्च दरिद्रेश्वरयोरप्यविशिष्टो मृत्युः, आयुःक्षयाविशेषात्, न चैतावता तयोः प्रागप्यविशेषः, तदन्यहेतुविशेषात्, निदर्शनमात्रमेतदिति पुरुषोत्तमाः ६ ॥

एते च बाह्यार्थसंवादिसत्यवादिभिः साङ्कृत्यैरुपमावैतथ्येन निरुपमस्तवार्हा एवेष्यन्ते,'हीनाधिकाभ्यामुपमा मृषेति' वचनाद्, एतद्व्यवच्छेदार्थमाह—"पुरुषसिंहेभ्य"इति, पुरुषाः प्राग्व्यावर्णितनिरुक्तास्ते सिंहा इव प्रधानशौर्यादिगुणभावेन ख्याताः पुरुषसिंहाः, ख्याताश्च कर्म्मशत्रून् प्रति शूरतया तदुच्छेदनं प्रति क्रौर्येण क्रोधादीन् प्रति असहनतया रागादीन् प्रति वीर्ययोगेन तपःकर्म्म प्रति वीरतया अवज्ञैषां परीषहेषु न भयमुपसर्गेषु न चिन्ताऽपीन्द्रियवर्गे न खेदः संयमाध्वनि निष्प्रकम्पता सद्ध्यान इति, न चैवमुपमा मृषा, तद्द्वारेण तत्त्वतः तदसाधारणगुणाभिधानात्, विनेयविशेषानुग्रहार्थमेतत्, इत्थमेव केषाञ्चिदुक्तगुणप्रतिपत्तिदर्शनात्,

॥ १२ ॥

चित्रो हि सत्त्वानां क्षयोपशमः, ततः कस्यचित्कथञ्चिदाशयशुद्धिभावात्। यथाभव्यं व्यापकश्चानुग्रहविधिः, उपकार्यात्प्रत्युपकारलिप्साऽभावेन महतां प्रवर्त्तनात्, महापुरुषप्रणीतश्चाधिकृतदण्डकः, आदिमुनिभिरर्हच्छिष्यैर्गणधरैः प्रणीतत्वाद्, अत एवैष महागम्भीरः सकलन्यायाकरः भव्यप्रमोदहेतुः परमार्षरूपो निदर्शनमन्येषामिति, न्याय्यमेतद्, यदुत 'पुरुषसिंहा' इति' ७।

एते चाविरुद्धधर्माध्यासितवस्तुवादिभिः सुचारुशिष्यैः विरुद्धोपमाऽयोगेनाभिन्नजातीयोपमार्हा एवाभ्युपगम्यन्ते, 'विरुद्धोपमायोगे तद्धर्मापत्त्या तदवस्तुत्व'मिति वचनाद्, एतद्व्यपोहायाह—"पुरुषवरपुण्डरीकेभ्यः" इति, पुरुषाः पूर्ववत् ते वरपुण्डरीकाणीव संसारजलासङ्गादिना धर्म्मकलापेन पुरुषवरपुण्डरीकाणि, यथा पुण्डरीकाणि पङ्के जातानि जले वर्द्धितानि तदुभयं विहाय वर्त्तन्ते प्रकृतिसुन्दराणि च भवन्ति, निवासो भुवनलक्ष्म्या आयतनं चक्षुराद्यानन्दस्य, प्रवरगुणयोगतो विशिष्टतिर्यन्नरामरैः सेव्यन्ते, सुखहेतूनि भवन्ति च, तथैतेऽपि भगवन्तः कर्म्मपङ्के जाता दिव्यभोगजलेन वर्द्धिताः उभयं विहाय वर्त्तन्ते, सुन्दराश्चातिशययोगेन, निवासो गुणसम्पदः, हेतवो दर्शनाद्यानन्दस्य, केवलादिगुणभावेन भव्यसत्त्वैः सेव्यन्ते, निर्वाणनिबन्धनं च जायन्त इति, नैव भिन्नजातीयोपमायोगेऽप्यर्थतो विरोधाभावेन यथोदितदोषसम्भव इति, एकानेकस्वभावं च वस्तु, अन्यथा तत्तत्त्वासिद्धेः, सत्त्वामूर्त्तत्वचेतनत्वादिधर्म्मरहितस्य जीवत्वाद्ययोग इति न्यायमुद्रा, न सत्त्वमेवामूर्त्तत्वादि, सर्वत्र तत्प्रसङ्गात्, एवं च मूर्त्तत्वाद्ययोगः, सत्त्वविशिष्टताऽपि न, विशेषमन्तरेणातिप्रसङ्गाद्, एवं नाभिन्ननिमित्तत्वादृते विरोध इति पुरुषवरपुण्डरीकाणि ८॥

एते च यथोत्तरं गुणक्रमाभिधानवादिभिः सुरगुरुविनेयैर्हीनगुणोपमायोग एवाधिकगुणोपमार्हा इष्यन्ते, अभिधानक्रमाभावेऽभिधेयमपि तथा, "अक्रमवदसदिति" वचनात्, एतन्निरासायाह—"पुरुषवरगन्धहस्तिभ्य" इति, पुरुषाः पूर्ववदेव, ते वरगन्धह-

गंधहस्तित्वं लोकोत्तमत्वं

स्तिन इव-गजेन्द्रा इव क्षुद्रगजनिराकरणादिना धर्म्मसाम्येन पुरुषवरगन्धहस्तिनः, यथा गन्धहस्तिनां गन्धेनैव तद्देशविहारिणः क्षुद्रशेषगजा भज्यन्ते तद्वदेतेऽपि, परचक्रदुर्भिक्षमारिप्रभृतयः सर्वे एवोपद्रवगजा अचिन्त्यपुण्यानुभावतो भगवद्विहारपवनगन्धादेव भज्यन्त इति, न चैकानेकस्वभावत्वे वस्तुन एवमप्यभिधानक्रमाभावः, सर्वगुणानामन्योऽन्यसंवलितत्वात्, पूर्वानुपूर्व्याद्यभिधेयस्वभावत्वात्, अन्यथा तथाऽभिधानाप्रवृत्तेः, नैवमभिधेयमपि तथा, अक्रमवदसदित्युक्तवद् अक्रमवत्त्वासिद्धेः, क्रमाक्रमव्यवस्थाभ्युपगमाच्च, अन्यथा न वस्तुनिबन्धना शब्दप्रवृत्तिरिति स्तववैयर्थ्यमेव, ततश्चान्धकारनृत्तानुकारी प्रयास इति, पुरुषवरगन्धहस्तिन इति ९ ॥ एवं पुरुषोत्तमसिंहपुण्डरीकगन्धहस्तिधर्म्मातिशययोगत एव एकान्तेनादिमध्यावसानेषु स्तोतव्यसम्पत्तिसिद्धिरिति स्तोतव्यसम्पद एवासाधारणरूपा हेतुसम्पदिति ३ ।

साम्प्रतं 'समुदायेष्वपि प्रवृत्ताः शब्दा अनेकधाऽवयवेष्वपि प्रवर्त्तन्ते' स्तवेष्वप्येवमेव वाचकप्रवृत्तिरिति न्यायसंदर्शनार्थमाह–'लोकोत्तमेभ्य इत्यादि सूत्रपञ्चकम्', इह यद्यपि लोकशब्देन तत्त्वतः पञ्चास्तिकाया उच्यन्ते, 'धर्म्मादीनां वृत्तिर्द्रव्याणां भवति यत्र तत् क्षेत्रम् । तैर्द्रव्यैः सह लोकस्तद्विपरीतं ह्यलोकाख्य ॥१॥ मितिवचनात्, तथाऽप्यत्र लोकध्वनिना सामान्येन भव्यसत्त्वलोक एव गृह्यते, सजातीयोत्कर्ष एवोत्तमत्वोपपत्तेः, अन्यथाऽतिप्रसङ्गः, अभव्यापेक्षया सर्वभव्यानामेवोत्तमत्वात्, एवं च नैषामतिशय उक्तः स्यादिति परिभावनीयोऽयं न्यायः । ततश्च भव्यसत्त्वलोकस्य सकलकल्याणैकनिबन्धनतथाभव्यत्वभावेनोत्तमाः, भव्यत्वं नाम सिद्धिगमनयोग्यत्वम्, अनादिपारिणामिको भावः, तथाभव्यत्वमिति च विचित्रमेतत्, कालादिभेदेनात्मनां बीजादिसिद्धिभावात्, सर्वथा योग्यताऽभेदे तदभावात्, तत्सहकारिणामपि तुल्यत्वप्राप्तेः, अन्यथा योग्यताऽभेदायोगात्, तदुपनि-

पाताक्षेपस्यापि तन्निबन्धनत्वात्, निश्चयनयमतमेतद् अतिसूक्ष्मबुद्धिगम्यमिति लोकोत्तमाः १० ॥

नाथत्वं हितत्वं

तथा "लोकनाथेभ्यः" इति, इह तु लोकशब्देन तथेतरभेदाद्विशिष्ट एव तथा रागाद्युपद्रवरक्षणीयतया बीजाधानादिसंविभक्तो भव्यलोकः परिगृह्यते, अनीदृशि नाथत्वानुपपत्तेः, 'योगक्षेमकृदय'मिति विद्वत्प्रवादः, न तदुभयत्यागाद्, आश्रयणीयोऽपि परमार्थेन तल्लक्षणायोगात्, इत्थमपि तदभ्युपगमेऽतिप्रसङ्गात्, महत्त्वमात्रस्येहाप्रयोजकत्वात्, विशिष्टोपकारकृत एव तत्त्वतो नाथत्वात्, औपचारिकवाग्वृत्तेश्च पारमार्थिकस्तवत्वासिद्धिः, तदिह येषामेव बीजाधानोद्भेदपोषणैर्योगः क्षमं च तत्तदुपद्रवाद्यभावेन त एवेह भव्याः परिगृह्यन्ते, न चैते कस्यचित्सकलभव्यविषये, ततस्तत्प्राप्त्या सर्वेषामेव मुक्तिप्रसङ्गात्, तुल्यगुणा ह्येते प्रायेण, ततश्च चिरतरकालातीतादन्यतरस्माद्भगवतो बीजाधानादिसिद्धेरल्पेनैव कालेन सकलभव्यमुक्तिः स्यात्, बीजाधानमपि ह्यपुनर्बन्धकस्य, न चास्यापि, पुद्गलपरावर्त्तः संसार इतिकृत्वा, तदेवं लोकनाथाः ११ ॥

तथा "लोकहितेभ्यः" इह लोकशब्देन सकलसांव्यवहारिकादिभेदभिन्नः प्राणिलोको गृह्यते, पञ्चास्तिकायात्मको वा सकल एव, एवं चालोकस्यापि लोक एवान्तर्भावः, आकाशास्तिकायस्योभयात्मकत्वात्, लोकादिव्यवस्थानिबन्धनं तूक्तमेव, तदेवंविधाय लोकाय हिताः, यथावस्थितदर्शनपूर्वकं सम्यक्प्ररूपणाचेष्टया तदायत्यबाधनेनेति च, इह यो यं याथात्म्येन पश्यति तदनुरूपं च चेष्टते भाव्यपायपरिहारसारं स तस्मै तत्त्वतो हित इति हितार्थः, इत्थमेव तदिष्टोपपत्तेः, इष्टं च सपरिणामं हितं, स्वादुपथ्यान्नवदतिरोगिणः, अतोऽन्यथा तदनिष्टत्वसिद्धिः, तत्कर्तुरनिष्टाप्तिहेतुत्वेन, अनागमं पापहेतोरपि पापभावात्, इतरेतरापेक्षः कर्तृकर्म्मप्रकारः, नाचेतनाहितयोग उपचरितः, पुनरागमकर्म्मकत्वेन सचेतनस्यापि एवंविधस्यैव नायमिति दर्शनार्थः ॥ कर्तृव्यापारा-

॥१५॥

पेक्षमेव तत्र कर्म्मत्वं, न पुनः स्वविकारापेक्षं, कङ्कडुकपक्तावितथमपि दर्शनादिति लोकहिताः १२ ॥

तथा "लोकप्रदीपेभ्यः" अत्र लोकशब्देन विशिष्ट एव तद्देशनाद्यंशुभिर्मिथ्यात्वतमोऽपनयनेन यथार्हं प्रकाशितज्ञेयभावः संज्ञिलोकः परिगृह्यते, यस्तु नैवंभूतः तत्र तत्त्वतः प्रदीपत्वायोगाद्, अन्धप्रदीपदृष्टान्तेन, यथा ह्यन्धस्य प्रदीपस्तत्त्वतः अप्रदीप एव, तं प्रति स्वकार्याकरणात्, तत्कार्यकृत एव च प्रदीपत्वोपपत्तेः, अन्यथाऽतिप्रसङ्गात्, अन्धकल्पश्च यथोदितलोकव्यतिरिक्तस्तदन्यलोकः, तद्देशनाद्यंशुभ्योऽपि तत्त्वोपलम्भाभावात्, समवसरणेऽपि सर्वेषां प्रबोधाश्रवणात्, इदानीमपि तद्वचनतः प्रबोधादर्शनात्, तदभ्युपगमवतामपि तथाविधलोकदृष्टयनुसारप्राधान्याद्, अनपेक्षितगुरुलाघवं तत्त्वोपलम्भशून्यप्रवृत्तिसिद्धेरिति, तदेवंभूतं लोकं प्रति भगवन्तोऽपि अप्रदीपा एव, तत्कार्याकरणादित्युक्तमेतत्, न चैवमपि भगवतां भगवत्त्वायोगः, वस्तुस्वभावविषयत्वादस्य, तदन्यथाकरणे तत्तत्त्वायोगात्, स्वो भावः स्वभावः-आत्मीया सत्ता, स च अन्यथा चेति व्याहतमेतत्, किंच—एवमचेतनानामपि चेतनाऽकरणे समानमेतदित्येवमेव भगवत्त्वायोगः, इतरेतरकरणेऽपि स्वात्मन्यपि तदन्यविधानात्, यत्किञ्चिदेतदिति, यथोदितलोकापेक्षयैव लोकप्रदीपाः १३ ॥

तथा "लोकप्रद्योतकरेभ्यः" इह यद्यपि लोकशब्देन प्रक्रमाद् भव्यलोक उच्यते, 'भव्यानामालोको वचनांशुभ्योऽपि दर्शनं यस्मात्। एतेषां भवति तथा तदभावे व्यर्थ आलोकः॥१॥' इति वचनात् तथाऽप्यत्र लोकध्वनिनोत्कृष्टमतिः भव्यसत्त्वलोक एव गृह्यते, तत्रैव तत्त्वतः प्रद्योतकरणशीलत्वोपपत्तेः, अस्ति च चतुर्दशपूर्वविदामपि स्वस्थाने महान् दर्शनभेदः, तेषामपि परस्परं पट्स्थानपतितत्वश्रवणात्, न चायं सर्वथा प्रकाशाभेदे, अभिन्नो ह्येकान्तेनैकस्वभावः, तन्नास्य दर्शनभेदहेतुतेति, स हि येन स्वभावे-

द्योतकराभ्यामुपमा

नैकस्य सहकारी तत्तुल्यमेव दर्शनमकुर्वन्न तेनवापरस्य, तत्तत्त्वविरोधादिति भावनीयं, इतरेतरापेक्षो हि वस्तुस्वभावः, तदायत्ता च फलसिद्धिरिति, उत्कृष्टचतुर्दशपूर्वविल्लोकम्वाधिकृत्य प्रद्योतकरा इति लोकप्रद्योतकराः १४। प्रद्योत्यं तु सप्तप्रकारं जीवादितत्त्वं, सामर्थ्यगम्यमेतत्, तथाशाब्दन्यायात्, अन्यथा अचेतनेषु प्रद्योतनायोगः, प्रद्योतनं प्रद्योत इति भावसाधनस्यासम्भवात्, अतो ज्ञानयोग्यतैवेह प्रद्योतनमन्यापेक्षयेति, तदेवं स्तवेष्वपि एवमेव वाचकप्रवृत्तिरिति स्थितम्। एतेन "स्तवेऽपुष्कलशब्दः प्रत्यवायाय" इति प्रत्युक्तं, तत्त्वेनदशस्यापुष्कलत्वायोगादिति लोकप्रद्योतकराः १४। एवं लोकोत्तमतया लोकनाथभावतो लोकहितत्वसिद्धेर्लोकप्रदीपभावात् लोकप्रद्योतकरत्वेन परार्थकरणात् स्तोतव्यसम्पद एव सामान्येनोपयोगसम्पदिति ४।

साम्प्रतं भवनिर्वेदद्वारेणार्थतो भगवद्बहुमानादेव विशिष्टकर्म्मक्षयोपशमभावाद् अभयादिधर्म्मसिद्धिस्तद्व्यतिरेकेण नैःश्रेयसधर्म्मासम्भवाद्, भगवन्त एव तथा तथा सत्त्वकल्याणहेतव इति प्रतिपादयन्नाह—अभयदयाणमित्यादिसूत्रपञ्चकं, इह भयं सप्तधा—इहपरलोकाऽऽदानाकस्मादाजीवमरणाश्लाघाभेदेन, एतत्प्रतिपक्षतोऽभयमिति-विशिष्टमात्मनः स्वास्थ्यं, निःश्रेयसधर्म्मभूमिकानिबन्धनभूता धृतिरित्यर्थः, न ह्यस्मिन्नसति यथोदितधर्म्मसिद्धिः, सन्निहितभयोपद्रवैः प्रकामं चेतसोऽभिभवात्, चेतःस्वास्थ्यसाध्यश्चाधिकृतो धर्म्मः,तत्स्वभावत्वात्, विरुद्धश्च भयपरिणामेन, तस्य तथाऽस्वास्थ्यकारित्वात्, अतोऽस्य गुणप्रकर्षरूपत्वात् अचिन्त्यशक्तियुक्तत्वात् तथाभावेनावस्थितेः सर्वथा परार्थकरणात् भगवद्भ्य एव सिद्धिरिति। तदित्थंभूतमभयं ददतीत्यभयदाः १५॥

तथा 'चक्खुदयाणं' इह चक्षुः चक्षुरिन्द्रियं, तच्च द्विधा-द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्येन्द्रियं—बाह्यनिर्वृत्तिसाधकतमकरणरूपं "निर्वृत्त्युपकरणे द्रव्येन्द्रिय" (तत्त्वार्थे अ० २ सू० १७) मितिवचनात्, भावेन्द्रियं तु क्षयोपशम उपयोगश्च, "लब्ध्युपयोगौ भावेन्द्रिय"-

(तत्त्वार्थे अ० २ सू० १८) मितिवचनात्, तदत्र चक्षुः—विशिष्टमेवात्मधर्म्मरूपं तत्त्वावबोधनिबन्धनश्रद्धास्वभावं गृह्यते, श्रद्धाविहीनस्याचक्षुष्मत इव रूपमिव तत्त्वदर्शनायोगात्, न चेयं मार्ग्गानुसारिणी सुखमवाप्यते,सत्यां चास्यां भवत्येतन्नियोगतः कल्याणचक्षुषीव सद्रूपदर्शनं, न ह्यत्र प्रतिबन्धो नियमेन ऋते कालादिति निपुणसमयविदः, अयं चाप्रतिबन्ध एव, तथा तद्भवनोपयोगित्वात्, तमन्तरेण तत्सिद्धयसिद्धेः, विशिष्टस्योपादानहेतोरेव तथापरिणतिस्वभावत्वात्, तदेपाऽवन्ध्यबीजभूता धर्म्मकल्पद्रुमस्येति परिभावनीयं। इयं चेह चक्षुरिंद्रियं चोक्तवद्भगवद्भ्य इति चक्षुर्ददतीति चक्षुर्दाः १६ ॥

तथा 'मग्गदयाणं' इह मार्ग्गः—चेतसोऽवक्रगमनं, भुजङ्गमनलिकायामतुल्यो विशिष्टगुणस्थानावाप्तिप्रगुणः स्वरसवाही क्षयोपशमविशेपः, हेतुस्वरूपफलशुद्धा सुखेत्यर्थः, नास्मिन्नान्तरेऽसति यथोदितगुणस्थानावाप्तिः, मार्गविपमतया चेतःस्खलनेन प्रतिबन्धोपपत्तेः, सानुबन्धक्षयोपशमतो यथोदितगुणस्थानावाप्तिः, अन्यथा तदयोगात्, क्लिष्टदुःखस्य तत्र तत्त्वतो बाधकत्वात्, सानुबन्धं क्लिष्टमेतदिति तन्त्रगर्भः, तद्बाधितस्यास्य तथागमनाभावात्, भूयस्तदनुभवोपपत्तेः, न चासौ तथाऽतिसङ्क्लिष्टस्तत्प्राप्ताविति प्रवचनपरमगुह्यं, न खलु भिन्नग्रन्थेर्भूयस्तद्बन्ध इति तन्त्रयुक्त्युपपत्तेः, एवमन्यनिवृत्तिगमनेनास्य भेदः, सिद्धं चैतत् प्रवृत्त्यादिशब्दवाच्यतया योगाचार्याणां, 'प्रवृत्तिपराक्रमजयानन्दऋतम्भरभेदः कर्म्मयोग' इत्यादिविचित्रवचनश्रवणादिति, न चेदं यथोदितमार्गाभावे, स चोक्तवद्भगवद्भ्य इति मार्ग्गं ददतीति मार्ग्गदाः १७ ॥

तथा "सरणदयाणं" इह शरणं—भयार्त्तत्राणं, तच्च संसारकान्तारगतानां अतिप्रबलरागादिपीडितानां दुःखपरम्परासङ्क्लेशविक्षोभतः समास्वा(श्वा)सनस्थानकल्पं, तत्त्वचिन्तारूपमध्यवसानं, विविदिपेत्यर्थः, सत्यां चास्यां तत्त्वगोचराः शुश्रूषा[1]श्रवण[2]ग्रह-
॥ १८ ॥

ण[3]धारणा[4]विज्ञानो[5]हा[6]पोह[7]तत्त्वाभिनिवेशाः[8] प्रज्ञागुणाः, प्रतिगुणमनन्तपापपरमाण्वपगमेनैते इति समयवृद्धाः। तदन्येभ्यस्तत्त्वज्ञानायोगात्, तदाभासतयैतेषां भिन्नजातीयत्वात्, बाह्याकृतिसाम्येऽपि फलभेदोपपत्तेः, सम्भवन्ति तु वस्त्वन्तरोपायतया, तद्विविदिषामन्तरेण न पुनः स्वार्थसाधकत्वेन भावसाराः, अन्येषां प्रबोधविप्रकर्षेण प्रबलमोहनिद्रोपेतत्वाद्, उक्तं चैतदन्यैरप्यध्यात्मचिन्तकैः, यदाहावधूताचार्यः—"नाप्रत्ययानुग्रहमन्तरेण तत्त्वशुश्रूषादयः, उदकपयोऽमृतकल्पज्ञानाजनकत्वात्, लोकसिद्धास्तु सुप्तनृपाख्यानकगोचरा इवान्यार्था एवेति" विषयतृडपहार्येव हि ज्ञानं विशिष्टकर्म्मक्षयोपशमजं, नान्यद्, अभक्ष्यास्पर्शनीयन्यायेनाज्ञानत्वात्, न चेदं यथोदितशरणाभावे, तच्च पूर्ववद्भगवद्भ्य इति शरणं ददतीति शरणदाः १८ ॥

तथा "बोहिदयाणं", इह बोधिः—जिनप्रणीतधर्म्मप्राप्तिः, इयं पुनर्यथाप्रवृत्तापूर्वानिवृत्तिकरणत्रयव्यापाराभिव्यङ्ग्यमभिन्नपूर्वग्रन्थिभेदतः पश्चानुपूर्व्या प्रशमसंवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्याभिव्यक्तिलक्षणं तत्त्वार्थश्रद्धानं, सम्यग्दर्शनं विज्ञप्तिरित्यर्थः, पञ्चकमप्येतदपुनर्बन्धकस्य यथोदितस्य, अस्य पुनर्बन्धके स्वरूपेणाभावात्, इतरेतरफलमेतदिति नियमः, अनीदृशस्य तत्त्वायोगात्, न ह्यचक्षुष्फलमभयं, चक्षुर्वाऽमार्ग्गफलमित्यादि, एवं चोत्कृष्टस्थितेरा ग्रन्थिप्राप्तिमेते भवन्तोऽप्यसकृन्न तद्रूपतामासादयन्ति, विवक्षितफलयोग्यतावैकल्यात्, योग्यता चाफलप्राप्तेस्तथा क्षयोपशमवृद्धिः लोकोत्तरभावामृतास्वादरूपा वैमुख्यकारिणी विषयविषाभिलाषस्य, न चेयमपुनर्बन्धकमन्तरेणेति भावनीयं, इष्यते चैतदपरैरपि मुमुक्षुभिः, यथोक्तं भगवद्गोपेन्द्रेण—" निवृत्ताधिकारायां प्रकृतौ धृतिः श्रद्धा सुखा विविदिषा विज्ञप्तिरिति तत्त्वधर्म्मयोनयः, नानिवृत्ताधिकारायां, भवन्तीनामपि तद्रूपताऽयोगादिति" विज्ञ-
प्तिश्च बोधिः, प्रशमादिलक्षणाभेदात्, एतत्प्राप्तिश्च यथोक्तप्रपञ्चतो भगवद्भ्य एवेति बोधिं ददतीति बोधिदाः १९ ॥

एवमभयदानचक्षुर्दानमार्गदानशरणदानबोधिदानेभ्य एव यथोदितोपयोगसिद्धेरुपयोगसम्पद एव हेतुसम्पदिति ५ ॥

धर्मदा धर्मदेशकाः

सद्देशयनायोग्यताविधाय्यनुग्रहसम्पादनादिना तात्त्विकधर्म्मदातृत्वादिप्रकारेण परमशास्तृत्वसम्पत्समन्विता भगवन्त इति न्यायतः प्रतिपादयन्नाह–"धम्मदयाणमित्यादिसूत्रपञ्चकं," इह धर्म्मः चारित्रधर्मः परिगृह्यते, स च श्रावकसाधुधर्म्मभेदेन द्विधा, श्रावकधर्म्मोऽणुव्रताद्युपासकप्रतिमागतक्रियासाध्यः साधुधर्म्माभिलापाशयरूपः आत्मपरिणामः, साधुधर्म्मः पुनः सामायिकादिगतविशुद्धक्रियाभिव्यङ्ग्यः सकलसत्त्वहिताशयाऽमृतलक्षणः स्वपरिणाम एव, क्षायोपशमिकादिभावस्वरूपत्वाद्धर्म्मस्य, नायं भगवदनुग्रहमन्तरेण, विचित्रहेतुप्रभवत्वेऽपि महानुभावतयाऽस्यैव प्राधान्यात्, भवत्येवैतदासन्नस्य भगवति बहुमानः, ततो हि सद्देशनायोग्यता, ततः पुनरयं नियोगतः इत्युभयतत्स्वभावतया तदाधिपत्यसिद्धेः, कारणे कार्योपचाराद्धर्म्मं ददतीति धर्मदाः २० ॥

तथा 'धर्मदेसयाणं' तत्र धर्म्मः–प्रस्तुत एव तं यथाभव्यमभिदधति, तद्यथा–प्रदीप्तगृहोदरकल्पोऽयं भवो, निवासः शारीरादिदुःखानां, न युक्त इह विदुषः प्रमादः, यतः अतिदुर्लभेयं मानुष्यावस्था, प्रधानं परलोकसाधनं, परिणामकटवो विषयाः, विप्रयोगान्तानि सत्सङ्गतानि, पातभयातुरमविज्ञातपातमायुः, तदेवं व्यवस्थिते विध्यापनेऽस्य यतितव्यं, एतच्च सिद्धान्तवासनासारो धर्मगेघो यदि परं विध्यापयति, अतः स्वीकर्त्तव्यः सिद्धान्तः, सम्यक् सेवितव्यास्तदभिज्ञाः, भावनीयं मुण्डमालालुकाज्ञातं, त्यक्तव्या खल्वसदपेक्षा, भवितव्यमाज्ञाप्रधानेन, उपादेयं प्रणिधानं, पोषणीयं साधुसेवया धर्म्मशरीरं, रक्षणीयं प्रवचनमालिन्यम्, एतच्च विधिप्रवृत्तः सम्पादयति, अतः सर्वत्र विधिना प्रवर्त्तितव्यं सूत्रात्, ज्ञातव्य आत्मभावः, प्रवृत्तावपेक्षितव्यानि निमित्तानि, यतितव्यमसम्पन्नयोगेषु, लक्षयितव्या विस्रोतसिका, प्रतिविधेयमनागतमस्याः भयशरणाद्युदाहरणेन, भवत्येवं सोपक्रमकर्म्मनाशः

निरुपक्रमानुबन्धव्यवच्छित्तिरित्येवं धर्म्मं देशयन्तीति धर्म्मदेशकाः २१ ॥

तथा "धम्मनायगाणं" इह धर्मः—अधिकृत एव, तस्य स्वामिनः, तल्लक्षणयोगेन, तद्यथा—तद्वशीकरणभावात्[1] तदुत्तमावाप्तेः[2] स्तत्फलपरिभोगा[3] त्तद्विघातानुपपत्तेः[4], तथाहि—एतद्वशिनो भगवन्तः विधिसमासादनेन १ विधिनाऽयमाप्तो भगवद्भिः, तथा निरतिचारपरिपालनतया २, पालितश्चातिचारविरहेण, एवं यथोचितदानतो ३ दत्तश्च यथाभव्यं, तथा तत्रापेक्षाभावेन ४, नामीषां दाने वचनापेक्षा (१,) एवं च तदुत्तमावाप्तयश्च भगवन्तः, प्रधानक्षायिकधर्म्मावाप्त्या १ तीर्थकरत्वात्प्रधानोऽयं भगवतां, तथा परार्थसम्पादनेन २ सत्त्वार्थकरणशीलतया, एवं हीनेऽपि प्रवृत्तेः, अश्वबोधाय गमनाकर्णनात्, तथा तथाभव्यत्वयोगात् अत्युदारमेतदेतेषाम् (२)। एवं तत्फलपरिभोगयुक्ताः सकलसौन्दर्येण, निरुपमं रूपादि भगवतां, तथा प्रातिहार्ययोगात्, नान्येषामेतत्, एवं उदारद्धर्यनुभूतेः, समग्रपुण्यसम्भारजेयं, तथा तदाधिपत्यतो भावात्, न देवानां स्वातन्त्र्येण (३) एवं तद्विघातरहिताः, अवन्ध्यपुण्यबीजत्वात्, एतेषां स्वाश्रयपुष्टमेतत्, तथा अधिकानुपपत्तेः, नातोऽधिकं पुण्यं, एवं पापक्षयभावात्, निर्दग्धमेतत्, तथाऽहेतुकविघातासिद्धेः सदा सत्त्वादिभावेन (४)। एवं धर्मस्य नायका धर्म्मनायका इति २२ ॥

तथा—'धम्मसारहीणं' इहापि धर्म्मोऽधिकृत एव, तस्य स्वपरापेक्षया सम्यक् प्रवर्त्तन[1] पालन[2] दमन[3] योगतः सारथित्वं, तद्यथा—सम्यक् प्रवर्त्तनयोगेन परिपाकापेक्षणात् प्रवर्त्तकज्ञानसिद्धेः (१) अपुनर्बन्धकत्वात् प्रकृत्याभिमुख्योपपत्तेस्तथा गाम्भीर्ययोगात् साधुसहकारिप्राप्तेरनुबन्धप्रधानत्वात् अतीचारभीरुत्वोपपत्तेः, एतेन पालनाऽयोगः प्रत्युक्तः, सम्यक्प्रवर्त्तनस्य निर्वहणफलत्वात्, नान्यथा सम्यक्त्वमिति समयविदः (२)। एवं दमनयोगेन, दान्तो ह्येवं धर्म्मः कर्म्मवशितया, कृतोऽव्यभिचारी अनिवर्त्तकभावेन, नियुक्तः

॥ २१ ॥

स्वकार्ये, स्वाङ्गोपचयकारितया नीतः स्वात्मीभावं, तत्प्रकर्षस्यात्मरूपत्वेन, भावधर्म्मासौ हि भवत्येवैतदेवं, तदाद्यस्थानस्याप्येवंप्रवृत्तेरवन्ध्यबीजत्वात्, सुसंवृतकाञ्चनरत्नकरण्डकप्राप्तितुल्या हि प्रथमधर्मस्थानप्राप्तिरित्यन्यैरप्यभ्युपगमात्, तदेवं धर्म्मस्य सारथयो धर्म्मसारथयः २३ ॥

तथा "धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टीणं" धर्म्मोऽधिकृत एव, स एव वरं–प्रधानं, चतुरन्तहेतुत्वात् चतुरन्तं, चक्रमिव चक्रं, तेन वर्त्तितुंशीलं येषां ते तथाविधाः,इदमत्र हृदयम्-यथोदितधर्म्म एव वरं-प्रधानं चक्रवर्तिचक्रापेक्षया लोकद्वयोपकारित्वेन कपिलादिप्रणीतधर्म्मचक्रापेक्षया वा त्रिकोटिपरिशुद्धतया चत्वारो-गतिविशेषाः नारकतिर्यग्नरामरलक्षणाः तदुच्छेदेन तदन्तहेतुत्वाच्चतुरन्तं, चतुर्भिर्वाऽन्तो यस्मिंस्तच्चतुरन्तं, कैश्चतुर्भिः ?-दानशीलतपोभावनाख्यैर्द्धर्म्मैः, अन्तः प्रक्रमाद्भवान्तोऽभिगृह्यते, चक्रमिव चक्रम् अतिरौद्रमहामिथ्यात्वादिलक्षणभावशत्रुलवनात्, तथा च लूयन्त एवानेन भावशत्रवो मिथ्यात्वादय इति प्रतीतं, दानाद्यभ्यासादाग्रहनिवृत्त्यादिसिद्धेः, महात्मनां स्वानुभवसिद्धमेतत्, एतेन च वर्त्तन्ते भगवन्तः तथाभव्यत्वनियोगतो वरबोधिलाभादारभ्य तथातथौचित्येन, आसिद्धिप्राप्तेः एवमेव वर्त्तनादिति, तदेवमेतेन वर्त्तितुं शीला धर्मवरचतुरन्तचक्रवर्त्तिनः २४॥ एवं धर्म्मदत्व–धर्म्मदेशकत्व–धर्म्मनायकत्व–धर्म्मसारथित्व–धर्म्मवरचतुरन्तचक्रवर्त्तित्वैर्विशेषोपयोगसिद्धेः स्तोतव्यसम्पद एव विशेषेणोपयोगसम्पद् इति ६॥

एते च कैश्चिदिष्टतत्त्वदर्शनवादिभिर्बौद्धभेदैरन्यत्र प्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरा एवेष्यन्ते " तत्त्वमिष्टं तु पश्यतु " इतिवचनाद्,
॥ २२ ॥ एतन्निराचिकीर्षयाऽऽह–" अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरेभ्यः " अप्रतिहते–सर्वत्राप्रतिस्खलिते क्षायिकत्वाद् वरे–प्रधाने ज्ञानद- ॥ २२ ॥
र्शने–विशेषसामान्यावबोधरूपे धारयन्तीति समासः, सर्वज्ञानदर्शनस्वभावत्वे निरावरणत्वेन, अन्यथा तत्त्वायोगात्, सर्वज्ञस्वभा-

अप्रतिहत-ज्ञानाः व्यावृत्तछ-द्मानः

वत्वं च सामान्येन सर्वावबोधसिद्धेः,विशेषाणामपि ज्ञेयत्वेन ज्ञानगम्यत्वात्, न चैतें साक्षात्कारमन्तरेण गम्यन्ते, सामान्यरूपानतिक्रमात्, निरावरणत्वं चावरणक्षयात्, क्षयी च प्रतिपक्षसेवनया तत्तानवोपलब्धेः, तत्क्षये च सर्वज्ञानं, तत्स्वभावत्वेन, दृश्यते चावरणहानिसमुत्थो ज्ञानातिशयः, न चास्य कश्चिदविषय इति स्वार्थानतिलङ्घनमेव, इत्थं चैतद्, अन्यथा अविकलपरार्थसम्पादनासम्भवः, तदन्याशयाद्यपरिच्छेदादिति सूक्ष्मधिया भावनीयं, ज्ञानग्रहणं चादौ सर्वा लब्धयः साकारोपयोगोपयुक्तस्येति ज्ञापनार्थमिति अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधराः २५ ॥

एतेऽप्याजीविकनयमतानुसारिभिर्गोशालशिष्यैस्तत्त्वतः खल्वव्यावृत्तच्छद्मान एवेष्यन्ते "तीर्थनिकारदर्शनादागच्छन्तीति" वचनाद्, एतन्निवृत्त्यर्थमाह—'**वियट्टछउमाणं**' व्यावृत्तच्छद्मभ्यः, छादयतीति छद्म—घातिकर्म्माभिधीयते ज्ञानावरणादि, तद्बन्धयोग्यतालक्षणश्च भवाधिकार इति, असत्यस्मिन् कर्म्मयोगाभावात्, अत एवाहुरपरे—"असहजाऽविद्ये"ति, व्यावृत्तं छद्म येषां ते तथाविधा इति विग्रहः, नाक्षीणे संसारेऽपवर्गः, क्षीणे च न जन्मपरिग्रह इत्यसत्, हेत्वभावेन सदा तदापत्तेः, न तीर्थनिकारो हेतुः, अविद्याऽभावेन तत्संभवाभावात्, तद्भावे च छद्मस्थास्ते, कुतस्तेषां केवलमपवर्गो वेति? भावनीयमेतत्, न चान्यथा भव्योच्छेदेन संसारशून्यतेत्यसदालम्बनं ग्राह्यं, आनन्त्येन भव्योच्छेदासिद्धेः, अनन्तानन्तकस्यानुच्छेदरूपत्वाद्,अन्यथा सकलमुक्तिभावेनेष्टसंसारिवदुपचरितसंसारभाजः सर्वसंसारिण इति बलादापद्यते, अनिष्टं चैतदिति, व्यावृत्तच्छद्मान इति २६ ॥

एवमप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरत्वेन व्यावृत्तच्छद्मतया चैतद्रूपत्वात् स्तोतव्यसम्पद एव सकारणा स्वरूपसम्पदिति ७॥

एतेऽपि कल्पिताविद्यावादिभिस्तत्त्वान्तवादिभिः परमार्थेनाजिनादय एवेष्यन्ते "भ्रान्तिमात्रमसदविद्येति" वचनाद्, एतद्व्य-

॥ २३ ॥

जिनजापकाः तीर्णतारकाः

पोहायाह-"जिणाणं जावयाणं"जिनेभ्यो जापकेभ्यः, तत्र रागद्वेषकषायेन्द्रियपरीषहोपसर्गघातिकर्म्मजेतृत्वाज्जिनाः, न खल्वेषामसतां जयः, असत्त्वादेव हि सकलव्यवहारगोचरातीतत्वेन जयविषयताऽयोगात्, भ्रान्तिमात्रकल्पनाऽप्येषामसङ्गतैव, निमित्तमन्तरेण भ्रान्तेरयोगात्, न चासदेव निमित्तम्, अतिप्रसङ्गात्, चितिमात्रादेव तु तदभ्युपगमेऽनुपरम इत्यनिर्मोक्षप्रसङ्गः, तथापि तदसत्त्वेऽनुभववाधा, न हि मृगतृष्णिकादावपि जलाद्यनुभवोऽनुभवात्मनाऽप्यसन्नेव, आविद्वदङ्गनादि सिद्धमेतत्, न चायं पुरुषमात्रनिमित्तः, सर्वत्र सदाऽभावानुपपत्तेः, नैवं चितिमात्रनिबन्धना रागादय इति भावनीयम्, एवं च तथाभव्यत्वादिसामग्रीसमुद्भूतचरणपरिणामतो रागादिजेतृत्वादिना तात्त्विकजिनादिसिद्धिः २७ ॥

एते चावर्त्तकालकारणवादिभिरनन्तशिष्यैर्भावतोऽतीर्णादय एवेष्यन्ते "काल एव कृत्स्नं जगदावर्त्तयती" तिवचनाद्, एतन्निरासायाह-"तीर्णेभ्यस्तारकेभ्यः" ज्ञानदर्शनचारित्रपोतेन भवार्णवं तीर्णवन्तस्तीर्णाः, नैतेषां जीवितावर्त्तवद्भवावर्त्तो, निबन्धनाभावात्, न ह्यस्यायुष्कान्तरवद्भवाधिकारान्तरं, तद्भावेऽत्यन्तमरणवन्मुक्त्यसिद्धेः, तत्सिद्धौ च तद्भावेन भवनाभावः, हेत्वभावात्, न हि मृतः तद्भावेन भवति, मरणभावविरोधात्, एतेन ऋत्वावर्त्तनिदर्शनं प्रत्युक्तं, न्यायानुपपत्तेः, तदावृत्तौ तदवस्थाभावेन परिणामान्तरायोगात्, अन्यथा तस्यावृत्तिरित्ययुक्तं, तस्य तदवस्थानिबन्धनत्वात्, अन्यथा तदहेतुकत्वोपपत्तेः, एवं न मुक्तः पुनर्भवे भवति, मुक्तत्वविरोधात्, सर्वथा भवाधिकारनिवृत्तिरेव मुक्तिरिति, तद्भावेन भावतस्तीर्णादिसिद्धिः २८ ॥

एतेऽपि परोक्षज्ञानवादिभिर्मीमांसकभेदैर्नीत्या अबुद्धादय एवेष्यन्ते, "अप्रत्यक्षा च नो बुद्धिः, प्रत्यक्षोऽर्थः" इति वचनाद्, एतद्व्यवच्छेदार्थमाह-"बुद्धेभ्यः बोधकेभ्यः" अज्ञाननिद्राप्रसुप्ते जगत्यपरोपदेशेन जीवाजीवादिरूपं तत्त्वं बुद्धवन्तो बुद्धाः, स्वसं-

विदितेन ज्ञानेन, अन्यथा बोधायोगात्, नास्वसंविदिताया बुद्धेरवगमे कश्चिदुपायः, अनुमानादिबुद्धेरविषयत्वात्, न ज्ञानव्यक्तिविषयः, तदा तदसत्त्वात्, न तत्सामान्यं, तदात्मकत्वात्, न च व्यक्त्यग्रहे तद्ग्रह इत्यपि चिन्त्यं, नार्थप्रत्यक्षता लिङ्गं, यत्प्रत्यक्षपरिच्छेद्योऽर्थ एवार्थप्रत्यक्षता, प्रत्यक्षकर्मरूपतामापन्नोऽर्थ एव,न चेयमस्य विशिष्टावस्था विशेषणाप्रतीतौ प्रतीयत इति परिभावनीयम् ॥ एवं चेन्द्रियवदज्ञातस्वरूपैवेयं स्वकार्यकारिणीत्यप्ययुक्तमेव, तत्कार्यप्रत्यक्षत्वेन वैधर्म्याद्, अतोऽर्थप्रत्यक्षताऽर्थपरिच्छेद एवेति नीत्या बुद्धादिसिद्धिः २९ ॥

एतेऽपि जगत्कर्तृलीनमुक्तवादिभिः सन्तपनविनेयैस्तत्त्वतोऽमुक्तादय एवेष्यन्ते, "ब्रह्मवद्ब्रह्मसङ्गतानां स्थिति" रिति वचनाद्, एतन्निराचिकीर्षयाऽऽह-"मुत्ताणं मोयगाणं"मुक्तेभ्यो मोचकेभ्यः,चतुर्गतिविपाकचित्रकर्म्मबन्धमुक्तत्वान्मुक्ताः,कृतकृत्या निष्ठितार्था इति योऽर्थः, न जगत्कर्त्तरि लये निष्ठितार्थत्वं, तत्करणेन कृतकृत्यत्वायोगात्, हीनादिकरणे चेच्छाद्वेषादिप्रसङ्गः, तद्व्यतिरेकेण तथाप्रवृत्त्यसिद्धेः, एवं सामान्यसंसारिणोऽविशिष्टतरं मुक्तत्वमिति चिन्तनीयं, निमित्तकर्तृत्वाभ्युपगमे तु तत्त्वतोऽकर्तृत्वं, स्वातन्त्र्यासिद्धेः, न च द्वयोरेकीभावोऽन्यतराभावप्रसङ्गात्, न सत्तायाः सत्तान्तरप्रवेशोऽनुपचयः, उपचये च सैव सेत्ययुक्तं, तदन्तरमासन्नः स इति नीतिः, नैवमन्यस्यान्यत्र लय इति मोहविषप्रसरकटकबन्धः, तदेवं निमित्तकर्तृत्वपरभावनिवृत्तिभ्यां तत्त्वतो मुक्तादिसिद्धिः ३० ॥ एवं जिनजापकतीर्णतारकबुद्धबोधकमुक्तमोचकभावेन स्वपरहितसिद्धेरात्मतुल्यपरफलकर्तृत्वसम्पदिति ८॥

एतेऽपि बुद्धियोगज्ञानवादिभिः कापिलैरसर्वज्ञा असर्वदर्शिनश्चेष्यन्ते,"बुद्ध्याध्यवसितमर्थं पुरुषश्चेतयते" इति वचनाद्,एतन्निराकरणायाह-"सर्वज्ञेभ्यः सर्वदर्शिभ्यः" सर्वं जानन्तीति सर्वज्ञाः,सर्वं पश्यन्तीति सर्वदर्शिनः,तत्स्वभावत्वे सति निरावरणत्वात्,मत्तो-

ऽन्ये मदर्थाश्च गुणा इत्यतस्तत्तत्स्वभावत्वसिद्धिः, उक्तं च—" स्थितः शीतांशुवज्जीवः, प्रकृत्या भावशुद्धया। चन्द्रिकावच्च विज्ञानं, तदावरणमभ्रवद् ॥१॥" इत्यादि, न करणाभावे कर्त्ता तत्फलसाधक इत्यनैकान्तिकं, परिनिष्ठितप्लवकस्य तरण्डकाभावे प्लवनसंदर्शनादिति, न चौदयिकक्रियाभावरहितस्य ज्ञानमात्राद् दुःखादयः, तथाऽनुभवतस्तत्स्वभावत्वोपपत्तेः। अन्यस्त्वाह—ज्ञानस्य विशेषविषयत्वाद्दर्शनस्य च सामान्यविषयत्वात्तयोः सर्वार्थविषयत्वमयुक्तं, तदुभयस्य सर्वार्थविषयत्वादिति, उच्यते, नहि सामान्यविशेषयोर्भेद एव, किन्तु त एव पदार्थाः समविषमतया सम्प्रज्ञायमानाः सामान्यविशेषशब्दाभिधेयतां प्रतिपद्यन्ते, ततश्च त एव ज्ञायन्ते त एव दृश्यन्ते इति युक्तं ज्ञानदर्शनयोः सर्वार्थविषयत्वमिति,आह-एवमपि ज्ञानेन विषमताधर्म्मविशिष्टा एव गम्यन्ते, न समताधर्म्मविशिष्टा अपि, तथा दर्शनेन च समताधर्म्मविशिष्टा एव गम्यन्ते, न विषमताधर्म्मविशिष्टा अपि, ततश्च ज्ञानेन समताख्यधर्माग्रहणाद् दर्शनेन विषमताख्यधर्म्माग्रहणाद् धर्म्माणामपि चार्थत्वाद् अयुक्तमेव तयोः सर्वार्थविषयत्वमिति; न, धर्म्मधर्मिणोः सर्वथा भेदानभ्युपगमात्, ततश्चाभ्यन्तरीकृतसमताख्यधर्माण एव विषमताधर्म्मविशिष्टा ज्ञानेन गम्यन्ते, तथा अभ्यन्तरीकृतविषमताख्यधर्म्माण एव च समताधर्म्मविशिष्टा दर्शनेन गम्यन्ते इत्यतो न दोषः,एतदुक्तं भवति—जीवस्वाभाव्यात् सामान्यप्रधानं उपसर्जनीकृतविशेषमर्थग्रहणं दर्शनमुच्यते, तथा प्रधानविशेषमुपसर्जनीकृतसामान्यं च ज्ञानमिति कृतं विस्तरेण। अपर आह—मुक्तात्मनोऽमूर्त्तत्वात् ज्ञानस्यापि तद्धर्म्मत्वेन तत्त्वात् विषयाकारताऽयोगतस्तत्त्वतो ज्ञानाभावः, निस्तरङ्गमहोदधिकल्पो ह्यसौ, तत्तरङ्गतुल्याश्च महदादिपवनयोगतो वृत्तय इति तदभावात्तदभावः, एवं सर्वज्ञत्वानुपपत्तिरेवेति, एतदप्यसत्, विषयग्रहणपरिणामस्याकारत्वात्, तस्य चामूर्त्तेऽप्यविरोधात्, अनेकविषयस्यापि चास्य सम्भवात्, चित्रास्तरणादौ तथोपलब्धेरिति ॥

॥ २६ ॥

एतेन विषयाकाराप्रतिसङ्क्रमादिना ज्ञानस्य प्रतिबिम्बाकारताप्रतिक्षेपः प्रत्युक्तः, विषयग्रहणपरिणामस्यैव प्रतिबिम्बत्वेनाभ्युपगमात्, एवं साकारं ज्ञानमनाकारं च दर्शनमित्यपि सिद्धं भवति, ततश्च सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनस्तेभ्यो नम इति क्रियायोगः ३१ ॥

एते च सर्वेऽपि सर्वगतात्मवादिभिर्द्रव्यादिवादिभिस्तत्त्वेन सदा लोकान्तशिवादिस्थानस्था एवेष्यन्ते, "विभुर्नित्य आत्मे"ति वचनाद्, एतदपोहायाह-"**शिवमचलमरुजमनन्तमक्षयमव्याबाधमपुनरावृत्ति सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं सम्प्राप्तेभ्यः**" इह 'सर्वे भावा तिष्ठन्त्यस्मिन्निति स्थानं व्यवहारतःसिद्धिक्षेत्रं, 'इह बोंदिं चइत्ताणं,तत्थ गंतूण सिज्झइ'त्तिवचनात्,निश्चयतस्तु तत्स्वरूपमेव, 'सर्वे भावा आत्मभावे तिष्ठन्ती' तिवचनात्, एतदेव विशेष्यते, तत्र "शिवम्" इति सर्वोपद्रवरहितत्वाच्छिवं, तथा स्वाभाविकप्रायोगिकचलनक्रियापोहान्न चलम् अचलं,तथा रुजाशब्देन व्याधिवेदनाभिधानं,ततश्चाविद्यमानरुजमरुजं, तन्निबन्धनयोः शरीरमनसोरभावात्, तथा नास्यान्तो विद्यत इत्यनन्तं, केवलात्मनोऽनन्तत्वात्, तथा नास्य क्षयो विद्यत इत्यक्षयं, विनाशकारणाभावात्, सततमनश्वरमित्यर्थः, तथा अविद्यमानव्याबाधमव्याबाधं, अमूर्त्तत्वात्, तत्स्वभावत्वादिति भावना, तथा न पुनरावृत्तिः, आवर्त्तनमावृत्तिः, भवार्णवे तथा तथाऽऽवर्त्तनमित्यर्थः, तथा सिध्यन्ति–निष्ठितार्था भवन्त्यस्यां प्राणिन इति सिद्धिः–लोकान्तक्षेत्रलक्षणा, सैव च गम्यमानत्वाद्गतिः, सिद्धिगतिरेव नामधेयं यस्य तत्तथाविधमिति, स्थानं प्रागुक्तमेव, इह च स्थानस्थानिनोरभेदोपचारादेवमाहेति, "सम्प्राप्ताः" इति सम्यग्–अशेषकर्म्मविच्युत्या स्वरूपगमनेन परिणामान्तरापत्त्या प्राप्ताः, न विभूनां नित्यानां चैवं प्राप्तिसम्भवः, सर्वगतत्वे सति सदैकस्वभावत्वात्, विभूनां सदा सर्वत्र भावः, नित्यानां चैकरूपतयाऽवस्थानं, तद्भावाव्ययस्य नित्यत्वाद्,अतः क्षेत्रासर्वगतपरिणामिनामेवैवं प्राप्तिसम्भव इति भावनीयं, तत्तेभ्यो नम इति क्रियायोग इति ३२ ॥

॥ २७ ॥

एवंभूता एव प्रेक्षावतां नमस्कारार्हाः, आद्यन्तसङ्गतश्च नमस्कारो मध्यव्यापीति भावना, जितभया अप्येत एव नान्ये इति प्रतिपादयन्नाह—"नमो जिनेभ्यः जितभयेभ्यः" नम इति पूर्ववत्, जिना इतिच, जितभयाः-भवप्रपञ्चनिवृत्तेः क्षपितभया इत्युक्तं भवति, अनेनाद्वैतमुक्तव्यवच्छेदः, तत्र हि क्षेत्रज्ञाः परमब्रह्मविस्फुलिङ्गकल्पाः, तेषां च ततः पृथग्भावेन ब्रह्मसत्तात एव कश्चिदपरो हेतुरिति, सा तल्लयेऽपि तथाविधैव, तद्वदेव भूयः पृथक्त्वापत्तिः, एवं हि भूयो भवभावेन न सर्वथा जितभयत्वं, सहजभवभावव्यवच्छित्तौ तु तत्तत्स्वभावतया भवति उक्तवत् शक्तिरूपेणापि सर्वथा भयपरिक्षय इति निरुपचरितमेतत्, न सकृद्विघटनस्वभावत्वकल्पनयाऽद्वैतेऽप्येवमेवादोष इति न्याय्यं वचः, अनेकदोषोपपत्तेः, तथाहि—तद्विघटनं शुद्धादशुद्धाद्वा ब्रह्मण इति निरूपणीयमेतत्, शुद्धविघटने कुतस्तेषामिहाशुद्धिः?, अशुद्धविघटने तु तत्र लयोऽपार्थकः, न चैवमेकमविभागं च तदिति, अनेकत्वे च परमताङ्गीकरणमेव, तद्विभागानामेव नीत्या आत्मत्वादिति, एतेन यदाह—परमब्रह्मण एते क्षेत्रविदोऽंशा व्यवस्थिता वचनात्। वह्निस्फुलिङ्गकल्पाः समुद्रलवणोपमास्त्वन्ये ॥१॥ सादिपृथक्त्वममीषामनादि वाऽहेतुकादि वा चिन्त्यम्। युक्त्या ह्यतीन्द्रियत्वात् प्रयोजनाभावतश्चैव ॥२॥ कूपे पतितोत्तारणकर्त्तुस्तदुपायमार्गणं न्याय्यम्। ननु पतितः कथमयमिति हन्त तथादर्शनादेव ॥३॥ भवकूपपतितसत्त्वोत्तारणकर्त्तुरपि युज्यते ह्येवम्। तदुपायमार्गणमलं वचनाक्षेपव्युदासेन ॥४॥ एवं चाद्वैते सति वर्णविलोपाद्यसङ्गतं नीत्या। ब्रह्मणि वर्णाभावात् क्षेत्रविदां द्वैतभावाच्च ॥५॥" इत्यादि, एतदपि प्रतिक्षिप्तं, श्रद्धामात्रगम्यत्वात्, दृष्टेष्टाविरुद्धस्य वचनस्य वचनत्वाद्, अन्यथा ततः प्रवृत्त्यसिद्धेः, वचनानां बहुत्वात् मिथो विरुद्धोपपत्तेः, विशेषस्य दुर्लक्षत्वात्, एकप्रवृत्तेरपरबाधितत्वात्, तत्त्यागादितरप्रवृत्तौ यदृच्छा, वचनस्याप्रयोजकत्वात्, तदन्तरनिराकरणादिति, न ह्यदुष्टं ब्राह्मणं प्रव्रजितं वा अवमन्य-

मानो दुष्टं वा मन्यमानः तद्भक्त इत्युच्यते, न च दुष्टेतरावगमो विचारणमन्तरेण, विचारश्च युक्तिगर्भ इत्यालोचनीयमेतत्, कूपपतितोदाहरणमप्युदाहरणमात्रं, न्यायानुपपत्तेः, तदुद्धृतादेरपि तथादर्शनाभावात्, तत्र चोत्तारणे दोषसम्भवात्, तथा कर्त्तुमशक्यत्वात्, प्रयासनैष्फल्यात्, न चोपायमार्गणमपि न विचाररूपं, तदिहापि विचारोऽनाश्रयणीय एव, दैवायत्तं च तद्, अतीन्द्रियं च दैवमिति युक्तेरविषयः, शकुनाद्यागमयुक्तिविषयतायां तु समान एव प्रसङ्ग इतरत्रापीति, तस्माद्यथाविषयं त्रिकोटिपरिशुद्धविचारशुद्धितः प्रवर्त्तितव्यमिति, उक्तं च—"आगमेनानुमानेन, ध्यानाभ्यासरसेन च। त्रिधा प्रकल्पयन् प्रज्ञां, लभते तत्त्वमुत्तमम् ॥१॥ आगमश्चोपपत्तिश्च, सम्पूर्णं दृष्टिलक्षणम्। अतीन्द्रियाणामर्थानां, सद्भावप्रतिपत्तये ॥ २ ॥ आगमो ह्याप्तवचनमाप्तं दोषक्षयाद्विदुः। वीतरागोऽनृतं वाक्यं, न ब्रूयाद्धेत्वसम्भवात् ॥ ३ ॥ तच्चैतदुपपत्त्यैव, गम्यते प्रायशो बुधैः। वाक्यलिङ्गा हि वक्तारः, सद्वाक्यं चोपपत्तिमत् ॥ ४ ॥ अन्यथाऽतिप्रसङ्गः स्यात्, तत्तया रहितं यदि। सर्वस्यैव हि तत्प्राप्तेरित्यनर्थो महानयम् ॥५॥" इत्यलं प्रसङ्गेन, तदेवमर्हतां बहुत्वसिद्धिः, विषयबहुत्वेन च नमस्कर्त्तुः फलातिशयः, सदाशयस्फातिसिद्धेः। आह—एकया क्रियया अनेकविषयीकरणे कैवाशयस्फातिः?, नन्वियमेव यदेकया अनेकविषयीकरणं, विवेकफलमेतत्, आह—एवं ह्येकक्रिययाऽनेकसन्माननं बहुब्राह्मणैकरूपकदानतुल्यं, तत् कथं नाल्पत्वम्?, उच्यते, क्रियाभेदभावात्, सा हि रत्नावलीदर्शनक्रियेवैकरत्नदर्शनक्रियातो भिद्यते, हेतुफलभेदात्, सर्वार्हदालम्बनेयमिति हेतुभेदः, प्रमोदातिशयजनिकेति च फलभेदः, कथमित्थमल्पत्वं?, ब्राह्मणैकरूपकदानोदाहरणं त्वनुपन्यसनीयमेव, रूपकादिव नमस्कारात् ब्राह्मणानामिवार्हतामुपकारायोगात्, कथं तर्हि तत्फलमिति?, उच्यते, तदालम्बनचित्तवृत्तेः, तदाधिपत्यतः तत एव तद्भावात्, चिन्तामणिरत्नादौ तथा दर्शनादिति वक्ष्यामः, कथ-

संपदां क्रमे हेतुः

मेकपूजया सर्वपूजाभिधानं १, तथा चागमः-"एगम्मि पूइयंमी,सव्वे ते पूइया होंति"। अस्ति एतद्, विशेषविषयं तु तुल्यगुणत्वज्ञापनेनैपामनुदारचित्तप्रवर्त्तनार्थं तदन्येषां सर्वसम्पत्परिग्रहार्थं सङ्घपूजादावाशयव्याप्तिप्रदर्शनार्थं च, एवंभूतश्चायमाशय इति, तदाऽपरागतहर्षादिलिङ्गसिद्धेर्भावश्रावकस्य विज्ञेय इति, एवमात्मनि गुरुषु च बहुवचनमित्यपि सफलं वेदितव्यं, तत्तुल्यापरगुणसमावेशेन तत्तुल्यानां परमार्थेन तत्त्वात्, कुशलप्रवृत्तेश्च सूक्ष्माभोगपूर्वकत्वात्, अतिनिपुणबुद्धिगम्यमेतदिति पर्याप्तं प्रसङ्गेन। नमो जिनेभ्यो जितभयेभ्य इति। सर्वज्ञसर्वदर्शिनामेव शिवाचलादिस्थानसंप्राप्तेर्जितभयत्वाभिधानेन प्रधानगुणापरिक्षयप्रधानफलाप्त्यभयसम्पदुक्तेति ९॥

इह चादौ प्रेक्षापूर्वकारिणां प्रवृत्त्यङ्गत्वात्, अन्यथा तेषां प्रवृत्त्यसिद्धेः, प्रेक्षापूर्वकारित्वविरोधात् स्तोतव्यसम्पदुपन्यासः, तदुपलब्धावस्या एव प्रधानां साधारणासाधारणरूपां हेतुसम्पदं प्रति भवति विदुषां जिज्ञासा, तद्भाजनमेते इति तदुपन्यासः, तदवगमेऽप्यस्या एवासाधारणरूपां हेतुसम्पदं प्रति परम्परया मूलशुद्ध्यन्वेषणपरा एते इति तदुपन्यासः, तत्परिज्ञानेऽपि तस्या एव सामान्येनोपयोगसम्पदं प्रति परम्परया फलप्रधानारम्भप्रवृत्तिशीला एते इति तदुपन्यासः, तत्परिच्छेदेऽपि उपयोगसम्पद एव हेतुसम्पदं प्रति विशुद्धिनिपुणारम्भभाज एते इति तदुपन्यासः, एतद्बोधेऽपि स्तोतव्यसम्पद एव विशेषेणोपयोगसम्पदं प्रतीति सामान्यविशेषरूपफलदर्शिन एत इति तदुपन्यासः, एतद्विज्ञानेऽपि स्तोतव्यसम्पद एव सकारणां स्वरूपसम्पदं प्रति विशेषनिश्चयप्रिया एते इति तदुपन्यासः, एतत्संवेदनेऽप्यात्मतुल्यपरफलकर्तृत्वसम्पदं प्रतीति अतिगम्भीरोदारा एते इति तदुपन्यासः, एतत्प्रतीतावपि प्रधानगुणापरिक्षयप्रधानफलाप्त्यभयसम्पदं प्रति भवति विदुषां जिज्ञासा, दीर्घदर्शिन इति तदुपन्यासः, अनेनैव क्रमेण प्रेक्षापूर्वकारिणां जिज्ञासाप्रवृत्तिरित्येवं सम्पदामुपन्यासः, एतावत्सम्पत्समन्विताश्च निःश्रेयसनिबन्धनमेते एतद्गुणबहुमान-

॥ ३० ॥

एकानेक-स्वभावता

सारं विशेषप्रणिधाननीतितस्तत्तद्बीजाक्षेपसौविहित्येन सम्यगनुष्ठानमिति च ज्ञापनार्थं, एकानेकस्वभाववस्तुप्रतिबद्धश्चायं प्रपञ्च इति सम्यगालोचनीयं, अन्यथा कल्पनामात्रमेता इति फलाभावः, एकानेकस्वभावत्वं तु वस्तुनो वस्त्वन्तरसम्बन्धाविर्भूतानेकसम्बन्धिरूपत्वेन पितृपुत्रभ्रातृभागिनेयादिविशिष्टैकपुरुषवत्, पूर्वापरान्तरितानन्तरितदूरासन्ननवपुराणसमर्थासमर्थदेवदत्तकृतचैत्रस्वामिकलब्धक्रीतहृतादिरूपघटवद्वा, सकललोकसिद्धश्चेह पित्रादिव्यवहारः, भिन्नश्च मिथः, तथा प्रतीतेः, तत्तत्त्वनिबन्धनश्च, अत एव हेतोः, वासनाभेदादेवायमित्ययुक्तं, तासामपि तन्निबन्धनत्वात्, नैकस्वभावादेव ततस्ता इतिरूपात्, रसादिवासनापत्तेः, जातिभेदतो नैतदित्यप्ययुक्तं, नीलात्पीतादिवासनाप्रसङ्गात्, तत्तत्स्वभावत्वान्नैतदित्यप्यसत्, वाङ्मात्रत्वेन युक्त्यनुपपत्तेः, न हि नीलवासनायाः पीतादिवत् पित्रादिवासनाया न भिन्ना पुत्रादिवासनेति निरूपणीयं, नोपादानभेदोऽप्यत्र परिहारः, एकस्यानेकनिमित्तत्वायोगात्, न दर्शनादेवाविरोध इति, अभ्युपगमे विचारोपपत्तेः, न च सोऽप्येवं न विरुध्यत एव, तदेकस्वभावत्वेन विरोधात्, न चैकानेकस्वभावेऽप्ययमिति, तथा दर्शनोपपत्तेरिति, न हि पितृवासनानिमित्तस्वभावत्वमेव पुत्रवासनानिमित्तस्वभावत्वं, नीलपीतादावपि तद्भावापत्तेरिति, परिभावनीयमेतत्, एवं उभयथाऽपि उपादाननिमित्तभेदेन न सर्वथैकस्वभावादेकतोऽनेकफलोदयः, केषाञ्चिदहेतुकत्वोपपत्तेः, एकस्यैकत्रोपयोगेनापरत्राभावात्, अनेककार्यकरणैकस्वभावत्वकल्पना तु शब्दान्तरेणैतदभ्युपगमानुपातिन्येव, निरूपितमेतदन्यत्र, 'यतः स्वभावतो जातमेकं नान्यत्ततो भवेत्। कृत्स्नं प्रतीत्य तं भूतिभावत्वात्तत्स्वरूपवत् ॥ १ ॥ अन्यच्चैवंविधं चेति, यदि स्यात्किं विरुध्यते ?। तत्स्वभावस्य कार्त्स्न्येन, हेतुत्वं प्रथमं प्रति ॥ २ ॥' इत्यादिना ग्रन्थेनेति नेह प्रतन्यते। तदेवं निरुपचरितयथोदितसम्पत्सिद्धौ सर्वसिद्धिरिति व्याख्यातं प्रणिपातदण्डकसूत्रम् ॥ तदेत-

॥ ३१ ॥

दसौ साधुः श्रावको वा यथोदितं पठन् पञ्चाङ्गप्रणिपातं करोति, भूयश्च पादपुञ्छनादिनिषण्णो यथाभावं स्थानवर्णार्थालम्बनगतचित्तः सर्वसाराणि यथाभूतान्यसाधारणगुणसङ्गतानि भगवतां दुष्टालङ्कारविरहेण प्रकृष्टशब्दानि भाववृद्धयेऽपरयोगव्याघातवर्जन परिशुद्धामापादयन् योगवृद्धिमन्येषां सद्विधानतः सर्वज्ञप्रणीतप्रवचनोन्नतिकराणि भावसारं परिशुद्धगम्भीरेण ध्वनिना सुनिभृताङ्गः गुरुध्वनिं, तत्प्रवेशात्, अगणयन् दंशमशकादीन् देहे योगमुद्रया रागादिविषपरममन्त्ररूपाणि महास्तोत्राणि पठति, एतानि च तुल्यान्येव प्रायशः, अन्यथा योगव्याघातः, तदज्ञस्य तदपरश्रवणं, एवमेव शुभचित्तलाभः, तद्व्याघातोऽन्यथेति योगाचार्याः, योगसिद्धिरेव अत्र ज्ञापकं, द्विविधमुक्तं–शब्दोक्तमर्थोक्तं च, तदेतदर्थोक्तं वर्त्तते, शुभचित्तलाभार्थत्वाद्वन्दनाया इति, एवं च सति तत्र किञ्चिद् यदुच्यते परैरुपहासबुद्ध्या प्रस्तुतस्यासारतापादनाय, तद्यथा–'अलमनेन क्षपणकवन्दनाकोलाहलकल्पेन अभाविताभिधानेन,' उक्तवदभाविताभिधानायोगात्, स्थानादिगर्भतया भावसारत्वात्, तदपरस्याऽऽगमबाह्यत्वात्, पुरुषप्रवृत्त्या तु तद्बाधाऽयोगात्, अन्यथाऽतिप्रसङ्गादिति न किञ्चिदेतत्। एवंभूतैः स्तोत्रैर्वक्ष्यमाणप्रतिज्ञोचितं चेतोभावमापाद्य पञ्चाङ्गप्रणिपातपूर्वकं प्रमोदवृद्धिजनकानभिवन्द्याचार्यादीन् गृहीतभावः सहृदयनटवत् अधिकृतभूमिकासम्पादनार्थं चेष्टते वन्दनासम्पादनाय ॥ इति प्रणिपातसूत्रव्याख्या ॥

स चोत्तिष्ठति जिनमुद्रया पठति चैतत्सूत्रम्–

अरिहंतचेइयाणं करेमि काउस्सग्गं वंदणवत्तियाए पूअणवत्तिआए सक्कारवत्तिआए सम्माणवत्तिआए बोहिलाभवत्तिआए निरुवसग्गवत्तिआए सद्धाए मेहाए धिइए धारणाए अणुप्पेहाए वड्ढमाणीए ठामि काउस्सग्गं।

अनेन विधिनाऽऽराधयति स महात्मा वन्दनाभूमिकां, आराध्य चैनां परम्परया नियोगतो निर्वृत्तिमेति, इतरथा तु कूटनटनृत्तवत् अभावितानुष्ठानप्रायं, न विदुषामास्थानिबन्धनम्, अतो यतितव्यमत्रेति, सूत्रार्थस्त्वयम्—अशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यादिरूपां पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तः—तीर्थकराः तेषां चैत्यानि—प्रतिमालक्षणानि अर्हच्चैत्यानि, चित्तम्—अन्तःकरणं तस्य भावः कर्म्म वा वर्णदृढादिलक्षणे ष्यञि (वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्च पा० ५-१-१२३) कृते चैत्यं भवति, तत्रार्हतां प्रतिमाः प्रशस्तसमाधिचित्तोत्पादकत्वादर्हच्चैत्यानि भण्यन्ते तेषां, किम् ?—'करोमि' इत्युत्तमपुरुषैकवचननिर्देशेनात्माभ्युपगमं दर्शयति, किमित्याह—कायः—शरीरं तस्योत्सर्गः—कृताकारस्य स्थानमौनध्यानक्रियाव्यतिरेकेण क्रियान्तराध्यासमधिकृत्य परित्याग इत्यर्थः, तं कायोत्सर्गम् । आह—कायस्योत्सर्ग इति षष्ठ्या समासः कृतः, अर्हच्चैत्यानामिति च प्रागावेदितं, तत्किमर्हच्चैत्यानां कायोत्सर्गं करोमीति, नेत्युच्यते, षष्ठीनिर्दिष्टं तत्पदं पदद्वयमतिक्रम्य मण्डूकप्लुत्या वन्दनप्रत्ययमित्यादिभिरभिसम्बध्यते, ततश्चार्हच्चैत्यानां वन्दनप्रत्ययं करोमि कायोत्सर्गमिति द्रष्टव्यं, तत्र वन्दनम्—अभिवादनं, प्रशस्तकायवाङ्मनःप्रवृत्तिरित्यर्थः, तत्प्रत्ययं—तन्निमित्तं, तत्फलं मे कथं नाम कायोत्सर्गादेव स्यादित्यतोऽर्थमिति, एवं सर्वत्र भावना कार्या, तथा "पूयणवत्तियाएत्ति" पूजनप्रत्ययं—पूजननिमित्तं, पूजनं—गन्धमाल्यादिभिः समभ्यर्चनं । तथा "सक्कारवत्तियाएत्ति" सत्कारप्रत्ययं-सत्कारनिमित्तं, प्रवरवस्त्राभरणादिभिरभ्यर्चनं सत्कारः। क आह साधुः श्रावको वा ?, तत्र साधोस्तावत्पूजनसत्कारावनुचितावेव, द्रव्यस्तवत्वात्, तस्य च तत्प्रतिषेधात् "तो कसिणसञ्जमविऊ पुप्फाईयं न इच्छन्ति" इतिवचनात्, श्रावकस्तु सम्पादयत्येवैतौ यथाविभवं, तस्य तत्प्रधानत्वात्, तत्र तत्त्वदर्शित्वात्, 'जिणपूयाविभवबुद्धि'त्तिवचनात्, तत्कोऽनयोर्विषय इति, उच्यते, सामान्येन द्वावपि साधुश्रावकौ, साधोः स्वकरणमधिकृत्य

द्रव्यस्तवप्रतिषेधः, न पुनः सामान्येन, तदनुमतिभावात्, भवति च भगवतां पूजासत्कारावुपलभ्य साधोः प्रमोदः, साधु शोभनमिदमेतावज्जन्मफलमविरतानामितिवचनलिङ्गगम्यः, तदनुमतिरियं, उपदेशदानतः कारणापत्तेश्च, ददाति च भगवतां पूजासत्कारविषयं सदुपदेशं–कर्त्तव्या जिनपूजा, न खलु वित्तस्यान्यच्छुभतरं स्थानमितिवचनसन्दर्भेण, तत्कारणमेतत्, अनवद्यं च तद्, दोषान्तरनिवृत्तिद्वारेण, अयमत्र प्रयोजकोऽशः, तथाभावतः प्रवृत्तेः, उपायान्तराभावात्, नागभयसुतगर्त्ताकर्षणज्ञातेन भावनीयमेतत्, तदेवं साधुरित्थमेवैतत्सम्पादनाय कुर्वाणो नाविषयः, वचनप्रामाण्यात्, इत्थमेवेष्टसिद्धेः, अन्यथाऽयोगादिति, श्रावकस्तु सम्पादयन्नप्येतौ भावातिशयात् अधिकसम्पादनार्थमाह, न तस्यैतयोः सन्तोषः, तद्धर्म्मस्य तथास्वभावत्वात्, जिनपूजनसत्कारयोः करणलालसः खल्वाद्यो देशविरतिपरिणामः, औचित्यप्रवृत्तिसारत्वेन, उचितौ चारम्भिण एतौ, सदारम्भरूपत्वात्, औचित्याज्ञाऽमृतयोगात्, असदारम्भनिवृत्तेः, अन्यथा तदयोगादतिप्रसङ्गादिति, तथाहि–द्रव्यस्तव एवैतौ, स च भावस्तवाङ्गमिष्टः, तदन्यस्याप्रधानत्वात्, तस्याभव्येष्वपि भावात्, अतः आज्ञयाऽसदारम्भनिवृत्तिरूप एवायं स्यात्, औचित्यप्रवृत्तिरूपत्वेऽप्यल्पभावत्वाद् द्रव्यस्तवः, गुणाय चायं कूपोदाहरणेन, न चैतदप्यनीदृशं इष्टफलसिद्धये, किं त्वाज्ञाऽमृतयुक्तमेव, स्थाने विधिप्रवृत्तेरिति सम्यगालोचनीयमेतत् ॥ तदेवमनयोः साधुश्रावकावेव विषय इत्यलं प्रसङ्गेन। तथा "सम्माणवत्तियाएत्ति" सन्मानप्रत्ययं-सन्माननिमित्तं, स्तुत्यादिगुणोन्नतिकरणं सन्मानः, तथा मानसः प्रीतिविशेष इत्यन्ये। अथ वन्दनपूजनसत्कारसन्मानाः किंनिमित्तमित्यत आह–"बोहिलाभवत्तियाए" बोधिलाभप्रत्ययं–बोधिलाभनिमित्तं, जिनप्रणीतधर्म्मप्राप्तिर्बोधिलाभोऽभिधीयते, अथ बोधिलाभ एव किंनिमित्तमित्यत आह—"निरुवसग्गवत्तियाए" " निरुवसग्गवत्तियाए " निरुपसर्गप्रत्यय–निरुपसर्गनिमित्तं,

|| ३४ ||

निरुपसर्गो–मोक्षः,जन्माद्युपसर्गाभावेन, आह–साधुश्रावकयोर्बोधिलाभोऽस्त्येव, कथं तत्प्रत्ययं?, सिद्धस्यासाध्यत्वात्, एवं तन्नि-मित्तो निरुपसर्गोऽपि तथाऽनभिलषणीय एवेति किमर्थमनयोरुपन्यास इति?, उच्यते, क्लिष्टकर्म्मोदयवशेन बोधिलाभस्य प्रतिपा-तसम्भवाज्जन्मान्तरेऽपि तदर्थित्वसिद्धेः, निरुपसर्गस्यापि तदायत्तत्वात् सम्भवत्येवं भावातिशयेन रक्षणमित्येतदर्थमनयोरुपन्यासः, न चाप्राप्तप्राप्तावेवेह प्रार्थना, प्राप्तभ्रष्टस्यापि प्रयत्नप्राप्यत्वात्, क्षायिकसम्यग्दृष्ट्यपेक्षयाऽप्यक्षेपफलसाधकबोधिलाभापेक्षयैवमुप-न्यासः। अयं च कायोत्सर्गः क्रियमाणोऽपि श्रद्धादिविकलस्य नाभिलषितार्थप्रसाधनायालमित्यत आह–"**सद्धाए मेहाए धीइए धारणाए अणुप्पेहाए, वड्ढमाणीए ठामि काउस्सग्गंति**" श्रद्धया–हेतुभूतया,न बलाभियोगादिना, श्रद्धा-निजोऽभिलाषः, मिथ्यात्वमोहनीयकर्म्मक्षयोपशमादिजन्यश्चेतसःप्रसाद इत्यर्थः,अयं च जीवादितत्त्वार्थानुसारी समारोपविघातकृत् कर्म्मफलसम्ब-धास्तित्वादिसम्प्रत्ययाकारश्चित्तकालुष्यापनायी धर्म्मः, यथोदकप्रसादको मणिः सरसि प्रक्षिप्तः पङ्कादिकालुष्यमपनीयाच्छतामा-पादयति एवं श्रद्धामणिरपि चित्तसरस्युपपन्नः सर्वं चित्तकालुष्यमपनीय भगवदर्हत्प्रणीतमार्गं सम्यग्भावयतीति, एवं मेधया, न जडत्वेन, मेधा ग्रन्थग्रहणपटुः परिणामः, ज्ञानावरणीयकर्म्मक्षयोपशमजः चित्तधर्म्म इति भावः, अयमपीह सद्ग्रन्थप्रवृत्तिसारः पापश्रुतावज्ञाकारी गुरुविनयादिविधिवल्लभ्यो महाँस्तदुपायेन परिणामः आतुरौषधाप्त्युपादेयतानिदर्शनेन, यथा प्रेक्षावदातुरस्य तथा तथोक्तमौषधाप्तौ विशिष्टफलभव्यतयेतरापोहेन तत्र महानुपादेयभावो ग्रहणादरश्च एवं मेधाविनो मेधासामर्थ्यात् सद्ग्रन्थ एवो-पादेयभावो ग्रहणादरश्च, नान्यत्र, अस्यैव भावौषधत्वादिति,एवं च धृत्या–न रागाद्याकुलतया, धृतिर्मनःप्रणिधानं, विशिष्टा प्रीतिः, इयमप्यत्र मोहनीयकर्मक्षयोपशमादिभूता रहिता दैन्यौत्सुक्याभ्यां धीरगम्भीराशयरूपा अवन्ध्यकल्याणनिबन्धनवस्त्वाप्त्युपमया,

यथा—दौर्गत्योपहतस्य चिन्तामण्याद्यवाप्तौ विज्ञाततद्गुणस्य गतमिदानीं दौर्गत्यमिति विदिततद्विघातभावं भवति धृतिः, एवं जिनधर्म्मचिन्तारत्नप्राप्तावपि विदिततन्माहात्म्यस्य क इदानीं संसार इति तद्दुःखचिन्तारहिता सञ्जायत एवेयमुत्तमालम्बनत्वादिति, एवं धारणया, न चित्तशून्यत्वेन, धारणा—अधिकृतवस्त्वविस्मृतिः, इयं चेह ज्ञानावरणीयकर्म्मक्षयोपशमसमुत्था अविच्युत्यादिभेदवती प्रस्तुतवस्त्वानुपूर्व्वीगोचरा चित्तपरिणतिः, जात्यमुक्ताफलमालाप्रोतकदृष्टान्तेन तस्य यथा तथोपयोगदार्ढ्यात्, अविक्षिप्तस्य सतो यथार्हं विधिवदेतत्प्रोतनेन गुणवती निष्पद्यते अधिकृतमाला, एवमेतद्बलात् स्थानादियोगप्रवृत्तस्य यथोक्तनीत्यैव निष्पद्यते योगगुणमाला, पुष्टिनिबन्धनत्वादिति। एवम् 'अनुप्रेक्षया' न प्रवृत्तिमात्रतया, अनुप्रेक्षा नाम तत्त्वार्थानुचिन्ता, इयमप्यत्र ज्ञानावरणीयकर्म्मक्षयोपशमसमुद्भवोऽनुभूतार्थाभ्यासभेदः परमसंवेगहेतुस्तद्दार्ढ्यविधायी उत्तरोत्तरविशेषसम्प्रत्ययाकारः केवलालोकोन्मुखश्चित्तधर्म्मः, यथा रत्नशोधकोऽनलः रत्नमभि सम्प्राप्तः रत्नमलं दग्ध्वा शुद्धिमापादयति तथा अनुप्रेक्षानलोऽप्यात्मरत्नमुपसंप्राप्तः कर्ममलं दग्ध्वा कैवल्यमापादयति, तथा तत्स्वभावत्वादिति। एतानि श्रद्धादीन्यपूर्वकरणाख्यमहासमाधिबीजानि, तत्परिपाकातिशयतस्तत्सिद्धेः, परिपाचना त्वेषां कुतर्कप्रभवमिथ्याविकल्पव्यपोहतः श्रवणपाठप्रतिपत्तीच्छाप्रवृत्त्यादिरूपा, अतिशयस्त्वस्यास्तथा स्थैर्यसिद्धिलक्षणः प्रधानसत्त्वार्थहेतुरपूर्वकरणावह इति परिभावनीयं स्वयमित्थम्, एतदुच्चारणं त्वेवमेवोपधाशुद्धं सदनुष्ठानं भवतीति, एतद्वानेव चास्याधिकारीति ज्ञापनार्थं, वर्द्धमानया—वृद्धिं गच्छन्त्या, नावस्थितया, प्रतिपदोपस्थाप्यैतत्, श्रद्धया वर्द्धमानया एवं मेधयेत्यादि, लाभक्रमादुपन्यासः श्रद्धादीनां, श्रद्धायां सत्यां मेधा, तद्भावे धृतिः, ततो धारणा, तदन्वनुप्रेक्षा, वृद्धिरप्यनेनैव क्रमेण, एवं तिष्ठामि कायोत्सर्गमित्यनेन प्रतिपत्तिं दर्शयति, प्राक् "करोमि" करिष्यामि इति क्रियाभिमुख्यमुक्तं,

॥ ३६ ॥

साम्प्रतं त्वासन्नतरत्वाक्रियाकालनिष्ठाकालयोः कथञ्चिदभेदात्तिष्ठाम्येवाहं, अनेनाभ्युपगमपूर्वं श्रद्धादिसमन्वितं च सदनुष्ठानमिति दर्शयति । आह—श्रद्धादिविकलस्यैवमभिधानं मृषावादः, को वा किमाहेति, सत्यम्, इत्थमेवैतदिति तन्त्रज्ञाः,किन्तु न श्रद्धादिविकलः प्रेक्षावानेवमभिधत्ते, तस्यालोचितकारित्वात्, मन्दतीव्रादिभेदाश्चैते, तथादरादिलिङ्गा इति, नातद्वत आदरादीति, अतस्तदादरादिभावेऽनाभोगवतोऽप्येत इति । इक्षुरसगुडखण्डशर्करोपमाश्चित्तधर्म्मा इत्यन्यैरप्यभिधानात्, इक्षुकल्पं च तदादरादीति भवत्यतः क्रमेणोपायवतः शर्करादिप्रतिमं श्रद्धादीति, कषायादिकटुकत्वनिरोधतः शममाधुर्यापादनसाम्येन चेतस एवमुपन्यास इति, एतदनुष्ठानमेव चैवमिहोपायः, तथा तथा सद्भावशोधनेनेति परिभावनीयं, उक्तं च परैरपि—"आदरः करणे प्रीतिरविघ्नः संपदागमः। जिज्ञासा तज्ज्ञसेवा च, सदनुष्ठानलक्षणम् ॥१॥ अतोऽभिलषितार्थाप्तिस्तत्तद्भावविशुद्धितः । यथेक्षोः शर्कराप्तिः स्यात्, क्रमात्सद्धेतुयोगतः ॥ २ ॥ इत्यादि" अप्रेक्षावतस्तु यदृच्छाप्रवृत्तेः नटादिकल्पस्य गुणद्वेषिणो मृषावाद एव, अनर्थयोगात्, तत्परितोषस्तु तदन्यजनाधःकारी मिथ्यात्वग्रहविकारः, यथोक्तमन्यैः—" दण्डीखण्डनिवसनं, भस्मादिविभूषितं सतां शोच्यम् । पश्यत्यात्मानमलं, ग्रही नरेन्द्रादपि ह्यधिकम् ॥१॥ मोहविकारसमेतः, पश्यत्यात्मानमेवमकृतार्थम् । तद्व्यत्ययलिङ्गरतं कृतार्थमिति तद्ग्रहावेशात् ॥२॥ इत्यादि" । तस्मात्प्रेक्षावन्तमङ्गीकृत्यैतत्सूत्रं सफलं प्रत्येतव्यमिति । किं सर्व्वथा तिष्ठति कायोत्सर्ग्गमुत नेति, आह—

अण्णत्थ ऊससिएणं नीससिएणं खासिएणं छीएणं जंभाइएणं उड्डुएणं वायनिसग्गेणं भमलीए पित्तमुच्छाए सुहुमेहिं अंगसंचालेहिं सुहुमेहिं खेलसंचालेहिं सुहुमेहिं दिट्ठिसंचालेहिं एवमाइएहिं आगारेहिं अभग्गो अविराहिओ हुज्ज मे काउस्सग्गो जाव अरिहंताणं भगवंताणं नमुक्कारेणं न पारेमि ताव कायं ठाणेणं मोणेणं झाणेणं

अप्पाण वोसिरामि ॥

अन्यत्रोच्छ्वसितेन, उच्छ्वसितं मुक्त्वा योऽन्यो व्यापारस्तेनाव्यापारवत इत्यर्थः, एवं सर्वत्र भावनीयं, तत्रोर्ध्वं प्रबलं वा श्वसितमुच्छ्वसित तेन, "नीससिएण"मिति अधः श्वसितं निःश्वसितं तेन, "खासिएणं"ति कासितेन, कासितं प्रतीतं, "छीएणं"ति क्षुतेन, इदमपि प्रतीतमेव, "जंभाइएणं"ति जृम्भितेन, विवृतवदनस्य प्रबलपवननिर्गमो जृम्भितमुच्यते, "उड्डुएणं"ति उद्गारित प्रतीतं तेन, "वायनिसग्गेणं"ति अधिष्ठानेन पवननिर्गमो वातनिसर्गो भण्यते तेन, "भमलीए"ति भ्रमल्या, इयं चाऽऽकस्मिकी शरीरभ्रमिः प्रतीतैव, "पित्तमुच्छाए"त्ति पित्तमूर्च्छया, पित्तप्राबल्यात् मनाङ् मूर्च्छा भवति, "सुहुमेहिं अङ्गसञ्चालहिं"ति सूक्ष्मैः अङ्गसञ्चारैः, लक्ष्यालक्ष्यैर्गात्रविचलनप्रकारै रोमोद्गमादिभिः, "सुहुमेहिं खेलसञ्चालेहिं"ति सूक्ष्मैः खेलसञ्चारैः, यस्माद् वीर्यसयोगिसद्द्रव्यतया ते खल्वन्तर्भवन्ति, "सुहुमेहिं दिट्ठिसञ्चालेहि"न्ति सूक्ष्मैर्दृष्टिसञ्चारैः-निमेषादिभिः, "एवमाइएहिं आगारेहिं अभग्गो अविराहिओ हुज्ज मे काउस्सग्गो"त्ति एवमादिभिरिति आदिशब्दाद् यदा ज्योतिः स्पृशति तदा प्रावरणाय कल्पग्रहणं कुर्वतोऽपि न कायोत्सर्गभङ्गः, आह—नमस्कारमभिधाय किमिति तद्ग्रहणं न करोति ? येन तद्भङ्गो न भवति, उच्यते, नात्र नमस्कारेण पारणमित्येतावदेव अविशिष्टं कायोत्सर्गमानं क्रियते, किन्तु यो यत्परिमाणो यत्र कायोत्सर्ग उक्तः तत ऊर्ध्वं समासेऽपि तस्मिन् नमस्कारमपठतो भङ्गः, अपरिसमासेऽपि पठतो भङ्ग एव, स चात्र न भवतीति, न चैतत्स्वमनीषिकयैवोच्यते, यत उक्तमार्षे—"अगणी उ छिंदिज्ज व, बोहियखोभाइ दीहडको वा। आगारेहिँ अभग्गो, उस्सगो एवमादीहिं ॥१॥" आक्रियन्त इत्याकाराः, आगृह्यन्त इति भावना, सर्वथा कायोत्सर्गापवादप्रकारा इत्यर्थः, तैः-आकारैर्विद्यमानैरपि, न भग्नोऽभग्नः, भग्नः-सर्वथा नाशितः, न विराधितोऽविराधितः, विरा-

॥ ३८ ॥

आकार-हेतवः

धितो–देशभग्नोऽभिधीयते, भूयात्, 'मे' मम कायोत्सर्गः। तत्रानेन सहजा[1]स्तथा अल्पेतरनिमित्ता आगन्तवो[2-3] नियमभाविनश्चाल्पाः बाह्यनिबन्धना[4] बाह्याश्चातिचारजातय [5]इत्युक्तं भवति, उच्छ्वासनिःश्वासग्रहणात् सहजाः,सचित्तदेहप्रतिबद्धत्वात्[1],कासितक्षुतजृम्भितग्रहणात्त्वल्पनिमित्ता आगन्तवः, स्वल्पपवनक्षोभादेस्तद्भावात्[2],उद्गारवातनिसर्गभ्रमिपित्तमूर्च्छाग्रहणात् पुनर्बहुनिमित्ता आगन्तव एव, महाऽजीर्णादेस्तदुपपत्तेः[3],सूक्ष्माङ्गखेलदृष्टिसञ्चारग्रहणाच्च नियमभाविनोऽल्पाः, पुरुषमात्रे सम्भवात्[4]; एवमाद्युपलक्षितग्रहणाच्च बाह्यनिबन्धना बाह्यास्तद्द्वारेण प्रसूतेरिति[5],उपाधिशुद्धं परलोकानुष्ठानं निःश्रेयसनिबन्धनमिति ज्ञापनार्थममीषामिहोपन्यासः, उक्तं चागमे–"वयभंगे गुरुदोसो, थेवस्सवि पालणा गुणकरी उ। गुरुलाघवं च णेयं, धम्मंमि अओ उ आगारा ॥१॥" इति,एतेनार्हच्चैत्यवन्दनायोद्यतस्योच्छ्वासादिसापेक्षत्वमशोभनम्,अभक्तेः,न हि भक्तिनिर्भरस्य क्वचिदपेक्षा युज्यत इत्येतदपि प्रत्युक्तं, उक्तवदभक्त्ययोगात्, तथाहि–का खल्वत्रापेक्षा?, अभिष्वङ्गाभावात्, आगमप्रामाण्याद्, उक्तं च–"उस्सासं न निरुंभइ, आभिग्गहिओऽवि किमुय चिट्ठाए?। सज्जमरणं णिरोहे, सुहुमुस्सासं तु जयणाए ॥१॥" न च मरणमविधिना प्रशस्यत इति, अर्थहानेः, शुभभावनाद्ययोगात् स्वप्राणातिपातप्रसङ्गात्, तस्य चाविधिना निषेधात्, उक्तं च–सव्वत्थ सञ्जमं सञ्जमाओ अप्पाणमेव रक्खिज्जा। मुच्चइ अइवायाओ, पुणो विसोही न याविरई ॥१॥" कृतं प्रसङ्गेन, कियन्तं कालं यावत्तिष्ठामीत्यत्राह–"जाव अरहंताण"मित्यादि, यावदिति कालावधारणे, अशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यलक्षणां पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तस्तेषामर्हतां, भगः-समग्रैश्वर्यादिलक्षणः स विद्यते येषां ते भगवन्तः तेषां सम्बन्धिना नमस्कारेण–'नमो अरिहन्ताणं'त्यनेन "न पारयामि" न पारं गच्छामि, तावत्किमित्याह–"ताव कायं ठाणेणं मोणेणं झाणेणं अप्पाणं वोसिरामि" तावच्छब्देन कालनिर्देशमाह, कायं-देहं स्थानेन-ऊर्ध्वस्थानेन

॥ ३९ ॥

हेतुभूतेन, तथा मौनेन-वाग्निरोधलक्षणेन, तथा ध्यानेन-धर्मध्यानादिना "अप्पाणं"ति प्राकृतशैल्या आत्मीयम्, अन्ये न पठन्त्ये-वैनमालापकं "व्युत्सृजामि" परित्यजामि, इयमत्र भावना-कायं स्थानमौनध्यानक्रियाव्यतिरेकेण क्रियान्तराध्यासमधिकृत्य व्युत्सृजामि, नमस्कारपाठं यावत्प्रलम्बभुजो निरुद्धवाक्प्रसरः प्रशस्तध्यानानुगतस्तिष्ठामीति, ततः कायोत्सर्गं करोतीति। जघन्योऽपि तावदष्टोच्छ्वासमानः। इह च प्रमादमदिरामदापहृतचेतसो यथावस्थितं भगवद्वचनमनालोच्य तथाविधजनासेवनमेव प्रमाणयन्तः पूर्वापरविरुद्धमित्थमभिदधति-उत्सूत्रमेतत्, साध्वादिलोकेनानाचरितत्वात्, एतच्चायुक्तं, अधिकृतकायोत्सर्गसूत्रस्यैवार्थान्तराभावात्, उक्तार्थतायां चोक्ताविरोधात्, अथ भवत्वयमर्थः कायोत्सर्गकरणे, न पुनरयं स इति, किमर्थमुच्चारणमिति वाच्यं, वन्दनार्थमिति चेत्, न, अतदर्थत्वात्, अतदर्थोच्चारणे चातिप्रसङ्गात्, कायोत्सर्गयुक्तमेव वन्दनमिति चेत्, कर्त्तव्यस्तर्हि स इति, भुजप्रलम्बमात्रः क्रियत एवेति चेत्, न, तस्य नित्यप्रमाणत्वात्, चेष्टाऽभिभवभेदेन द्विप्रकारत्वाद्, उक्तं च—"सो उस्सग्गो दुविहो, चेट्ठाए अभिभवे य णायव्वो। भिक्खायरियाइ पढमो, उवसग्गभिओजणे बीओ ॥१॥" अयमपि चानयोरेवान्यतरः स्यात्, अन्यथा कायोत्सर्गत्वायोगः, न चाभिभवकायोत्सर्ग एषः, तल्लक्षणायोगात्, एकरात्रिक्यादौ तद्भावात्, चेष्टाकायोत्सर्गस्य चाणीयसोऽप्युक्तमानत्वात्, उक्तं च-"उद्देससमुद्देसे, सत्तावीसं अणुण्णवणियाए। अट्ठेव य उस्सासा, पट्ठवणपडिक्कमणमादी ॥१॥" अत्रायं न गृहीत इति चेत्, न, आदिशब्दावरुद्धत्वाद्, उपन्यस्तगाथासूत्रस्योपलक्षणत्वाद्, अन्यत्रापि चागमे एवंविधसूत्रादनुक्तार्थसिद्धेः, उक्तं च-"गोसमुहणंतगादी, आलोइय देसिए य अइयारे। सव्वे समाणइत्ता, हियए दोसे ठवेज्जाहि ॥ १ ॥" अत्र मुखवस्त्रिकामात्रोक्तेः आदिशब्दाच्छेषोपकरणादिपरिग्रहोऽवसीयते, सुप्रसिद्धत्वात् प्रतिदिवसोपयोगाच्च न भेदेनोक्त इति, अनिय-

तत्वात् दिवसातिचारस्य युज्यत एवेहादिशब्देन सूचनं, नियतं च वन्दनं, तत्कथं तदसाक्षाद्ग्रह इति चेत्, न, तत्रापि रजोहरणाद्युपधिप्रत्युपेक्षणस्य नियतत्वात्, समानजातीयोपादानादिह एतद्ग्रहणमस्त्येव, समानजातीयं च मुखवस्त्रिकायाः शेषोपकरणमिति चेत्, तत्रापि तन्मानकायोत्सर्गलक्षणं समानजातीयत्वमस्त्येवेति मुच्यतामभिनिवेशः; न चेदं साध्वादिलोकेनानाचरितमेव, क्वचित्तदाचरणोपलब्धेः आगमविदाचरणश्रवणाच्च, न चैवंभूतमाचरितमपि प्रमाणं, तल्लक्षणायोगाद्, उक्तं च—"असढेण समाइण्णं, जं कत्थइ केणई असावज्जं। ण णिवारियमण्णेहि य, बहुमणुमयमेयमायरियं ॥१॥" न चैतद् सावद्यं, सूत्रार्थाविरोधात्, सूत्रार्थस्य प्रतिपादितत्वात्, तस्य चाधिकतरगुणान्तरभावमन्तरेण तथाऽकरणविरोधात्, न चान्यैरनिवारितं, तदासेवनपरैरागमविद्भिर्निवारितत्वाद्, अत एव न बहुमतमपीति भावनीयम्, अलं प्रसङ्गेन, यथोदितमान एवेह कायोत्सर्ग इति। इहोच्छ्वासमानमित्थं, न पुनर्ध्येयनियमः, यथापरिणामेनैतत्स्थापने च गुणाः तत्त्वानि वा स्थानवर्णार्थालम्बनानि वा आत्मीयदोपप्रतिपक्षो वा, एतद्विद्याजन्मबीजं तत्पारमेश्वरं, अत इत्थमेवोपयोगशुद्धेः,शुद्धभावोपात्तं कर्म्मावन्ध्यं सुवर्णघटाद्युदाहरणात्, एतदुदयतो विद्याजन्म, कारणानुरूपत्वेन, युक्त्यागमसिद्धमेतत् तल्लक्षणानुपाति च, "वर्चोगृहकृमेर्यद्वद्, मानुष्यं प्राप्य सुन्दरम्। तत्प्राप्तावपि तत्रेच्छा, न पुनः सम्प्रवर्त्तते ॥ १ ॥ विद्याजन्माप्तितस्तद्वद्, विपयेषु महात्मनः। तत्त्वज्ञानसमेतस्य, न मनोऽपि प्रवर्त्तते ॥ २ ॥ विपग्रस्तस्य मन्त्रेभ्यो, निर्विपाङ्गोद्भवो यथा। विद्याजन्मन्यलं मोहविपत्यागस्तथैव हि ॥३॥ शैवे मार्ग्गेऽत एवासौ, याति नित्यमखेदितः। न तु मोहविपग्रस्त,इतरस्मिन्निवेतरः ॥४॥ क्रियाज्ञानात्मके योगे, सातत्येन प्रवर्त्तनम्। वीतस्पृहस्य सर्वत्र, यानं चाहुः शिवाध्वनि ॥५॥" इतिवचनात्, अवसितमानुपङ्गिकं, प्रकृतं प्रस्तुमः, स हि कायोत्सर्ग्गान्ते यद्येक एव ततो "नमो अरहंताणं"ति नमस्कारेणोत्सार्य

॥ ४१ ॥

स्तुतिं पठति, अन्यथा प्रतिज्ञाभङ्गः, 'जाव अरहंताणं' इत्यादिनाऽस्यैव प्रतिज्ञातत्वात्, नमस्कारत्वेनास्यैव रूढत्वाद्, अन्यथैतदर्थाभिधानेऽपि दोषसम्भवात्, तदन्यमन्त्रादौ तथादर्शनादिति, अथ बहवस्तत एक एव स्तुतिं पठति, अन्ये तु कायोत्सर्गेणैव तिष्ठन्ति, यावत्स्तुतिपरिसमाप्तिः, अत्र चैवं वृद्धा वदन्ति—यत्र किलाऽऽयतनादौ वन्दनं चिकीर्षितं तत्र यस्य भगवतः सन्निहितं स्थापनारूपं तं पुरस्कृत्य प्रथमकायोत्सर्गः स्तुतिश्च, तथा शोभनभावजनकत्वेन तस्यैवोपकारित्वात्, ततः सर्वेऽपि नमस्कारोच्चारणेन पारयन्तीति व्याख्यातं वन्दनाकायोत्सर्गसूत्रं ॥

पुनरत्रान्तरेऽस्मिन्नेवावसर्प्पिणीकाले ये भारते तीर्थकृतस्तेषामेवैकक्षेत्रनिवासादिनाऽऽसन्नतरोपकारित्वेन कीर्त्तनाय चतुर्विंशतिस्तवं पठति पठन्ति वा, स चायम्—

लोगस्स उज्जोअगरे, धम्मतित्थयरे जिणे। अरिहंते कित्तइस्सं, चउवीसंपि केवली ॥ १ ॥

लोकस्योद्योतकरानित्यत्र विज्ञानाद्वैतव्युदासेनोद्योत्योद्योतकयोर्भेदसंदर्शनार्थं भेदेनोपन्यासः, लोक्यत इति लोकः, लोक्यते प्रमाणेन दृश्यत इति भावः, अयं चेह तावत्पञ्चास्तिकायात्मको गृह्यते, तस्य लोकस्य किम्?, उद्योतकरणशीला उद्योतकरास्तान्, केवलालोकेन तत्पूर्वकवचनदीपेन वा सर्वलोकप्रकाशकरणशीलानित्यर्थः, तथा दुर्ग्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्म्मः, उक्तं च—"दुर्ग्गतिप्रसृताञ्जीवान्, यस्माद्धारयते ततः। धत्ते चैतान् शुभे स्थाने, तस्माद्धर्म्म इति स्मृतः ॥ १ ॥" इत्यादि, तथा तीर्यतेऽनेनेति तीर्थं, धर्म्म एव धर्म्मप्रधानं वा तीर्थं धर्म्मतीर्थं, तत्करणशीला धर्म्मतीर्थकरास्तान्, तथा रागादिजेतारो जिनास्तान्, तथाऽशोकाद्यष्टप्रातिहार्यादिरूपां पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तस्तानर्हतः, 'कीर्त्तयिष्यामि' इति स्वनामभिः स्तोष्ये इत्यर्थः,

'चतुर्विंशति'मिति सङ्ख्या, अपिशब्दो भावतस्तदन्यसमुच्चयार्थ इति, केवलज्ञानमेषां विद्यत इति केवलिनस्तान् केवलिनः। अत्राह—लोकस्योद्योतकरानित्येतावदेव साधु, धर्म्मतीर्थकरानिति न वाच्यं, गतार्थत्वात्, तथाहि—ये लोकस्योद्योतकरास्ते धर्म्मतीर्थकरा एवेति, अत्रोच्यते, इह लोकैकदेशेऽपि ग्रामैकदेशे ग्रामवत् लोकशब्दप्रवृत्तेः मा भूत् तदुद्योतकरेष्ववधिविभङ्गज्ञानिष्वर्कचन्द्रादिषु वा सम्प्रत्यय इत्यतस्तद्व्यवच्छेदार्थं धर्म्मतीर्थकरानिति। आह—यद्येवं धर्म्मतीर्थकरानित्येतावदेवास्तु लोकस्योद्योतकरानिति न वाच्यमिति, अत्रोच्यते, इह लोके येऽपि नद्यादिविषमस्थानेषु मुधिकया धर्म्मार्थमवतरणतीर्थकरणशीलास्तेऽपि धर्मतीर्थकरा एवोच्यन्ते, तन्मा भूदतिमुग्धबुद्धीनां तेषु सम्प्रत्यय इति तदपनोदाय लोकस्योद्योतकरानप्याहेति। अपरस्त्वाह—जिनानित्यतिरिच्यते, तथाहि—यथोक्तप्रकारा जिना एव भवन्तीति, अत्रोच्यते, मा भूत्कुनयमतानुसारिपरिकल्पितेषु यथोक्तप्रकारेषु सम्प्रत्यय इत्यतस्तदपोहायाह—जिनानिति, श्रूयते च कुनयदर्शने—"ज्ञानिनो धर्म्मतीर्थस्य, कर्त्तारः परमं पदम्। गत्वाऽऽगच्छन्ति भूयोऽपि, भवं तीर्थनिकारतः ॥१॥" इत्यादि, तन्नूनं ते न रागादिजेतार इति, अन्यथा कुतो निकारतः पुनरिह भवाङ्कुरप्रभवो?, बीजाभावात्; तथा चान्यैरप्युक्तम्—"अज्ञानपांशुपिहितं, पुरातनं कर्म्मबीजमविनाशि। तृष्णाजलाभिषिक्तं, मुञ्चति जन्माङ्कुरं जन्तोः॥१॥" तथा—"दग्धे बीजे यथाऽत्यन्तं, प्रादुर्भवति नाङ्कुरः। कर्म्मबीजे तथा दग्धे, न रोहति भवाङ्कुरः ॥ १ ॥" इत्यादि, आह—यद्येवं जिनानित्येतावदेवास्तु, लोकस्योद्योतकरानित्याद्यतिरिच्यते, अत्रोच्यते, इह प्रवचने सामान्यतो विशिष्टश्रुतधरादयोऽपि जिना एवोच्यन्ते, तद्यथा—श्रुतजिनाः अवधिजिनाः मनःपर्यायजिनाः छद्मस्थवीतरागाश्च, तन्मा भूत्तेष्वेव सम्प्रत्यय इति तद्व्युदासार्थं लोकस्योद्योतकरानित्याद्यप्यदुष्टमिति, अपरस्त्वाह—अर्हत इति न वाच्यं, न ह्यनन्तरोदितस्वरूपा अर्हद्व्यतिरेकेणापरे भवन्तीति,

अत्रोच्यते, अर्हतामेव विशेष्यत्वान्न दोष इति। आह—यद्येवं हन्त तर्ह्यर्हत इत्येतावदेवास्तु, लोकस्योद्योतकरानित्यादि पुनरपार्थकं, न, तस्य नामाद्यनेकभेदत्वात् भावार्हत्सङ्ग्रहार्थत्वादिति, अपरस्त्वाह—केवलिन इति न वाच्यं, यथोदाहृततत्स्वरूपाणां अर्हतां केवलित्वे अव्यभिचारित्वात्, सति च व्यभिचारसम्भवे विशेषणोपादानसाफल्यात्, तथाच सम्भवे व्यभिचारस्य विशेषणमर्थवद्भवति, यथा नीलोत्पलमिति, व्यभिचाराभावे तु तदुपादीयमानमपि यथा कृष्णो भ्रमरः शुक्लो बलाहक इत्यादि ऋते प्रयासात् कमर्थं पुष्णातीति, तस्मात्केवलिन इत्यतिरिच्यते, न, अभिप्रायापरिज्ञानात्, इह केवलिन एव यथोक्तस्वरूपा अर्हन्तो नान्ये इति नियमार्थत्वेन स्वरूपज्ञापनार्थमेवेदं विशेषणमित्यनवद्यं, न चैकान्ततो व्यभिचारसम्भवे एव विशेषणोपादानसाफल्यं, उभयपदव्यभिचारे एकपदव्यभिचारे स्वरूपज्ञापने (च) शिष्टोक्तिषु तत्प्रयोगदर्शनात्, तत्र उभयपदव्यभिचारे यथा नीलोत्पलमिति, तथैकपदव्यभिचारे यथा अब्द्रव्यं पृथिवी द्रव्यमिति, तथा स्वरूपज्ञापने यथा परमाणुरप्रदेश इत्यादि, यतश्चैवमतः केवलिन इति न दुष्टं, आह—यद्येवं केवलिन इत्येतावदेव सुन्दरं, शेषं तु लोकस्योद्योतकरानित्याद्यपि न वाच्यमिति, अत्रोच्यते, इह श्रुतकेवलिप्रभृतयो अन्येऽपि विद्यन्त एव केवलिनः तन्मा भूत्तेष्वेव सम्प्रत्यय इति तत्प्रतिक्षेपार्थं लोकस्योद्योतकरानित्याद्यपि वाच्यमिति, एवं द्व्यादिसंयोगापेक्षयाऽपि विचित्रनयमताभिज्ञेन स्वधिया विशेषणसाफल्यं वाच्यमित्यलं विस्तरेण, गमनिकामात्रमेतदिति। तत्र यदुक्तं 'कीर्त्तयिष्यामी'ति तत्कीर्त्तनं कुर्वन्नाह—

उसभमजिअं च वंदे, संभवमभिणंदणं च सुमइं च। पउमप्पहं सुपासं, जिणं च चंदप्पहं वंदे ॥२॥ सुविहिं च पुप्फदंतं, सीअल सिज्जंस वासुपुज्जं च। विमलमणंतं च जिणं, धम्मं संतिं च वंदामि ॥३॥ कुंथुं अरं च मल्लिं,

॥ ४४ ॥

वंदे मुणिसुव्वयं नमिजिणं च। वंदामि रिट्ठनेमिं, पासं तह वद्धमाणं च॥४॥

एता निगदसिद्धा एव, नामान्वर्थनिमित्तं त्वावश्यके "ऊरूसु उसभलञ्छण, उसभं सुमिणंमि तेण उसभजिणो" इत्यादिग्रन्थादवसेयमिति॥ कीर्त्तनं कृत्वा चेतःशुद्ध्यर्थं प्रणिधिमाह—

एवं मए अभिथुआ, विहुअरयमला पहीणजरमरणा। चउवीसंपि जिणवरा, तित्थयरा मे पसीयंतु॥५॥

"एवम्" अनन्तरोदितेन विधिना 'मये'त्यात्मनिर्देशमाह 'अभिष्टुता' इति आभिमुख्येन स्तुता अभिष्टुताः, स्वनामभिः कीर्तिता इत्यर्थः, किंविशिष्टास्ते-? विधूतरजोमलाः, तत्र रजश्च मलं च रजोमले विधूते-प्रकम्पिते अनेकार्थत्वाद्धातूनाम् अपनीते रजोमले यैस्ते तथाविधाः, तत्र बध्यमानं कर्म्म रजो भण्यते, पूर्वबद्धं तु मलमिति, अथवा बद्धं रजः निकाचितं मलः, अथवा ऐर्यापथं रजः साम्परायिकं मलमिति, यतश्चैवंभूता अत एव प्रक्षीणजरामरणाः, कारणाभावादित्यर्थः, तत्र जरा-वयोहानिलक्षणा, मरणं-प्राणत्यागलक्षणं, प्रक्षीणे जरामरणे येषां ते तथाविधाः, चतुर्विंशतिरपि, अपिशब्दादन्येऽपि,जिनवराः-श्रुतादिजिनप्रधानाः, ते च सामान्यकेवलिनोऽपि भवन्ति अत आह-"तीर्थकरा" इति एतत्समानं पूर्वेण, मे-मम, किं?, प्रसीदन्तु-प्रसादपरा भवन्तु, आह-किमेषा प्रार्थना अथ नेति, यदि प्रार्थना न सुन्दरैषा आशंसारूपत्वात्, अथ न, उपन्यासोऽस्या अप्रयोजन इतरो वा?, अप्रयोजनश्चेदचारु वन्दनसूत्रं, निरर्थकोपन्यासयुक्तत्वात्, अथ सप्रयोजनः, कथमयथार्थतया तत्सिद्धिरिति, अत्रोच्यते, न प्रार्थनैषा, तल्लक्षणानुपपत्तेः, तदप्रसादाक्षेपिकैषा, तथा लोकप्रसिद्धत्वात्, अप्रसन्नं प्रति प्रसादनदर्शनात्, अन्यथा तदयोगात्, भाव्यप्रसादविनिवृत्त्यर्थं च, उक्तादेव हेतोरिति, उभयथाऽपि तदवीतरागता, अत एव स्तवधर्म्मव्यतिक्रमः, अर्थापत्त्याऽऽक्रोशात्, अनिरूपिताभिधानद्वा-

॥ ४५ ॥

रेण, न खल्वयं वचनविधिरार्याणां, तत्त्वबाधनात्, वचनकौशलोपेतगम्योऽयं मार्ग्गः, अप्रयोजनसप्रयोजनचिन्तायां तु न्याय्य उपन्यासः, भगवत्स्तवरूपत्वात्, उक्तं च—"क्षीणक्लेशा एते न हि प्रसीदन्ति न स्तवोऽपि वृथा। तत्स्वभाव(सद्भाव)विशुद्धेः प्रयोजनं कर्म्मविगम इति ॥१॥ स्तुत्या अपि भगवन्तः परमगुणोत्कर्परूपतो ह्येते। दृष्टा ह्यचेतनादपि मन्त्रादिजपादितः सिद्धिः ॥ २ ॥ यस्तु स्तुतः प्रसीदति रोषमवश्यं स याति निन्दायाम्। सर्वत्रासमचित्तः स्तुत्यो मुख्यः कथं भवति? ॥३॥ शीतार्दितेषु हि यथा द्वेषं वह्निर्न याति रागं वा। नाह्वयति वा तथापि च तमाश्रिताः स्वेष्टमश्नुवते ॥४॥ तद्वत्तीर्थकरान् ये त्रिभुवनभावप्रभावकान् भक्त्या। समुपाश्रिता जनास्ते, भवशीतमपास्य यान्ति शिवम् ॥५॥" एतदुक्तं भवति—यद्यपि ते रागादिभी रहितत्वान्न प्रसीदन्ति तथापि तानुद्दिश्याचिन्त्यचिन्तामणिकल्पान् अन्तःकरणशुद्ध्याऽभिष्टवं कर्त्तॄणां तत्पूर्विकैवाभिलपितफलावाप्तिर्भवतीति गाथार्थः ॥५॥ तथा

कित्तियवन्दियमहिया, जेए लोगस्स उत्तमा सिद्धा। आरुग्गबोहिलाभं, समाहिवरमुत्तमं दिंतु ॥ ६ ॥

कीर्त्तिताः—स्वनामभिः प्रोक्ताः, वन्दिताः—त्रिविधयोगेन सम्यक् स्तुताः, महिताः—पुष्पादिभिः पूजिताः, क एते इत्यत आह—य एते लोकस्य—प्राणिलोकस्य मिथ्यात्वादिकर्म्ममलकलङ्काभावेनोत्तमाः—प्रधानाः, ऊर्द्धं वा तमस इत्युत्तमसः, 'उत्प्राबल्योर्ध्वगमनोच्छेदनेषु' इति वचनात्, प्राकृतशैल्या पुनरुत्तमा उच्यन्ते, 'सिद्धा' इति सितं—ध्मातमेषामिति सिद्धाः, कृतकृत्या इत्यर्थः, अरोगस्य भावः आरोग्यं—सिद्धत्वं तदर्थं बोधिलाभः आरोग्यबोधिलाभः, जिनप्रणीतधर्म्मप्राप्तिर्बोधिलाभोऽभिधीयते तं, स चानिदानो मोक्षायैव प्रशस्यते इति, तदर्थमेव च तावत्किम्?, अत आह—समाधानं समाधिः, स च द्रव्यभावभेदाद् द्विविधः, तत्र द्रव्यसमाधिः यदुपयोगात् स्वास्थ्यं भवति, येषां वाऽविरोध इति, भावसमाधिस्तु ज्ञानादिसमाधानमेव, तदुपयोगादेव परमस्वास्थ्ययो-

॥ ४६ ॥

गादिति, यतश्चायमित्थं द्विधा अतो द्रव्यसमाधिव्यवच्छेदार्थं आह—'वरं' प्रधानं, भावसमाधिमित्यर्थः, असावपि तारतम्यभेदेनानेकधैव अत आह—'उत्तमं' सर्वोत्कृष्टं 'ददतु' प्रयच्छन्तु। आह—किमिदं निदानमुत नेति, यदि निदानमलमनेन, सूत्रप्रतिषिद्धत्वात्, न चेत् सार्थकमनर्थकं वा ?, यद्याद्यः पक्षस्तेषां रागादिमत्त्वप्रसङ्गः,प्रार्थनाप्रवीणे प्राणिनि तथादानात्, अथ चरमः तत आरोग्यादिदानविकला एते इति जानानस्यापि प्रार्थनायां मृषावादप्रसङ्ग इति, अत्रोच्यते, न निदानमेतत्, तल्लक्षणायोगात्, द्वेषाभिष्वङ्गमोहगर्भं हि तत्, तथा तन्त्रप्रसिद्धत्वात्, धर्म्माय हीनकुलादिप्रार्थनं मोहः, अतद्धेतुकत्वात्, ऋद्ध्यभिष्वङ्गतो धर्म्मप्रार्थनाऽपि मोहः, अतद्धेतुकत्वादेव, तीर्थकरत्वेऽप्येतदेवमेव प्रतिषिद्धमिति, अत एवेष्टभावबाधकृदेतत्, तथेच्छाया एव तद्विघ्नभूतत्वात्, तत्प्रधानतयेतरत्रोपसर्जनबुद्धिभावात्, अतत्त्वदर्शनमेतत्, महदपायसाधनं, अविशेषज्ञता हि गर्हिता, पृथग्जनानामपि सिद्धमेतत्, योगिबुद्धिगम्योऽयं व्यवहारः, सार्थकानर्थकचिन्तायां भाज्यमेतत्, चतुर्थभाषारूपत्वात्, तदुक्तं—"भासा असच्चमोसा णवरं भत्तीऍ भासिया एसा। न हु खीणपेज्जदोसा देंति समाहिं च बोहिं च ॥१॥ तप्पत्थणाऍ तहवि य, ण मुसावाओवि एत्थ विण्णेओ। तप्पणिहाणाओ चिय तग्गुणओ हंदि फलभावा ॥ २ ॥ चिंतामणिरयणादीहिं, जहा उ भव्वा समीहियं वत्थुं। पावंति तह जिणेहिं तेसिं रागादभावेऽवि ॥ ३ ॥ वत्थुसहावो एसो अउव्वचिन्तामणी महाभागो। थोऊणं तित्थयरे पाविज्जइ बोहिलाभोत्ति ॥ ४ ॥ भत्तीऍ जिणवराणं खिज्जन्ती पुव्वसंचिया कम्मा। गुणपगरिसबहुमाणोउण कम्मवणदवाणलो जेण ॥५॥" एतदुक्तं भवति—यद्यपि ते भगवन्तो वीतरागत्वादारोग्यादि न प्रयच्छन्ति, तथाप्येवंविधवाक्यप्रयोगतः प्रवचनाराधनया सन्मार्ग्गवर्त्तिनो महासत्त्वस्य तत्सत्तानिबन्धनमेव तदुपजायत इति गाथार्थः ॥ ६ ॥

॥ ४७ ॥

चंदेसु निम्मलयरा आइचेसु अहिअं पयासयरा । सागरवरगंभीरा, सिद्धा सिद्धिं मम दिसंतु ॥ ७ ॥

इह प्राकृतशैल्या आर्षत्वाच्च पञ्चम्यर्थे सप्तमी द्रष्टव्येति, चन्द्रेभ्यो निर्मलतराः, पाठान्तरं वा "चंदेहिं निम्मलयर" त्ति, तत्र सकलकर्म्ममलापगमाच्चन्द्रेभ्यो निर्म्मलतरा इति, तथा आदित्येभ्योऽधिकं प्रकाशकराः, केवलोद्योतेन विश्वप्रकाशनादिति, उक्तं च—"चंदाइच्चगहाणं पहा पगासेइ परिमियं खेत्तं । केवलियणाणलंभो लोयालोयं पगासेइ ॥ १ ॥" तथा 'सागरवरगम्भीराः' तत्र सागरवरः—स्वयम्भूरमणोऽभिधीयते, परीषहोपसर्गाद्यक्षोभ्यत्वात्, तस्मादपि गम्भीरा इति भावना, सितं—ध्मातमेषामिति सिद्धाः, कर्म्मविगमात्कृतकृत्या इत्यर्थः, सिद्धिं—परमपदप्राप्तिं मम दिशन्तु—अस्माकं प्रयच्छन्त्विति गाथार्थः ॥७॥

इति ललितविस्तरावृत्तौ चतुर्विंशतिस्तवव्याख्या

एवं चतुर्विंशतिस्तवमुक्त्वा सर्वलोक एवार्हच्चैत्यानां कायोत्सर्गकरणायेदंपठति पठन्ति वा—

"सव्वलोए अरिहंतचेइयाणं करेमि काउस्सग्गमित्यादि जाव वोसिरामि"

व्याख्या पूर्ववत्; नवरं 'सर्वलोके अर्हच्चैत्यानां' इत्यत्र लोक्यते-दृश्यते केवलज्ञानभास्वतेति लोकः-चतुर्दशरज्ज्वात्मकः परिगृह्यते इति, उक्तं च—"धर्म्मादीनां वृत्तिर्द्रव्याणां भवति यत्र तत् क्षेत्रम् । तैर्द्रव्यैः सह लोकस्तद्विपरीतं ह्यलोकाख्यम् ॥१॥" सर्वः खल्वधस्तिर्यगूर्ध्वभेदभिन्नः, सर्वश्चासौ लोकश्च सर्वलोकस्तस्मिन् सर्वलोके, त्रैलोक्य इत्यर्थः, तथाहि—अधोलोके चमरादिभवनेषु तिर्यग्लोके द्वीपाचलज्योतिष्कविमानादिषु ऊर्ध्वलोके सौधर्म्मादिषु सन्त्येवार्हच्चैत्यानि, ततश्च मौलं चैत्यं समाधेः कारणमिति मूलप्रतिमायाः प्राक्, पश्चात्सर्वेऽर्हन्तस्तद्गुणा इति सर्वलोकग्रहः, कायोत्सर्गचर्चः पूर्ववत् . तथैव स्तुतिः, नवरं सर्वतीर्थकराणाम्, अन्य-

॥ ४८ ॥

थाऽन्यः कायोत्सर्गः अन्या स्तुतिरिति न सम्यक्, एवमप्येतदभ्युपगमेऽतिप्रसङ्गः, स्याद् एवमन्योद्देशेऽन्यपाठः, तथा च निरर्थका उद्देशादयः सूत्रे इति यत्किञ्चिदेतत्, व्याख्यातं लोकस्योद्योतकरानित्यादिसूत्रम् ॥ इति चतुर्विंशतिस्तववृत्तिः ॥

पुनश्च प्रथमपदकृताभिख्यं पुष्करवरद्वीपार्द्धं विधिवत् पठति पठन्ति वा, तस्येदानीमभिसम्बन्धो विवरणं चोपनीयते–सर्वतीर्थकराणां स्तुतिरुक्ता, इदानीं तैरुपदिष्टस्यागमस्य येन ते भगवन्तस्तदभिहिताश्च भावाः स्फुटमुपलभ्यन्ते तत्प्रदीपस्थानीयं सम्यक्श्रुतमर्हति कीर्तनम्, अत इदमुच्यते—

पुक्खरवरदीवड्ढे धायइसंडे य जंबुदीवे य । भरहेरवयविदेहे धम्माइगरे नमंसामि ॥१॥

पुष्कराणि–पद्मानि तैर्वरः पुष्करवरः, पुष्करवरश्चासौ द्वीपश्चेति समासः, तस्यार्द्धं–मानुषोत्तराचलार्वाग्भागवर्त्ति तस्मिन्, तथा धातकीनां खण्डानि यस्मिन् स धातकीखण्डो द्वीपः तस्मिंश्च, तथा जम्ब्वा उपलक्षितस्तत्प्रधानो वा द्वीपो जम्बूद्वीपः तस्मिंश्च, एतेष्वर्द्धतृतीयेषु द्वीपेषु महत्तरक्षेत्रप्राधान्याङ्गीकरणतः पश्चानुपूर्व्योपन्यस्तेषु यानि भरतैरावतविदेहानि, प्राकृतशैल्या त्वेकवचननिर्देशः, द्वन्द्वैकवद्भावाद्वा भरतैरावतविदेह इत्यपि भवति, तत्र धर्मादिकरान्नमस्यामि, 'दुर्गतिप्रसृतान् जीवा'नित्यादिश्लोकोक्तनिरुक्तो धर्म्मः, स च द्विभेदः-श्रुतधर्म्मश्चारित्रधर्म्मश्च, श्रुतधर्म्मेणेहाधिकारः, तस्य च भरतादिष्वादौ करणशीला आदिकराः-तीर्थकरा एव । आह–श्रुतज्ञानस्य स्तुतिः प्रस्तुता कोऽवसरस्तीर्थकृतां ? येनोच्यते–धर्म्मादिकरान्नमस्यामीति, उच्यते, श्रुतज्ञानस्य तत्प्रभवत्वात्, अन्यथा तदयोगात्, पितृभूतत्वेनावसर एषामिति, एतेन सर्वथा अपौरुषेयवचननिरासः, यथोक्तम्–"असम्भव्यपौरुषेयं, वान्ध्येयखरविषाणतुल्यं अपुरुषकृतं वचनं, विदुषामनुपन्यसनीयं विद्वत्समवाये, स्वरूपनिराकरणात्, तथाहि–उक्तिर्वचनम् उच्यत इति चेति, पुरुषक्रि-

॥ ४९ ॥

श्रुतस्यापौरुपेयत्वं

यानुगतं रूपमस्य, एतत्क्रियाऽभावे कथं तद्भवितुमर्हति ?, न चैतत्केवलं क्वचिद् ध्वनदुपलभ्यते, उपलब्धावप्यदृश्यवक्त्राशङ्कासम्भवात्, तन्निवृत्त्युपायाभावात्, अतीन्द्रियार्थदर्शिसिद्धेः, अन्यथा तदयोगात्, पुनस्तत्कल्पनावैयर्थ्यादसारमेत"दिति, स्यादेतत्—भवतोऽपि तत्त्वतोऽपौरुषेयमेव वचनं, सर्वस्य सर्वदर्शिनस्तत्पूर्वकत्वात् "तप्पुव्विया अरहया" इतिवचनात्, तदनादित्वेऽपि तदनादित्वतस्तथात्वसिद्धेः, अवचनपूर्वकत्वं चैकस्य, तदपि तन्त्रविरोधि, न्यायतोऽनादिशुद्धवादापत्तेरिति, न, अनादित्वेऽपि पुरुषव्यापाराभावे वचनानुपपत्त्या तथात्वासिद्धेः, न चावचनपूर्वकत्वं कस्यचित्, तदादित्वेन तदनादित्वविरोधादिति, बीजाङ्कुरवदेतत्, ततश्चानादित्वेऽपि प्रवाहतः सर्वज्ञानां भूतभवनवद्वक्तृव्यापारपूर्वकत्वमेवाखिलवचनस्येति, नन्वेवं सर्वज्ञ एवास्य वक्ता सदा, नान्यः, तदसाधुत्वप्रसङ्गादिति, सोऽवचनपूर्वक एव कश्चिन्नीतितः, ननु बीजाङ्कुरवत् इत्यनेन प्रत्युक्तं, परिभावनीयं तु यत्नतः, तथाऽर्थज्ञानशब्दरूपत्वादधिकृतवचनस्य शब्दवचनापेक्षया नावचनपूर्वकत्वेऽपि कस्यचिद्दोषः, मरुदेव्यादीनां तथाश्रवणात्, वचनार्थप्रतिपत्तित एव तेषामपि तथात्वसिद्धेस्तत्त्वतस्तत्पूर्वकत्वमिति, भवति च विशिष्टक्षयोपशमादितो मार्ग्गानुसारिबुद्धेर्वचनमन्तरेणापि तदर्थप्रतिपत्तिः, क्वचित्तथादर्शनात्, संवादसिद्धेः, एवं च व्यक्त्यपेक्षया नानादिशुद्धवादापत्तिः, सर्वस्य तथा तत्पूर्वकत्वात्, प्रवाहतस्त्विष्यत एवेति, न ममापि तत्त्वतोऽपौरुषेयमेव वचनमिति, प्रपञ्चितमेतदन्यत्रेति नेह प्रयासः। तदेवं श्रुतधर्म्मादिकराणां स्तुतिमभिधायाधुना श्रुतधर्म्मस्याभिधित्सुराह—

तमतिमिरपडलविद्धंसणस्स सुरगणनरिंदमहिअस्स। सीमाधरस्स वंदे पप्फोडिअमोहजालस्स ॥२॥

तमः—अज्ञानं तदेव तिमिरं तमस्तिमिरं, अथवा तमः—बद्धस्पृष्टनिधत्तं ज्ञानावरणीयं निकाचितं तिमिरं तस्य पटलं—वृन्दं

तमस्तिमिरपटलं तद् विध्वंसयति—विनाशयतीति तमस्तिमिरपटलविध्वंसनः तस्य, तथा चाज्ञाननिरासेनैवास्य प्रवृत्तिः, तथा सुर-
गणनरेन्द्रमहितस्य तथाहि—आगममहिमां (मानं) कुर्वन्त्येव सुरादयः,तथा सीमां—मर्यादां धारयतीति सीमाधरः तस्येति,कर्म्मणि
षष्ठी, तं वन्दे, तस्य वा यन्माहात्म्यं तद् वन्दे, अथवा तस्य वन्द इति तद्वन्दनं करोमि,तथाहि—आगमवन्त एव मर्यादां धार-
यन्ति, किंभूतस्य ?—प्रकर्षेण स्फोटितं मोहजालं—मिथ्यात्वादि येन स तथोच्यते तस्य, तथा चास्मिन् सति विवेकिनो मोहजालं
विलयमुपयाति इति ॥ इत्थं श्रुतमभिवन्द्याधुना तस्यैव गुणोपदर्शनद्वारेणाप्रमादगोचरतां प्रतिपादयन्नाह—

जाईजरामरणसोगपणासणस्स, कल्लाणपुक्खलविसालसुहावहस्स । को देवदाणवनरिंदगणच्चिअस्स, धम्म-
स्स सारमुवलब्भ करे पमायं ? ॥ ३ ॥"

जातिः—उत्पत्तिः जरा—वयोहानिलक्षणा मरणं—प्राणनाशः शोकः—मानसो दुःखविशेषः, जातिश्च जरा च मरणं च शोकश्चेति
द्वन्द्वः, जातिजरामरणशोकान् प्रणाशयति—अपनयति जातिजरामरणशोकप्रणाशनस्तस्य, तथा च श्रुतधर्म्मोक्तानुष्ठानाज्जात्यादयः
प्रणश्यन्त्येव, अनेन चास्यानर्थप्रतिघातित्वमाह, कल्यम्—आरोग्यं, कल्यमणतीति कल्याणं, कल्यं शब्दयतीत्यर्थः, पुष्कलं—स-
म्पूर्णं, न च तदल्पं, किन्तु ?, विशालं—विस्तीर्णं सुखं—प्रतीतं, कल्याणं पुष्कलं विशालं सुखमावहति—प्रापयति कल्याणपुष्कल-
विशालसुखावहः तस्य, तथा च श्रुतधर्म्मोक्तानुष्ठानादुक्तलक्षणमपवर्ग्गसुखमवाप्यत एव, अनेन चास्य विशिष्टार्थप्रसाधकत्वमाह,
कः प्राणी देवदानवनरेन्द्रगणार्चितस्य श्रुतधर्म्मस्य सारं—सामर्थ्यं उपलभ्य—दृष्ट्वा विज्ञाय कुर्यात् प्रमादं, सेवेत, सचेतसश्चारि-
त्रधर्म्मे प्रमादः कर्त्तुं न युक्त इति हृदयं, आह—सुरगणनरेन्द्रमहितस्येत्युक्तं पुनर्देवदानवनरेन्द्रगणार्चितस्येति किमर्थम् ?, उच्यते,

॥ ५१ ॥

प्रस्तुतभावान्वयफलतन्निगमनत्वाददोषः, तस्यैवंगुणस्य धर्मस्य सारं—सामर्थ्यमुपलभ्य कः सकर्णः प्रमादी भवेत् चारित्रधर्म्मे इति ॥ यतश्चैवमतः—

सिद्धे भो! पयओ नमो जिणमए नन्दी सया संजमे, देवंनागसुवण्णकिण्णरगणस्सब्भूअभावच्चिए। लोगो जत्थ पइट्ठिओ जगमिणं तेलोक्कमच्चासुरं, धम्मो वड्ढउ सासओ विजयओ धम्मुत्तरं वड्ढउ ॥४॥

सिद्धे प्रतिष्ठिते प्रख्याते, तत्र सिद्धः फलाव्यभिचारेण, प्रतिष्ठितः सकलनयव्याप्तेः, प्रख्यातस्त्रिकोटीपरिशुद्धत्वेन, भो इत्येतदतिशयिनामामन्त्रणं पश्यन्तु भवन्तः, प्रयतः अहं यथाशक्त्येतावन्तं कालं प्रकर्षेण यतः,इत्थं परसाक्षिकं प्रयतो भूत्वा पुनर्नमस्करोति'—नमो जिनमते' सुपां सुपो भवन्तीति चतुर्थ्यर्थे सप्तमी, नमो जिनमताय, तथा चास्मिन् सति जिनमते 'नन्दिः' समृद्धिः 'सदा' सर्वकालं, क?—'संयमे' चारित्रे, तथा चोक्तं—"पढमं नाणं तओ दये"त्यादि, किंभूते संयमे?—देवनागसुवर्णकिन्नरगणैः सद्भूतभावेनार्चिते, तथा च संयमवन्तः अर्च्यन्त एव देवादिभिः, किंभूते जिनमते?—लोकनं लोकः—ज्ञानमेव, स यत्र प्रतिष्ठितः, तथा जगदिदं ज्ञेयतया,केचिन्मनुष्यलोकमेव जगन्मन्यन्त इत्यत आह—'त्रैलोक्यं मनुष्यासुरं' आधाराधेयभावरूपमित्यर्थः, अयमित्थम्भूतः श्रुतधर्म्मो वर्धतां—वृद्धिमुपयातु, शाश्वतमिति क्रियाविशेषणमेतत्, शाश्वतं वर्द्धतामित्यप्रच्युत्येति भावना, विजयतः, अनर्थप्रवृत्तपरप्रवादिविजयेनेति हृदयं, तथा धर्म्मोत्तरं—चारित्रधर्म्मोत्तरं वर्द्धतां, पुनर्वृद्ध्यभिधानं मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्येति प्रदर्शनार्थं, तथा च तीर्थकरनामकर्महेतून् प्रतिपादयतोक्तं "अप्पुव्वनाणगहणे" इति, प्रणिधानमेतत्, अनाशंसाभावबीजं, मोक्षप्रतिबन्धेन अप्रतिबन्ध एव प्रतिबन्धः, असङ्गफलसंवेदनात्, यथोदितश्रुतधर्म्मवृद्धेर्मोक्षः,सिद्धत्वेन नेह फले व्यभि-

चारः, असङ्गेन चैतत्फलं संवेद्यते, एवं च सद्भावारोपणात्तद्वृद्धिः, शुभमेतदध्यवसानमत्यर्थं, शालिबीजारोपणवच्छालिहेतुः, दृष्टा ह्येवं पौनःपुन्येन तद्वृद्धिः, एवमिहाप्यत इष्टवृद्धिरिति, एवं विवेकग्रहणमत्र जलम्, अतिगम्भीरोदार एष आशयः, अत एव संवेगामृतास्वादनं, नाविज्ञातगुणे चिन्तामणौ यत्नः, न चान्यथाऽतोऽपि समीहितसिद्धिः, प्रकटमिदं प्रेक्षापूर्वकारिणां, एकान्ताविषयो गोयोनिवर्ग्गस्य, परमगर्भ एष योगशास्त्राणां, अभिहितमिदं तैस्तैश्चारुशब्दैःमोक्षाध्वदुर्ग्गग्रहणमिति कैश्चित् तमोग्रन्थिभेदानन्द इति चान्यैः गुहान्धकारालोककल्पमपरैः भवोदधिद्वीपस्थानं चान्यैरिति, न चैतद्यथावदवबुध्यते महामिथ्यादृष्टिः, तद्भावाऽऽच्छादनात्, अहृदयवत् काव्यभावमिति, तत्प्रवृत्त्याद्येव ह्यत्र सल्लिङ्गं, तद्भाववृद्धिश्च काव्यभावज्ञवत्, अत एव हि महामिथ्यादृष्टेः प्राप्तिरप्यप्राप्तिः, तत्फलाभावात्, अभव्यचिन्तामणिप्राप्तिवत्, मिथ्यादृष्टेस्तु भवेद्द्रव्यप्राप्तिः, साऽऽदरादिलिङ्गा अनाभोगवती, न त्वस्यास्थान एवाभिनिवेशः, भव्यत्वयोगात्, तच्चैवंलक्षणं, प्राप्तं चैतदभव्यैरप्यसकृत्, वचनप्रामाण्यात्, न च ततः किञ्चित्, प्रस्तुतफललेशस्याप्यसिद्धेः, परिभावनीयमेतदागमज्ञैर्वचनानुसारेणेति । एवमन्येषामपि सूत्राणामर्थो वेदितव्य इति, दिग्मात्रप्रदर्शनमेतत्, एवं प्रणिधानं कृत्वैतत्पूर्विका क्रिया फलायेति श्रुतस्यैव कायोत्सर्ग्गसंपादनार्थं पठति पठन्ति वा—

सुयस्स भगवओ करेमि काउसग्गमित्यादि यावद्वोसिरामि ॥

व्याख्या पूर्ववत्, नवरं श्रुतस्येति—प्रवचनस्य सामायिकादिचतुर्दशपूर्वपर्यन्तस्य 'भगवतः' समग्रैश्वर्यादियुक्तस्य, शुद्धत्वेन समग्रैश्वर्यादियोगः, न ह्यतो विधिप्रवृत्तः फलेन वञ्च्यते, व्याप्ताश्च सर्वे प्रवादा एतेन, विधिप्रतिषेधानुष्ठानपदार्थाविरोधेन च वर्त्तते, स्वर्ग्गकेवलार्थिना तपोध्यानादि कर्त्तव्यं, सर्वे जीवा न हन्तव्या इतिवचनात्, "समितिगुप्तिशुद्धा क्रिया असपत्नो योग" इति वच-

॥ ५३ ॥

नात्, "उत्पादविगमध्रौव्ययुक्तं सत्", "एकं द्रव्यमनन्तपर्यायमर्थं" इतिवचनादिति, कायोत्सर्गप्रपञ्चः प्राग्वत्, तथैव च स्तुतिः, यदि परं श्रुतस्य, समानजातीयबृंहकत्वात्, अनुभवसिद्धमेतत् तज्ज्ञानां, चलति समाधिरन्यथेति प्रकटं, ऐतिह्यं चैतदेवमतो न बाधनीयमिति ॥ व्याख्यातं पुष्करवरद्वीपार्द्धे इत्यादिसूत्रम् ॥

पुनरनुष्ठानपरम्पराफलभूतेभ्यस्तथाभावेन तत्क्रियाप्रयोजकेभ्यश्च सिद्धेभ्यो नमस्करणायेदं पठति पठन्ति वा—

सिद्धाणं बुद्धाणं, पारगयाणं परंपरगयाणं। लोअग्गमुवगयाणं, नमो सया सव्वसिद्धाणं ॥ १ ॥

सितं ध्मातमेषामिति सिद्धाः, निर्दग्धानेकभवकर्मेन्धना इत्यर्थः, तेभ्यो नम इति योगः, ते च सामान्यतः कर्मादिसिद्धा अपि भवन्ति, यथोक्तम्—"कम्मे सिप्पे य विज्जा य, मंते जोगे य आगमे। अत्थ जत्ता अभिप्पाए, तवे कम्मक्खए इय ॥ १ ॥" इत्यादि, अतः कर्म्मादिसिद्धव्यपोहायाह—'बुद्धेभ्यः' अज्ञाननिद्राप्रसुप्ते जगति अपरोपदेशेन जीवादिरूपं तत्त्वं बुद्धवन्तो बुद्धाः, सर्वज्ञसर्वदर्शिस्वभावबोधरूपा इत्यर्थः, एतेभ्यः, एते च संसारनिर्वाणोभयपरित्यागेन स्थितवन्तः कैश्चिदिष्यन्ते "न संसारे न निर्वाणे, स्थितो भुवनभूतये। अचिन्त्यः सर्वलोकानां, चिन्तारत्नाधिको महान् ॥ १ ॥" इति वचनात्, एतन्निरासायाह—'पारगतेभ्यः' पारं—पर्यन्तं संसारस्य प्रयोजनव्रातस्य वा गताः पारगताः, तथाभव्यत्वाक्षिप्तसकलप्रयोजनसमाप्त्या निरवशेषकर्त्तव्यशक्तिविप्रमुक्ता इति यदुक्तं भवति, एतेभ्यः, एते च यदृच्छावादिभिः कैश्चिदक्रमसिद्धत्वेनापि गीयन्ते, यथोक्तम्—"नैकादिसङ्ख्याक्रमतो, वित्तप्राप्तिर्नियोगतः। दरिद्रराज्याप्तिसमा, तद्वन्मुक्तिः क्वचिन्न किम् ? ॥ १ ॥" इत्येतद्व्यपोहायाह—'परम्परगतेभ्यः' परम्परया—ज्ञानदर्शनचारित्ररूपया मिथ्यादृष्टिसास्वादनसम्यग्मिथ्यादृष्टिअविरतसम्यग्दृष्टिविरताविरतप्रमत्ताप्रमत्तनिवृत्त्यनिवृत्तिबा-

॥ ५४ ॥

दरसूक्ष्मोपशान्तक्षीणमोहसयोग्ययोगिगुणस्थानभेदभिन्नया गताः परम्परगता एतेभ्यः, एतेऽपि कश्चिदनियतदेशा अभ्युपगम्यन्ते, "यत्र क्लेशक्षयस्तत्र, विज्ञानमवतिष्ठते । बाधा च सर्वथाऽस्येह, तदभावाच्च जातुचित् ॥१॥" इति वचनाद्, एतन्निराचिकीर्षया-ऽऽह-'लोकाग्रमुपगतेभ्यः' लोकाग्रम्-ईषत्प्राग्भाराख्यं तत् उप-सामीप्येन निरवशेषकर्म्मविच्युत्या तदपराभिन्नप्रदेशतया गताः-उपगताः, उक्तञ्च—"जत्थ य एगो सिद्धो, तत्थ अ ंता भवक्खयविमुक्का । अन्नोन्नसमणाबाहं, चिट्ठंति सुही सुहं पत्ता ॥ १ ॥" तेभ्यः,आह-कथं पुनरिह सकलकर्म्मविप्रमुक्तानां लोकान्तं यावद्गतिर्भवति,भावे वा सर्वदैव कस्मान्न भवतीति, अत्रोच्यते, पूर्वावेशवशाद् दण्डादिचक्रभ्रमणवत् समयमेवैकमविरुद्धेति न दोप इति, एतेभ्यः, एवंभूतेभ्यः किमित्याह-"नमः सदा सर्वसिद्धेभ्यः" नम इति क्रियापदं, 'सदा' सर्वकालं, प्रशस्तभावपूरणमेतद् अयथार्थमपि फलवत्, चित्राभिग्रहभाववदित्याचार्याः, 'सर्वसिद्धेभ्यः' तीर्थसिद्धादिभेदभिन्नेभ्यः,यथोक्तम्—"तित्थसिद्धा १ अतित्थसिद्धा २ तित्थगरसिद्धा ३ अतित्थगरसिद्धा ४ सयंबुद्धसिद्धा ५ पत्तेयबुद्धसिद्धा ६ बुद्धबोहियसिद्धा ७ थीलिंगसिद्धा ८ पुरिसलिंगसिद्धा ९ नपुंसकलिंगसिद्धा १० सलिंगसिद्धा ११ अण्णलिंगसिद्धा १२ गिहिलिंगसिद्धा १३ एगसिद्धा १४ अणेगसिद्धा १५" इति, तत्र तीर्थं-प्राग् व्यावर्णितस्वरूपं, तच्चतुर्विधः श्रमणसङ्घः, तस्मिन्नुत्पन्ने ये सिद्धास्ते तीर्थसिद्धाः, अतीर्थे सिद्धा अतीर्थसिद्धाः, तीर्थान्तरसिद्धा इत्यर्थः, श्रूयते च "जिणंतरे साहुवोच्छेओ" त्ति, तत्रापि जातिस्मरणादिनाऽवाप्तापवर्गमार्गाः सिध्यन्त्येव,मरुदेवीप्रभृतयो वा अतीर्थसिद्धाः,तदा तीर्थस्यानुत्पन्नत्वात्,तीर्थकरसिद्धाः तीर्थकरा एव, अतीर्थकरसिद्धा अन्ये सामान्यकेवलिनः, स्वयंबुद्धसिद्धाः स्वयंबुद्धाः सन्तो ये सिद्धाः, प्रत्येकबुद्धसिद्धाः प्रत्येकबुद्धाः सन्तो ये सिद्धाः, अथ स्वयंबुद्धप्रत्येकबुद्धसिद्धयोः कः प्रतिविशेप इति, उच्यते, बोध्युपधिश्रुतलिङ्गकृतो विशेपः, तथाहि-स्वयं-

॥ ५५ ॥

बुद्धा बाह्यप्रत्ययमन्तरेण बुध्यन्ते, प्रत्येकबुद्धास्तु न तद्विरहेण, श्रूयते च बाह्यवृषभादिप्रत्ययसापेक्षा करकण्ड्वादीनां प्रत्येकबुद्धानां बोधिः, नैवं स्वयंबुद्धानां जातिस्मरणादिमतामिति, उपधिस्तु स्वयंबुद्धानां द्वादशविधः पात्रादिः, प्रत्येकबुद्धानां तु नवविधः प्रावरणवर्जः, स्वयंबुद्धानां पूर्वाधीतश्रुतेऽनियमः, प्रत्येकबुद्धानां तु नियमतो भवत्येव, लिङ्गप्रतिपत्तिः स्वयंबुद्धानामाचार्यसन्निधावपि भवति, प्रत्येकबुद्धानां तु देवता प्रयच्छतीत्यलं विस्तरेण, बुद्धबोधितसिद्धा बुद्धा—आचार्यास्तैर्बोधिताः सन्तो ये सिद्धास्ते इह गृह्यन्ते, एते च सर्वेऽपि स्त्रीलिङ्गसिद्धाः केचित् केचित्पुँल्लिङ्गसिद्धाः केचिन्नपुंसकलिङ्गसिद्धा इति। आह—तीर्थकरा अपि स्त्रीलिङ्गसिद्धा भवन्ति ?, भवन्तीत्याह, यत उक्तं सिद्धप्राभृते-सव्वत्थोवा तित्थयरिसिद्धा, तित्थगरितित्थे णोतित्थगरसिद्धा असंखेज्जगुणा, तित्थगरितित्थे णोतित्थगरसिद्धाओ संखेज्जगुणाओ" इति, न नपुंसकलिङ्गसिद्धाः, प्रत्येकबुद्धास्तु पुंल्लिङ्गा एव, स्वलिङ्गसिद्धा द्रव्यलिङ्गं प्रति रजोहरणगोच्छधारिणः, अन्यलिङ्गसिद्धाः परिव्राजकादिलिङ्गसिद्धाः, गृहिलिङ्गसिद्धा मरुदेवीप्रभृतयः, 'एगसिद्धा' इति एकस्मिन् समये एक एव सिद्धः, 'अणेगसिद्धा' इति एकस्मिन् समये यावदष्टशतं सिद्धं, यत उक्तम्—"बत्तीसा अडयाला सट्ठी बावत्तरी य बोद्धव्वा। चुलसीई छण्णउई दुरहिय अट्ठुत्तरसयं च ॥१॥" अत्राह चोदकः-ननु सर्व एवैते भेदास्तीर्थसिद्धअतीर्थसिद्धभेदद्वयान्तर्भाविनः, तथाहि—तीर्थसिद्धा एव तीर्थकरसिद्धाः, अतीर्थकरसिद्धा अपि तीर्थसिद्धा वा स्युरतीर्थसिद्धा वा, इत्येवं शेषेष्वपि भावनीयमित्यतः किमेभिरिति, अत्रोच्यते. अन्तर्भावे सत्यपि पूर्वभेदद्वयादेवोत्तरोत्तरभेदाप्रतिपत्तेरज्ञातज्ञापनार्थं भेदाभिधानमित्यदोषः ॥ इत्थं सामान्येन सर्वसिद्धनमस्कारं कृत्वा पुनरासन्नोपकारित्वाद्वर्त्तमानतीर्थाधिपतेः श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिनः स्तुतिं (करोति) कुर्वन्ति (वा)-

जो देवाणवि देवो, जं देवा पंजली नमंसंति। तं देवदेवमहिअं, सिरसा वंदे महावीरं ॥ २ ॥

'यो' भगवान् वर्द्धमानः 'देवानामपि' भवनवास्यादीनां देवः, पूज्यत्वात्, तथा चाह—'यं देवाः प्राञ्जलयो नमस्यन्ति' विनयरचितकरपुटाः सन्तः प्रणमन्ति तं देवदेवमहितं, देवदेवाः—शक्रादयः तैर्महितः—पूजितः, 'शिरसा' उत्तमाङ्गेनेत्यादरप्रदर्शनार्थमाह, वंदे, कं ?—'महावीरम्' 'ईर गतिप्रेरणयो'रित्यस्य विपूर्वस्य विशेषेण ईरयति कर्म्म गमयति याति चेह शिवमिति वीरः, महांश्चासौ वीरश्च महावीरः, उक्तश्च—"विदारयति यत् कर्म्म, तपसा च विराजते। तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्माद्वीर इति स्मृतः ॥१॥" तं, इत्थं स्तुतिं कृत्वा पुनः परोपकारायाऽऽत्मभाववृद्ध्यै फलप्रदर्शनपरमिदं पठति पठन्ति वा—

एक्कोऽवि णमोक्कारो, जिणवरवसहस्स वद्धमाणस्स। संसारसागराओ, तारेइ नरं व नारिं वा ॥ ३ ॥

एकोऽपि नमस्कारः, तिष्ठन्तु वहवः, 'जिनवरवृषभाय' वर्धमानाय यत्नात् क्रियमाणः सन्, किम् ?—संसरणं संसारः-तिर्यग्नरनारकामरभवानुभवलक्षणः स एव भवस्थितिकायस्थितिभ्यामनेकधाऽवस्थानेनालब्धपारत्वात् सागर इव संसारसागरः तस्मात् तारयति, अपनयतीत्यर्थः, 'नरं व नारिं वा' पुरुषं वा स्त्रियं वा, पुरुषग्रहणं पुरुषोत्तमधर्म्मप्रतिपादनार्थं, स्त्रीग्रहणं तासामपि तद्भव एव संसारक्षयो भवतीति ज्ञापनार्थं, वचः यथोक्तं यापनीयतन्त्रे—"णो खलु इत्थी अजीवो ण यावि अभवा ण यावि दंसणविरोहिणी णो अमाणुसा णो अणारिउप्पत्ती णो असंखेज्जाउया णो अइकूरमई णो ण उवसन्तमोहा णो ण सुद्धाचारा णो असुद्धबोंदी णो ववसायवज्जिया णो अपुव्वकरणविरोहिणी णो णवगुणठाणरहिया णो अजोगा लद्धीए णो अकल्लाणभायणंति कहं न उत्तमधम्मसाहिग"-त्ति, तत्र 'न खल्वि'ति नैव स्त्री अजीवो वर्त्तते, किन्तु जीव एव, जीवस्य चोत्तमधर्म्मसाधकत्वाविरोधः तथादर्शनात्, न जीवोऽपि सर्व्व उत्तमधर्म्मसाधको भवति, अभव्येन व्यभिचारात्, तद्व्यपोहायाह—न चाप्यभव्या, जातिप्रतिषेधोऽयं, यद्यपि काचि-

॥ ५७ ॥

दभव्या तथापि सर्वैवाभव्या न भवति, संसारनिर्वेदनिर्वाणधर्म्माद्वेषशुश्रूषादिदर्शनात्, भव्योऽपि कश्चिद्दर्शनविरोधी यो न सेत्स्यति तन्निरासायाह—नो दर्शनविरोधिनी, दर्शनमिह सम्यग्दर्शनं परिगृह्यते तत्त्वार्थश्रद्धानरूपं, न तद्विरोधिन्येव, आस्तिक्यादिदर्शनात्, दर्शनाविरोधिन्यपि अमानुषी नेष्यत एव, तत्प्रतिषेधायाह—नो अमानुषी, मनुष्यजातौ भावात्, विशिष्टकरचरणोरुग्रीवाद्यवयवसन्निवेशदर्शनात्, मानुष्यप्यनार्योत्पत्तिरनिष्टा तदपनोदायाह—नो अनार्योत्पत्तिः, आर्येष्वप्युत्पत्तेः, तथादर्शनात्, आर्योत्पत्तिरप्यसंख्येयायुर्नाधिकृतसाधनायेत्येतदधिकृत्याह—नो असङ्ख्येयायुः, सर्वैव, सङ्ख्येयायुर्युक्ताया अपि भावात्, तथादर्शनात्, सङ्ख्येयायुरपि अतिक्रूरमतिः प्रतिषिद्धा, तन्निराचिकीर्षयाऽह—नातिक्रूरमतिः, सप्तमनरकायुर्निबन्धनरौद्रध्यानाभावात्, तद्वत्प्रकृष्टशुभध्यानाभाव इति चेत्, न, तेन तस्य प्रतिबन्धाभावात्, तत्फलवद् इतरफलभावेनानिष्टप्रसङ्गात्, अक्रूरमतिरपि रतिलालसाऽसुन्दरैव, तदपोहायाह—नो न उपशान्तमोहा, काचित् उपशान्तमोहाऽपि सम्भवति, तथादर्शनात्, उपशान्तमोहाऽप्यशुद्धाचारा गर्हिता, तत्प्रतिक्षेपायाह—नो न शुद्धाचारा, कदाचित् शुद्धाचाराऽपि भवति, औचित्येन परोपकरणार्ज्जनाद्याचारदर्शनात्, शुद्धाचाराऽप्यशुद्धबोन्दिरसाध्वी, तदपनोदायाह—नो अशुद्धबोन्दिः, काचित् शुद्धतनुरपि भवति, प्राक्कर्म्मानुवेधतः संसजनाद्यदर्शनात् कक्षास्तनादिदेशेषु, शुद्धबोन्दिरपि व्यवसायवर्जिता निन्दितैव तन्निरासायाह—नो व्यवसायवर्जिता, काचित्परलोकव्यवसायिनी, शास्त्रात्तत्प्रवृत्तिदर्शनात्, सव्यवसायाऽप्यपूर्वकरणविरोधिनी विरोधिन्येव, तत्प्रतिषेधमाह—नो अपूर्वकरणविरोधिनी, अपूर्वकरणविरोधसम्भवस्य स्त्रीजातावपि प्रतिपादितत्वात्, अपूर्वकरणवत्यपि नवगुणस्थानरहिता नेष्टसिद्धये (इति) इष्टसिद्ध्यर्थमाह—नो नवगुणस्थानरहिता, तत्सम्भवस्य तस्याः प्रतिपादितत्वात्, नवगुणस्थानसङ्गताऽपि लब्ध्ययोग्या अकारणमधिकृतविधेरित्येतत्प्रतिक्षेपायाह—नायोग्या लब्धेः, आमर्षौषध्या-

दिरूपायाः, कालौचित्येनेदानीमपि दर्शनात्, कथं द्वादशाङ्गप्रतिषेधः ?, तथाविधविग्रहे ततो दोषात्, श्रेणिपरिणतौ तु कालगर्भवद् भावतो भावोऽविरुद्ध एव, लब्धियोग्याऽप्यकल्याणभाजनोपघातान्नाभिलषितार्थसाधनायालमित्यत आह—नाकल्याणभाजनं, तीर्थकरजननात्, नातः परं कल्याणमस्ति, यत एवमतः कथं नोत्तमधर्म्मसाधिकेति, उत्तमधर्म्मसाधिकैव, अनेन तत्तत्कालापेक्षयैतावद्गुणसम्पत्समन्वितैवोत्तमधर्म्मसाधिकेति विद्वांसः, केवलसाधकश्चायं, सति च केवले नियमान्मोक्षप्राप्तिरित्युक्तमानुषङ्गिकं, तस्मान्नमस्कारः कार्य इति। आह—किमेष स्तुत्यर्थवादो यथा-'एकया पूर्णाहुत्या सर्वान् कामानवाप्नोती'ति,उत विधिवाद एव, यथा-'अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकाम' इति, किं चातः ?, यद्याद्यः पक्षः ततो यथोक्तफलशून्यत्वात् फलान्तरभावे च तदन्यस्तुत्यविशेषादलमिहैव यत्नेन,न च यक्षस्तुतिरप्यफलैवेति,प्रतीतमेवैतत्,अथ चरमो विकल्पः ततः सम्यक्त्वाणुव्रतमहाव्रतादिचारित्रपालनावैयर्थ्यं, तत एव मुक्तिसिद्धेः, न च फलान्तरसाधकमिष्यते सम्यक्त्वादि, मोक्षफलत्वेनेष्टत्वात् 'सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्ग्ग' (तत्त्वार्थे अ० १ सू० १) इतिवचनादिति, अत्रोच्यते, विधिवाद एवायं, न च सम्यक्त्वादिवैयर्थ्यं, तत्त्वतस्तद्भाव एवास्य भावात्, दीनारादिभ्यो भूतिन्याय एषः, तदवन्ध्यहेतुत्वेन तथा तद्भावोपपत्तेः, अवन्ध्यहेतुश्चाधिकृतफलसिद्धौ भावनमस्कार इति, अर्थवादपक्षेऽपि न सर्वा स्तुतिः समानफलेत्यतो विशिष्टफलहेतुत्वेनात्रैव यत्नः कार्यः, तुल्ययत्नादेव विषयभेदेन फलभेदोपपत्तेः,बब्बूलकल्पपादपादौ प्रतीतमेतत्, भगवन्नमस्कारश्च परमात्मविषयतयोपमातीतो वर्त्तते, यथोक्तम्—"कल्पद्रुमः परो मन्त्रः, पुण्यं चिन्तामणिश्च यः। गीयते स नमस्कारस्तथैवाहुरपण्डिताः ॥१॥ कल्पद्रुमो महाभागः,कल्पनागोचरं फलम्। ददाति न च मन्त्रोऽपि, सर्वदुःखविषापहः ॥ २ ॥ न पुण्यमपवर्गाय, न च चिन्तामणिर्यतः। तत्कथं ते नमस्कार, एभिस्तुल्योऽभिधीयते ? ॥ ३ ॥

॥५९॥

इत्यादि" ॥ एतास्तिस्रः स्तुतयो नियमेनोच्यन्ते, केचित्तु अन्या अपि पठन्ति, न च तत्र नियम इति न तद्व्याख्यानक्रिया । एवमेतत्पठित्वा उपचितपुण्यसंभारा उचितेषूपयोगफलमेतदिति ज्ञापनार्थं पठन्ति—

वेयावच्चगराणं संतिगराणं सम्मद्दिट्ठिसमाहिगराणं करेमि काउस्सग्गमित्यादि यावद्वोसिरामि

पूर्ववत्, नवरं वैयावृत्त्यकराणां—प्रवचनार्थं व्यापृतभावानां, यथाऽम्बाकूष्माण्ड्यादीनां, शान्तिकराणां क्षुद्रोपद्रवेषु सम्यग्दृष्टीनां, सामान्येनान्येषां, समाधिकराणां, स्वपरयोस्तेषामेव, स्वरूपमेतदेवैषामिति वृद्धसम्प्रदायः, एतेषां सम्बन्धिनं, सप्तम्यर्थे वा षष्ठी, एतद्विषयं—एतानाश्रित्य, करोमि कायोत्सर्गमिति, कायोत्सर्गविस्तरः पूर्ववत्, स्तुतिश्च नवरमेषां वैयावृत्त्यकराणां, तथा तद्भाववृद्धेरित्युक्तप्रायं, तदपरिज्ञानेऽप्यस्मात् तच्छुभसिद्धाविदमेव वचनं ज्ञापकं, न चासिद्धमेतद्, अभिचारुकादौ तथेक्षणात्, सदौचित्यप्रवृत्त्या सर्वत्र प्रवर्त्तितव्यमित्यैदम्पर्यमस्य, तदेतत् सकलयोगबीजं, वन्दनादिप्रत्ययमित्यादि न पठ्यते, अपि त्वन्यत्रोच्छ्वसितेनेत्यादि, तेषामविरतत्वात्, सामान्यप्रवृत्तेरित्थमेवोपकारदर्शनात्, वचनप्रामाण्यादिति, व्याख्यातं सिद्धेभ्य इत्यादि सूत्रम् ॥

पुनः संवेगभावितमतयो विधिनोपविश्य पूर्ववत् प्रणिपातदण्डकादि पठित्वा स्तोत्रपाठपूर्वकं ततः सकलयोगाक्षेपाय प्रणिधानं करोति कुर्वन्ति वा मुक्ताशुक्त्या, उक्तं च—"पंचंगो पणिवाओ, थयपाढो होइ जोगमुद्दाए । वंदण जिणमुद्दाए, पणिहाणं मुत्तसुत्तीए ॥ १ ॥ दो जाणू दोण्णि करा, पंचमगं होइ उत्तमंगं तु । संमं संपणिवाओ णेओ पंचंगपणिवाओ ॥ २ ॥ अण्णोण्णंतरियंगुलिकोसागारेहिं दोहिं हत्थेहिं । पेट्टोवरिकोप्परसंठिएहिं तह जोगमुद्दत्ति ॥ ३ ॥ चत्तारि अंगुलाइं, पुरओ ऊणाइँ जत्थ पच्छिमओ। पायाणं उस्सगो, एसा पुण होइ जिणमुद्दा ॥ ४ ॥ मुत्तासुत्ती मुद्दा, समा जहिं दोवि गब्भिया हत्था। ते पुण निला-

उद्देसे, लग्गा अन्ने अलग्गत्ति ॥५॥" ॥ प्रणिधानं यथाशयं यद्यस्य तीव्रसंवेगहेतुः, ततोऽत्र सद्योगलाभः, यथाहुरन्ये–"तीव्रसंवेगानामासन्नः समाधिः, मृदुमध्याधिमात्रत्वात्, ततोऽपि विशेष इत्यादि", प्रथमगुणस्थानस्थानां तावत् एवंविधमुचितमिति सूरयः।

जय वीयराय! जगगुरु! होउ मम तुहप्पभावओ भयवं। भवनिव्वेओ मग्गाणुसारिया इट्ठफलसिद्धी ॥१॥
लोगविरुद्धचाओ, गुरुजणपूया परत्थकरणं च। सुहगुरुजोगो तव्वयणसेवणा आभवमखंडा ॥२॥

जय वीतराग! जगद्गुरो!, भगवतस्त्रिलोकनाथस्याऽऽमन्त्रणमेतत् भावसन्निधानार्थं, 'भवतु मम त्वत्प्रभावतो' जायतां मे त्वत्सामर्थ्येन भगवन्!, किं तदित्याह–'भवनिर्वेदः' संसारनिर्वेदः, न ह्यतोऽनिर्विण्णो मोक्षाय यतते, अनिर्विण्णस्य तत्प्रतिबन्धात्, तत्प्रतिबद्धयत्नस्य च तत्त्वतोऽयत्नत्वात्, निर्जीवक्रियातुल्य एषः, तथा मार्गानुसारिता, असद्ग्रहविजयेन तत्त्वानुसारितेत्यर्थः, तथा इष्टफलसिद्धिः–अविरोधिफलनिष्पत्तिः, अतो हीच्छाविघाताभावेन सौमनस्यं, तत उपादेयादरः, न त्वयमन्यत्रानिवृत्तौत्सुक्यस्येत्ययमपि विद्वज्जनवादः, तथा लोकविरुद्धत्यागः, लोकसंक्लेशकरणेन तदनर्थयोजनया महदेतदपायस्थानं, तथा गुरुजनपूजा, मातापित्रादिपूजेतिभावः, तथा परार्थकरणं च, जीवलोकसारं पौरुषचिह्नमेतत्, सत्येतावति लौकिके सौन्दर्ये लोकोत्तरधर्माधिकारीत्यत आह–'शुभगुरुयोगो' विशिष्टचारित्रयुक्ताचार्यसम्बन्धः, अन्यथाऽपान्तराले सदोषपथ्यलाभतुल्योऽयमित्ययोग एव, तथा 'तद्वचनसेवना' यथोदितगुरुवचनसेवना, न जातुचिदयमहितमाहेति, न सकृत् नाप्यल्पकालमित्याह–'आभवमखण्डा' आजन्म आसंसारं वा सम्पूर्णा भवतु ममेति, एतावत्कल्याणावाप्तौ द्रागेव नियमादपवर्गः, फलति चैतदचिन्त्यचिन्तामणेर्भगवतः प्रभावेनेति गाथाद्वयार्थः ॥ सकलशुभानुष्ठाननिबन्धनमेतत्, अपवर्गफलमेव, अनिदानं, तल्लक्षणायोगादिति दर्शितं, असङ्गतासक्तचित्तव्यापार एष

महान् , न च प्रणिधानादृते प्रवृत्त्यादयः, एवं कर्त्तव्यमेवैतदिति, प्रणिधानप्रवृत्तिविघ्नजयफलविनियोगानामुत्तरोत्तरभावात्, आशयानुरूपः कर्म्मबन्ध इति, न खलु तद्विपाकतोऽस्यासिद्धिः स्यात्, युक्त्यागमसिद्धमेतत्, अन्यथा प्रवृत्त्याद्ययोगः, उपयोगाभावादिति, नानधिकारिणामिदं, अधिकारिणश्चास्य य एव वन्दनाया उक्ताः, तद्यथा—एतद्बहुमानिनो विधिपरा उचितवृत्तयश्चोक्तलिङ्गा एव, प्रणिधानलिङ्गं तु विशुद्धभावनादि, यथोक्तं—" विशुद्धभावनासारं, तदर्थार्प्पितमानसम्। यथाशक्तिक्रियालिङ्गं, प्रणिधानं मुनिर्जगौ ॥१॥" इति, स्वल्पकालमपि शोभनमिदं, सकलकल्याणाक्षेपात्, अतिगम्भीरोदाररूपमेतत्, अतो हि प्रशस्तभावलाभाद्विशिष्टक्षयोपशमादिभावतः प्रधानधर्म्मकायादिलाभः, तत्रास्य सकलोपाधिविशुद्धिः, दीर्घकालनैरन्तर्यसत्कारासेवनेन श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञावृद्ध्या, न हि समग्रसुखभाक् तदङ्गहीनो भवति, तद्वैकल्येऽपि तद्भावेऽहेतुकत्वप्रसङ्गात्, न चैतदेवं भवतीति योगाचार्यदर्शनम् , सेयं भवजलधिनौ प्रशान्तवाहितेति परैरपि गीयते, अयमज्ञातज्ञापनफलः सदुपदेशो हृदयानन्दकारी परिणमत्येकान्तेन, ज्ञाते त्वखण्डनमेव भावतः, अनाभोगतोऽपि मार्ग्गगमनमेव सदन्धन्यायेनेत्यध्यात्मचिन्तकाः ॥ तदेवंविधशुभफलप्रणिधानपर्यन्तं चैत्यवन्दनं, तदनु आचार्यादीनभिवन्द्य यथोचितं करोति कुर्वन्ति वा कुग्रहविरहेण। एतत्सिद्ध्यै तु यतितव्यमादिकर्म्मणि, परिहर्त्तव्योऽकल्याणमित्रयोगः, सेवितव्यानि कल्याणमित्राणि, न लङ्घनीयोचितस्थितिः, अपेक्षितव्यो लोकमार्ग्गः, माननीया गुरुसंहतिः, भवितव्यमेतत्तन्त्रेण, प्रवर्त्तितव्यं दानादौ, कर्त्तव्योदारपूजा भगवतां, निरूपणीयः साधुविशेषः, श्रोतव्यं विधिना धर्मशास्त्रं, भावनीयं महायत्नेन, प्रवर्त्तितव्यं विधानतः, अवलम्बनीयं धैर्यं, पर्यालोचनीया आयतिः, अवलोकनीयो मृत्युः, भवितव्यं परलोकप्रधानेन, सेवितव्यो गुरुजनः, कर्त्तव्यं योगपटदर्शनं, स्थापनीयं तद्रूपादि चेतसि, निरूपयितव्या धारणा, परिहर्त्तव्यो विक्षेपमार्ग्गः, यतितव्यं योग-

॥ ६२ ॥

सिद्धौ, कारयितव्या भगवत्प्रतिमाः, लेखनीयं भुवनेश्वरवचनं, कर्त्तव्यो मङ्गलजापः, प्रतिपत्तव्यं चतुःशरणं, गर्हितव्यानि दुष्कृ-
तानि, अनुमोदनीयं कुशलं, पूजनीया मन्त्रदेवताः, श्रोतव्यानि सच्चेष्टितानि, भावनीयमौदार्य्यं, वर्त्तितव्यमुत्तमज्ञातेन, एवंभूतस्य
येह प्रवृत्तिः सा सर्वैव साध्वी, मार्गानुसारी ह्ययं नियमादपुनर्बन्धकादिः, तदन्यस्यैवंभूतगुणसम्पदोऽभावात्, अत आदित आर-
भ्यास्य प्रवृत्तिः सत्प्रवृत्तिरेव, नैगमानुसारेण चित्रापि प्रस्थकप्रवृत्तिकल्पा, तदेतदधिकृत्याहुः—"कुठारादिप्रवृत्तिरपि रूपनिर्म्मा-
णप्रवृत्तिरेव" तद्वदादिधार्म्मिकस्य धर्म्मे कात्स्न्र्येन तद्गामिनी, न तद्बाधिनीति हार्दाः॥ तत्त्वाविरोधकं हृदयमस्य, ततः समन्त-
भद्रता, तन्मूलत्वात्सकलचेष्टितस्य, एवमतोऽपि विनिर्गततत्तद्दर्शनानुसारतः सर्वमिह योज्यं, सुसमण्डितप्रबोधदर्शनादि, न ह्येवं प्रव-
र्त्तमानो नेष्टसाधक इति, भग्नोऽप्येतद्यत्नलिङ्गोऽपुनर्बन्धक इति तं प्रत्युपदेशसाफल्यं, नानिवृत्ताधिकारायां प्रकृतावेवंभूत इति कापिलाः,
न अनवाप्तभवविपाक इति च सौगताः, अपुनर्बन्धकास्त्वेवंभूता इति जैनाः, तच्छ्रोतव्यमेतदादरेण, परिभावनीयं सूक्ष्मबुद्ध्या, शुष्के-
क्षुचर्वणप्रायमविज्ञातार्थमध्ययनं, रसतुल्यो ह्यत्रार्थः, स खलु प्रीणयत्यन्तरात्मानं, ततः संवेगादिसिद्धिः, अन्यथात्वदर्शनात्, तदर्थं
चैष प्रयास इति, न प्रारब्धप्रतिकूलमासेवनीयं, प्रकृतिसुन्दरं चिन्तामणिरत्नकल्पं संवेगकार्यं चैतदिति, महाकल्याणविरोधि न चिन्त-
नीयं, चिन्तामणिरत्नेऽपि सम्यग्ज्ञातगुण एव श्रद्धाद्यतिशयभावतोऽविधिविरहेण महाकल्याणसिद्धिरित्यलं प्रसङ्गेन ॥
आचार्यहरिभद्रेण, द्रब्धा सन्न्यायसङ्गता। चैत्यवन्दनसूत्रस्य, वृत्तिर्ललितविस्तरा ॥१॥ य एनां भावयत्युच्चैर्मध्यस्थेनान्तरात्मना।
सद्वन्दनां सुबीजं वा, नियमादधिगच्छति ॥ २ ॥ पराभिप्रायमज्ञात्वा, तत्कृतस्य न वस्तुनः। गुणदोषौ सता वाच्यौ, प्रश्न एव तु
युज्यते ॥३॥ प्रष्टव्योऽन्यः परीक्षार्थमात्मनो वा परस्य च। ज्ञानस्य वाऽभिवृद्ध्यर्थं, त्यागार्थं संशयस्य च ॥ ४ ॥ कृत्वा यदर्जितं

पुण्यं, मयैनां शुभभावतः। तेनास्तु सर्वसत्त्वानां, मात्सर्यविरहः परः ॥ ५ ॥

इति ललितविस्तरा नाम चैत्यवन्दनवृत्तिः समाप्ता,कृतिर्धर्म्मतो याकिनीमहत्तरासूनोराचार्यहरिभद्रस्येति॥

॥ ६४ ॥

प्रत्या० सारस्वतविभ्रमः, दानषट्त्रिंशिका, विशेषणवती, विंशतिका च

आद्यं मूलमात्रं द्वितीयं सवृत्तिकं तृतीयं सावतारं मूलमात्रं चान्त्यद्वयं.

श्रीयशोदेवचारित्रसिंहराजशेखरैः कृतमाद्यत्रयं श्रीमज्जिनभद्रसूरिवर्यहरिभद्राचार्यैः कृतं चान्त्यद्वयं.

प्रसिद्धकर्ता—रतलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी संस्था.

बुहारिवास्तव्यश्रेष्ठिसुरचन्द्रसुपुत्रीमणिबाइविहितद्रव्यसहायार्धभागेन

मुद्रणकृत्—इंदौर पीपलीबाजार श्रीजैनबन्धुयन्त्रालयाधिपः शा. जुहारमल मिश्रीलाल पालरेचा.

वीरसंवत् २४५४ विक्रमसंवत् १९८४ क्राइष्ट १९२७ प्रतयः ५०० पण्यम्. १-४-०

अनुक्रमणिका.

मुद्रितप्रायाः

१ पंचाशक—धर्मसंग्रहणी—उपदेशमाला—उपदेशपद—कर्मप्रकृति—पंचसंग्रह—जीव—समास—ज्योतिष्करण्डक रूपं ग्रन्थाष्टकं मूलमात्रं स्वाध्यायधारणोपयोगि. ३-०-०

२ अनुयोगद्वाराणां चूर्णिः हारिभद्रीया वृत्तिश्च २-०-०

३ ज्योतिष्करण्डकः श्रीमन्मलयगिर्याचार्यकृत-वृत्तियुक्तः ३-८-०

४ पयरणसंदोहो-अष्टाविंशतिग्रन्थमयः १-०-०

मुद्रितपूर्वाः-प्रकरणसमुच्चयः १।

अहिंसाष्टकसर्वज्ञसिद्धिऐन्द्रस्तुतयः ०॥०

मुद्रयिष्यमाणाः

१ नन्दीसूत्रस्य चूर्णिः हारिभद्रीया वृत्तिश्च.

२ आवश्यकचूर्णिः

३ दशवैकालिकचूर्णिः

४ उत्तराध्ययनचूर्णिः

५ आचारांगचूर्णिः

६ सूत्रकृतांगचूर्णिः

समीहा चेत् मुद्रितप्रायमुद्रयिष्यमाणेषु स्वनाम्ना मुद्रणे एतेषामेकादेर्वा स ज्ञापयतु संस्थामेताम्.

—*—

॥ ॐ नमो जिनाय ॥

श्रीमद्यशोदेवसूरिसूत्रितं प्रत्याख्यानस्वरूपम् ।

तवझाणानलनिद्दड्ढदुट्ठकम्मिंधणं जिणं नमिउं । पच्चक्खाणसरूवं भणामि सुत्ताणुसारेण ॥ १ ॥ पइदिणमुवओगाओ लेसेणाहारगोयरं पायं । अद्धापच्चक्खाणं वोच्छं नवकारमाईयं ॥ २ ॥ पच्चक्खाणं नियमो अभिग्गहो विरमणं वयं विरई । आसवदारनिरोहो निवित्ति एगट्ठिया सद्दा ॥ ३ ॥ पडिकूलमविरईए विरईभावस्स आभिमुक्खेणं । खाणं कहणं सम्मं पच्चक्खाणं विणिद्दिट्ठं ॥ ४ ॥ अद्धा कालो भण्णइ तप्परिमाणादभेदवुद्धीए । कीरंतमेवमद्धापच्चक्खाणं मुणेयव्वं ॥ ५ ॥ अद्धापच्चक्खाणपुरस्सरमेगासणाइ पाएणं । पडिवज्जिज्जइ तेणं अद्धारूवं तयंपि मयं ॥ ६ ॥ गहणे विहिं १ विसुद्धिं २ सुत्तवियारं च ३ पारणविहिं च ४ । सयपालणं ५ फलं चिय ६ एयस्स भणामि ऽहाकमसो ॥ ७ ॥ नवकाराई सुत्तं सव्वं पयवंजणेहिं जाणंतो । अत्थं च तस्स सम्मं आहारागारमाईयं ॥ ८ ॥ सूरे अणुट्ठिए च्चिय गुरुणो चरणुज्जयस्स गीयस्स । काऊण सुत्तविहिणा विणयं किइकम्ममाईयं ॥ ९ ॥ गिण्हइ पच्चक्खाणं उवउत्तो सावगो व साहू वा । अणुभासंतो वयणं गुरुणो लहुतरसरेणं च ॥ १० ॥ गुरुविरहे

पडिवज्जइ वियप्पमेत्तेण उस्सुगो संतो। अहवा सुत्तं भणिउं ससक्खिगं चेव थिरचित्तो ॥११॥ जिणबिंबसाक्खिगं वा ठवणायरियस्स अहव पच्चक्खं। गिण्हइ पच्चक्खाणं जं करणिज्जं तहिं काले ॥ १२ ॥ पच्छा गुरुसंजोगे सयंगिहीयं पुणोऽवि तप्पुरओ। गुरुसक्खिगत्तहेउं पडिवज्जइ पुव्वनीतिए ॥ १३ ॥ गुरुसामग्गीअभावे सम्मं पालेइ जं सयंविहियं। परमुस्सुगत्तगहियं सयमेव पुणो कुणइ विहिणा ॥ १४ ॥ केवलमिह चउभंगो जाणंतो जाणगस्स पासम्मि। बीओ अयाणमाणो गिण्हइ जाणंतगसमीवे ॥ १५ ॥ तइयम्मि जाणमाणे गिण्हइ पासे अयाणमाणस्स। चरिमे अयाणमाणो अयाणमाणस्स मूलम्मि ॥ १६ ॥ एत्थ य पढमो सुद्धो सम्मन्नाणस्स तत्थ भावाओ। विरईए नाणं चिय सुद्धीए कारणं जेणं ॥ १७ ॥ बीए जाणावेउं ओहेणाहारविगइमाईयं। देज्जा पैच्चक्खाणं इहरा दोण्हवि मुसावाओ ॥ १८ ॥ तइए गुरू अजाणं जेट्ठो भाया व माउलाई वा। गुरुपूइउत्ति काउं तस्स उ पूया कया होउ ॥ १९ ॥ अप्पत्तियं च एयस्स वज्जियं होउ कारणेणेवं। गिण्हइ पच्चक्खाणं इहरा दोसो अगीयम्मि ॥ २० ॥ जो पुण सयं न याणइ गिण्हइ पासे अयाणमाणस्स। सो सयमंधो लग्गइ मग्गे अन्नस्स अंधस्स ॥ २१ ॥ इय नाऊणं सम्मं जाणंतो जाणगस्स पासम्मि। कुज्जा पच्चक्खाणं मोक्खफलं जेण तं होइ ॥ २२ ॥ भणियं गहणविहाणं संखेवेणं सुयाणुसारेणं। इण्हिं छव्विहसुद्धिं तह चेव भणामि एयस्स ॥ २३ ॥ द्वा. १ ।

सा पुण सद्दहणे जाणणे य विणएऽणुभासणे तह य । अणुपालणम्मि भावे छव्विहसुद्धी मुणेयव्वा ॥ २४ ॥ जं काउं पच्चक्खाणवियारं सयलं सद्दहइ तह य जो मुणइ । तस्स उ पच्चक्खाणं सद्दहणाजाणणासुद्धं ॥ २५ ॥ अणुभासइ किइकम्मं दुरोणओ पंजलीऽभिमुहवयणो । गिण्हइ पच्चक्खाणं तं भण्णइ विणयसुद्धं तु ॥ २६ ॥ पच्चक्खइ वोसिरई गुरुवयणं अक्खरपयवंजणेहिं परिसुद्धं । गुरुसद्दलहुयसद्दो तं जाणऽणुभासणासुद्धं ॥ २७ ॥ तथा–पच्चक्खाया सूरी एयं नवरं गुरू समुच्चरइ । सीसो पच्चक्खामित्ति वोसिरामित्ति भासेइ ॥ २८ ॥ पच्चक्खावितो पुण सीसो पंचविहायारधारगो गीओ । सीसं पडुच्च जम्हा आहारनिसेहणं कुणइ ॥ २९ ॥ अणुपालणाविसुद्धं आवइपत्तोऽवि समुवट्ठिओ सयं चेव । नियगाहारनिसेहे पउंजई गुरुजणं जेण । दा ॥ ३० ॥ जं नो कोहा माणा माया लोभा भया व जमणुपालेइ । सम्मं अचलियचित्तो तययं उवओगओ चेव । दा ॥३१॥ सोगा वा । नो जसकित्तिनिमित्तं नो पूयागारवनिमित्तं ॥ ३२ ॥ इहपरलोगासंसारहिओ जं कुणइ निज्जराहेउं । इंदियवियाराविरओ भावविसुद्धं तयं नेयं ॥ ३३ ॥ जं पुण कोहाइवसो उम्मत्तो वावि सुमिणमज्झे वा । गिण्हइ पच्चक्खाणं तं न पमाणं सुयहराणं ॥ ३४ ॥ अन्नं मणम्मि काउं अन्नं वायाए कुणइ जं सहसा । तत्थवि मणं पमाणं न पमाणं वंजणच्छलणा ॥ ३५ ॥ इय सुद्धीहिं विसुद्धं पच्चक्खाणं भणंति मोक्खंगं । एयाहि अपरिसुद्धं विवरीयं तं मुणेयव्वं ॥ ३६ ॥ भणियं विसुद्धिदारं सुत्तवियारंति संपयं भणिमो । नवकारमाइयाणं कमेण सुत्ताणुसारेणं ॥ ३७ ॥ दा. २ ।

नवकार १ पोरिसीए २ पुरिमड्ढे ३ क्कासणे ४ गठाणे ५ य । आयंबिल ६ ऽभत्तट्ठे ७ चरिमे य८ अभिग्गहे ९ विगई १० ॥३८॥ दो चेव नमुक्कारे आगारा छच्च पोरिसीए उ । सत्तेव य पुरिमड्ढे एगासणगम्मि अट्ठेव ॥ ३९ ॥ सत्तेगट्ठाणस्स उ अट्ठेवायंबिलम्मि आगारा । पंचेव अभत्तट्ठे छप्पाणे चरिमि चत्तारि ॥४०॥ पंच चउरो अभिग्गहि निव्विइए अट्ठ नव य आगारा । अप्पाउरणे पंच उ हवंति सेसेसु चत्तारि ॥ ४१ ॥ पंचपरमेट्ठिनमणं नवकारो तेण संजुयं सहियं । जाव नवकारपाढं होइ न पाओवि एयंति ॥ ४२ ॥ न य संकेइगतुल्लं एवं एयं मुहुत्तमज्झेऽवि । नवकारपाढमेत्ते न पुज्जई जेणिमं किंतु ॥४३॥ नवकारमुहुत्तेहिं पुज्जइ जम्हा सुए इमं भणियं । अद्धापच्चक्खाणं सूरुदयविसेसणपयाओ ॥ ४४ ॥ पोरिसिपच्चक्खाणे सूरुदयविसेसणेण जह पढमा । पोरिसि लब्भइ एगा पढममुहुत्तो तहेहंपि ॥४५॥ सुत्ते अविसेसेवि हु मुहुत्तअवहीए कारणं एत्था । अइथोवागारत्तं थोवे काले मुणेयव्वं ॥ ४६ ॥ पोरिसिमाईयाणं मुहुत्तविरहेण लहुयरो अवही । अन्नो न कोइ भणिओ तम्हा गाहा इमा तत्थ ॥ ४७ ॥ अद्धापच्चक्खाणं जं तं कालप्पमाणछेएणं । पुरिमड्ढपोरिसीहिं मुहुत्तमासद्धमासेहिं ॥ ४८ ॥ तम्हा मुहुत्तविगमे नवकारे भासिए हवइ पुण्णं । एयं पच्चक्खाणं तत्थ य सुत्तं इमं नेयं ॥ ४९ ॥

उग्गए सूरे नमुक्कारसहियं पच्चक्खाइ, चउव्विहंपि आहारं असणं पाणं खाइमं साइमं, अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं वोसिरइ ।

तत्थुग्गयम्मि सूरे सूरुद्याओ समारभेऊण । नवकारस्सहियं जे पच्चक्खाइत्ति गिण्हेइ ॥ ५० ॥ कह चउविहंपि न पुणो एगविहं चेव दुविहमेवऽहवा । तिविहं चेवाहारं अब्भवहारं समासज्ज ॥ ५१ ॥ अहव नवकारसहियं पच्चक्खइ तत्थ चउहमाहारं । वोसिरइ वज्जेई इय संबंधो मुणेयव्वो ॥ ५२ ॥ एयं किर पाएणं चउव्विहाहारगोयरं चेव । रयणीभोयणविरमणतीरणपायंतिकाऊणं ॥५३॥ असणं पाणं इच्चाइणा उ आहारभेयनिद्देसं । वयभंगदोसवज्जणहेउं चाऽऽगारदुगमाह ॥ ५४ ॥ आभोगो उवओगो तस्साभावे भवे अणाभोगो । अच्चंतं विम्हरणं पच्चक्खाणस्स जं भणियं ॥५५॥ अन्नत्थ अणाभोगा णाभोगं मोत्तु चयइ आहारं । पंचम्मत्थे तइया सहसाकारेवि एमेव ॥ ५६ ॥ सो पुण इह विन्नेओ पवत्तजोगानियत्तणसरूवो । जम्मी सुमरंतस्सवि झत्ति मुहे किंपि पविसेज्जा ॥ ५७ ॥ एवमणाभोगेणं भुंजतस्सवि हवेज्ज मा भंगो । सहसाकारेणं वा मुहं पविट्ठेवि आहारे ॥ ५८ ॥ तो आगारा भणिया अववाया कारणाणि छिड्डीओ । इय बहुविहपज्जाया दो चेव य एत्थ सुत्तम्मि ॥५९ ॥एत्तो असणाईयं वोच्छामि चउव्विहंपि आहारं । सुत्ताणुसारओ खलु तस्स विवक्खं चऽणाहारं ॥ ६० ॥ आहारजाइओ एस एत्थ एक्कोऽवि दंसिओ चउहा । असणाइजाइभेया सुहावबोहाइजणणत्थं ॥ ६१ ॥ नाणं सद्दहणं गहणपालणा विरइवुड्ढि चेवंति । होइ इहरा उ मोहा विवज्जओ भणियभावाणं ॥ ६२ ॥ असणं ओयणसत्तुगमुग्गजगाराइ खज्जगविही य । खीराइ सूरणाई मंडगपभिई य विन्नेयं ॥ ६३ ॥ इत्यशनं । पाणं सोवीरजवोदगाइ चित्तं सुराइयं चेव । आउक्काओ सव्वो संगरकइराइनीरं च ॥ ६४ ॥ खज्जूरद्क्खदाडिम-

चिंचापाणाइ तक्कामिक्खुरसो । गुडखंडाईनीरं आयामुस्सेयमाई य ॥ ६५ ॥ पाणगआगारेहिं कएहिं एयाइं होंति कप्पाइं । इहरा न हुंति कप्पा मोत्तुं उसिणोदगाईयं ॥ ६६ ॥ इति पानं । भत्तोसं दंताई खज्जूरं नालिकेरदक्खाई । कक्काडियंबगफणसाइ बहुविहं खाइमं नेयं ॥ ६७ ॥ गोहुमचणगाईयं भुग्गं भत्तोसमिह समक्खायं । गुरुसंभियदंतवणाइ देसरूढीए दंतंति ॥ ६८ ॥ इति खादिमं । दंतवणं तंबोलं चित्तं तुलसी कुहेडगाईयं । महुपिप्पलसुंठाइ अणेगहा साइमं होइ ॥ ६९ ॥ इति स्वादिमं । लेसुद्देसेणेए भेया एएसि दंसिया एवं । एयाणुसारओ च्चिय सेसा एमेव नायव्वा ॥ ७० ॥ निंबाईणं छल्ली पत्तफलाई य मोय भूईओ । अन्नं चेयपगारं दव्वमणि ट्ठंअणाहारो ॥७१॥ अलमेत्थ वित्थरेणं संपइ वोच्छामि पोरिसिवियारं । पुरिसो पुरिससरीरं अहवा संकू भवे पुरिसो ॥ ७२ ॥ पुरिसो पमाणभेईएँ पोरिसी वन्निया इहं छाया । सा भवइ जत्थ काले सोऽवि मओ पोरिसीपहरो ॥ ७३ ॥ कक्कडसंकंतिदिणे पोरिसिमाणं इमं मुणेयव्वं । तत्तो परं तु वुड्ढी दक्खिणअयणे इमा नेया ॥७४॥ अट्ठेगसट्ठिभागा पइदिवसं अंगुलस्स वड्ढंति । उत्तरअयणम्मि पुणो ते च्चिय हायंति पइदियहं ॥ ७५ ॥ एयं पोरिसिमाणं पुरिसच्छायापयाण संखाए । सत्तजुयाए अहवा चउयालसयाहिए भाए ॥ ७६ ॥ लद्धं एत्थ विहीणं घडियाओ सेसमेयसट्ठिगुणे । तह चेव हिए लद्धं एगाविहीणं पले मुणह ॥७७॥ पुव्वण्हे गयमाणं एयं अवरण्हि जाण दिणसेसं । नवरं दिणप्पमाणं आगमभणियं इमं नेयं ॥ ७८ ॥ कक्कडसंकंतिदिणे छत्तीसं नाडिगाओ दिणमाणं । चउवीसं घडियाओ रयणिपमाणं विणिद्दिट्ठं ॥७९॥ तीयदिणा चउगुणिया सट्ठिविहत्ता हवंति घडियाओ । एयासि हाणिवुड्ढी दिणरयणीसु

तओ परओ ॥ ८० ॥ किञ्चिदूनत्वाविवक्षया चतुर्भिर्गुणनं । मयरे पुण दिणमाणं चउवीसं नाडिगाओ पढमदिणे। छत्तीसं घडियाओ रयणिपमाणं मुणेयव्वं ॥८१॥ परओ दिणस्स वुड्ढी रयणीहाणी य पुव्वनिद्दिट्ठा । ता नायव्वा जाव उ उत्तरअयणस्स चरिमदिणं ॥ ८२ ॥ एवं च पडइ चडइ व घडिया पक्खेण दोन्नि मासेण । दिणरयणिपमाणाओ भणियविहाणेण अयणदुगे ॥ ८३ ॥ पोरिसिविसओ नियमोवि पोरिसी तत्थ सुत्तमेयं तु । आगारछक्कजुत्तं भणियं जिणगणहरिंदेहिं ॥ ८४ ॥

पोरिसिं पच्चक्खाइ उग्गए सूरे, चउव्विहंपि आहारं असणं ४, अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं पच्छन्नकालेणं दिसामोहेणं साहुवयणेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइत्ति ॥

एयस्सवि वक्खाणं जह नवकारे तहेव कायव्वं । नवरं पच्छन्नेणं कालेणं एवमवसेयं ॥ ८५ ॥ मेहमहियारयाईछन्ने सूरे न नज्जई दिवसो । तो पच्छन्ने काले पुन्ने पहरोत्ति कलिऊण ॥ ८६ ॥ भुंजंतस्स न भंगो अह भुंजंतो स कहवि जाणेज्जा । नो पुन्नो तो सहसा ठाएज्ज न ठाइ तो भंगो ॥८७॥ तथा--कोऽवि हु कहिंपि देसे दिसिमोहा पच्छिमंति पुव्वंपि । कलिऊण गओ पहरो इमोऽवरण्होत्ति वुद्धीए ॥ ८८ ॥ भुंजेज्जा न य भंगो मोहावगमाइणा उ विन्नाए । ठायव्वं नो ठायइ जइ निरवेक्खस्स तो भंगो ॥८९॥ साहुवयणं तु एत्थं उग्घाडा पोरिसित्ति एमाई । सोच्चा भुंजतऽदोसो नाए पुण इहवि ठाएज्जा ॥ ९० ॥ एत्थ इमो भावत्थो जइणो भासंति सच्चमेव गिरं । तो

तेच्चिय गज्झवया न जहिच्छावाइणो इयरे ॥ ९१ ॥ भासादोसविहिन्नू साहू साहुस्स कारणवसेणं । साहइ कालपमाणं पोरिसिपुरिमड्ढमाईयं ॥९२॥ तं सोउं भुंजंतो पच्चक्खाणस्स होइ नहु भंगो । अहऽणाभोगा मुणिणा कालपमाणं समुल्लवियं ॥ ९३ ॥ अन्नो वा उवलद्धो ठायव्वं तत्थ मुहगयं सव्वं । रक्खाइसु खिवियव्वं हत्थगयं भायणे चेव ॥ ९४ ॥ आयमिउं इहरा वा खमियव्वं जाव पुज्जए नियमो । पुण्णे पच्चक्खाणे पुणोऽवि भुंजेज्ज सरिऊणं ॥९५॥ सव्वसमाही एसा गाढायंकाइविराहियत्तं जं । तप्पच्चयआगारो तीए च्चिय पच्चक्खाणंति ॥९६॥ तिव्वसूलाइदुक्खा संजाए अट्टरोद्दझाणम्मि । तस्सोवसमनिमित्तं ओसहपत्थाइकरणेऽवि ॥ ९७ ॥ नो भंगो संपज्जइ दुक्खावगमे समाहिलाभे उ । ठायव्वं नो ठायइ तो भंगो होइ नियमस्स ॥ ९८ ॥ पोरिसिपच्चक्खाणं भणियं संपइ भणामि पुरिमड्ढं । तत्थ य एयं सुत्तं सत्तविहागारसंजुत्तं ॥ ९९ ॥

सूरे उग्गए पुरिमड्ढं पच्चक्खाइ, चउव्विहंपि आहारं असणं ४, अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं पच्छन्नकालेणं दिसामोहेणं साहुवयणेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइत्ति ।

सूरुग्गमाइयाणं पयाण अत्थो इहेव तह चेव । जह पोरिसीएँ भणिओ नवरि विसेसो इमो इत्थ ॥ १०० ॥ पुरिमं पढमं अद्धं दिणस्स पुरिमड्ढमेयविसयं तु । पच्चक्खाणंपि भवे पुरिमड्ढं तइयगो नियमो ॥ १०१ ॥ मयहरयं गुरुतरयं पच्चक्खाणाणुपालणाओऽवि । बहुनिज्जरानिमित्तं तहेव पुरिसंतरासज्झं ॥१०२॥ चेइयगिलाणसंघाइयाण

कज्जं तमेव आगारो । पच्चक्खाणऽववाओ भन्नइ इह महयरागारो ॥ १०३ ॥ तेणं भुंजंतस्सवि गुरुणो आणाए निरभिलासस्स । तं चेव फलं जायइ पच्चक्खाणस्स जं भणियं ॥ १०४ ॥ एयस्सिहेव गहणं न पुणो नवकारसहियमाईसु । कालस्सऽप्पबहुत्तं मन्नामो कारणं तत्थ ॥ १०५ ॥ वक्खायं पुरिमड्ढं इण्हिं एक्कासणं पवक्खामि । तत्थ य सुत्तं इणमो अट्ठविहागारसंजुत्तं ॥ १०६ ॥

एकासणं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि आहारं असणं ४, अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं सागारियागारेणं आउंटणपसारेणं गुरुअब्भुट्ठाणेणं पारिट्ठावणियागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ ।

एक्कं असणं अहवावि आसणं जत्थ निच्चलपुयस्स । तं एक्कासणमुत्तं इगवेलाभोयणे नियमो ॥ १०७ ॥ तं पच्चक्खाइ विहेययाए अंगीकरेइ सेसत्थो । एत्थवि तहेव नेओ नवरि विसेसो इहं एसो ॥ १०८ ॥ सागारिओ-गिहत्थो परलिंगी वा स एव आगारो । पच्चक्खाणववाओ भन्नइ सागारियागारो ॥ १०९ ॥ सागारियस्स पुरओ जम्हा भोत्तुं न कप्पइ जईणं । पवयणउवघायाओ एत्तोच्चिय आगमे भणियं ॥ ११० ॥ छक्कायदयावंतोऽवि संजओ दुल्लहं कुणइ बोहिं । आहारे नीहारे दुगुंछिए पिंडगहणे वा ॥ १११ ॥ तो भुंजंतस्स जया साग-

रिओ आगओ थिरो होज्जा । सज्झायाइविघाओत्ति गंतुमन्नत्थ तो भुंजे ॥ ११२ ॥ गिहिणो पुण सागरिओ जच्चक्खुनिरिक्खियं न जीरेज्जा । अन्नं वा पाणभयं जत्तो होज्जा धणभयं वा ॥११३॥ आउंटणं च जंघाइयाण संकोयणं मुणेयव्वं । आकुंचियाण तेसिं पसारणं इह रिजूकरणं ॥ ११४ ॥ असहू नरेण तम्मी कीरंते किंचि आसणं चलइ । तत्तो तं मोत्तूणं पच्चक्खाइत्ति भावत्थो ॥ ११५ ॥ एत्थ गुरू आयरिओ पाहुणगो वावि तस्स कायव्वं । अब्भुट्ठाणं आसणचयणं जीयंति सयकालं ॥ ११६ ॥ तम्हा भुंजंतेणावि अब्भुट्ठाणं इमस्स कायव्वं । गुरुलाघवचिंताए जम्हा धम्मो समक्खाओ ॥ ११७ ॥ पारिट्ठावणियं पुण उग्गमउप्पायणेसणासुद्धे । विहिगहिए विहिभुत्ते उव्वरियं जमसणाईहिं ॥ ११८ ॥ छंडिज्जंते दोसा बहुतरगा तत्थ हुंति तो गुरुणा । भणिओ वियरेज्ज तयं अट्ठमछट्ठाइकारीणं ॥ ११९ ॥ पच्छाणुपुव्वियाए ता देज्जा जाव निव्वियतवस्सी । अह कहवि होज्ज बहुयं सव्वेसिं चेव तो देयं ॥ १२० ॥ तुल्ले तवोविसेसे बालाबालाण कस्स दायव्वं ? । भन्नइ बाले दाउं देज्जा इयरेवि जइ बहुगं ॥ १२१ ॥ दोण्ह बालाण मज्झे दायव्वं असहुणो न इयरस्स । दोण्हं असहूणं पुण दायव्वं हिंडगस्सेव ॥ १२२ ॥ दोण्हवि हिंडंताणं दायव्वं पाहुणे न वत्थव्वे । जइ पाणगआहारो पच्चक्खाओ न एएहिं॥१२३॥ अह पाणगंपि होज्जा विगिंचियव्वं तओ उ दायव्वं । पाणगआहाराओ विरयाविरयाण दोण्हंपि ॥ १२४ ॥ दसमाइविगिट्ठतवस्सियाण नो दिज्जई इमं जेण । पायोसिणभत्तुंचिया जेणं व सदेवया ते उ ॥ १२५ ॥ केसिंचि अट्ठमाइ तवो विगिट्ठो तओ न तं देयं । अट्ठमतवस्सियाणवि कारणमेत्थंपि तं चेव ॥ १२६ ॥ सोवि जई जइसुइयं

तो गुरुभणिओ विसुद्धपरिणामो । वंदणपुव्वं विहिणा भुंजइ तं संदिसावेउं ॥१२७॥ जो पुण तं उच्छिट्ठं वियरइ अन्नस्स जो व तं भुंजे । गुरुवयणमंतरेणं तेसिं गुरुगो भवे दंडो ॥ १२८ ॥ गच्छाओ निज्जूहण आउट्टाणं च पंचकल्लाणं । डंडो जिणेहिं भणिओ दोण्हवि गिण्हेतदेंताणं ॥ १२९ ॥ एसागारो गिहिणो न भवइ सुत्तं तहावि अक्खंडं । उच्चरइ जहा गुरुणो अहवा आगाढजोगित्ति ॥ १३० ॥ वोसिरई परिहरई चउहाहारं अणेगभत्तं वा । इय एक्कासणसुत्तं एगट्ठाणं अओ वोच्छं ॥ १३१ ॥ एगं अचालणेणं ठाणं अंगाण जत्थ तं भणियं । एगट्ठाणं तम्मी आगारा हुंति सत्तेव ॥ १३२ ॥

एगट्ठाणं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि आहारमित्यादि ।

जह एगासणसुत्तं एगट्ठाणंपि तह मुणेयव्वं । आउंटणप्पसारणमिह आगारो नवरि नात्थि ॥ १३३ ॥ मुहहत्थवाज्जियाणं अंगावयवाण चालणारहियं । होइ इमं नियमेणं तम्हा सत्तेत्थ आगारा ॥१३४॥ आयंबिलसुत्तत्थं अहुणा वोच्छामि तत्थ सुत्तमिमं । आगारट्ठगसहियं पन्नत्तं लोगनाहेहिं ॥ १३५ ॥

आयंबिलं पच्चक्खाइ अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं लेवालेवेणं उक्खित्तविवेगेणं गिहत्थसंसट्ठेणं पारिट्ठावणियागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ ।

आयाममंबिलंचिय पाएणं वंजणो जहिं भत्ते । कुम्मासोयणसत्तुगपमुहे आयंबिलं तंति ॥ १३६ ॥ तग्गय पच्चक्खाणं भण्णइ आयंबिलंति तस्सत्थो । जह पुव्वं तह नेओ नवरि विसेसो इमो एत्थ ॥ १३७ ॥ जं पच्चक्खइ तं चिय भोत्तव्वं अज्ज मेत्ति नियमेइ । जम्हा पवित्तिवयणो निवित्तिवयणो य वयसद्दो ॥ १३८ ॥ लेवो मुणिभोयणभाणस्स विगईय लेवडेणं वा । एवं लित्तस्स पुणो कराइणा सोहणमलेवो ॥ १३९ ॥ लेवो य अलेवो य लेवालेवं तओ य अन्नत्थ । भाणे खीराइऽवयवभावेवि न होइ भंगोत्ति ॥ १४० ॥ सुक्कोयणाइभत्ते अद्दवदहिमाइ निवडियं दव्वं । इह उक्खित्तं भण्णइ तस्स विवेगो समुद्धरणं ॥ १४१ ॥ तो सम्मं तम्मि कए अंबिलपाउग्ग भोयणे भुत्ते । तद्‌जोगफासिएवि हु न होइ भंगोत्ति परमत्थो ॥ १४२ ॥ जावइयं उवजुज्जइ तावइयं भायणे गहेऊणं । जलनिव्वुडुं काउं भोत्तव्वं एस एत्थ विही ॥१४३॥ दायगगिहिणो संबंधि भायणं जं करोडगाईयं । संसट्ठं उवलित्तं विगईए लेवडेणं व ॥ १४४ ॥ ता तेण दीयमाणं अकप्पदव्वेण होइ सम्मिस्सं । न य तं भुंजंतस्सवि भंगो भवइत्ति भावत्थो ॥ १४५ ॥ वोसिरइ अणायंबं वुत्तं आयंबिलं अओ वोच्छं । पंचागारसमेयं अभत्तट्ठं गणहरुद्दिट्ठं ॥ १४६ ॥ नो भत्तेणं अट्ठो पओयणं जत्थ सो अभत्तट्ठो । पच्चक्खाणविसेसो तत्थ इमं वन्नियं सुत्तं ॥ १४७ ॥

सूरे उग्गए अभत्तट्ठं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि आहारं असणं ४, अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं

पारिट्ठावणियागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ ॥

सूरम्मि उग्गयम्मि सूरोदयवेलमाइओ काउं । अभतट्ठं पच्चक्खइ कायव्वमिणंति गिण्हेइ ॥ १४९ ॥ वोसिरइ य भत्तट्ठं

लेवाडेणवा १ अलेवाडेण वा २ अच्छेण वा ३ बहलेण वा ४ ससित्थेण वा ५ असित्थेण वा ६ वोसिरइ ।

नेओ ॥१४८॥ जह पुव्वं निद्दिट्ठो नवरि विसेसो इमो आहारागाराणं अत्थो एत्थंपि तह मुणेयव्वो । उग्गयम्मि सूरोदयवेलमाइओ काउं । अभतट्ठं पच्चक्खइ कायव्वमिणंति गिण्हेइ ॥ १५० ॥ तो पाणगमुद्दिसिउं चउहाहारं च जइ पुणो कुणइ । पोरिसिपुरिमेगासणअभतट्ठे तिविह आहारे ॥ १५१ ॥ लेवाडेणवमाइयं कुणइ । आगाराणं छक्कं तत्थ य सुत्तं इमं भणियं ॥ १५२ ॥

एत्थवि अन्नत्थपयं अणुवत्तइ पंचमीइ अत्थम्मि । तइया तहा विभत्ती तो लेवाडाओ अन्नत्थ ॥ १५३ ॥ वोसिरइ खज्जूरपाणपमुहं पिच्छिलभावेण भायणाईणं । उवलेवकारणत्ता कयलेवं तं विवज्जेत्ता ॥ १५४ ॥ उववासमाइयाणं जह तिहाहारं संबंधो एवमेत्थ कायव्वो । वासद्दो आविसेसं अलेवडेणं भणइ तस्स ॥ १५५ ॥ एवमलेवाडाओ आपिच्छलाओ तहेव चेव अलेवकारिपाणेणं । तह लेवकारिणावि हु न होइ भंगोत्ति भावत्थो ॥ १५६ ॥ बहलाओ गड्डुलाओ तिलतंडुलधोवणाइरूअच्छाओ । निम्मलउसिणोदयमाइयाओ जइपाणजोगाओ ॥ १५७ ॥ तह चेव असित्थाओ पाणाहाराउ सित्थवज्जाओ । वाओ । ससित्थपाणगाओ आयामप्पमुहनीराओ ॥ १५७ ॥

वासद्देणं अत्थो पढमगमेणं भणेयव्वो ॥ १५८ ॥—चरिमो अंतिमभागो दिवसस्स भवस्स चेव नायव्वो । तव्विसयं इह भण्णइ पच्चक्खाणंपि चरिमंति ॥ १५९ ॥ दुविहेवि तम्मि चउरो आगारा हुंति नवरि भवचरिमं । सागारमणागारं पढमदुगं तत्थऽणागारे ॥ १६० ॥ तणवत्थंगुलिपमुहे मुहं पविट्ठे हवेज्ज मा भंगो । तो तत्थवि आगारा न उणो आहारवुद्धीए ॥ १६१ ॥

सूत्राणि चामूनि—दिवसचरिमं पच्चक्खाइ चउव्विहंपि आहारं असणं०४, अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ ॥ भवचरिमं पच्चक्खाइ तिविहंपि चउव्विहंपि वा आहारं असणं० ४, अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसरइ ॥ निरागारे तु-भवचरिमं पच्चक्खाइ तिविहंपि चउव्विहंपि वा आहारं असणं० ४, अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं वोसिरइ ॥

एक्कासणगेऽवि कए दिणचरिमं सफलमेव जेण तयं । थोवागारं इयरं बहुआगारं विणिद्दिट्ठं ॥ १६२ ॥ एक्कासणाइ एत्तो देवसियं चेव होइ नायव्वं । निसिविरई जा जीवं तिविहंतिविहेण जेण कया ॥ १६३ ॥ एत्तोत्ति बह्वाकारत्वतः । गिहिणो पडुच्च दिवसं रूढिवसाओ भणंतऽहोरत्तं । तो तेसिं निसिभोयणविरयाणवि गुणकरं चेव ॥ १६४ ॥

पाएण होइ एयं रयणीभोयणवयस्स जं तेसिं। आगाराण बहुत्तं इमं च संखित्तआगारं ॥ १६५॥ जइ पुण निसिभत्तवयं दुक्कालभयाइकारणेहि विणा। गिहिणावि हु पडिवन्नं चउव्विहाहारविसयं च ॥ १६६ ॥ तो तस्सवि देवसियं एयं संभवइ तो दिणे सेसे। थोए वा बहुए वा कायव्वं न उण रयणीए ॥ १६७ ॥—भणियं चरममियाणिं आभिग्गहियं भणामि लेसेण। तत्थागारा चउरो अहवावि हवंति पञ्चेव ॥ १६८ ॥ देसावगासिगाइसु दंडगगहणाइगोयरेसुं च। अंगुट्ठमुट्ठिमाइसु नियमेसु हवंति चत्तारि ॥ १६९ ॥ अप्पाउरणे पंच उ तं पुण सीयाइसहणवुद्धीए। कोइ पवज्जइ पुरिसो मोत्तुं सव्वंपि पाउरणं ॥ १७० ॥ सो सागरियभएणं चोलगपट्टस्स परिहणनिमित्तं। चोलगपट्टागारं करेइ तेणेह ते पंच ॥ १७१ ॥

सूत्राणि च,—देसावगासियं उवभोगपरिभोगं (द्रव्य सचित्त०) प० अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ ॥ एवं डंडगगहणअंगुट्ठमुट्ठिगंठीघरसेउस्सास(जोइ)थिबुगाइसुवि चत्तारि आगारा दट्ठव्वा। अप्पाउरणं पच्चक्खाइ अन्नत्थणाभोगेणं सहसागारेणं चोलपट्टगागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ ॥

भणियं आभिग्गहियं निव्वीयं संपयं पवक्खामि। विगईचागाउ इमं ताओच्चिय ताव तो भणिमो। १७१। खीरं दहि नवणीयं घयं तहा तेल्लमेव गुल मज्जं। महु मंसं चेव तहा ओगाहिमगं च दस विगई ॥ १७२ ॥

गोमहिसिउट्टिअयएलगाण खीराणि पंच चत्तारि । दहिमाईया जम्हा उट्टीणं ताणि न हु होंति ॥ १७४ ॥ चत्तारि हुंति तेल्ला तिलअयसिकुसुंभसरिसवाणं च । विगईओ सेसाइं महुयफलाईण नो विगई ॥ १७५ ॥ दवगुडपिंडगुडा दो मज्जं पुण कट्ठपिट्ठनिप्फन्नं । मच्छियकोत्तियभामरभेयं च तिहा महुं होइ ॥ १७६ ॥ जलथलखहयरमंसं चम्मं वस सोणियं तिहेयंपि । आइल्लतिन्नि चलचल ओगाहिमगा य विगईओ ॥ १७७ ॥ चलचलसद्दोवया नेहोगाहेण जं उ पच्चंति । ओगाहिमगा नेया वडगाई खज्जगविसेसा ॥ १७८ ॥ तिण्हं घाणाण परओ एए विगई न हुंति जइ न खिवे । अन्नंपि तत्थ नेहं तो ते कप्पंति जंभणियं ॥ १७९ ॥ सेसा न हुंति विगई अजोगवाहीण ते उ कप्पंति । परिभुज्जंति न पायं जं निच्छयओ न नज्जंति ॥ १८० ॥ एगेण चेव तवओ पूरेज्जइ पूयएण जो तावो । बीओऽवि स पुण कप्पइ अखवियनेहंतरो नवरं ॥ १८१ ॥ दहिअवयवओ मंथू विगई तक्कं न होइ विगईओ । खीरं तु निरावयवं नवणीओगाहिमं चेव ॥ १८२ ॥ घयघट्टो पुण विगई वीसंदणमो य केइ इच्छंति । तेल्लगुलाणमविगई सोमालियखंडमाईणि ॥ १८३ ॥ एत्थ य-घयघट्टो मेहाहुव वीसंदणमद्धदड्ढघयमज्झे । छूढेहिं तंदुलेहिं जिणलं(जिण्णालं)होइ नायव्वं ॥१८४॥ सोमालियं वियाणह सन्निय तह सेल्लियं च जं विंति । आदिग्गहणेण गहिया सक्करवरसोलगाईवि ॥ १८५ ॥ मज्जमहुणो तु खोला मयणा विगइओ पोग्गले पिंडो । रसओ पुण तदवयवो सो पुण नियमा भवे विगई ॥ १८६ ॥ मयकच्चसं तु खोला मंसं पुण पुग्गलं मुणेयव्वं । कालेज्जं पुण पिंडो मंसरसो भन्नए रसओ ॥ १८७ ॥ खज्जूरमुद्दियादाडिमाण पीलुच्छुचिंचमाईणं । पिंडरसा न विगईओ नियमा

पुण हुंति लेवकडा ॥१८८॥ एमेव बयर रायण वारंग कविट्ठ अंबजंबीरे । टिंबरुय चारुकयले बिज्जउरे नालिएरे य ॥१८९॥ नवरं इह परिभोगो निव्विइयाणंपि कारणावेक्खो । उक्कोसगदव्वाणं तओ विसेसेण विन्नेओ ॥१९०॥ आवन्ननिव्विगइयस्स असहुणो जुज्जए परीभोगो । इंदियजयबुद्धीए विगईचायम्मि नो जुत्तो ॥१९१॥ जो पुण विगईचायं काऊणं खाइ निद्धमहुराइ । उक्कोसगदव्वाणं तुच्छफलो तस्स सो नेओ ॥१९२॥ दीसंति य केइ इहं पच्चक्खाएवि मंदधम्माणो । कारणियं पडिसेवं अकारणेणावि कुणमाणा ॥ १९३ ॥ तिलमोयगतिलवट्टिं वरिसोलगनालिकेरखंडाइं । अइबहलघोलखीरं घयपप्पुयवंजणाइं च ॥ १९४ ॥ घयबुड्डमंडगाई दहिदुद्धकरंबपेयमाईयं । झल्लरिचूरिमपमुहं अकारणे केइ भुंजंति ॥ १९५ ॥ न य तंपि इह पमाणं जहुत्तकाराण आगमन्नूणं । जरजम्ममरणभीसणभवन्नवुव्विग्गचित्ताणं ॥ १९६ ॥ मोत्तुं जिणाणसाणं जियाण बहुदुहदवग्गितवियाणं । न हु अन्नो पडियारो कोइ इहं भववणे जेण ॥ १९७ ॥ विगई परिणइधम्मो मोहो जमुदिज्जए उदिन्ने य । सुट्ठुवि चित्तजयपरो कहं अकज्जे न वट्टिहिइ ? ॥ १९८ ॥ दावानलमज्झगओ को तदुवसमट्ठयाए जलमाई । संतेऽवि न सेविज्जा ? मोहानलदीविए उवमा ॥ १९९ ॥ तथा-विगइं विगईभीओ विगइगयं जो उ भुंजए साहू । विगई विगइसहावा विगई विगइं बला नेइ ॥ २०० ॥ विकृतिं—चेतोविकारमाश्रित्य विगतिभीतः-कुगतित्रस्तो विकृतिगतं-क्षीरादिविकृतिजातं यो भुङ्क्ते साधुर्विकृतिः-क्षीरादिका विकृतिस्वभावा—चेतोविकारकरणशीला अतो विकृतिः—क्षीरादिका विगतिं—कुगतिं बलान्नयतीति ।

इय दोसकरिं नाउं चयंति धीरा इमं जहासत्तिं । महुमज्जमक्खणाइं संसं च विसेसओ निच्चं ॥ २०१ ॥

इन्द्रियजयनिर्विकृतिके न विकृतिगतानि

एत्थ य पच्चक्खाणे आगारा अट्ठ अहव नव हुंति । विगइविसेसोवेक्खा तेसिं विभागो इमो नेओ ॥ २०२ ॥ नवणीओगाहिमए अद्दवदहिपिसियघयगुलेसुं च । नव आगारा नेया उक्खित्तविवेगसंभवओ ॥२०३॥ खीरमहुमज्जतेल्ले दवेसु घयपिसियदहिगुलेसुं च । अट्ठेव य आगारा उक्खित्तविवेगऽभावाओ ॥ २०४ ॥ अन्नयरविगइनियमो निव्वियं भण्णए तओ कुणइ । अहवविगइविवज्जी उक्खित्तविवेगमागारं ॥२०५॥ इयरो न तमुच्चारइ वयणप्पामन्नओ भणंतेगे । अन्ने भणंति एयं वियारमेत्तं मुणेयव्वं ॥ २०६ ॥ तो सव्वविगइचाई असव्वचाई य उच्चरइ एयं । जह भगवइजोगो जई गिहत्थसंसट्ठपभिईयं ॥ २०७ ॥

सूत्रं चेदम्-निव्विगइयं पच्चक्खाइ अन्नत्थऽणाभोगेणं सहसागारेणं लेवालेवेणं गिहत्थसंसट्ठेणं उक्खित्तविवेगेणं पडुच्चमक्खिएणं पारिट्ठावणियागारेणं महत्तरागारेणं सव्वसमाहिवत्तियागारेणं वोसिरइ ॥

वक्खायं चिय एयं नवरि विसेसो गिहत्थसंसट्ठे । गिहिणा नियकज्जेणं संसट्ठो ओयणो पयसो ॥ २०८ ॥ तं जइ तमइक्कमिउं उक्कोसेणंगुलाणि चत्तारि । उवरिं वट्टइ तइया न तयं दुद्धं भवे विगई ॥ २०९ ॥ पंचमगे पारद्धे नियमा विगई अणेण नाएण । दहिवियडमाइयाउवि भणियमिणं जेण सुत्तम्मि ॥ २१० ॥ खीरदहीवियडाणं चत्तारि उ अंगुलाइ संसट्ठं । फाणियतेल्लघयाणं अंगुलमेगं तु संसट्ठं ॥ २११ ॥ महुपोग्गलरसयाणं अद्धंगुलगं तु

होइ संसट्ठं । गुलपुग्गलनवणीयं अद्दामलगं तु संसट्ठं ॥ २१२ ॥ आर्द्रामलकं-पीलूमयूरः इति सम्प्रदायः । अइरुक्खमंडगाइं पडुच्च जं मक्खियं व पडिहाइ । तं पडुच्चमक्खियं खलु मक्खिय आभासमिह भावो ॥२१३॥ जइ अंगुलीए घेत्तुं घयतेल्लाईहिं मंडगाईयं । मक्खइ तइया कप्पइ धाराए न कप्पइ अणुंपि ॥२१४॥ निव्विगइयभणणाओ विगइपमाणंपि एत्थ न विरुद्धं । अपमायवुड्ढिहेउत्तणेण आयरणओ चेव ॥२१५॥ एत्तोच्चिय सुत्तेसुं चउहाहारस्स विरइभणणेऽवि । दुविहतिविहस्स करणं न विरुद्धं पोरिसाईसुं ॥ २१६ ॥ एगासणसुत्तेणं बेयासणगंपि एत्थ न विरुद्धं । आसणधणिसाहम्मा विगईपरिमाणकरणं च ॥ २१७ ॥ अन्नं च इमं भणियं पयडं गिहिदेसपोसहे जम्हा । तम्हा गहणे सुत्तं एयस्सवि किंपि दट्ठव्वं ॥ २१८ ॥ न य वच्चमभिग्गहियं सुत्तं एयस्स चउव्विहागारं । जेणेगासणगेणं समजोगक्खेममेयंपि ॥ २१९ ॥ एवं पुरिमड्ढेणं अवड्ढमवि सूइयं मुणेयव्वं । जम्हा महानिसीहे तयंपि भणियं फुडं चेव ॥ २२० ॥ इय सड्ढपोरिसीविय पोरिसिसुत्तेण सूइया चेव । न य पुण कत्थवि दिट्ठा गंभीरं नवरि जिणवयणं ॥ २२१ ॥ भणिओ सुत्तवियारो पइसुत्तं तत्थ देसियागारा । तेसिंऽभिहाणम्मि पुणो कारणमिणमो मुणेयव्वं ॥ २२२ ॥ वयभंगे गुरुदोसो थेवस्सवि पालणा गुणकरी ओ । गुरुलाघवं च नेयं धम्मम्मि अओ उ आगारा ॥ २२३ ॥ जहगहियपालणेणं अपमाओ सेविओ धुवं होइ । सो तह सेविज्जंतो वड्ढइ इयरं विणासेइ ॥ २२४ ॥ अब्भत्थो य पमाओ तत्तो मा होज्ज कहवि भंगोत्ति । भंगे आणाईया तओ य सव्वे अणत्थत्ति ॥ २२५ ॥ (अत्राह परः)—एवं पमाइणो कह पव्वज्जा होइ (गुरुराह) चरणपरिणामा । न य तस्स-

त्ताणतरमेव पमाओ खयं जाइ ॥ २२६ ॥ जमणाइभवब्भत्थो तस्सेव खयत्थमुज्जएणेह । जहगहियपालणेणं अपमाओ सेवियव्वोत्ति ॥२२७॥३॥ अलमेत्थ पसंगेणं संपइ वोच्छामि पारणविहाणं । साहूण सावगाण य जह भणियं पुव्वसूरीहिं ॥ २२८ ॥ सड्ढो पच्चक्खाणे पुन्नेवि गए उ थेवकालम्मि । संपूइय तित्थयरं वंदित्ता तह य भावेणं ॥ २२९ ॥दाऊण उचियदाणं पडिलाभिय साहुणो विसेसेणं । संभालिय परिवारं काउं तस्सोचियं किंचं ॥ २३० ॥ उचियासणठाणगओ मंगलपाढं करेत्तु उवउत्तो । सुहधाउजोगभावेऽकिच्छेणमणाउलेण तहा ॥ २३१ ॥ जम्हा भयकोहपरव्वसेण लुद्धेण रीणातिसिएण । मणसा सेविज्जंतं अन्नं सम्मं न परिणमइ ॥२३२॥ सरिउं च विसेसेणं पच्चक्खायं इमं मए पच्छा । भुंजइ पगइविरुद्धं वज्जंतो जुत्तमाहारं ॥ २३३ ॥ एएणं चिय विहिणा समणावि कुणंति पारणं पायं । जो पुण तेसिं विसेसो तमहं वोच्छं समासेणं ॥ २३४ ॥ सुत्तत्थ-पोरिसीओ काउं संवेगभावियमई य । सुत्तुत्तविहाणेण य उवउत्तो हिंडिउं भिक्खं ॥ २३५ ॥ आलोइय तं विहिणा दंसिय गुरुणो करेत्तु उस्सग्गं । मज्झालोगस काउं मंगलाई य झाएत्ता ॥ २३६ ॥ विणएण पट्ठवेत्ता सज्झायं काउ तो मुहुत्तागं । मंडलिय भुंजमाणे पाहुणगाई णिमंतेउं ॥ २३७ ॥ इच्छेज्ज न इच्छेज्जा तहविय पयओ निमंतए साहू । परिमाणविसुद्धीए उ निज्जरा होअगहिएवि ॥ २३८ ॥ परिणामविसुद्धीए विणा उ गहिएऽवि निज्जरा थोवा । तम्हा विहिभत्तीए छंदिज्जा तह य वियरेज्जा ॥२३९॥ मंडलिभोई उ पुणो सत्तीए

बहुंपि काउ सज्झायं । धम्मं कहं नु कुज्जं संजमगाहं च नियमेणं ॥२४०॥ देंति तओ अणुसट्ठिं संविग्गो अप्पणा उ
जीवस्स । रागद्दोसाभावं परमरहस्सं गणेमाणो ॥२४१॥ बायालीसेसणसंकडम्मि गहणम्मि जीव! नऽसि छलिओ।
इण्हिं जह न छलिज्जसि भुंजंतो रागदोसेहिं ॥२४२॥ रागद्दोसविरहिया वणलेवाइउवमाए भुंजंति । कड्ढेतु नमो-
क्कारं विहीए गुरुणा अणुन्नाया ॥ २४३ ॥ रागेण सइंगालं दोसेण सधूमगं मुणेयव्वं। रागद्दोसविरहिया भुंजंति जई
उ परमत्थो ॥२४४॥ जइभागगया मत्ता रागाईणं तहा चओ कम्मे । रागाइविहुरयाविय पायं वत्थूण विहुरत्ता
॥२४५॥ नियमेण भावणाओ विवक्खभूयाउ सुप्पउत्ताओ । होइ खओ दोसाणं रागाईणं विसुद्धाओ ॥२४६॥ जे
वन्नाइनिमित्तं एत्तो आलंबणेण वऽन्नेण। भुंजंति तेसिं बंधो नेओ तप्पच्चओ तिव्वो ॥२४७॥ भणिओ पारणगविही
पच्चक्खाणस्स पुव्वमुणिसिट्ठो। एत्तो य समासेणं वोच्छं सयपालणादारं ॥२४८॥ आह जइ जीवघाए पच्चक्खाए
न कारए अन्नं । भंगभयाऽसणदाणे धुवकारवणंति नणु दोसो ॥२४९॥ततश्च-नो कयपच्चक्खाणो आयरियाईण देज्ज
असणाई । न य विरइपालणाओ वेयावच्चं पहाणयरं ॥२५०॥ यतः- दाणमोरब्भिएणावि,चंडालेणवि दीयइ। जेण
वा तेण वा सीलं, न सक्कमभिरक्खिउं ॥सीलं च विरतिः॥२५१॥अत्रोत्तरम्-नो तिविहंतिविहेणं पच्चक्खाणन्नदाण-
कारवणं। सुद्धस्स तओ मुणिणो न होइ तब्भंगहेउत्ति ॥२५२॥ सयमेवऽणुपालणियं दाणुवएसा य णेह पडिसिद्धा।
ता दिज्ज उवदिसेज्ज व जहासमाहिए अन्नेसिं ॥२५३॥ कयपच्चक्खाणोवि य आयरियगिलाणबालवुड्ढाणं । दे-
ज्जासणाइ संते लाहे कयवीरियायारो ॥२५४॥ संविग्गअन्नसंभोइयाण दंसेज्ज सड्ढगकुलाणि । अतरंतो वा संभो-
इयाण जह वा समाहिए ॥२५५॥ एवमिह सावगाणं दाणुवएसाइ संगयं चेव। पाणासणाइविसयं अविसेसेणं जइ-

जणम्मि ॥२५६॥ संभोइयाइभेओ नत्थि गिहत्थाण तेण जो सत्तो। अविसेसेण पयच्छइ असमत्थो देइ उवएसं ॥२५७॥ एवं वत्थाईणंवि दाणे गिहिणो विही इमो चेव। तुच्छो पणमिय गुरुणो तप्परिवारस्स वा देइ ॥२५८॥ एसो अविसेसेणं दाउमसत्तोत्ति धम्मसूरीणं। दुप्पडियारत्तणओ विसेसओ पूयणिज्जाणं ॥२५९॥ देइ विसेसेणेसिं तप्परिवारस्स वावि गुणनिहिणो। अह उवगरणं गुरुणोवि अत्थि परेसिं च तं नत्थि ॥२६०॥ तो तेसि तं पयच्छइ अह दोण्हं नत्थि तत्थ दायव्वं। लद्धिविहीणाणं चिय अह लद्धिविवज्जिया दोवि ॥२६१॥ तो गुरुणो च्चिय देयं इहरा दोसा विवेगविरहाओ। आणाभंगऽणवत्थामिच्छत्तविराहणाईया ॥२६२॥ अहऽतुच्छो पुण दोण्हं संतेऽसंते व लद्धिजुत्ताणं। लद्धीएँ विउत्ताण व तुल्लगुणाणंपि समणाणं ॥२६३॥ जइ देज्जा दरवज्जिय तो तस्स ममत्तदूसियमणस्स। अविवेइणो य धणियं सम्मं गुणभत्तिसुन्नस्स ॥२६४॥ नियमेण होंति दोसा आणाभंगाणवत्थमाईया। एत्तोच्चिय भणियमिणं जयजीवहिए जिणमयम्मि ॥२६५॥ सव्वेसुं सइ विभवे साहूणं वत्थमाइ दायव्वं। गुणवंताण विसेसा दिसाए तत्थवि न जेसऽत्थि॥ तत्रापि येषां साधूनां वस्त्रादि नास्ति तेभ्यो देयमित्यर्थः ॥२६६॥ तथा- संतं वज्झमाणिच्चं ठाणे दाणंपि जो न वियरेइ। इय खुड्डगो कहं सो सीलं अइदुद्धरं धरइ ? ॥२६७॥ दिसाविवरणायाह-दीसइ जीए सीसो सेहदिसा सूरिमाइया नेया। जह एस अमुगसीसो तदंतिए बोहिलाभाओ ॥२६८॥ आभव्वाविक्खाए दिसा गिहत्थाण आगमे भणिया। पव्वज्जाभिमुहाणं मुक्कवयाणं च नऽन्नेसिं॥२६९॥ जो पव्वइउं इच्छइ सामाइयमाइसुत्तपाढी य। सो चरणुज्जय गुरुणो तिन्नि समा तदुवरिं भयणा ॥२७०॥ तथा-

परलिंगिनिण्हए व सम्मदंसणजढे उ उवसंते । तद्दिवसमेव इच्छा सम्मत्तजुए समा तिन्नि ॥२७१॥ मुक्कवओ पुण दुविहो सारूवी होइ तह गिहत्थो य । तत्थ य रयहरणवज्जिय जइवेसधरो उ सारूवी ॥ २७२ ॥ किंच- मुंडसिरो सियवत्था सभज्जऽभज्जो व मुक्ककच्छो य। पत्तेहि भमइ भिक्खं अबंभयारी य सारूवी ॥२७३॥ सो जाजीवं गुरुणो तेण य मुंडीकयाणिवि तहेव । तेणेव बोहियाणं अमुंडियाणं पुणो इच्छा ॥ २७४ ॥ अणवच्चे सेसविही पुव्वायरियस्स तस्सऽवच्चाइ । आभव्वाइं नियमा मुंडिय इयराइं नऽन्नस्स ॥ २७५ ॥ जो पुण गिहत्थमुंडो अहव अमुंडो उ तिण्ह वरिसाण । आरेणं पव्वावे सयं च पुव्वायरिय सव्वे ॥ २७६ ॥ भरहस्स पुव्वजम्मो आहरणं होइ साहुणो दाणे । गिहिणो धणसत्थवइदिट्ठंतो जुन्नसेट्ठी वा ॥ २७७ ॥ हरिण वणछेइणो वा अहवा गामस्स चिंतगो पुरिसो । कयउन्नसालिभद्दा दाणफले अहव दिट्ठंता ॥ २७८ ॥ भरहेणं पुव्वभवे वेयावच्चं कयं सुविहियाणं। तो तस्स पभावेणं जाओ भरहाहिवो राया ॥ २७९ ॥ लद्धूण केवलसिरिं लक्खं पुव्वाण संजमं काउं । नीसेसकम्ममुक्को भरहरिसी सिवपयं पत्तो ॥ २८० ॥ दाणेण मुणिवराणं धणोवि कल्लाणभायणं होउं । तेलुक्कनमियचलणो जुगाइदेवो जिणो जाओ ॥ २८१ ॥ आह कह जुन्नसेट्ठीदिट्ठंतो अत्थऽदिन्नदाणोवि? । दिन्नं चिय भावेणं सोच्चिय जं उत्तमो एत्थ ॥ २८२ ॥ अविय-तस्सेरिसपरिणामो जेण तया केवलंपि पाविंतो । जिणपारणवुत्तंतं जइ न सुणेंतो खणं एक्कं ॥ २८३ ॥ एत्तोच्चिय नवसेट्ठी जिणस्स वीरस्स लोगनाहस्स । जाइच्छियदाणेणं न भायणं सग्गमोक्खाणं ॥ २८४ ॥ अह पडिया तस्स गिहे वसुहारा तेण भावहीणंपि । दाणं तस्सवि सहलं (आचा०) किं इमिणा एग-

भविएणं ? ॥२८५॥ घलएवमहामुणिणो तवस्सिणो संखधवलदेहस्स। वड्डइणा पाहेयं दिन्नं परमाए भत्तीए॥ २८६ ॥ संवेगपुलइएणं अणमिसबाहुल्ललोयणजुएणं । जाइस्सरहरिणेणऽणुमोइयं तं च भावेणं ॥ २८७ ॥ ते तिन्निवि सुरलोए पवरविमाणे महिड्ढिया देवा । एगावसेसगब्भा उववन्ना दिव्वबोंदिधरा ॥ २८८ ॥ अवरविदेहे गामस्स चिन्तओ रायदारुवणगमणं । साहू भिक्खनिमित्तं सत्था हीणे तहिं पासे ॥ २८९ ॥ दाणन्नपंथनयणं अणुकंप गुरूण कहण सम्मत्तं । सोहम्मे उववन्नो पलिआउसुरो महिड्ढीओ ॥ २९० ॥ लद्धूण य सम्मत्तं अणुकंपाए उ सो सुविहियाणं । भासुरवरबोंदिधरो देवो वेमाणिओ जाओ ॥२९१॥ चइऊण देवलोगा इह चेव य भारहम्मि वासम्मि । इक्खागुकुले जाओ उसुभसुयसुओ मरीइत्ति ॥ २९२ ॥ तत्तो कमेण लद्धुं केसवचक्कित्तणाइं सो जाओ। तिहुयणजाणियाणंदो चरमजिणो वद्धमाणोत्ति ॥ २९३ ॥ कयउन्नसालिभद्दा दरिद्दभावेऽवि पुव्वजम्मेसु । पत्तेसु सुद्धदाणं दाऊणं सुद्धबुद्धीया ॥ २९४ ॥ लोगच्छेरयभूयं रूवं रिद्धिं सुहं च लहिऊण । जाया महातवस्सी उत्तमपयसाहगा खिप्पं ॥ २९५ ॥ पासंगियभोगेणं वेयावच्चमिह मोक्खफलमेव । आणाआराहणओ अणुकंपाइ व्व विसयम्मि ॥ २९६ ॥ सुहतरुछायाइजुओ जह मग्गो होइ कस्सइ पुरस्स । एक्को अन्नो नेवं सिवपुरमग्गोवि इय नेओ ॥ २९७ ॥ अणुकंपं वेयावच्च पाविओ पढमगो जिणाईणं । तयजत्तगो उ इयरो सदेव सामन्नसाहूणं॥२९८॥ ता नत्थि एत्थ दोसो पच्चक्खाएवि निरहिगरणंमि । गुणभावाओ य तहा एवं च इमं हवइ सुद्धं ॥ एत्थात्ति-भक्तादिदानादौ ॥ २९९ ॥ फासियं पालियं चेव, सोहियं तीरियं तहा । किट्टियमाराहियं चेव, जएज्जेयारिसम्मि उ

॥ ३०० ॥ उचिए काले विहिणा पत्तं जं फासियं तयं भणियं । तह पालियं तु असई सम्मं उवओगपडियरियं ॥ ३०१ ॥ गुरुदाणसेसभोयणसेवणयाए उ सोहियं जाण । पुन्नेऽवि थेवकालावत्थाणा तीरियं होइ ॥ ३०२ ॥ भोयणकाले अमुगं पच्चक्खायंति भुंज किट्टिययं । आराहिय पगारेहिं सम्ममेएहिं निट्ठवियं ॥ ३०३ ॥ फासियपमुहपयाणं भणियत्थाणंपि इह पुणो भणणं । मंदमइसुमरणत्थं बहुसत्थपसिद्धिओ चेव ॥ ३०४ ॥ आह किमेयं संते पच्चक्खेयम्मि अह असंतम्मि? । जइ संते तो जुत्तं साहीणे चागजोगाओ ॥३०५॥ आह्ह असंते एवं सयंपि संढस्स बंभयारित्तं । तो विज्जमाणविसयं पच्चक्खाणं हवइ सहलं ॥३०६॥ (आचा०) बज्झाभावेवि इमं पच्चक्खंतस्स गुणकरं चेव । आसवनिरोहभावा आणाआराहणाओ य ॥३०७॥ न य एत्थवि एगंतो सगडाहरणाइ एत्थ दिट्ठंतो । संतंपि नासइ लहुं होइ असंतंपि एमेव ॥३०८॥सगडोया(डस्सा)हरणं पुण किर केणइ माहणेण गीयत्थ । मुणिपुंगवपयमूले नाणाविहगोयरे नियमे ॥ ३०९ ॥ पडिवज्जंते बहुए तहाविहे माणवे निएऊणं । निग्गोयरत्ति अहला नियमा इइ मन्नमाणेणं ॥ ३१० ॥ उवहासबुद्धिण च्चिय निव्विसयंपि हु हवेज्ज जइ सहलं । पच्चक्खाणं मज्झवि सफलं होउत्ति भणिऊणं ॥ ३११ ॥ जावज्जीवंपि इओ सगडं मे सव्वहा न भोत्तव्वं । नियमो एवंरूवो गहिओ साहूण पच्चक्खं ॥ ३१२ ॥ तस्सऽन्नया कयाई कंतारुत्तिन्नछुहाकिलंतस्स । एगा नरवइधूया अववसणकए पयत्तेण ॥ ३१३ ॥ उद्धूलियजंघजुयं अप्पुव्वं माहणं पलोइंती । पक्कन्नमयं सगडं वियरइ पत्तीए काऊण ॥३१४॥ तो सो तं दट्ठूणं चिंतइ साहूहिं सोहणं भणियं । अस्संभाविवत्थूणवि कहिंचि जह संभवो होइ ॥ ३१५ ॥ तो सव्वमेव स-

क्चं पच्चक्खाणं इमं च मे सगडं । भक्खत्ताए पत्तं कहं अहं निययवायाए ॥ ३१६ ॥ चइऊण साहुपुरओ नियवयणं लोविऊण भक्खेमि ? । इय चिंतिय तं सगडं परिहरई सो दिओ सहसा ॥ ३१७ ॥ मुणिवयणजायसद्धो नरवइधूयाए बोहणानिमित्तं । सयलं नियवुत्तंतं कहेइ तीए सवित्थारं ॥ ३१८ ॥ सयपालणत्तिदारं सपसंगं वन्नियं अओ वोच्छं । पच्चक्खाणस्स फलं समासओ सुत्तनिद्दिट्ठं ॥ ३१९ ॥ एयं पच्चक्खाणं विसुद्धभावस्स होइ जीवस्स । चरणाराहणजोगा निव्वाणफलं जिणा विंति ॥ ३२० ॥ पच्चक्खाणेण जिया थेवेणवि भावणाए चिन्नेणं । पावेंति सुहसामिद्धिं दामन्नगसत्तवइणोव्व ॥ ३२१ ॥ दामन्नग कुलपुत्तो वहविरइं पालिऊण दृढचित्तो । तरिऊण आवयाओ जाओ भोगाण आभागी ॥ ३२२ ॥ अमुणियफल सत्तपए निवइकलत्तं च कायमंसं च । चइऊणं सुरलोए उववन्नो सत्तवइओऽवि ॥ ३२३ ॥ पच्चक्खाणेण मुणी तवोविसेसेहिं चित्तरूवेहिं । नाणाविहरिद्धीए सणंकुमारोव्व पावेंति ॥ ३२४ ॥ पच्चक्खाणेण जिओ आसवदारस्स निग्गहं कुणई । संवरियासवदारो कम्मेहिं न बज्झए कहवि ॥ ३२५ ॥ पच्चक्खाणेण तवो तवेण कम्माण निज्जरा होइ । निज्जरितकम्मकवओ जीवो पावेइ परमपयं ॥ ३२६ ॥ पच्चक्खाणमिणं सेविऊण भावेण जिणवरुद्दिट्ठं । पत्ता अणंतजिवा सासयसोक्खं लहुं मोक्खं ॥ ३२७ ॥ आवस्सयपंचासयपणवत्थुयाविवरणाणुसारेणं । पच्चक्खाणसरूवं भणियं जसएवसूरीहिं ॥ ३२८ ॥ पच्चक्खरगणणाए गंथपमाणं सयाणि चत्तारि । नयणवसुरुद्दमाणो (११८२) विक्कमनिववच्छरो एत्थ ॥ ३२९ ॥

॥ इइ सिरिजसोएवसूरिसुत्तियं पच्चक्खाणसरूवं सम्मत्तं ॥ ग्रन्थाग्रम् ४०० ॥

शकटोदाहरणं प्रत्याख्यानफले दामन्नकाद्याः

नमः सरस्वत्यै ।

श्रीकातन्त्र (सारस्वत) विभ्रमसूत्रं सवृत्तिकं लिख्यते.

नत्वा जिनेन्द्रं स्वगुरुं च भक्त्या, तत्सत्प्रसादाप्तसुसिद्धिशक्त्या ।
सत्सम्प्रदायादवचूर्णिमेतां, लिखामि सारस्वतसूत्रयुक्त्या ॥ १ ॥
प्रायः प्रयोगा दुर्ज्ञेयाः, किल कातन्त्रविभ्रमे ।
येषु मोमुह्यते श्रेष्ठः, शाब्दिकोऽपि यथा जडः ॥ २ ॥
कातन्त्रसूत्रविसरः खलु साम्प्रतं यत्, नातिप्रसिद्ध इह चातिखरो गरीयान् ।
स्वस्येतरस्य च सुबोधविवर्द्धनार्थोस्त्वितथं ममात्र सफलो लिखनप्रयासः ॥ ३ ॥

कस्य धातोस्तिबादीनामेकस्मिन् प्रत्यये स्फुटम् । परस्परविरुद्धानि, रूपाणि स्युस्त्रयोदश ? ॥ १ ॥

'कस्ये' त्यादि प्रश्नोऽत्र उत्तरं, गिरतेरवपूर्वस्यानद्यतन्यामात्मने पदे मध्यमध्वमि सम्प्राप्ते रूपाणि स्युस्त्रयोदश, 'गॄ निगरणे' गॄ अष्टसु स्थानेषु स्थाप्यः अवपूर्वः, अग्रे अनद्यतनध्वंप्रत्ययः, 'भूते सि' (७-२-७) रिति सिः, इकारस्योच्चारणार्थत्वात् स,

'दिवादावडि' त्यडागमः, 'सिसतासीस्यपा' मिति (७-४-१०४) इट्, 'ध्वे च सेर्लोपो' गुणः, गर्, 'इटो ग्रहा' (७-४-१२०)-मिति बहुवचनेन वृङ् सं० वृञ् वरणे दीर्घऋवर्णान्तानां इटो वा दीर्घत्वमिति क्षेमेन्द्रकृतव्याख्यातः वेट ईट्, स्वरहीनं, अवागरिध्वं अवागरीध्वं, वा लत्वं र् ल्, अवागलिध्वं अवागलीध्वं, तथा 'नामिनोऽचतुर्णां धो ढ' (७-४-१२१) इत्यनेन सेटो हसाद्वेति वक्तव्यम्, ध्वमित्यस्य ढ्वं, अवागरीढ्वं अवागलीढ्वं अवागरिध्वं अवागलिध्वं, गॄ निगरणे ४ अवपूर्वः तनादिगणस्थः ध्वं प्र०, पूर्वमडागमः, भूते स्प्रत्ययः, 'स्वरान्तानां हन्ग्रहदृशां भावकर्म्मणोः सिसतासीस्यपा मिति इट्, णित्वाद् वृद्धौ गार् ४ स्वरहीनं प० नाम्यन्ताद्धातोः ध्वं ढ्वं वा, वा लत्वं, अवागारिध्वं अवागालिध्वं अवागारिढ्वं अवागालिढ्वं ४, इडभावे गॄ ध्वं दिवादावद् भूतस् प्र० अवपूर्वः 'ध्वे च सेर्लोप' इति स् लोपः 'ॠत इर्' (७-४-१०२) इति इर् अवागिर् ध्वं इति स्थिते य्वोर्विहस इति दीर्घः गीर्, स्वरहीनं, नाम्यन्तात् ध्वमित्यस्य ढ्वं, अवागीर्ढ्वं इति सिद्धं, एवंविधानि त्रयोदश रूपाणि ॥ १ ॥

अग्निभ्यः पार्थिवेभ्यश्च, प्रथमान्तं पदद्वयम्। एवेति नैतदाबन्तं, श्वानस्येति च साधुता ॥ २ ॥

'अग्निभ्य' इति चतुर्थीपञ्चम्योर्बहुवचनान्तमसंदिग्धं, प्रथमान्तं च सन्दिग्धमिति साध्यते, 'भ्यासि भ्यये' भ्यस् भ्यसतीति क्विप् क्विप् सर्वापहारी लोपः, अग्निपूर्वः, अग्नेर्भ्यः आग्निभ्य इति पञ्चमी तत्पुरुषे प्रथमैकवचनं सिः 'हसेपस्सेर्लोप'(३-२-३) 'स्रोर्विसर्गः' (४-४-९) अग्निभ्यः, यद्वा 'भये तु भी' रित्येकाक्षरनिघण्टौ, भीर्भयम् अग्नेर्भ्यः १-३ । इभ्यः पार्थिवपूर्वः पार्थिव-

---

१ यद्वा 'ञिभी भये' अग्नेर्बिभेतीति क्विप् १-३ अग्निभ्यः

स्य-राज्ञः इभ्यः-ईश्वरः पार्थिवेभ्यः, अथवा इभी-हस्तिनी, पार्थिवस्य इभ्यो-हस्तिन्य इति प्रथमाबहुवचनं पार्थिवेभ्यः, एष् गतौ, एषतीति एष् क्विप् लोपः, तृतीयैकवचने एषा अथवा नसे-नासिकायै हितं नस्यं, हितार्थे यप्रत्ययः, नञ्पूर्वः, न विद्यते नस्यं अस्येत्यनस्यं, श्वेवानस्यं श्वानस्यं तस्य सम्बोधनं हे-श्वानस्य![1], यद्वा 'अण् प्राणने' अन् अननं आनः, 'भावे घञि' (घञ् भावे८-३-४)इ. तिघञ् प्रत्ययः ञित्त्वाद् वृद्धौ आन इति सिद्धं, शुनः आनः-प्राणः श्वानः तस्य श्वानस्य, षष्ठीतत्पुरुषः, यद्वा 'षोऽन्तकर्म्मणि' षो 'आदेः ष्णः स्नः' (७-४-७७) अग्रे हि, 'दिवादेर्य' (७-१-१५) इति यप्रत्ययः 'स्वो' रिति (७-४-७२) ओकारलोपः, 'अत' (७-३-१३) इति हेर्लुक् स्य, श्वान आमन्त्रणे, सिलोपः, हे श्वान स्य, श्वानशब्दस्याभिधानकोशोक्तस्य विषयतैव नास्ति, 'शुनः श्वानो गृहमृग' इति हैमः ॥२॥

भवेतामिति शब्दोऽयं, बहुत्वे वर्त्तते कथम्? । यागः षष्ठीसमासः स्यात्, पञ्चमी पर्वतात् न तु ॥३॥

'भवेता' मिति, प्रश्नार्थस्य सुगमत्वान्निर्वचनमेव निर्वच्मः, 'इण् गतौ' इ भवः पूर्वः, भवं-संसारं यान्ति-गच्छन्ति इति क्विप 'ह्रस्वस्य पिति कृति तुगि' (८-४-२२) ति तुक्, क्वित्त्वादन्ते क्विप् लोपः, भवेत्, षष्ठीबहुवचने आमि भवेतामिति सिद्धं । इः-कामस्तस्य आगः, यद्वा ईः-लक्ष्मीस्तस्या आगः-अपराधः यद्वा या-लक्ष्मीस्तस्या अगः-पर्वतः पादपो वा, यागः, त्रिष्वप्यर्थेषु षष्ठी-तत्पुरुषः, यद्वा 'यस्तु वाते यमेऽपि चे'त्येकाक्षरनिघण्टुवचनात् यः-यमस्तस्यागः-अपराधः-यद्वा 'यमो यः कथितः शिष्टैर्यो दातरि च

॥ २९ ॥

१ वा एषणं एष्. २ विनाशे.

शब्दित' इत्युक्तत्वाद्यः-दाता तस्यागः-पर्वतो द्रुमश्च, इत्थमपि समाससम्भवः,'पूर्व पर्व सर्व पूरणे'पर्व अग्रे हि, अप् कर्त्तरी (७-१-१२)-त्यप् प्रत्ययः स्वरहीनं, तुह्योस्तातङ्ङाशिषि वे( )ति हेः स्थाने तात् पर्वतात्, यद्वा 'अद भक्षणे' अद् तिप् प्रत्ययः 'अप् कर्त्तरी'त्यप् 'अदादेर्लुगि'(७-१-१३) त्यपो लुक्, अत्ति, पर्वतम् अत्तीति क्विप् क्विपो लोपः प्रथमैकवचनं सिः 'हसेपः सेर्लोपः'(३-२-३)'वावसाने' (४-२-२७) पर्वतात्, यद्वा पर्वतमततीति, 'अत सातत्यगमने' इत्यस्मात् क्विप्, एवं वृक्षात्, घटादित्यादयो ज्ञेयाः ॥३॥

पंचङ्कलानि साधुत्वं, कथं याति च लक्षणात्। मुनीनामिति नो षष्ठी, त्याद्यन्तं चाश्व इत्यपि ॥४॥

' पंचङ्कलानी 'ति, अत्रापि प्रश्नार्थस्य सुगमत्वान्निर्वचनं ब्रूमः, एवमुत्तरश्लोकेऽप्यूह्यं, पंचन् १-३ अग्रे पप् १-३ पंच पट् च पंचपाः, पंच वा पट् वा परिमाणमेषां 'टाडका' इति(६-३-१५) डप्रत्यये पंचपाः, पंचपानाचक्षते'जिडिंत्करणे'(७-४-६) इति जिप्रत्ययः, डित्त्वाट्टिलोपः, पंचपि अप् कर्त्तरि गुणायादेशौ पंचपयन्तीति क्विप् प्रत्ययः, क्विप् लोपे 'ञे' रिति (७-४-७१) जिलोपे पञ्चप्, स्थित एव पञ्चप् १-३, अग्रे हलानि, पंचपां हलानि पञ्चङ्कलानि, मध्ये 'पो डः' (४-४-५) ड्, अन्तवर्त्तिनीं विभक्तिमाश्रित्य पदान्तत्वं, तस्माद् 'वाऽवसाने' (४-२-२७) अत्र हि वाशब्दस्य व्यवस्थितविकल्पार्थत्वाच्च पः ड्, ' हो झभाः ' इति (२-३-४) हस्य ढः पञ्चङ्कलानि सिद्धं। मुनिः इनो यस्याः सा मुनीना तां मुनीनां, यद्वा मुनीनां इना-स्वामिनी तां २-१, अश्व इत्यस्य स्याद्यन्तत्त्वं प्रसिद्धं, त्याद्यन्तत्वं कथमिति प्रश्नः, 'ओ श्वि गतिवृद्ध्योः' श्वि दिवादिगणस्थः, सिपि प्र०स दिवादावडि(७-२-४) त्यट् 'लित्पुपादे'-(७-२-१५) रित्यादिशब्दाद् ङः प्र०, श्वयतेः श्वादेशः प्रयोगवशात् स्वरहीनं 'स्रोर्विसर्गः' (४-४-९) अश्वः ॥४॥

१ भौवादिकः

अष्टाविति कथं द्वित्वं, राजेभ्य इति साधुता । तेनेत्येतत्त्याद्यन्तं स्यादत्याद्यन्तं भवेदिति ॥५॥

'अष्टाविति' 'अशूङ् व्याप्तौ' अशूङ् अश्यतेऽस्म 'क्तक्तवतू' इति (८-२-१३) क्तप्रत्ययः, 'छशषराजादेः षः' इति (४-४-१८) षः,'ष्टुभिःष्टु'रिति(२-३-७)टः, प्रथमाद्विवचनं औ, अष्टौ। राज्ञामिभ्यो राजेभ्यः षष्ठीतत्पुरुषः१-१। 'तनू विस्तारे' णवादिस्थोऽप्रत्ययः 'द्विश्च' (७-४-४३) 'लोपः पचां कित्ये चास्ये'ति(७-४-४५) पूर्वद्विवचनलोपः अकारस्यैकारः, स्वरहीनं० तेन। 'इण् गतौ' भवपूर्वः भवं संसारं शङ्करं वा एतीति क्विप् तुक्, क्विब्लोपे भवेत् १-१, 'हसेपः सेर्लोपः' (३-२-३) ॥ ५ ॥

हस्तौ द्विवचनं नेदं, शोभनेष्वित्यसप्तमी । क्षीरस्येति न षष्ठीयं, त्याद्यन्तं वायुरित्यपि ॥ ६ ॥

'हस्ता' विति हस्ताविति द्विवचनान्तं प्रसिद्धं, द्विवचनान्तं नेदं कथमिति प्रश्नः, तत्र 'हस हसने' हस् 'स्त्रियां क्ति' रिति (८ ४-१६) क्तिः स्वरहीनं हस्तिः, ७-१ 'ङेरौ ङित्' (३-२-२१)।शोभना इषवो—बाणा यत्र कुले तत् शोभनेषु, 'नपुंसकात् स्यमोर्लुक्'(३-३-११)। हे क्षीर स्येति, 'षोऽन्तकर्म्मणि' धातुः, साधना प्राग्वत्, अथवा क्षीरमिच्छतीति 'करणे च यः' (ञिडित्करणे ७-४-६) इति सूत्रस्थचकारात् क्वचिदितीच्छायामपि यः प्रत्ययः, सुगागमोऽसुगागमश्चेति ज्ञातव्यमिति पुंजराजव्याख्यानात्, अनेन यः प्रत्ययः सुकागमः 'स धातु' रिति (७-४-१०) धातुत्वात् अग्रे हि 'अतः' (७-३-१३) इति हेर्लुकि क्षीर स्येत्यषष्ठ्यन्तं। 'वा गति गन्धनयोः' वा विधिसम्भावनयोः यादादिस्थो युस् प्रत्ययः, अप्प्रत्ययः अदादेर्लुक्, वायुः ॥ ६ ॥

दधिस्येति कथं साधु, मधुस्येति तथा परम् । केनेत्येतददान्तं स्यादपापा इत्यसुप्तता ॥ ७ ॥

कातन्त्र (सारस्वत) विभ्रमे ॥ ३२ ॥

'दधिस्येति' दधि मधु, दध्ना भोजनमिच्छति मध्विच्छति, 'करणे च य' इति यप्रत्ययः,सुगागमः हि अप् प्रत्ययः, अदेऽलोपः, 'अत' (७-३-१३)इति हेर्लुक्, दधिस्य मधुस्य,असुगागमे दध्यस्य मध्वस्येति सिद्धं। कं-वारि तस्य इनः-स्वामी केनस्तस्य सम्बोधनं केन!, अपापा इत्यसुप्तता-अस्याद्यन्तता त्याद्यन्तता साध्यते 'पर्द कुत्सिते शब्दे' पर्द् अत्यर्थं पर्दते 'अतिशये हसादेर्य'ङिति(७-३-५७) यङ् प्रत्ययः, 'वा अन्यत्रे'ति (८-२-२७) यङ्लुक्, 'द्विश्च' पपर्द् 'आत' इति (७-४-३५) पूर्वस्य दीर्घः, अनद्यतनस्प्रत्ययः, 'दिवादावट्' (७-२-४) 'सोऽपदान्ते रेफप्रकृत्त्योरपि दधो रत्त्वं इति व्याकरणान्तरसूत्रेण दस्य रः दुर्, 'दिस्योर्हसा'दिति (७-३-३) सुलोपः, 'रिलोपो दीर्घश्चे'ति (२-४-१२) रलोपः पूर्वस्य च दीर्घः 'स्रोर्विसर्गः' (४-४-९) अपापा इति सिद्धं, एवं स्पर्द्धनेद्धेश्च अपास्पाः अनाना इति भवति, एवमन्येषामप्येवंजातीयानां यङ्लुगन्तानामूह्यानि रूपाणि ॥ ७ ॥

बहुवचन-प्रतिरूप-काणामेक-वचनता

एतेषां कथमेकत्त्वं, वनानि ब्राह्मणैरमी। वृक्षाः पचन्ति येषां यान्, वायुभ्यः पार्थिवाः सुराः॥ ८ ॥

'एतेषा' मिति वैषम्यमेव लिखामः, 'वन षण संभक्तौ' वन्, तुवादिस्थ आनिप्प्रत्ययः, 'अप् कर्त्तरि' 'सवर्णे दीर्घः' (२-१-१४) सह, वनानि। ब्राह्मण सम्बोधनं अग्रे 'इण् गतौ' इ, दिवादिस्प्रत्ययः 'अप् कर्त्तरि' 'अदादेर्लुक्' 'दिवादावट्' 'अइए' (२-१-१५) स्वरादेः 'ए ऐ ऐ' (२-१-१९) ऐः ब्राह्मणैः, हे ब्राह्मण ! त्वं ऐः-गच्छ इत्यर्थः। अमोऽस्यास्तीत्यमि 'मान्तोपधाद्वत्विना' विति (६-१-३६) इन्प्रत्यये अमी। 'अस क्षेपणे' अस् वृक्षपूर्वः, वृक्षान् अस्यतीति क्विप् लोपः, प्रथमैकवचनं सिः १-१ 'हसेपः से०' वृक्षा। 'डु पचञ् पाके' पच्, पचतीति 'शतृशानौ तिप्तेवत्क्रियाया' मिति (८-२-१७) शतृ ॥ ३२ ॥

प्रत्ययः, शकारश्चतुर्वत्कार्यार्थः, ऋकारोऽनुबन्धो नुमागमार्थः, 'अप्ययोरा' दिति (३-२-३२) नुमागमः 'ञ्व्रित' (६-२-४) अप्रत्ययः, स्त्रीत्वादाप् इतीप्, पचन्ती, धौ ह्रस्वः, हे पचन्ति ! । 'येषृ प्रयत्ने' येष्, येषणं येषा 'गुरोर्हसा' दिति (८-४-२०) अप्रत्ययः, स्त्रीत्वादाप् इतीप्, पचन्ती, धौ ह्रस्वः, हे पचन्ति ! । 'येषृ प्रयत्ने' येष्, येषणं येषा 'गुरोर्हसा' दिति (८-४-२०) अप्रत्ययः, 'व्रितो नु' मिति १-१ तां । 'या प्रापणे', यां यातीति यान्, 'शतृशाना' विति शतृ, 'सवर्णे दीर्घः सहे' ति (२-१-१४) दीर्घः, 'व्रितो नु' मिति १-१ तां । 'भ्यसि भये' भ्वादिः वायुपूर्वः, वायोर्भ्यसतीति वायुभ्यः, क्विप्प्रत्ययः लोपः, 'हसेपः सेर्लोपः' (३-२-३०) नुम् १-१ । 'भ्यसि भये' भ्वादिः वायुपूर्वः, वायोर्भ्यसतीति वायुभ्यः, क्विप्प्रत्ययः लोपः, 'हसेपः सेर्लोपः' (३-२-३०) नुम् १-१ । 'असु क्षेपणे' अस् पार्थिवपूर्वः, पार्थिवं अस्यतीति क्विप् लोपः १-१ हसेपः 'स्रोर्विसर्गः' पार्थिवाः । 'षुञ् (३-२-३) स्त्रो० । 'असु क्षेपणे' अस् पार्थिवपूर्वः, पार्थिवं अस्यतीति क्विप् लोपः १-१ हसेपः 'स्रोर्विसर्गः' पार्थिवाः । 'षुञ् अभिषवे' षु, 'आदेः ष्णः स्नः' (७-४-७७) सु सु रापूर्वः, सुरां सुनोतीति क्विप् 'ह्रस्वस्य पिति कृति तुगि' ति (८-४-२२) तुक्, सुरासुत् तमाचष्टे 'ञिर्डित्करणे' इति (७-४-६) ञिः, स च डित्, टिलोपे सुरासि, सुरासयतीति क्विप्, लोपः 'ञे'-रिति (७-४-७१) ञिलोपः सुरास् प्रथमैकवचनं सिः सुराः । यद्वा सुरानस्यतीति सुराः साधना प्राग्वत् । यद्वा रैशब्दः सुपूर्वः शोभना राः सुराः १-१ 'रैस्भी' त्याकारः 'स्रोर्विसर्गः' सुराः ॥ ८ ॥

शेषाणि पूर्वाणि समान्यजानां, फलानि मूलानि हलान्यगूनाम् ।
अभ्राणि नीलानि दलान्यतस्यः, शूलानि कूलानि तदान्यपापाः ॥ ९ ॥

'शेषाणी'ति, इह वक्ष्यमाणे च वृत्ते प्रथमादिबहुवचनान्तप्रतिरूपकाण्येकवचनान्तानि कथं स्युरिति प्रश्नार्थे वयं वच्मः, 'कष शष जष झष वष मष मुष रुष यूष जूष शिष हिंसायां' शिष्पूर्वः 'पर्व(पूर्व)सर्व पूरणे' पूर्व्, 'षम ष्टम वैक्लव्ये' षम्, 'आदेः ष्णः स्नः' (७-४-७७) सम्

तुवाद्युत्तमपुरुषे आनिप्, अप् कर्त्तरी' (७-१-१२) त्यप् शिपधातोरुपधागुणः, स्वरहीनं, सवर्णे दीर्घः सह, शेषाणि पूर्वाणि समानि। 'ज्ञा अवबोधने' ज्ञा, दिवा० अम्, अङ् 'ना त्र्यादे' रिति (७-१-२०) ना प्र०,'ज्ञाजनोर्जा' इति (७-४-८५) जा आदेशः, सवर्ण०, मोऽनुस्वारः, अजानां। 'फल निष्पत्तौ' फल्, 'मूल प्रतिष्ठायां' मूल 'हल विलेखने' हल्, तुवाद्युत्तमपुरुषैकवचने आनिप्, 'अप् कर्त्तरी' त्यप् , सवर्णे दीर्घः सहेति दीर्घत्वे फलानि मूलानि हलानि सिद्ध्यन्ति, यद्वा फलपूर्वः 'णीञ् प्रापणे' णी, 'आदेष्णः स्नः' नी, फलमानयति यत् कुलं क्विप् प्रत्ययः, लोपः, नामसंज्ञायां स्यादिः, प्रथमैकवचने १-१ 'नपुंसकस्ये'ति (४-२-७) ह्रस्वत्त्वे 'नपुंसकात् स्यमोर्लुगिति (३-३-११) सिलोपे फलानि इति सिद्धः, एवमन्यावापि प्रयोगौ। न विद्यते गौर्येषां ते अगवः 'ना'(६-४-५)इति नञोऽकारः, 'गो' (४-२-६) रिति ह्रस्वः, तेषां अगूनामिति बहुवचनान्तं स्यात्, एकवचनान्तं तु 'गु पुरीषोत्सर्गे' गुवति स्म 'गत्यर्थाद-कर्म्मका'दिति क्तप्रत्ययः, 'ल्वाद्योदितश्चे'ति (८-४-३७) तस्य नत्वं, 'दुग्वोर्दीर्घश्चे'ति ज्ञापकादीर्घत्वे गूना, स्त्रीत्त्वादाप् , न गूना अगूना तां २-१ सिद्धम् । 'अभ्र वभ्र मभ्र गतौ' अभ्र चेरेति गत्यर्थाः, 'नील वर्णे,' नील् , 'दल त्रिफला विशरणे' दल्, आनिप् प्रत्ययः, अपि प्रत्यये इष्टरूपसिद्धिः। अतसीशब्दाज्जसि बहुत्त्वं, एकत्त्वं पुनरित्थं-'तस क्षये' तस्, दिवादि स्प्र०,दिवादावद्,'दिवादेर्यः' (७-१-१५) स्वरहीनं, स्रो०, अतस्य इति सिद्धम् । 'शूल रुजायां' 'कूज आवरणे' 'तट समुच्छ्राये' सर्वत्राकारोऽनुबन्धः, साधना सुगमाऽप्राणि-वत्। 'पा पाने' 'पा रक्षणे' वा, अपपूर्वः, दिवादिः स, 'दिवादावद्' (७-२-४)'भूते सि'रिति(७-२-७) स् प्रत्ययः,'दादेः प'(७-३-१०) इति सिप्रत्ययलोपः, स्रोर्विसर्गः, अपापाः, पदधातुना निष्पादितेन पूर्वश्लोकोक्तेन अनेन प्रयोगेण न पौनरुक्त्यं, धात्वन्तरत्वाद-र्थान्तरत्वाच्च ॥ ९ ॥

सुखानि शीलानि नखान्यसास्नाः, खलानि पापानि बलान्यचर्चाः ।
पुराणि वर्षाणि मठान्यमीनाः, घनानि सर्वाणि बिलान्यपां च ॥ १० ॥

सुखानि १-१, यथा खनिशब्दस्तथा खानि-
'सुखानी'ति, कथमेकत्त्वमित्यनुवर्त्तते, सुष्ठु--शोभनाः खानयो यत्र कुले तत् 'कर्त्तुर्यङ्'(७-४-५) अत्रार्थे क्किरपि वाच्य इति क्किप् प्रत्ययः,
शब्दोऽपि 'खनिः खानी'ति हैमलिंगानुशासनोक्तः, यद्वा सुखमिवाचरति अथवा 'अन प्राणने' अन् सुख-
'वे'रिति(८-४-२७) विलोपे आनिपप्रत्यये सुखानि, अथवा सु-शोभनं खं-छिद्रादि तदिवाचरतीति, 'नपुंसकात् स्यमोर्लुगि'ति(३-३-११)सेर्लुकि
पूर्वः, सुखेन अनितीत्येवंशीलं 'णिनिरर्तीते' इति णिन्प्रत्ययः, णित्त्वाद् वृद्धौ प्रथमैकवचने 'उख नख णख वखे'ति दण्डकधातुः,
सुखानि, यद्वा सुखमानयति यत्कुलं तत् सुखानि, फलानीतिवत्साध्यं,पंचार्थाः।'शील समाधौ' इत्यमरः इति भूम्नि
प्राग्वत्साध्यानि शीलानि नखानि। असास्ना इति न विद्यते सास्ना येषां तेऽसास्नाः 'सास्ना तु गलकम्बल' 'अतिशये
प्रसिद्धं, एकत्वं तु 'ष्णा शौचे' ष्णा, 'आदेः ष्णः स्नः' 'निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याभावः' इति स्ना, अत्यर्थं स्नाति 'पूर्वस्य हसादिःशेष'इति(७-४-२४)
हसादेर्यङ् 'द्विश्चे'ति (७-३-५७) यङ्प्रत्ययः, 'वाऽन्यत्रे'ति(८-२-२७) यङ्लुक्, द्वित्वं स्ना स्ना, 'खल संचये'खल्, आनिपप्रत्यये अपि
नकार लोपः, 'सधातु' (७-४-१०) रिति दिवादिगणगतसिप्प्रत्ययः स्, 'स्रोर्विसर्गः' असास्नाः। 'ह्वादिवच्च द्रष्टव्य'मिति वचनादपप्रत्ययः,
खलानि सिद्धं। 'पा पाने' पा, अत्यर्थं पिबति, अतिशये यङ्, 'वाऽन्यत्रे'ति(८-२-२७)यङ् लुक् 'बल प्राणधारणे' बल्. आनिपि
'ह्वादेर्द्विश्चे' (७-१-१४) त्यपो लुक् द्विश्च, तुवादिपरस्मैपदोत्तमपुरुषैकवचने आनिपि सिद्धं पापानि।

बलानि। न विद्यते चर्चा येषां ते अचर्चाः इति बहुत्वं, एकत्वे प्रश्नः, 'चृती ग्रन्थे हिंसायां च' चृत्, 'अतिशये हसादेर्यङि'ति (७-३-५७) यङ्, यङ्लुकि च ह्रादित्वादप् लुक् द्विश्च, 'र' इति(७-४-२८)रत्वे 'ऋदन्तानामृदुपधानां चे'ति(८-२-३०)पूर्वस्य रुक्, दिवादिस् प्र०,गुणः, तस्य रत्वे 'रिलोपो दीर्घश्चे'(२-४१२) ति रस्य लुकि पूर्वस्य दीर्घे अचर्चाः, यद्वा चर्चा इवाचरति 'कर्त्तुर्यङि'ति (७-४-५) 'अत्रार्थे क्विरपि वाच्य' इति क्षेमेन्द्रोक्तेः,'वे'रिति(८-४-२७) विलोप, अनद्यतने स् प्रत्ययः, दिवादावट्,स्रोर्वि०,अचर्चाः। 'पुर अग्रगमने' पुर्, तुदादि-तुवादिस्थ आनिप्, तुदादेरप्रत्ययस्यापित्त्वान्नोपधागुणः, णत्वं, पुराणि। 'वृष सेचने' वृष् आनिप्, अप्प्रत्ययः, अपः पित्त्वाद् 'उपधाया लघो' रिति(७-४-६०)गुणः, ऋकारस्य अर्, णत्वं, वर्षाणि। 'मठ मदनिवासयोः' मठ्, आनिपि अपि मठानि। न विद्यन्ते मीना-मत्स्या येषु ते अमीनाः, मीनशब्दे सत्ययं समासः, एकत्त्वं तु 'मीञ् हिंसायां' दिवादिसिः, दिवादावट्, 'नाक्र्यादे' रिति (७-१-२०) ना प्र०, स्रोर्वि० अमीना इति सिद्धं। घन इवाचरति 'कर्त्तुर्यङि' ति यङ्, यङ् लोपः आनिपि घनानि रूपं सिद्ध्यति। 'अन प्राणने' अन् सर्वपूर्वः सर्वमनितीत्येवंशीलं 'णिनिरतीते' (८-२-११) णिन् प्रत्ययः, णत्वं १-१ 'नपुंसकात् स्यमोर्लुक्' 'सवर्णे दीर्घः सर्वाणि। 'विल भेदने' विल्, आनिप् प्र० 'तुदादेः' (७-१-१९) गुणनिषेधः विलानि। 'पा पाने' अनद्यतने अम् दिवादावट् भूते सिः 'दादेः प' इति (७-३-१०) सेर्लोपः 'सवर्णे दीर्घः सह' 'मोऽनुस्वारः' (२-३-१८) अपां,यद्वा 'पा रक्षणे' पा, अनद्यतने अम्, अप्कर्त्तरीत्यप्, अदादेर्लुक् (७-१-१३) सवर्णे दीर्घः सहापामिति सिद्ध्यति ॥१०॥ **समुच्चयाच्चकारस्य, स्याद्यन्तं भवतीत्यपि। तथा जग्लौ दधौ मम्लौ, ददावित्यादयोऽपरे ॥१॥ जग्ले पपे ददे मम्ले, जज्ञे सस्ने मुखास्तथा। विना परोक्षमभ्यूह्याः, स्याद्यन्ता बहवो बुधैः ॥ २ ॥** अनयोः सोपयोगित्वात् किंचिल्लिख्यते-'भू सत्तायां' भू, भवतीति 'शतृशाना'

विति अतप्रत्ययः, अप् कर्त्तरीत्यप् (७-१-१२) गुणः, ओ अव् , 'ष्ट्रित' (६-२-४) इतीप् भवति, सम्बोधने हे भवति!, 'ध्यौ ह्रस्व' इति (३-२-११) ह्रस्वः। 'ग्लै हर्षक्षये' 'म्लै गात्रविनामे' 'डुधां धारणपोपणयोः' 'डुदां दाने' 'पा रक्षणे' 'ला आदाने' 'कै गै रै शब्दे' सन्ध्यक्षराणामा' (७-४-७३) इत्याकारः, ग्लायति स्म म्लायति स्म दधाति स्म ददाति स्म पाति स्म लाति स्म रायति स्म एभ्यो धातुभ्य आद्दितः किर्द्विश्चे' ति (८-२-३१) सूत्रेण कि प्रत्ययः, पश्चाद् द्विर्वचनं ह्रस्वः 'आतोऽनपी (७-४-६९) त्याकारलोपः, स्वरहीनं, जग्लिः मम्लिः दधिः ददिः पोपः ललिः ररिः जगिः इति जातं इकारान्तं, ७-१ ङेरौर्डित्' (३-२-२१) जग्लौ मम्लौ दधौ ददौ पपौ ललौ ररौ जगौ, एवं जग्लिमम्लिपपिदधिददिशब्देषु सम्बोधने 'धा' विति (३-२-१८) सूत्रेण एकारे कृते जग्ले मम्ले पपे इत्यादयः प्रयोगाः स्युः । 'सृ गतौ' सृ, सरति स्म'आद्दतः किर्द्विश्चे ति (८ २-३१) किः, ककारः कित्कार्यार्थः, इप्रत्ययः, द्वित्वं, सृ सृ इति स्थिते 'र' (७-४-२८) इति पूर्व ऋकारस्य अत्वं, 'ऋ र' मिति (२-१-३) रत्वं सस्रिः, इकारान्तत्वे 'समानाद्धेर्लोपोऽधातो' रिति (३-१-६) धेर्लोपे 'धा' विति (३-२-१८) एत्वे सस्रे इति सिद्धं । 'जनी प्रादुर्भावे' ईकार 'आदीदित' इति सूत्रविशेषणार्थः, जन्, 'आद्दतः किर्द्विश्चे' ति चकारादुपधालोपिन इति क्षेमेन्द्रोक्तेः चकाराद्गमिजनिहनिभ्यः किरिति मण्डनव्याख्यातश्च किप्रत्ययः, द्वित्वं, ज जन् इ इति स्थिते 'गमां स्वर' (७-४-६८) इत्युपधोलापे, स्वरहीनं, जज्ञि, पश्चादिकारान्तत्वेन हरिशब्दवत् सम्बोधने जज्ञे इति सिद्धं, एवं जग्मे जघ्ने इत्यादयोऽपि साध्याः । (जगाम न गमे रूपं) 'कै गै रै शब्दे' सन्ध्यक्षराणामाः, गा, गायतीत्येवंशीलः 'आद्दतः कि' रिति किप्रत्ययः, द्विश्च, 'कुहोश्चु' रिति (७-४-२६) गस्य कः,

'आतोऽनपी' (७-४-६१) त्याकारलोपे जागिः, जंगिमाचष्टे 'णिर्डितकरणे' इति (७-४-६) णिप्रत्यये जगयति, जगयतीति क्विप् लोपः जग्, जग् इवाचरति 'कर्त्तुर्यङिङ' ति (७-४-५) यङ्, यङ् लोपः, तुवादिः आम जगाम इति रूपमनुक्तमपि प्रसङ्गादिह लिखितम् ॥

अधीये नोपसृष्टस्य, शक्यतीत्यस्य साधुता । जागर्त्तीति न जागर्त्तेरुच्यतीति च साधुता ॥ ११ ॥

'अधीये' इत्यादि, अधीये इति रूपं उपसृष्टस्य-उपसर्गसहितस्य 'इङ् अध्ययने' इ इङिकावध्युपसर्गतो न व्यभिचरतः इति सदा अधिपूर्वः, वर्त्तमाने ए, 'नुधातो' रिति (३-४-२१) इय् स्वर० अधीये, किन्त्वन्यथा साध्यते, 'धीङ् अनादरे' धी, अनद्यतने इ, दिवादावद्, 'दिवादेर्यः' (७-१-१५) 'अइ ए' (२-१-१५) अधीये, यद्वा 'डुधाञ् धारणपोषणयो' रित्यस्य धातोर्यकि प्रत्यये इ परे रूपं सिद्धम्। 'शक्लृ शक्तौ' इति धातोर्यकि प्रत्यये कृते शक्यते इति भाव्यम्, 'शक मर्षणे' शक्, वर्त्तमाने तिप्प्रत्ययः दिवादेर्य इति यः, शक्यति, यद्वा शक्य इवाचरति कर्त्तुर्यङिति यङ्, लोपः, वर्त्तमाने तिप्, अप् कर्त्तरि इत्यप्, अदादेर्लुक्, शक्यति रूपं सिद्धं। जागर्तीति 'जागृ निद्राक्षये' इत्यस्य प्रसिद्धं, तत्र नेदमस्येति पृच्छ्यते, 'गॄ निगरणे' गर्हितं गिरति 'अतिशये हसादे' रिति (७-३-५७) यङ्, 'वाऽन्यत्रे' ति (८-२-२७) यङ् लुक्, 'ह्वादिवच्च द्रष्टव्य' मित्युक्तत्त्वाद् द्वित्वं, 'र' इत्यकारः, 'कुहोश्चु' रिति (७-४-२६) गस्य जः 'आत' इति (७-४-३५) दीर्घः, ऋकारान्तत्त्वान्न ऋगादयः, गुणः, जागर्त्ति। 'वच परिभाषणे' वच्, यक्, संप्रसारणे उच्यते इति भाव्यम्, साधुत्त्वं तु 'उच समवाये' उच्, वर्त्तमाने तिप्, दिवादेर्य इति य प्रत्यये सिद्धं उच्यति ॥ ११ ॥

१-जगिश्छान्दस इति हैमः   २-त्यस्येतिद्विः

अस्यन्निति न शत्रन्तं, व्याघ्रा इत्यस्य चैकधा। बहुत्वं च तथैतेषामसुर्मेषारुरेव च ॥ १२ ॥

'अस्यन्निति' शत्रन्तं इति तावत् 'असु क्षेपणे' अस् अस्यतीति 'शतृशाना' विति (८-२-१७) शतृप्रत्ययः, दिवादेर्यः, अस्यन्, अशत्रन्तं तु 'षोऽन्तकर्म्मणि' षो, 'आदेः ष्णः स्नः' सो, दिवादिस्थः अन् प्रत्ययः, दिवादावद्, 'दिवादेर्यः' (७-१-१५) 'स्वो'-रिति (७-४-७२) ओकारलोपः, 'अदे' (७-३-१४) इत्यलोपः अस्यन् सिद्धं। व्याघ्रा इति जसन्तं प्रसिद्धम्, एकत्वे पुनरित्थं-'घ्रा गन्धोपादाने' घ्रा, दिवादि स्, भूते सिः, दिवादावद्, विआङ्पूर्वः 'घ्रासाच्छाशाधेटा' मिति सिलोपः, स्रो० व्याघ्राः सिद्धं। तथा एतेषां वक्ष्यमाणानां बहुत्वम्, असुः इति, असुशब्दः प्राणवाचकः १-१, बहुत्वं तु 'षोऽन्तकर्म्मणि' षो, दिवादि अन्, 'आदेः ष्णः स्नः', सो, 'भूते सिः' 'घ्रासाच्छाशाधेटा' मिति सिलोपः, 'स्याविद' (७-३-२१) इत्यन उस्, 'उस्यालोप' (७-३-२२) इत्यालोपः, स्वरहीनं, स्रो०, असुरिति सिद्धं, मेषेति मेषशब्दात् सम्बुद्धौ एकत्वं प्रसिद्धं, बहुत्वं तु 'कष शष जप झष' त्यादि, मष हिंसायां मष्, परोक्षे अग्रे अ, द्विश्च 'लोपः पचां किस्ये चास्ये' ति पूर्वलोपः एकारः, मेष सिद्धम्। अरुष् शब्दो मर्मवाची, 'दोषां रः' १-१, बहुत्वं तु 'रा दाने' रा, अनद्यतने अन् प्रत्ययः, अप्, 'अदादेर्लुगि' (७-१-१३) त्यपो लुक्, 'स्याविद'(७-३-२१) इत्यन उस्, उस्यालोपः, स्रो०, अरुः सिद्धम् ॥१२॥ पुनः समुच्चयाच्चस्य, शसन्तं पर्वतास्त्विति। आगमोऽनुजगृहे राजसे हरहरेऽव्ययम् ॥१॥चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् पर्वत इति द्वितीयाबहुवचनान्तं, पर्व धातोः शतृप्रत्यये पर्वत्शब्दात्२-३ पर्वतः, 'गम्लृ गतौ' गम्, आङ्पूर्वः दिवादि स्, 'लिप्तुपादेर्ङे' (७-२-१५) इति अप्रत्ययः, दिवादावद्, स्रो० 'गमां स्वरे' (७-४-६८) इत्यत्र न ङे

इति वक्तव्यं, तेनाऽऽगमदित्यत्रालोपाभावः इति क्षेमेन्द्रवचनात् आगमः सिद्धम् । अनुजातः अनुजस्तस्य गृहमनुजगृहं ततः ७-१ स्याद्यन्तं, त्याद्यन्तं कथं ?, 'ग्रह उपादाने' ग्रह्, णबादि ए द्विश्च 'णबादौ पूर्वस्येति' (८-४-३२) सम्प्रसारणं, रस्य ऋकारः, 'र इत्यः 'कुहोश्चुः' (७-४-२६) 'ग्रहाङ्किति चे' ति (८-४-३१) द्वितीयसम्प्रसारणं, अनुपूर्वः अनुजगृहे सिद्धं । सह इना वर्त्तते इति सेः, राज्ञः सेः संबुद्धौ इति स्याद्यन्तं, त्याद्यन्तं तु 'राजृ दीप्त्या' मिति धातोः सेप्रत्यये अपि राजसे सिद्धम् । 'हृञ् हरणे' तुवादि हौ अप्प्रत्यये गुणे 'अत' इति (७-३-१३) हेर्लुकि सिद्धं हर, अस्यैव धातोरुभयपदित्वाद्वर्त्तमाने एप्रत्यये हरे रूपं साधु, अव्ययमिति 'व्येञ् संवरणे' इत्यस्य दिवाद्यमिप्प्रत्यये अपि दिवादावडित्यटि, अयि व्यय गतावित्यस्य वा रूपम् ॥

एतानि न स्याद्यन्तानि, यस्य तस्याश्वमस्य च । शेलुर्विभीतको वेणुः, पञ्चेते स्म ऋणानि च ॥ १३ ॥

'एतानी' ति, यस्येत्यादीनि स्याद्यन्तत्वेन प्रसिद्धानि, तानि त्याद्यन्तानि कथमिति प्रश्नः, तत्र 'यस्ये' ति 'यस् प्रयत्ने' हौ दिवादेर्य इति यप्रत्यये हेर्लुकि सिद्धम् । एवं 'तस क्षये' तस्य 'अस् क्षेपणे' इत्यस्य अस्य रूपं, यथा पूर्वं 'ओश्वि गतिवृद्ध्यो' रिति धातोः अश्व इति रूपं निष्पादितं तथा अमि प्रत्यये अश्वमिति सिद्धम् । शेलुः श्लेष्मातक इत्याभिधानात् १-१ स्याद्यन्तं, त्याद्यन्तं तु 'पल फल शल गतौ' शल्, यथा पेचुः तथा शेलुः सिद्ध्यति । विभीतकः-प्रतीतः, त्याद्यन्तं तु 'ञिभी भये' भी, वर्त्त० तस्, अप्कर्त्तरीत्यप्, 'ह्वादेर्द्विश्च' 'झपानां जबचपाः' 'ह्रस्वः' विभीतः, 'अव्ययसर्वनाम्ना' मिति सूत्रे चकारादाख्यातेऽप्यक् । 'अण रण वण व्रण गतौ' वण् वा 'वण शब्दे' इत्यस्य वेणुरिति प्रयोगो न भवति, वकारादीनां पूर्वलोपादेर्निषेधात्, तस्माद् रेणुरिति पाठो

द्रष्टव्यः, रण शब्दे, साधना शेलुवत्, वेणुरित्याह च हेमसूरिः, पञ्च इतः-प्राप्तः पञ्चाभिः पञ्चभ्य इतः-प्राप्तः तस्मिन् पञ्चेते इति स्याद्यन्तं, त्याद्यन्तं तु 'पचि व्यक्तीकरणे' पच्, वर्त्तमाने आते, अप् प्रत्ययः, 'इदित' इति (७-४-९६) नुम् 'आदाथ इः' (७-३-१६) पञ्चेते सिद्धं । स्म इति अतीतद्योतकः, स्मेति निपाति ह्रस्वः णत्त्वं ऋणानि सिद्धम् (?)॥१३॥ चस्य समुच्चयार्थत्वात्-समुच्चयात्पुनश्चस्य, प्रयोगास्त्यादिजा अमी । अस्यास्तस्याश्च यस्याश्च, कस्या इति चतुष्टयी ॥ १ ॥ 'अस् क्षेपणे' 'यस मोक्षणे' 'तस क्षये' 'कस गतिशातनयोः' कस्, आशिषि यास्, स्वरहीनं, अस्याः तस्याः यस्याः कस्याः इति रूपाणि स्युः ।

एकस्य कस्य धातोः स्यात्त्यादौ रूपचतुष्टयम् । पर्वाणि पर्वतं पर्व पर्वतोऽपूर्वमेव च ॥ १४ ॥

'एकस्ये' ति कस्यैकस्य धातोः त्यादौ स्याद्यन्तप्रतिरूपकं रूपचतुष्टयं भवतीति प्रश्नार्थः, 'पूर्व पर्व सर्व पूरणे' पर्व, परतः आनि तस् हि तुवादि तं प्रत्ययः, सर्वत्राप्प्रत्यये पर्वाणि पर्वतः पर्व पर्वतमिति रूपचतुष्टयं, पूर्वधातोर्दिवाद्यम्प्रत्ययेऽपि अटि 'अदे' अपूर्व सिद्धम् ॥ १४ ॥

चस्य समुच्चयार्थत्वात् । जलानि वातो वातं च, वातः प्रातस्तथैवहि । श्यामाऽध्यायोऽनलश्चाप्यक्षरं चस्य समुच्चयात् ॥ १ ॥ 'जल धान्ये' जल, आनिपि अपि जलानि । वा गतिगन्धनयोः वा, अत्र तस् तुवादि तं त, अप् 'अदादेर्लुक्' वातः वातं वात इति३रूपाणि । 'प्रा पालनपूरणयो' प्रा, वर्त्तमाने तसि अपि अदादेर्लुक् प्रातः । 'श्यैङ् गतौ, श्ये, वर्त्तमाने मस्,'

१ तुवादिमप्रत्यये ' अस् भुवि ' इत्यस्य स्मेति । 'ऋशूगतौ' क्र्यादौ स्वादौ आनिपि णत्वे ह्रस्वेऋणानि.

दीर्घत्वे 'दिस्योर्हसादि' ति सलोपः, 'रिलोपो दीर्घश्चे' ति (२-४-१२) रलोपः, अताताः, अथवा 'तनूकरणे तन्' अत्यर्थं तनोति 'तनोतेर्ना वा' इति (तनोतेर्वा ७-४-७५) नस्यात्त्वं, शेषं प्राग्वत्। न विद्यते मर्म यासां ता इति विग्रहे 'टाडका' इति (६-३-१५) डप्रत्यये 'आवतः स्त्रिया' (६-२-१) मित्यापि अमर्म्माः १-३ रूपं, क्रिया तु 'मृद क्षोदे' मृद्, अत्यर्थं मृद्नाति यङ् लुक् द्विश्च रः 'ऋदुपधाना (रीगृ उपधायाः७-४-३७)' मिति ऋगागमः, अनद्यतने स् गुणः अर्, दकारस्य रत्वे 'दिस्योर्हसादि' ति सिपि लुप्ते 'रि लोपो दीर्घश्चे' ति अमर्मा इति सिद्धं। 'वट वेष्टने' वट्, अनद्यतने स् दिवादावट् अप् कर्त्तरीत्यप्, स्रो०, अवटः सिद्धं, 'वट परिभाषणे' इत्यस्य वा रूपं, अन्यथा तु 'अवटो गर्त्तः'। 'अनृणा' मिति, 'नृञ् नये' नृ, अनद्यतने अम्, 'ना क्र्यादेः' (७-१-२०) 'प्वादेर्ह्रस्वः' (७-४-९३) णत्वं, सवर्णे०, अट् अनृणामिति सिद्धम्, नृशब्दः नञ्पूर्वः न नरोऽनरस्तेषामिति स्याद्यन्तं। 'वर्फ रफ रिफ गतौ' रफ्, परोक्षेऽप्रत्ययः, द्विश्च, 'लोपः पचां कित्ये चास्ये' (७-४-४५) ति पूर्वलोपः अकारस्यैकहसस्यैकारः, स्वर० रेफ सिद्धं। 'जिप् विप् मिष् निष् पृप् वृप् सेचने' विप्, तुदादि हिः, 'अप्कर्त्तरी' त्यप् 'उपधाया लघो' रिति (७-४-६०) गुणः, 'अत' इति (७-३-१३) हेर्लुक्, स्व०, वेप सिद्धं। केचित्तु 'वप हिंसाया' मित्यस्य णादिमध्यमपुरुषबहुत्वे वेपेत्याहुः, तदसत्, लोपः पचां कित्ये चास्येति सूत्रे चकाराद्वकारादित्वादेत्त्वपूर्वलोपयोरसम्भवात्। रविशब्दादामन्त्रणे सौ, यद्वा रवशब्दस्य सप्तम्येकवचनान्तस्य स्याद्यन्तता, क्रिया तु 'रुङ् रोपणे' रु, वर्त्त० ए, 'अप्कर्त्तरी' त्यप्, गुणः, 'अदे' (७-३-१४) इत्यलोपः, अइ ए, रवे सिद्धं। 'पि गतौ' पि इत्यस्माद्यङि लुकि द्वित्वे 'यङी' ति (७-४-३४) पूर्वस्य गुणे गुण इति परस्य गुणे दिवादि-सिप्प्रत्यये स्रोर्वि० अपेपेः, यद्वा 'पिसृ पेसृ वेसृ गतौ' पिस्, अत्यर्थं पेसति 'अतिशये हसादे' रिति यङ् 'वाऽन्यत्रे' ति यङ्लुकि

दिवादिसिप्, दिवादावद्, गुणः, 'दिस्योर्हसादि' ति सिप्लोपः, 'स्रोर्विः' अपेपेरिति सिद्धम्। 'उर्वै तुर्वै थुर्वै दुर्वै धुर्वै जुर्वै अर्व भर्व शर्व हिंसायां' धुर्व्, ऐकार ऐदित्कार्यार्थः, अत्यर्थं धूर्वेति 'अतिशये हसादे' रिति (७-३-५७) यङ् लुक् द्वित्वं 'झपानां जबच-(चाश्च) पा' इति (७-४-२७) पूर्वधस्य दः, 'यङी' ति (७-४-३४) पूर्वनामिनो गुणः, 'लोपो व्योर्वस' इति क्षेमेन्द्रकृतवृत्ति-सूत्रेण वकारलोपः, दो धुर् इति स्थिते दिवादितप्रत्ययः, दिवादावद् इत्यद्, 'य्वोर्विहसे' (७-४-१२) इति दीर्घत्वे रेफस्योर्ध्वग-मने द्वित्वे अदोधूर्त्त सिद्धं। अनिल इति 'णिल गहने' णिल्, तुदादिः, 'आदेः ष्णः स्नः' इति नत्वे दिवादिसिप्प्रत्यये 'तुदादेर' (७-१-१९) इत्यप्रत्ययेऽनिलः । कुत इति 'टु क्षु रु कुक् शब्दे' ककारः परस्मैपदार्थः, वर्त्त० तस्, अप्, अदादेर्लुगित्यपि लुकि कुतः सिद्धम्, स्याद्यन्तता सुगमेति न लिखिता ॥ १६ ॥

अरये नभसे पयसे वयसे लोके नसे गवे वृक्षे। अहयोऽकवेऽयसे लेखे रेखे रजसि रेजेऽलिट् ॥ १७ ॥

'अरये' इत्यादि, स्याद्यन्ताः सुगमाः, क्रियारूपे तु साधनां ब्रूमः, 'अय वय पय मय नय रय गतौ' भ्वादिः रय्, दिवादि-इप्रत्ययः, अप्कर्त्तरीत्यप्, दिवादावद्, अइ ए अरये। 'णुभ णभ हिंसायां' णभ्, आदेः ष्णः स्नः, नभ्, वर्त्त० सेऽप् नभसे। 'अय वय पय मय गतौ' पय् वय्, नभसेवत् साधना, पयसे वयसे। 'लोकृ दर्शने' लोक्, वर्त्त० ए, अप्, अदे, अइए, लोके। 'णस् कोटिल्ये शब्दे वा' णस्, आदेः ष्णः स्नः, नस्, वर्त्तमाने ए, 'अप् कर्त्तरी'त्यपि नसे, नासिकाशब्दस्य चतुर्थ्येकवचने नसादेशे, यद्वा शकट-पर्याये अनस्शब्दे चतुर्थ्येकवचनान्ते ज्ञेयं स्याद्यन्तं। उङ् कुङ् पुङ् गुङ् घुङ् शब्दे, गु वर्त्तमाने ए, अप्, गुणः, ओ अव्, गवे सिद्धं।

'वृक्ष वरणे' वृक्ष्, वर्त्तमाने ए, अप्, वृक्षे, यद्वा अनयोरेव धात्वोः अनद्यतने इप्रत्यये अगवे अवृक्षे सिद्धं। अहय इति, हयशब्दान्नञ्पूर्वात् १-१ अहिशब्दाद्वा जसि, क्रिया तु 'हय गतौ' (क्रान्तौ वा) हय्, अनद्यतने सि, अप्, दिवादावद्, स्रो०, अहयः सिद्धं। 'उङ् कुङ्' कु, वर्त्तमाने इप्रत्यये (नजि) सिद्धं, त्याद्यन्तं, स्याद्यन्तं तु न कविः अकविस्तस्यामन्त्रणे, नञ्पूर्वात् कुशब्दाच्चतुर्थ्यां वा अकवे इति ज्ञेयम्। अयसे इति लोहवाची चतुर्थ्यन्तः, क्रिया तु 'अय गतौ' अय्, वर्त० से, अप्, अयसे सिद्धम्। 'उख नख णख० गतौ' 'लख् रख्' परोक्षे एप्रत्ययः, द्विश्च 'लोपः पचा'मितिपूर्वलोपः एकारश्च लेखे रेखे सिद्धं। रजसि इति पांशुरेणुः ७-१, क्रिया तु 'रंज रागे' रंज्, वर्त्त० सि, अप्, 'अपि रांजिदंशे'(?) ति नलोपः, स्वर० रजसि सिद्धं। 'रेजे अलिडिं'ति लिट् इति परोक्षप्रत्ययानां संज्ञा पाणिनीयानां, परोक्षप्रत्ययं विना रेजे इति व्युत्पादनीयं, परोक्षे त्वेवं-'राजृ दीप्तौ' राज्, परतः णवाद्यात्मनेपदे ए द्विश्चेति द्वित्वं, रराज् ए इति स्थिते 'लोपः पचां कित्ये चास्ये' (७-४-४५) ति सूत्रस्थचकारात् पूर्वस्य रस्य लोपः अकारस्य एकारः, स्वरहीनं, रेजे इति सिद्धम् परोक्षं विना रेजे इति कथं सिद्ध्यतीति प्रश्नः, इहोत्तरं-'रेजृ दीप्तौ रेज्, ऋकार इत्, भ्वादिः, तिबाद्यात्मनेपदोत्तमपुरुषैकवचनं ए, अप्कर्त्तरीत्यप्, अदे इत्यलोपः, यद्वा 'ऋजि गतिस्थानार्जनेषु' अमुं कश्चिद् व्यञ्जनादिं पठति, तन्मतमाश्रित्य प्रयोगोऽयं रिज्, गुणकृतस्तु विशेषः, शेषं प्राग्वत्, रेजे इति सिद्धम् ॥ १७ ॥

अद्यौर्न नञ्समासोऽयं, सर्वेषामिति चैकता। अन्येषामपरेषां च, केषां कासां तथा दृश ॥ १८ ॥

'अद्यौ' रिति न द्यौरद्यौरिति नञ्समासः, प्रतिपक्षस्तु 'द्यु अभिगमने' द्यु, अन० सि दिवादावद् 'ओरा' (७-४-८२) वि-

त्यौकारः, स्त्रो०, अद्यौः सिद्धं। सर्वेषामिति, सर्वा चासौ ईषा च सर्वेषा ताम् २-१, 'ईषा सीते तद्दण्डपद्धती' इतिहैमाभिधाने। अन्येषां अपरेषां च सर्वेषांवत् ज्ञेयौ। कस्य ईषा केषा तां २-१। कासामिति 'कासृ शब्दकुत्सायां' कास्, कासनं कासा, गुरोर्हसादि' (८-४-२०)- त्यप्रत्ययः, 'आवतः स्त्रिया' (६-२-१) मित्याप्, २-१। 'दंश दंशने' दंश, तुदादि हिः, अप्, 'अपि रंजिदंशे' ति नलोपः, 'अत' इति हेर्लुकि दश इति सिद्धिः। एते एकवचनान्तत्वाद्विभ्रमविषयाः, चस्य समुच्चयार्थत्वं दर्श्यते—**समुच्चयाच्चकारस्य, चक्र सम्बोधनं विना। अवस्था इति शब्दोऽपि, स्यादेकवचनः कथम्?, ॥ १ ॥** तेन चक्र इति आमन्त्रणैकवचनान्तप्रतिरूपकम्, बहुवचनान्तं तु वच्मः-'डुकृञ् करणे' कृ, परोक्षे अ, द्विश्च, रः, 'कुहोश्चुः' (७-४-२६) 'ऋ र' मिति रत्वे चक्रेति सिद्धम्। 'वस आच्छादने' वस्, अनद्यतने थास्, दिवादावट्, अप्, अदादेर्लुगित्यपो लुक्, स्वर०, स्रोः अवस्थाः ॥ १८ ॥

अगारं द्वे पदे स्यातां, प्रथमान्तं शुनस्तथा। कर्तृरूपे कथं स्यातां, दीयते धीयते तथा ? ॥ १९ ॥

अगारमिति गृहवाचि एकं पदं, द्वे पदे तु 'अग कुटिलायां गतौ' अग्, तुवा० हि, अप्, अतः, स्वर०, अग सिद्धं। 'ऋ गतौ' ऋ, अद्य० अम्, 'लित्पुषादे' (७-२-१५) रित्यप्रत्यये गुणे अटि आरं, अगारं सिद्धं, यद्वा 'इण गता' विति धातोर्दिवादिसिपि भूते सिरिति सौ 'दादेः पे' (७-३-१०) इणः सिलोपे गा इति कृते अटि अगाः, रमिति 'रः कामे तीक्ष्णे वैश्वानरे नरे। रामे वज्रे' इत्येकाक्षरोक्तेः रशब्दात् २-१, यद्वा अगशब्दात् सम्बुद्धौ अरमित्यत्यर्थं अगारमिति। शुनशब्दात्प्रथमैकवचने स्रो०, यद्वा 'शुन गता' वित्यस्य शुनतीति 'नाम्युपधात्क' (८-१-५) इति के १-१ शुनः। 'डुदाञ् दाने' 'दाप् दाने' 'दो अवखण्डने' 'देङ्

पालने' इत्येतेषां चतुर्णां तेप्रत्यये भावकर्म्मणोर्यकि 'दादेरि' (७-४-१५) रितीत्त्वे दीयते इति स्यात् , 'धेट् पाने' 'डुधाञ् धारणपोषणयो' रनयोर्भावकर्म्मणोर्यकि धीयते इति भवति, तत्र कर्त्तरि कथं स्यातामिति प्रश्नः, 'दीङ् क्षये' 'दी धीङ् अनादरे' धी, वर्त्त० ते, 'दिवादेर्य' (७-१-१५) इति यप्रत्यये दीयते धीयते ॥ १९ ॥

त्याद्यन्तमालयं प्रोक्तमसमस्तमजापयः । अन्यान्योऽनालयश्चैव, ह्यश्वालयमशालयः ॥ २० ॥

'त्याद्यन्त' मिति, आलयशब्दो गृहवाची पुल्लिङ्गः,द्वितीयैकवचने आलयं इति स्याद्यन्तं, त्याद्यन्तं पुनरेवं 'अली भूषणपर्याप्तिवारणेषु' अल्,अलन्तं प्रयुंक्ते 'धातोः प्रेरणे' (७-४-८) इति ञिप्रत्ययः, ञित्त्वाद् वृद्धिः, आलि इति स्थिते परतो अन० अम्, 'अप् कर्त्तरी' त्यप् गुणायादेशौ, अटि, स्वर०, सवर्णे, आलयं सिद्धं । अजायाः पयोऽजापय इति षष्ठीसमासे प्रसिद्धमेतद्, असमस्तं तु कथमिति प्रश्नः, तत्र 'जप मानसे च' मनोनिर्वर्त्त्ये वचने इत्यर्थः, चाद् व्यक्ते वचने जप्, जपन्तं प्रेरयति 'धातोः प्रेरण' (७-४-८) इति ञिः, वृद्धिः, जापि, अन०स्, अप्, गुणे अयादेशे दिवादावाडित्यटि स्व०स्रो० अजापयः, यद्वा 'जि अभिभवे' जिधातोः प्रेरणे ञिः, जयन्तं प्रयुंक्ते, 'इङादेर्ञौ पुगि'ति पुक्, इकारस्य आ, जापि, शेषं प्राग्वत् , अजापयः सिद्धं । 'णीञ् प्रापणे' णी, नी, नञ्पूर्वः न नी अनी अन्याश्च ता अन्यश्चान्यान्यः १-२ प्रथमाबहुवचने सवर्णे० स्रो० । अश्वालयमिति अश्वानामालयः अश्वालयस्तमिति समासपदं, असमासे तु 'श्वल श्वल्ल गतौ' श्वल्, श्वलन्तं प्रेरयति धातोः प्रे० ञिप्र० वृद्धिः, श्वालि अन०अम् अपि गुणे अयादेशे अश्वालयमिति सिद्धं । चैव हीति छन्दःपूरणे निपातः । 'णल गन्धे' णल्, नलन्तं प्रयुंक्ते प्रेरणे ञिः वृद्धिः नालि अनद्य०

स् अपि गुणे अपि स्वर० स्रोर्वि० अनालयः । 'शल चलने वा' 'शाल कत्थने वा' 'पल फल शल गतौ' शल्, शलन्तं प्रेरयति अनालयवत् साध्यं अशालयः, ॥ "अजिनान्यधिक्षताधुक्षतेत्याद्यपराण्यपि। शेषे च देवता देवतामित्यादि चकारतः ॥१॥" अजिनानि 'ज्या वयोहानौ' ज्या क्रयादिः, आनिप् 'ना क्रयादे' रिति नाप्रत्ययः, 'ग्रहाङ्क्तिति चे' (८-४-३१) संप्रसारणं यकारस्य इकारः, दीर्घस्य दीर्घः जी 'प्वादेर्हस्व' इति जि नञ्पूर्वः, न जिनानि अजिनानि सिद्धं । 'धिक्ष धुक्ष सन्दीपनक्लेशनयाचनेषु' धिक्ष् धुक्ष्, अनद्य० तप्र० दिवादावद्, अप्कर्तरीत्यप्, स्वर० अधिक्षत अधुक्षत सिद्धं, यद्वा 'दिह उपचये' दिह्, 'दुह प्रपूरणे' दुह् अन० तन् प्र०, ' हशषान्तात् सगि (७-२-१३) ति सक् प्रत्ययः 'दादेर्घः' (४-४-१५) 'आदिजबानां झभान्तस्ये' ति (४-४-२८) दस्य धः, 'खसे चपा झसाना' मिति (४-४-२५) घस्य कः, कषसंयोगे क्षः अधिक्षत अधुक्षत । 'शीङ् स्वप्न' इत्यस्यात्मनेपदिनः वर्त्तमाने मध्यमपुरुषैकवचने शेषे । 'देवृङ् देवने' देव्, वर्त्त० ते, तुबादि तां, अप्, देवते देवतां सिद्धम् ॥ २० ॥

अन्याधयोऽसमस्तं स्यात्, येयेषांचक्रिरे पदम्। अक्षेपयस्तथा चान्यदक्षेवयममीवयम् ॥ २१ ॥

॥ इति कातन्त्रविभ्रमसूत्रं सम्पूर्णम् ॥

' अन्याधय ' इति, न विद्यते व्याधिर्येषां ते अन्याधयः इति समस्तम्, असमस्तं तु ' व्यध ताडने ' व्यध्, विध्यति कश्चित्तमन्यः प्रयुङ्क्ते 'धातोः प्रेरणे' जिः, वृद्धिः, व्याधि, अनद्य०स् शेषं अशालयवत् साध्यम् अन्याधयः । येयेषांचक्रिरे इति पदत्रयंसदृशमेकं पदं कथं स्यादिति साध्यते, 'येषृङ् प्रयत्ने' येष्, अत्यर्थं येपते 'अतिशये हसादे' रिति (७-३-९७) यङ् द्वित्वं येयेष्

‘कासादिप्रत्ययादाम् कस्भूपर’ इत्याम् प्रत्ययः, चक्रिरे ‘डुकृञ् करणे’ इति धातोः परोक्षे इरे प्र०, येयेषांचक्रिरे पदं सिद्धं। ‘क्षिप प्रेरणे’ क्षिप्, क्षिपति कश्चित्तमन्यः प्रयुङ्क्ते प्रेरणे ञिः, गुणे क्षेपि अनद्य० स् अपि गुणे अयि अक्षेपयः सिद्धं। ‘ष्ठिवु क्षिवु निरसने’ क्षिव्, क्षिवन्तं प्रेरयति प्रेरणे ञिः, गुणे क्षेवि, अनद्य० अम्, अक्षेवयं सिद्धं। ‘पीव मीव नीव स्थौल्ये’ मीव, मीवन्तं प्रयुङ्क्ते, शेषं सुगमम्, अमीवयं सिद्धम् ॥ २१ ॥———अन्येऽपि केचिद्विभ्रमप्रयोगा लिख्यन्तेः “**असतीति कथं साधु, करतीति तथाऽपरम्। कथमेतानि साधूनि, वोच्यते भवते सह ॥१॥**” ‘अस गतिदीप्त्यादानेषु’ ‘कृञ् करणे’इत्येतयोर्भौवादिकयोर्वर्त्तमाने परस्मैपदप्रथमैकवचने असति करतीति रूपे सम्पद्येते, वचेर्यङन्ताद्भावकर्म्मणोरात्मनेपदे यकि उत्तरस्य सम्प्रसारणे पूर्वस्य तु ‘न सम्प्रसारणे सम्प्रसारण’ मिति निषेधे उ ओ वोच्यते इत्येतत् सम्पद्यते। ‘भू सत्तायां’मिति धातोरुदात्तेत्त्वात् परस्मैपदित्वे आत्मनेपदाभावे प्रश्नः, भू प्राप्तौ आत्मनेपदी भू, वर्त्तमाने, ते, अपः पित्त्वाद् गुणे भवते, न चैतदशुद्धमित्याशङ्कनीयम्, ‘उत्साहाद्भवते लक्ष्मी’ रिति स्मरणात्। सहेरनुदात्तेत्त्वात् परस्मैपदानुपपत्तेः प्रश्नः, ‘षह मर्षणे’ तुवादिहौ सह, न तु सहेः परस्मैपदप्रयोगे शङ्का कार्या, तथा च प्रयोगः,-“नदीकूलं भित्त्वा कुवलयवदुत्पाट्य च तरून्मदोन्मत्तान् हत्वा करणदन्तैः (शनैश्च) प्रतिगजान्। जरानारीमाप्त्वा तरुणजनविद्वेषणकरीं, स एवायं नागः सहति कलभेभ्यः परिभवम् ॥१॥” **मारिरेकाम मामिमीमाम मामीमिले तथा। असीदामादिका ज्ञेया, प्रयोगा अनया दिशा ॥ २ ॥** ‘रेकृङ् शकृङ् शङ्कायां,’ रेक्, रेकते कश्चित्तमन्यः प्रयुङ्क्ते ‘धातोः प्रेरणे’ इति ञिः, रेकि, अन० मप्र० ‘ञेरङ् द्विश्चे’ (७-२-१४) त्यङ् प्रत्ययः, द्विश्च मापूर्वः ‘भेट’ (७-३-११) इत्यटो लोपः, ञे ह्रस्वः ‘न ऋत’ इति (७ ४-४१) पूर्वलघोर्दीर्घस्योपधाह्रस्वस्य च निषेधः, ‘ङ्मोरा’ (७-३-१५)-

इत्यास्वे मारिरेकाम सिद्धं । 'अम द्रम हम मीमृ गमृ गतौ' मीम्, मीमन्तं प्रेरयति धातोः प्रे० ञिः, शेषं प्राग्वत्, न ऋतः, मामिमीमाम सिद्धं । 'मील स्मील क्ष्मील निमेषणे' संकोचे इत्यर्थः, मील, मीलन्तं प्रेरयति प्रेरणे ञिः, अनद्य० इप्र० ' 'ञेरङ् द्विश्चे'-त्यङ् (७-२-१४) प्रत्यये द्वित्वे 'ञे' रिति (७-४-७१) ञिलोपे लघोर्दीर्घः मामीमिले सिद्धं । 'षद्‌ विशरणगत्यवसादनेषु, षद्, 'आदेः ष्णः स्नः' अन० मप्रत्ययः अद् अप् 'दृशादेः पश्यादे' रिति (७-४-८४) सदः सीदादेशे 'व्मोरा' इत्यास्वे असीदाम सिद्धं । 'चदि आल्हादनादनयोः' चद्, 'टुणादि समृद्धौ' नत्वे नद्, 'वदि अभिवादनस्तुत्योः' वद्, 'णिदि कुत्सायां' निद्, अत्यर्थं चन्दति नन्दति वन्दते निन्दति 'अतिशये हसादे' रिति (७-३-५७) यङ् द्विश्च, 'वाऽन्यत्रे' ति (८-२-२७) यङ् लुक् 'आत' इति (७-४-३५) दीर्घः, चा, वा, ना, निदिधातोर्गुणः 'यङी' ति (७-४-३४) पूर्वस्य गुणः अनद्य० स्, दिवादावद्, सौ पदान्ते रेफप्रकृत्योरपि द् र्, 'दिस्योर्हसा' दिति (७-३-३) सलोपः सो० अचाचः, अनानः अवावः अनेनेः इति सिद्धम् । 'शुच शोके' शुच् 'क्रुध कोपे' क्रुध, 'क्रुध कुत्सायां' 'शृध् वृध वृद्धौ' वृध, 'गृध् अभिकाङ्क्षायां' गृध् अत्यर्थं शुध्यति क्रुध्यते शर्धते वर्धते गृध्यति, 'अतिशये' (७-३-१५) हसादेरिति यङ् 'वाऽन्यत्रे' ति यङ्लुक् द्विश्च 'यङी'-ति (७-४-३४) पूर्वनामिनो गुणः शो क्रो शृध्वृधगृध्धातूनां ऋकारान्तानामिति वक्तव्ये न पूर्वस्य रुक् 'कुहोश्चु' रिति (७-४-२६) कुत्वस्य चुत्वं, दिवादावद्, गुणः, 'स धातु' (७-४-१०) रित्यनद्य० स्, अप्, 'अदे' (७-३-१४) इत्यलुक्, 'दधो रत्व'-मिति ध् र्, 'दिस्योर्हसा' दिति (७-३-३) सलोपः, 'रिलोपो दीर्घश्चे' ति रलोपः, दीर्घत्वं, अशोशोः अचोक्रोः अशर्शाः अवर्वाः अजर्धाः इति रूपाणि सिद्धानि । 'कस गतिशातनयोः' कस्, अतिशयेन कसति यङ् 'वाऽन्यत्रे' ति यङ्लुक्,

'ह्वादिवच्च द्रष्टव्य' मित्यनेन अवादि कार्यम्, अप्, द्वित्वं 'कुहोश्चुः' (७-४-२६) अन० स् 'पदां नीगि' ति पूर्वस्य नीक्, दिवादावट्, विपूर्वः, 'दिस्योर्हसादि' ति (७-३-३) स् लोपः, सो०, व्यचनीकः सिद्धं ॥

बाणाश्विषडिन्दु (१६२५) मितिसंव्वति धवलकपुरवरे समहे । श्रीखरतरगणपुष्करसुदिवापुष्टप्रकाराणाम् ॥ १ ॥ श्रीजिनमाणिक्याभिधसूरीणां सकलसार्वभौमानाम् । पट्टे वरे विजयिषु श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिराजेषु ॥ २ ॥ गीतिः । वाचकमतिभद्रगणेः शिष्यस्तदुपास्त्यवाप्तपरमार्थः । चारित्रसिंहसाधुर्व्यदधादवचूर्णिमिह सुगमाम् ॥ ३ ॥ यल्लिखितं मतिमान्द्यादनृतं प्रश्नोत्तरेऽत्र किञ्चिदपि । तत् सम्यक् प्राज्ञवरैः शोध्यं स्वपरोपकाराय ॥ ४ ॥

॥ इति कातन्त्र(सारस्वत)विभ्रमावचूरिः सम्पूर्णा ॥

श्रीमद्राजशेखराचार्यकृता दानषट्त्रिंशिका सावचूर्णिः

अवतरणिका-बहवोऽपि हि देवाः क्षेत्रं मर्यादीकृत्य इन्द्रं यावत् तत्तद्वृद्धियुक्तास्तत्तत्स्थाननिवासिनस्तत्तत्कार्यकारिणः सन्ति, तेऽपि लोकोपकारनिरता धर्म्मोद्यमे सान्निध्यं पावित्र्यं संचित्य कुर्वन्ति, यथा भरते निधिस्था देवाः कृष्णे वैश्रवणः कर्णे सूर्यः नले युधिष्ठिरेऽपि रविः विक्रमे आगियाकः शालिवाहने भारती शेषौ जयसिंहदेवे वर्बरेश्वरौ, परं परमपु(पौ)रुषानुज्ञयैव विदधति, यतः- "कृतप्रतिज्ञस्य पुरुषस्य, देवा यान्ति सहायताम्" यस्य तु देवस्य स्थावराणामपि दातॄणामुपकारकत्त्वं विलोक्य शृङ्गारादिसामग्रीं चकार, किं पुनर्विद्यावतां भाग्यवतां विशेषज्ञानां सत्क्रियाणां गुरुभक्तानां विवेकिनां ?, अत एवोच्यते-

दातुर्वारिधरस्य मूर्द्धनि तडिद्गाङ्गेयशृङ्गारणा, वृक्षेभ्यः फलपुष्पदायिनि मधौ मत्तालिवन्दिश्रुतिः ।
भीतत्रातरि वृत्तिदातरि गिरौ पूजा झरैश्चामरैः, सत्कारोऽयमचेतनेष्वपि विधेः किं दातृषु ज्ञातृषु ? ॥१॥

भाग्यवति उदयिनि कुले कश्चित्पुमानुत्पद्यते, सर्वगुणानां निधिः सः, यथा जले सर्वबीजानि यथा भूमौ सर्वान्नोत्पत्तिः, यथाऽग्नौ आहारशक्तिः, यथा इन्द्रे प्रभुत्वं, तथा सत्पुरुषे गुणाः, तेन महात्मना पुरुषेण सर्वं चित्ते ध्रियते, परं याचकेभ्यो दत्तं हृदयेन धार्यते, अतः श्रूयताम्-

पित्रोर्वत्सलता गुरोर्व्रतभृतः शिक्षाप्रसादः प्रभोः, सद्वृत्तं सुतकल्पभृत्यसुहृदां तत्तत्क्रियाभिग्रहाः ।
छन्दोज्योतिषतर्कलक्षणकथौचित्यं चिरं धार्यते, सर्वं सत्पुरुषैः क्षणादपि परागू दत्तं तु नेत्यद्भुतम् ॥ २ ॥

पुरुषाहीनाः सेवका अपिकर्म्मकरा अपि निर्द्धना अपि कर्म्म कुर्वाणाः सर्वाणि सौख्यानि प्राप्नुवन्ति, परं श्रीभरतादिभिः सत्पुरुषैः समयं प्राप्य लोकोपकारः कृतः, तेन चासंसारं विश्वे कीर्त्तयः स्थिरतामानञ्चुः ॥ यतः--

आरोहन्ति सुखासनान्यपटवो नागान् हयाँस्तज्जुषस्ताम्बूलाद्युपभुञ्जते नटविटाः खादन्ति हस्त्यादयः ।
प्रासादे चटकादयोऽपि निवसन्त्येते न पात्रं स्तुतेः, स स्तुत्यो भुवने प्रयच्छति कृती लोकाय यः कामितम् ॥३॥

कलिकाले करालेऽस्मिन् सकलोपकारकाः कल्पद्रुमादयो लोकोपकारं न कुर्वन्ति, न च दृश्यन्ते, इन्द्रादयः सुखस्वादरसपरवशाः, पूर्वजास्तु भोगीभूय सन्तानिनां पीडां कुर्वते, तैः सार्द्धं सत्पुरुषस्य उपमा न घटते, सम्प्रत्यसत्त्वात्, जलधरस्तु सकलधरातललतितलावण्यकारी, उक्तञ्च-"सम्प्रति न कल्पतरवो न सिद्धयो नापि देवता वरदाः । जलद ! त्वयि विश्राम्यति सृष्टिरियं भुवनकोशस्य ॥ १ ॥" तेन सार्द्धं सत्पुरुषस्योपमा युक्ता, जलधरस्य सत्पुरुषेण सहोपमा विद्यते, तथापि सत्पुरुष उत्तम एव, यतः-

स्फातिं यन्धुसरांसि यान्तु परितः कीर्त्तिश्रवन्त्यः स्फुरन्तूच्चैर्मोदतु दीनदुर्दरकुलं विद्वन्मयूरैः सह ।
म्लायन्त्याशु जवासकाः खलजनाः स्वर्णाम्बुदानोद्यते, सत्पाथोमुचि विस्मयोऽयमिह मे मालिन्यगर्जा न यत् ॥४॥

तिर्यक्षु सिंहादयो बले तुरङ्गास्तु शीघ्रगतौ भारोद्वहने वृषभाः दुग्धोत्पत्तौ गावः विषमे रणे राजद्वारे परमे लक्ष्मीविलासे महास्वप्ने उच्चत्वे गजा एव श्लाघ्यन्ते, तैः सार्द्धमुपमानं सत्पुरुषस्याहोश्विदाधिक्यं ?, आधिक्यमेव प्रतीमः, यतः--

तुङ्गाः सत्कुलविन्ध्यजाः सुगतयः सद्भावनावल्लकीसक्ताः श्रीसद्दृचारिणो बहुविधग्रन्थार्थभोज्योर्जिताः ।
गुर्वाधोरणशिक्षिताः शमगुडामिध्यात्त्वदौःस्थ्ये कलेः, प्राकारौ दलयन्त्युपासकगजाश्चित्रं मदान्धा न यत् ॥५॥

एकेनापि सिंहेन बहवः भृगाला इव सूर्येण ध्वान्तानीव गंगाप्रवाहेण वृक्षा इव कुठारेण तरव इव तथा एकेनापि सत्पुरुषेण दात्रा ज्ञात्रा विवेकिना कलिकालोऽपि निर्जीयते; यतः--

एकेनापि खरादयो भुजभृता रामेण निष्कन्दिता, एकेनापि हनूमता विदलिता नक्तंचराणां चमूः ।
एकेनापि धनञ्जयेन पृतना दौर्योधनी चूर्णिता, दात्रा तत्त्वविदा कलिर्बलवतैकेनापि निर्जीयते ॥ ६ ॥

चातका जलधरमिव चक्रवाकाः सूर्यमिव चकोराः शशिनमिव गजा विन्ध्याचलमिव देवा मेरुमिव तथा याचका दातारं दृष्ट्वा हृष्टा भवन्ति, वावदूकाः सन्तः स्तुवन्ति, मनोरथशतैर्ध्यायन्ति, काव्यश्लोकषट्पद्यादिभिः स्तुवन्ति, यथा--

किं वज्राकर एव दन्तनिवहो ? जिह्वाऽस्य किं देवता ?, दृक्किं कल्पलता? स्मितं किमु सुधा ? किं कल्पवृक्षः करः ?।
किं चिन्तामणयो नखाः ? किमु मुखं चन्द्रः ?स्वरः शान्तिकं?, दृष्टेष्वर्थिजनस्य येष्विति मतिर्नन्दन्तु ते दानिनः ॥७॥

कृतयुगत्रेताद्वापरकलिषु दातारो बहवोऽभुवन्, चक्रवर्त्तिभरतमान्धातृदुष्यन्तहरिश्चन्द्रपुरूरवाऐलनलनघुपरामकर्णयुधिष्ठिरादयः, ते श्लोकवर्णनार्हाः, परं यथैते दातारोऽपि यस्य याचका यद्दत्वा चन्द्रार्कं स्थिराः तदेव दानं वयं दातृ (तुः) स्तुमः, यतः

दत्ता भूर्बलिना धनं रविसुवा दैलेपिणा धर्मिणा, राज्यं लक्ष्मणबान्धवेन करणं जीमूतकेतोस्तुका ।

एवं विक्रमसातवाहनमुखैर्दातार एते ततो, मन्ये दानमपि प्रदात् यदमी तद्दत्तकीर्त्यां स्थिराः ॥ ८ ॥

भटकोटिकोटेर्गर्ज्जद्गजगलगर्जिस्फुटत्कर्णकुहरे सहर्षहयहेषितत्रस्तकातरगणे रणरसविलोकनकौतूहलितसकलसुरासुरदेवदेवीवृन्दे रणे रणंति सुभटाः प्रविशन्ति कुहरान्तरं तरन्ति दुस्तरं पारावारं तपन्ति विषमं तपः आरोहन्ति दुर्गमं गिरिं भ्रमन्ति करिकेसरिद्वीपिचित्रकव्यालवदनज्वालाजटिलमरण्यं तेऽपि याचकचमूं दृष्ट्वा श्यामा इव जायन्ते, मन्येऽहं न केवलं ते रुद्रादयोऽचलशिखरशिखामारूढास्तद्भयादेव, परं किञ्चित्(कोचि)कुलधवला धन्या यशस्विन आसन्नसिद्धिकाः पुण्यवन्तो विषमेऽपि कलौ दानदयादाक्षिण्योपकारनिरता दृश्यन्ते, यतः

रुद्रोऽद्रिं जलधिं हरिर्दिविषदो दूरं विहायः श्रिताः, भोगीन्द्राः प्रबला अपि प्रथमतः पातालमूले स्थिता ।
लीना पद्महृदे सरोजनिलया मन्येऽर्थिसार्थाद् ह्रिया, दीनोद्धारपराः कलाविह खले सत्पुरुषाः केवलम् ॥ ९ ॥

न केवलं धनेनैव पुरुषस्य कीर्तिः, पश्यत मेरौ सुवर्णं लक्षयोजनसङ्ख्यं वैताढ्ये रूप्यानन्त्यं रोहणाचले वज्राकरत्वं ताम्रपर्ण्यां मुक्ताफलानि तथा सर्वासु खानिषु, अथवा एते अचेतना मूढाः पाणिपादवक्त्रविकला यदि न यच्छन्ति तदा न चित्रं, परमिन्द्रादयोऽपि विभवे सति न यच्छन्ति तच्चित्रं, अत एव किं वर्ण्यन्ते ते ?, सत्पुरुषस्तु वर्ण्यतां, य एवं सर्वोपकारनिरतः, यतः—

प्रायः सत्यपि वैभवे सुरजनः स्वार्थी न दत्ते धनं, तीर्थान्नोद्धरति क्वचिन्न हरति व्याधीन् न हन्त्यापदम् ।
अस्त्वात्मंभरिभिर्जनैर्युगालिभिर्धन्यास्तु केचिन्नराः, सर्वाङ्गीणपरोपकारयशसा ये द्योतयन्ते जगत् ॥१०॥

दाता चिन्तयति-तावत् सूर्यस्य सर्वप्रकाशकत्वात् तिमिरध्वंसनात् लोकोपकारकारकात् स्तुतिः, चन्द्रस्यापि तथैव, समुद्रस्यापि व्यवसायिनां मनोरथपूरकत्वात् लक्ष्मीजनकत्वात् रत्नाकरत्वाच्च महाविस्तीर्णपृथ्वीकुण्डलास्तुतिः, एवं नदीनां पृथिव्याश्च सर्वोत्पत्तिताप्रशंसा, तथा कालस्य धर्म्मस्य ऋतूनां सर्वोपायैरुपकारकत्वात्, इन्द्रादीनां मनसा सर्वेच्छादायकत्वात्, ऋषीणां च वचनमात्रेण परेषां कार्यसाधकत्वात्, परं मम का प्रशंसाऽत एवोक्तिः—

दाता ध्यायति विष्टपं कियदिदं ? तत्रापि भागास्त्रयस्तत्राल्पा वसुधाऽम्बुधिर्यद्वधिस्तत्रापि खण्डान्यहो ।
तत्रैकत्र वसामि तद्गिरिसरित्कान्ताररुद्धं ततः, का शक्तिः? किमुपाददे ? किमु ददे ? यद्दातृशब्दो मयि? ॥११॥

सकलस्य विश्वस्य दाता एव धर्म्मः, यस्मादुदयं प्राप्य धर्म्मचक्रवर्त्तिचक्रवर्त्यादयो याच्यन्ते, यद्भाग्यमसामान्यं येन केवला श्रीर्भवति, भाग्यवतां तु श्रीमुञ्जवत् सरस्वत्यपि वदनकमलवासिनी भवति, तुष्टश्च धर्म्मः किं किं न प्रापयति ?, अतः कारणात् सेवातुष्टेन धर्म्मेण दातुर्गृहे द्वयं दत्तं, अत एवाह—

दत्ता सत्पुरुषाय यद्यपि मया तुष्टेन सेवाभरात्, पुत्री श्रीर्विनयं नयं सुवचनं दानं विवेकं विना ।
काऽस्याः श्रीर्विनयादयश्च धिषणासाध्याः कुतः सा विना, ब्राह्मीं? तेन सखीयमस्त्विवति युते ते तत्र धर्म्मो न्यधात्॥१२॥

यो हि अहर्निशं सद्गुरुभक्तिं कुरुते आत्मनः शरीरस्य च साधनां विदधाति सर्वलोकोपकारी सर्वव्यापी स सिद्धः, यस्य शरीरं न बुभुक्षया नापि आतपेन शीतेनापि न नापि जलेन नापि ज्वलनेन नापि निद्रया नापि कोपेन, किन्तु समचित्तः सर्वत्र स महात्मा दाता सिद्धतां दर्शयति, सिद्धावस्थाकार्यं करोति, यतः—

प्राग्दारिद्र्यलिपिं भनक्ति लिखितां दैवेन भालेऽर्थिनां, प्रत्यक्षानिव दर्शयत्यतिगतान् प्राच्यानुदारान् कवीन् ।
धत्ते दुष्टयुगेऽपि शिष्टयुगतां लक्ष्मीं प्रकृत्या चलामाचन्द्रं स्थिरतां नयत्ययमहो दानेन सिद्धः कृती ॥ १३ ॥

मूलवशीकरणहेतोरौषधानि मेलयन्ति, तिलकादि कुर्वंति, मन्त्रान् गृह्णन्ति, पर्वतादौ जपध्यानहोमेन यत्नान् कुर्वन्ति, भूतप्रेतपिशाचजटिलामरण्यानीं भ्रमन्ति, सिद्धान् सिद्धौषधं प्रार्थयन्ति, देशान्तराणि भ्रमन्ति, निद्रां कुटुम्बं पत्नीं पुत्रान् मातापितॄन् मुक्त्वा जनं जनं पृच्छन्ति, तथापि सिद्धिस्तेषां सन्देहास्पदं, परं दानेनाऽऽमोक्षं सर्वमनोरथप्राप्तिः, यतः--

आदौ पात्ररतिस्ततः कृशदया निर्लोभता निर्मला, धर्म्मश्रीरथ कीर्त्तिरिन्दुकुमुदाहङ्कारसर्वंकषा ।
स्वर्भोगर्द्धिरथानघा नृपरमा चारित्रलक्ष्मीरथाकृष्टा मुक्तिरुपैत्यहो वितरणं स्त्रीवश्यसिद्धौषधम् ॥ १४ ॥

आदौ तावन्मनुष्याः सामान्याः कलाविदः, तदनु पातालवासिनो देवाः, ततो व्यन्तरज्योतिष्कसुरसुरपतिअहमिन्द्रगणधरादयः, तेभ्योऽपि त्रिभुवनस्वामी छत्रत्रयच्छायासुखशिराः तीर्थकरस्तस्यापि करः यस्य करतार इत्याख्या पञ्चशाखः साक्षात् कल्पद्रुमः सोऽपि दातुः करादधो भवति, अत एवोच्यते—

यो बभ्राम ससंभ्रमप्रणतभूपालेन्द्रपृष्ठस्थले, विश्वं वात्सरिकप्रदत्तिसुधिया प्रोज्जीवयामास यः ।
यः साध्वाद्यनवद्यसंघशिरसि क्रीडोचितः सोऽर्हतः, पाणिः स्याद्यदनुग्रहाद् गृहिकराधस्तां स्तुमो दातृताम् ॥१५॥

धन्यः कृती सर्वत्रोचितां पूजां करोति, आसनादिकां कुसुममयीं चाष्टम्यां रुद्रस्य एकादश्यां नारायणस्य चतुर्दश्यां ब्रह्मणः सन्ध्यायां सूर्यस्य विवाहादौ गणपतेः अभ्युदये साधर्मिथा तीर्थेषु तीर्थनायकानां कुटुम्बस्य च, परं लक्ष्म्याश्रिताः सकलाः शोभा-

द्या भवन्ति उत्सवाः, अतस्तस्या एवागताया गृहपूजां वितन्वन्ति महान्तः, पूजया तुष्टा देवी तस्य गेहं न मुञ्चति, अत उच्यते—

औदार्यं कनकासनं सुवसनान्यक्रौर्यलज्जर्जुताः, श्रद्धाचन्दनलेपनं सुविनयन्यायौ मणीकुण्डले ।
मुक्तावल्लरिरौचिती वितरणं कोटीरमेवं श्रियं, देवीं गेहगतां कृती महति यस्तस्य स्थिरा सा रसात् ॥ १६ ॥

ये शूरा ये च विद्वांसो, ये च सेवाविचक्षणाः। सर्वे ते धनवृद्धस्य, द्वारे तिष्ठन्ति किङ्कराः॥१॥ धनं कारणं, येनाविद्यमाना अपि गुणाः प्रकटीभवन्ति, विद्यमाना अपि यान्ति यस्याभावात्, "धनमर्जय काकुत्स्थः, धनमूलमिदं जगत् । अन्तरं नैव पश्यामि, निर्द्धनस्य मृतस्य च ॥१॥ लक्ष्मीः पूर्वपुण्यरज्ज्वाकृष्टा मम गेहं प्राप्ता, परं-या यस्य प्रकृतिः स्वभावजनिता कष्टेन सा त्यज्यते, इतीयं कमला क्षणं कुमुदे क्षणं चन्द्रे क्षणं सूर्ये मान्धात्रादीनां गृहे चिरं नो वासः, अतोऽस्या अनुवृत्तिरेव क्रियते इति संचित्योवाच—

लक्ष्मीर्मे सुकृतेन यद्यपि गृहे न्यस्ता तथाऽप्येतया, नानास्थाननिवासशीलमनवं दुर्म्मोचमित्यग्रधीः।
सत्रार्हद्गृहबिम्बपुस्तकवसत्युद्यापनाद्यैरिदं, तस्याः पुष्यति वश्यबीजमपरं भावानुवृत्तेर्न हि ॥ १७ ॥

महाकुले जलधावुत्पन्नः सर्वलोकप्रियः शीतलकरः कलावान् तेन चन्द्रमसा सार्द्धं उपमां दातुं विचारयामः, परं तेनापि सह न समीचीना राजते, दातरि विशेषदर्शनात्, यतः—

सद्धाम्मोधिविवर्द्धनः शुभकरः सद्वंशपूर्वाचलोद्भिन्नः सज्जनकैरवप्रमदनः सौम्यस्तमःस्तोमहा ।
सम्प्रीतार्थिचकोरकः सुतसुहृन्नक्षत्रतारागृहो, दातेन्दुर्न पुनः क्षयी न च जडो नान्तः कुरङ्गोऽद्भुतम् ॥ १८ ॥

शर्करा मृदुत्वात् सर्वेभ्यो रोचते, एवं चन्द्रस्तथा धनं तथैव सरसानि वस्तूनि, तथा रामा सकामा गीतं च स्नानं च, परं यथाक्रमं विरहिणः निःस्पृहस्य तृप्तस्य ऋपेः निष्कामस्य च तत्त्वज्ञस्य शीतज्वराक्रान्तस्य तत्र वाञ्छाया अभावः, परं दाता सर्वत्र सर्वेषां शीतलः, अत उच्यते—

आर्द्रौ दानजलैः करौ निखिलमप्यङ्गं सुधासिन्धुगं, वाक् सारस्वतदुग्धवार्द्धिविविधप्रोल्लेखकल्लोलभाग् ।
धीः कारुण्यसुधासरः सुखलहर्यालिङ्गनव्यापृता, सत्रेवं शिशिरस्ततो हृदि कृतो लोकस्य तापच्छिदे ॥ १९ ॥

पुरुपे पुरुपे च महान् विशेषः, 'वाजिवारणलोहानां, काष्ठपाषाणवाससाम् । नारीपुरुपतोयानामन्तरं महदन्तरम् ॥ १ ॥' स पुनः पुत्रो नरकात्पूर्वजानुद्धरति, तेनैव जातेन कुलं सुकुलं, दिनं सुदिनं, अपत्यशब्दोऽपि सार्थकः, शास्त्रेऽपि गीयते 'वानेयं गृह्यते पुष्पमङ्गजस्त्यज्यते मलः ।'' मुक्तानां सगुणत्वादेव मूल्यं, रत्नादीनां च, अतः स पुत्रः पवित्र उच्यते—

मूकः पूज्यसदस्युदारवचनो जल्पेषु दुर्वादिनां, पूज्यानां क्रुधि भीलुकः परचमूदृष्टौ प्रकृष्टायुधः ।
द्यूतादिव्यसनक्षणेषु कृपणः पात्रेषु दानेश्वरः, पश्चाद्भोजनकर्म्मणि प्रथमकः कार्ये सतां कोऽपि ना (पुमान्) ॥ २० ॥

धनं सर्वस्य सुखदं, दारिद्र्यं महाकष्टादपि रोगादपि अन्धत्वादपि मूर्खत्वादपि एकाकित्वादपि परदेशवासित्वादपि असुभगत्वादपि कुरूपत्वादपि अतीव दुःखदायि, दाता तु तद् दारिद्र्यं समूलघातं हन्ति सर्वत्र दानवज्रप्रहारेण, यस्तु दातारं निन्दति, पुरुपं आत्मीयामित्रं ज्ञात्वा तस्य गृहे तिष्ठति, अत आह—

दातरि श्रीः कर्मकरी सर्वफलदानं

दानादिक्पतिभारतीहरिहरिप्रेष्ठा ग्रहग्रामपूः, पातालोदकगोत्रदैवतमुनिक्ष्मापाललोकप्रिये ।
पुण्याढ्ये स्वपरप्रभुत्त्वकरणोद्युक्ते प्रवेशः क्व मे, ध्यात्वेदं तदसूयकस्य सदने दारिद्र्यमालीयते ॥ २१ ॥

सूराः पण्डिताः कलाविदस्तार्किका उपविद्याचतुराः सन्ति सर्वेऽपि विमृश्यमानाः, दातारमेव कृतज्ञं सर्वविदं भुक्तिमुक्तिसाधकं पश्यामः, कलौ यः पूजयति कलाविदः श्रमं वेत्ति, अतः कलावत्सु विचरति रामकर्णनलमुञ्जभोजवद्, उच्यते--

विद्वद्भ्योऽजनि वाग्वशा परभवे विद्याविचारो घनः, सारासारविनिश्चयोऽथ करुणा धर्म्मस्ततः श्रीरियम् ।
इत्याहृत्य कृतज्ञतां सुमतिभिर्दानेश्वरैरन्वहं , युक्तं यद्विदुषामुपासनकृते श्रीः कर्म्मकारीकृता ॥ २२ ॥

समुद्रो रत्नाकरोऽपि क्षारत्त्वदोषदूषितः, चन्द्रः कलानिधिरपि सकलंकः, रविः प्रकाशात्मकोऽपि देहादिदाघकारी, मेघो महीपोषकोऽपि चपलाश्रयः, मेरुः सुवर्णमयोऽप्यदृश्यः, रुद्रमूर्त्तिरप्याकाशं शून्यं, सुधा सुधामयापि द्विजिह्वदंष्ट्राविषविकल्पा, सर्वमनोरथदात्र्यपि कामधेनुः पशुत्वाद् गुणग्रहणविकला, पारिजातोऽपि काष्ठरूपः, सुरमणिः कर्कर एव, अग्निस्तु रोगापहारकोऽपि दाघदः, जीवनं जीवनमपि बोलकं, पवनः सुखदोऽपि विरुद्धो दुःखदः, सर्वत्रैकैकमगुणं विना निर्वाहो न, परं दातरि सर्वदोषाभावः, यतः तुल्यमेवोपकारं करोति—

विश्वाश्वासकरो घनोऽपि तडिता गोधां मुधा बाधते, दत्तेऽर्कः कुमुदाय न श्रियमहो पद्माय नेन्दुर्द्विपे ।
क्षुद्राङ्गाय जनाय नो वितरति प्रायः फलं पादपो, दाता सत्पुरुषः परं परहिते बद्धप्रयत्नः समम् ॥ २३ ॥

'गतिरन्या गजेन्द्रस्य, गतिरन्या खरोष्ट्रयोः । गतिरन्यैव सिंहस्य, लीलादलितदन्तिनः ॥ १ ॥' तथा विदुषामन्यैव वाग्, मूर्खाणामन्यैव, अन्य एव रसो दुग्धस्य, अन्य एव दुग्धस्य भावः, यस्य कोशे यद्भवति स तस्य सत्रं विस्तारयति, साक्षाद् दृश्यते च, यतः—

तर्कव्याकरणादिशास्त्रनिवहस्याचार्यवृन्दारकैर्धर्म्मार्थं धनिभिर्विशालमतिभिर्भोज्यादिसद्वस्तुनः ।
तल्लाभेन तदर्थिभिः प्रमुदितैः सम्यक् तदीयस्तुतेस्तन्निन्दोत्थितपातकस्य तु खलैः सत्रं कृतं स्पर्द्धया ॥२४॥

चतुर्षु युगेषु दातारोऽभूवन्, कृते मान्धातृमुकुन्दहरिश्चन्द्रनहुषादयः, त्रेतायां रामादयः, द्वापरे युधिष्ठिरादयः, कलौ विक्रमादयः, हीनकलौ कुराजकरकलिते दुष्टखलवचनमये विद्याविकले दैवतप्रसादशून्ये मन्त्रप्रभावहीने जलददयादारिद्र्ये कल्पद्रुमादिदानरहिते ये दातारो ददति तीर्थयात्रां वितन्वंति तीर्थानुद्धरंति जीवदयाद्युद्घोषणामुद्घोषयन्ति शासनमुद्दीपयन्ति शान्तिकपौष्टिकरथयात्राजलयात्रास्वजनोपकारमित्रपरिजनस्वामिकार्यं कुर्वन्ति ते वर्ण्यन्ते,—

अर्हच्चक्रभृतां सुरेन्द्रनिधयः षट्खण्डराज्यं वशे, सौरीणामपि तत्तदर्थनिचयाः कर्णस्य सौरो वरः ।
जीमूतस्य कराग्रगः सुरतरुर्देवो विशालापतेर्दानं तैः सुकरं कलौ कृशधनान् सर्वस्वदातॄन् स्तुमः ॥२५॥

परमेश्वरस्य त्रिभुवनजनकामितदातुः कर्म्मरूपस्य तस्याक्षराणि शुभाशुभमयानि करलिखितानि सन्ति सर्वस्य, अतः सत्पुरुषास्तस्यैवाशां कुर्वन्ति, तमेव स्तुवन्ति, प्रातरुत्थाय तमेव पश्यन्ति, करतार इति या संज्ञा सा करस्यैव, करतारुहस्तस्यापि चाङ्गु-

लीव्याजेन पञ्चशाखता, सर्वाण्यपि दैवतानि हस्ताश्रितानि, अङ्गुष्ठस्य मूले ब्रह्माण्डवीथीं कायस्याधिष्ठायकाः कनिष्ठायां पित्र्यं तीर्थं
तर्जन्यङ्गुष्ठान्तः अङ्गुलीदैवतं तीर्थं पक्षस्य पञ्चदश दिनानि पर्वरूपाणि तस्यैव यो दाता त्राता विषमतमेऽपि कार्येऽपि खड्गानां
प्रहारेऽपि तस्यैवान्तरालं सूचयति, अतः सत्पुरुषेण स्तूयते, एवंविधस्य भवत आशा युक्ता,

युद्धाहारकरप्रपीडनजपन्यासाक्षरस्थापनास्थैर्यारोपकरोऽसि दैवतशतावासः सुपर्वाऽपभीः ।
तद् धर्मार्थिगलार्द्दने परवधूस्पर्शे परार्थग्रहे, घाते च प्रगुणो जिनार्चनदयादानेषु पाणे ! स्फुर ॥ २६ ॥

ये यात्रिका भवन्ति ते गंगागयागोदावरीतीर्थेषु प्रयागप्रभासश्रीशत्रुञ्जयादितीर्थेषु सेवां कुर्वन्ति, तत्र विशुद्धाः सन्तो
देवताऽऽराधनं कुर्वंति, तुष्टाः सत्योऽस्मन्मनोरथान् पूरयन्ति, चिन्त्यमानं तु दातुः करस्यैव तीर्थत्वमवगच्छामः, सामग्री च सामग्र्या
दृश्यते, कथं सम्यक्पीठे देवतामवतारयति, यतः—

पीठं सत्पुरुषस्य दाक्षिणकरः प्राचीनपुण्योदयो, मंत्री तत्र महाश्रियं हिमवतः पद्मादवातीतरत् ।
न्यासैर्दानमयैर्विशेषसफलीकारं च तत्र व्यधाद्, जातं कामिकतीर्थमित्यत इतस्तद्यात्रिकैः सेव्यते ॥ २७ ॥

यस्य कस्यापि स्वामिनो दृष्टौ स्तुतिं पूजां विचारयन् वाचयितुं न शन्कोति, यस्तु त्रिभुवनविकाशनसमर्थः स्वामी तस्य
दृष्टौ पूजाकारापणं महच्चित्रं, अथवाऽऽश्चर्यमपि न, स्वराज्यदानसमये स्वयमेव स्वामी पुत्रादेः पूजां करोति, कारापयति, स्थानं स्वं
ददाति, अत एव सम्भावयामः स्वदृष्टौ सङ्घाधिपस्य यात्रिकैः पूजां कारयन् स्वप्रभावस्वस्थानदानतत्पर एव तत्कार्यकारण-
कर्म्मवत्त्वादङ्गादीनां पूजा, यतः—

पाणेरूप-
देशः कर-
स्य तीर्थ-
ता अंग-
पूजा.

अंघ्री तीर्थपथाग्रगौ सुकृतिनौ दारिद्र्यसर्वंकषौ, पाणी धन्यतमौ जगत्प्रियवचाः कण्ठो भुजौ धूर्धुरौ ।
ईदृग्भाग्यभराभिरामलिपिभृद्भालं तदेषां क्रमात्, पूजा माङ्गलिकेऽर्हतो दृशि जनैः सङ्घेशितुस्तन्यते ॥२८॥

पूर्वभवागण्यपुण्याकृष्टा लक्ष्मीः सत्पुरुषं प्रेम्णा समाजगाम, संस्तु सर्वस्याशापूरकः, विशेषतो महालक्ष्म्या उपकारिण्याः, यो यस्योपकारं करोति सर्वः कोऽपि तं प्रत्युपकरोति; यथा रामाय सुग्रीवेण दुर्योधनाय कर्णेन, अत्रापि सत्पुरुषमहालक्ष्म्योर्महान् स्नेहः उपकारकरणप्राग्ल्भ्यं च, यतः-

आदौ पाणिसरोरुहेषु गुणिनां पश्चात्तु देवालये, नाभेयप्रभुनेमिशैलशिरसोर्मेरौ तथेन्द्रासने ।
मौलित्वेन जिनोत्तमाङ्गशिखरे छत्रत्रयत्वेन च, न्यस्ताऽथामलसारके सुकृतिना लक्ष्मीर्ध्वजायां ततः ॥२९॥

यो हि कुलीनो धन्यो निष्पापक्रियाप्राणनाथो भवति स निजस्वामिनं बलहीनं हितमितसेवकत्यक्तं गतकोशं एकाकिनं दुर्बलं विषमरणपतितं बलिष्ठशत्रुवृन्दगृहीतसर्वस्वमुपकरोति, अग्रे भूयः स्वामिनमुद्धरति, कार्यं वर्यं विदधाति, तस्य स्तुतिं पूजां च करोति सर्वः, तथाऽत्रापि

नास्तिक्याभिधदुर्गभूमिबलिना मिथ्यात्वकोशेशिना, कार्पण्यादिभटोद्भटेन कलिना निर्लोठ्यमानं कृशम् ।
धर्म्मं स्वामिनमुन्नतिं नयति यो दानादिशस्त्रैः स्फुरन्, सज्ज्ञानकियुतो जयी स उचितं सङ्घाधिपः पूज्यते॥३०॥

यथा वृष्टिर्भवित्री तदाऽऽदावेव पृथिव्यामूष्मा भवति, पयसां स्वादाभावः, अयसां सकिट्टता, गड्डरिकाणामूर्ध्वस्थानां

निद्रा, तक्रस्याम्लत्वं, यस्य पुरुषस्य लक्ष्म्या महादेव्याः प्राप्तिर्भवित्री तस्य प्रथमं शुभाः चेष्टा भवन्ति, इष्टादीनामागमनेऽङ्गस्फुरणा भवति, कुशलेन दृष्टस्थानप्राप्तौ प्रथमं शुभशकुनोदयः, एवं यस्य जीवस्य तीर्थङ्करपदवी भवेत् काः तस्येत्यादयश्चेष्टा भवन्ति ?

जीवो जीवनबन्दिमोक्षणतपःसत्योक्तिशीलक्षमावैरोच्छेदनदानसत्त्वधिषणापूज्यत्वविख्यातिभिः ।
संघेशो जिनधर्म्मतेजनभवत्सम्भावनार्हत्पदस्फूर्ज्जिष्यत्सुकृतप्रभावाविभवानत्र व्यनक्त्ययंशतः ॥३१॥
कर्पूरागुरुकुङ्कुमद्युतिसुमश्रीखण्डगन्धोर्मिभिर्गेयस्तोत्रचरित्ररासललितैर्वाद्यारवैर्दन्तिभिः ।
अर्हद्बिम्बगृहातपत्रचमरस्नात्रार्हणानाटकैस्तीर्थे स्वर्गमिहैव विन्दति बुधोऽमुत्रापि सोऽप्याप्स्यते ॥ ३२ ॥
स्वर्गङ्गा नवकुण्डमानसजलं दिव्यं च तच्चन्दनं, पुष्पं हेम च मौक्तिकं च वसनं रम्भादिसङ्गीतकम् ।
सङ्कल्पेन समानय प्रभुजनोपास्त्यै मुदुर्ध्याय मा, पापं चञ्चलताफलं चिनु मनः सद्ध्यानमेवं सताम् ॥३३॥

सुवर्णं त्रिधा-अर्जुनं पीतं रक्तं च, मेघमौक्तिकं यः पुष्करावर्त्तकमेघे वर्षति सति करकवत् सम्मूर्च्छति, तस्य सर्वा पृथिव्यपि स्वल्पं मूल्यं, तन्मौक्तिकमपतदेव देवा गृह्णन्ति मनःकल्पनया । मासादिभाटकादिना संगृहीतो भृत्यः नीचकर्म्मकारी ।

सेवां मोहवशाद् व्यलम्भयमहं कार्पण्यभङ्गं प्रभोर्भृत्यः किंकरकः कराङ्गुलिदलच्छेदी सहांसि मे ।
अप्राप्ते त्वयि दैन्यमित्यतनुम त्रायस्व सुश्रावकाः, किं विज्ञीप्सव इत्यमी जिनपतिं प्रत्यास्यकोशं व्यधुः ॥३४॥
श्रीमद्धर्षपुरीयगच्छतिलकश्रीसूरिवंशे गुरुर्विद्वत्पर्षदि राजशेखर इति प्रख्यातिमायाति यः ।

तेनेदं नवदेशनार्थिहृदयानन्दाय सारं मितं, प्रोक्तं सङ्घमहोत्सवप्रकरणं सुश्रावकश्रीकरम् ॥ ३५ ॥
लक्ष्मीः सत्पात्रलाभादभृत सुभगतां मर्त्यजन्मद्रुमोऽयं, साफल्यं प्राप दृष्टः सुगुरुमुखजुषामाशिषां सत्यभावः ।
मज्जन् कार्पण्यपङ्के सुचिरमतिजरन्नुद्धृतो दानधर्म्म-स्तन्वद्भिस्तीर्थयात्रामहमिह विहितः को न लब्धप्रतिष्ठः? ॥३६॥

इति श्रीराजशेखरसूरिकृता दानषट्त्रिंशिका सम्पूर्णा

श्रीजैनप्रवचनसुधासुधादीधिति श्रीजिनभद्रक्षमाश्रमणसूत्रिता विशेषणवती.

उस्सेहंगुलमेगं हवइ पमाणंगुलं सहस्सगुणं। उस्सेहंगुलदुगुणं वीरस्साऽऽयंगुलं भणियं ॥ १ ॥ (प्रज्ञा) ३००
एवं चायंगुलओ कहमट्ठसयं जिणो हवइ वीरो ?। उस्सेहंगुलमाणेण किह व सयमट्ठसट्ठं सो? ॥ २ ॥
दो सोलसुत्तरसया उस्सेहंगुलपमाणओ एवं। अहवाऽऽयंगुलमाणेण होइ चुलसीइमुव्विद्धो ॥ ३ ॥
भरहायंगुलमेगं जइ अ पमाणंगुलं तु निद्दिट्ठं। तो भरहो वीराओ पंचसयगुणो न संदेहो ॥ ४ ॥

तत्थ जं भणियं-उस्सेहंगुलं सहस्सगुणियं पमाणगुलं हवइ तं भरहस्स आयंगुलंति, तत्थिमं करणं—भरहो किर आयंगुलेण वीसुत्तरमंगुलसयं, उस्सेहंगुलेण पंच धणुसयाइं, तत्थ जइ वीसुत्तरेणं पमाणंगुलसएणं१२० सपाएण धणुणा१-१।४ पंच धणुसयाणि ५०० लब्भामो तो एगेण किं लब्भामो ?, आगतं सयाणि चत्तारि, एवं जमेगं पमाणंगुलं पमाणधणुं वा तमुस्सेहंगुलओ चउसयगुणं भवति सेढिगणिएणं, एअं चेव खेत्तगणिएणं सहस्सगुणं भवइ, कहं ?, पमाणंगुलं उस्सेहंगुलबाहुल्लं[3] अड्ढाइज्जंगुलविक्खंभं चउसयायामं, तत्थायामो चउसओ[4] अड्ढाइज्जंगुलेण विक्खंभेण गुणिओ सहस्समुस्सेहंगुलं हवइ, एवं उस्सेहंगुलं सहस्सगुणियं पमाणंगुलं भवइ ॥ भगवंपि वद्धमाणो वीसुत्तरमंगुलसयमायंगुलेण अड्डसड्ढसयं १६० उस्सेहंगुलेणं, तत्थ जइ वीसुत्तरेणायंगुलसएणं

पाठान्तराणि—(१) होइ ग्रं० (२) कारणं (३) बाहल्लं (४) सओ

अट्ठसट्ठं अंगुलसयं लब्भामो एगेणं किं लब्भामो ?, आगयं-एगमुस्सेहंगुलं दो अं आअंगुलपंचभागा, सवण्णिओ सत्त पंचभागा, एवं भगवओ वीरस्स जमायंगुलं तमुस्सेहंगुलेण सत्त पंचभागा, बिउणं च सुत्ते भणियं, एयं पुण खेत्तगणियं पडुच्च बिउणं, सेढिगणिएण सत्त पंचभागा, कहं ?, इहायंगुलेण पंचहत्थो भगवं, उस्सेहंगुलपमाणेण सत्तहत्थो, एवं जाइं भगवओ पंच आयंगुलाइं ताइं सत्त उस्सेहंगुलाणि, एवं हत्थादओऽवि, तत्थ समणे० सत्तहत्थो, एवं जा चउरंसपंचगमायंगुलं बाहापडिबाहागुणं खेत्तगणिएणं पणवीसं रूवाइं, समचउरंससत्तगमुस्सेहंगुलं भगवओ बाहापडिबाहागुणं खेत्तगणिएणं एगूणपण्णं रूवाइंतिकाउं किंचूणबिगुणमुस्सेहंगुलाओ, उण्हीसाइसाहिअत्तणओ वा पण्णासं चेव रूवाइंतिकाउं बिगुणं चेव भण्णति, अहवा समचउरंसपंचगस्स उस्सेहंगुलस्स पण्णासकरणीओ कण्णो, एसं महावीरायंगुलस्स बाहा बाहाए गुणिया गणियंतिकाउं पण्णासा करणीए गुणिया जायाइं पणवीसं सयाइं २५००, एएसिं मूलं पण्णासं रूवाणि महावीरस्सायंगुलखेत्तगणिअं, एयस्स उस्सेहंगुलखेत्तगणियाओ पणवीससयाओ बिगुणं । इयाणिं छेज्ज [प] णएणं पच्चक्खं दाइज्जइ, तत्थ ताव इमं समचउरंसं पंच समुस्सेहंगुलं ता इमं पुण समचउरंसं पण्णासकरणीयमायंगुलं भगवओ, ता इयाणिं एवं चेव जहा उस्सेहंगुलकण्णाओ णिप्फज्जइ तमेवमालिहिअत्ति, एवं जे उस्सेहंगुलप्पमाणंगुलाणं उस्सेहंगुलमहावीरायंगुलाण य विरोहाभिप्पाएणं पमाणविसंवायाइदोसा चोइआ ते परिहरिया भवंति १ ॥

(१) दो अ अं० (२) संचुण्णिआ.

जोअणसहस्समहिअं वणस्सइसरीरमाणमुद्दिट्ठं । तं च किर समुद्दगयं जलरुहनालं हवइ णऽण्णं ॥ ५ ॥ उस्सेहंगुलओ तं होइ पमाणंगुलेण य समुद्दो । अवरोप्परओ दोण्णिवि कहमविरोहीणि होज्ज ण्हु[1] ? ॥६॥ पुढवीपरिणामाइं ताइं किर सिरिनिवासपउमं व । तित्थेसु पुण वणस्सइपरिमाणाइंपि होज्ज णणु ॥ ७ ॥ जत्थुस्सेहंगुलओ सहस्समवसेसएसु य जलेसु । वल्लीलयादओविय सहस्समायामओ होंति ॥ ८ ॥ २ (ठा. २९९)

पण्णत्तीए भणिया सोलसहस्सा सिहा समुद्दस्स । सच्चेव दीवसागरपण्णत्तीए सया सत्त ॥ ९ ॥ उस्सेहे सत्तसए गोअमदीवा-दओ जलंताओ । उव्विद्धा जावइअं तमेइ तेरासिएण फुडं ॥ १० ॥ उस्सेहे सोलसए गोयमदीवादओ निवुड्डिज्जा[2] । तहवि अ ण सो ण सच्चो तं पइ जं वुड्ढि[3] भणियाइं ॥ ११ ॥ किह पुण दोन्निवि सच्चा जं सत्त सओवरिं समा चेव । निट्ठाइ सोलससहस्सिया सिहा दस य विच्छिण्णा ॥१२॥ जीवाभिगमे वुड्ढी जा सा तं पप्प खेत्तगणियं च । कण्णगईए णेयं लवणाभव्वस्स खेत्तस्स ॥ १३ ॥ जइ पंचणउइजोअणसहस्साइं गंतूण सत्त जोअणसयाइं उस्सेहं लब्भामो बारसजोयणसहस्से गंतूण गोयमदीवे किमुस्सेहं लब्भामो ?, आगतं अट्ठासीइ जोअणाइं चत्तालीसं च पंचाणउइभागा जोअणस्स, एयं जंबुदीवंतेणं जले णिवुड्डं दीवस्स, उवरिंपि एत्तियं चेव ऊसियं जलंताओ अद्धजोअणं च, चउवीसं जोअणसहस्साइं गंतूणं लद्धं छावत्तरं जोअणसयं असीइं च पंचा-णउइभागा जोअणस्स, एयं लवणसमुद्दंतेणं निवुड्डं दीवस्स, दो कोसे ऊसिओ जलंताओ, जीवाभिगमे पंचाणउइ पंचाणउइ अंगुलाइं

(१) णु उ (२) निवुड्ज्जा (३) वुड्ढि०

णिगंतूणं सोलसअंगुलाइं उस्सेहवुड्ढी, इमा पुण एगरूववुड्ढी, जइ पंचाणउइ जोअणसहस्साइं गंतूण सोलस जोअणसहस्साइं उस्सेहं लहामो जोअणे किं लभामो?, आगतं सोलस पंचाणउइभागा जोअणस्स, एवमायंगुलाणंपि, एवं जंबुदीवपण्णत्तीकरणगाहासु ॥३॥

लवणस्स खेत्तगणियं पुव्वायरिओवणिबद्धं जंबुदीवलवणपरिरए दोवि एगओ मेलेऊण अद्धं घेप्पइ, तं पंचुत्तरजोअणसहस्सेणं विक्खंभेणं गुणिज्जइ, पुणो सव्वग्गेणं सत्तरसजोअणसहस्सेणं गुणिज्जइ, तओ एअं आगयफलं भवइ। सोलसकोडाकोडी तेणउइ कोडिसयसहस्साइं। ऊयालीस सहस्सा णव कोडिसयाइं पण्णासा ॥ १४ ॥ पण्णाससयसहसाइं जोयणाणं भवे अणूणाइं। लवणसमुद्दस्सेयं जोअणसंखाए गणिअपयं ॥ १५ ॥ एयं उभयवेइयंताओ ४ ॥

सोलससहस्सउस्सेहस्स य कण्णगईए जं लवणसमुद्दाभव्वं जलसुण्णंपि खित्तं तस्स गणियं, जहा मंदरस्स पव्वयस्स एक्कारसभागपरिहाणी कण्णगईए आगासस्सवि तदाभव्वंतिकाउं भणिया तहा लवणसमुद्दस्सवि ५ ॥

आह-सोलसहस्सिआए सिहाए कहं जोइसविघाओ ण हवइ ?, तत्थ भण्णइ, जेण सूरपण्णत्तीए भणिअं-जोइसियविमाणाइं सव्वाइं भवंति फालिअमयाइं। दगफालियामया पुण लवणे जे जोइसविमाणा ॥ १६ ॥ जं सव्वदीवसमुद्देसु फालिआमयाइं लवणसमुद्दे चेव केवलं दगफालिआमयाइं तत्थ इदमेव कारणं-उदगेण मा विघाओ होउत्ति, जं सूरपण्णत्तीए चेव भणियं,-लवणम्मी जोइसिया उड्ढं लेसा हवंति णायव्वा। तेण परं जोइसिया अहलेसाया मुणेयव्वा ॥ १७ ॥ तंपि उदगमालावभासणत्थमेव, लोगट्ठिइ (एसा. जीवा ३०४ पत्रे) ६ ॥

सत्त य सत्तट्ठाणाईएसु (११-५५६) दस कुलगरा दसट्ठाणे (११-७६७)। पण्णत्तीए भणिया पण्णारस जंबुदीवस्स

(१२भ०-२०२) ॥१८॥ सत्तगहणेणं जे विमलवाहण परेण ते ण संगहिया । अणिउंजिज्झिय ते कुलगरत्तणं जेण कयवंतो ॥ १९ ॥ पणरस कुलगरत्तणं सामण्णाउत्ति तेऽवि संगहिया । जत्थ दसण्हं सत्तगमणिअत्तं तत्थ तिगमाहू ॥ २० ॥ ७ ।

(भ. २९८ ज्ञा. १८३ प्रज्ञा.५३९) तिरियाणं चारित्तं णिवारिअं तो कओ पुणो तेसिं । सुव्वइ बहुआणं चिय महव्वयारोवणं समए ? ॥ २१ ॥ ण महव्वयसब्भावेवि चरणपरिणामसंभवो तेसिं । ण बहुगुणाणंपि जओ केवलसंभूइपरिणामो ॥ २२ ॥ ८ ।

(स्था. १७८ भ. ९६०) सुत्ते चउसमयाओ णत्थि गईओ परा विनिद्दिट्ठा । जुज्जइ उ पंचसमया जीवस्स इमा गई लोए ॥ २३ ॥ जो तमतमविदिसाए समोहओ बंभलोगविदिसाए । उववज्जए गईए सो नियमा पंचसमयाए ॥ २४ ॥ उज्जुया य एगवक्का दुहओवक्कागई विनिद्दिट्ठा । जुज्जइ अ तिचउवक्का विणा न चउपंचसमयाए ॥ २५ ॥ उववायाभावाओ ण पंचसमयाउऽहवा न संताऽवी । भणिया जह चउसमया महल्लबंधे ण संतावि ॥ २६ ॥ ९ ।

निरइंदा तेरस पत्थडाइया अउणपण्ण सव्वग्गा । अण्णे अ सोलसाइं पण्णासग्गा कहं गेज्झा ? ॥ २७ ॥ दस तिअसहिया एक्काहिया य णव सत्त पंच तिण्णेक्के । नरइंदए कमो खलु ओसरमाणो उ रयणाए ॥ २८ ॥ सोलस दसट्ठ छप्पंच चेव चत्तारि चेव

१ अवसर्पिण्यां सप्त उत्सर्पिण्यां दशेति स्थानाङ्गतात्पर्यं, भगवत्यां प्रस्तुतवाचनायां यद्यपि सप्तोक्ताः तथापि 'अथ चेह स्थाने कुलकरादि वक्तव्यता दृश्यते' इति वृत्तिपाठे न नियता वाचना, ततः क्वचित् 'पन्नरसे' त्यस्यापि संभवः, अत एव 'क्वचित् पंचदशापि दृश्यन्ते' इति स्थानाङ्गदशमस्थानवृत्तिरपि संगता ।

एक्कोऽयं । पण्णास पत्थडा खलु सत्तसु पुढवीसु णायव्वा ॥ २९ ॥ जे तेरसादओ किर ते सव्वंति गुरवो पभासंति । वोडिअ विणिग्गया सोलसादओ ते न ते गेज्झा ॥ ३० ॥ ॥ १० ।

सामाइयचुन्नीए उसभस्स धणादओ भवा सत्त । होन्ति अ पिंडिज्जंता बारस वसुदेवचरिअम्मि ॥ ३१ ॥ संखेवत्था चुन्नीए सत्त इयरे सहाणुभूइत्ति । सिज्जंसेणऽक्खाया दोसुवि संपिंडिआ सव्वे ॥ ३२ ॥ ११ ।

सीहो सुदाढनागो आसग्गीवो य होइ अण्णेसिं । सिद्धो मिगव्वओत्ति य होइ वसुदेवचरिअम्मि ॥ ३३ ॥ सीहो चेव सुदाढो जं रायगिहम्मि कविलवडुओत्ति । सीसइ ववहारे गोयमोवसमिओ स णिक्खंतो ॥ ३४ ॥ १२ ।

साईअपज्जवसिआ सिद्धा ण य णामऽतीतकालम्मि । आसी कयावि सुण्णा सिद्धी सिद्धेहिं सिद्धंते ॥ ३५ ॥ सव्वं साइ सरीरं ण य णामाइमयदेहसब्भावो । कालअणाइत्तणओ जहाव राइंदियाईणं ॥ ३६ ॥ भ. २५५ सव्वो साई सिद्धो णयाइ सो विज्जए तहा तं च । सिद्धा सिद्धी अ सया णिद्दिट्ठा रोहपुच्छाए ॥ ३७ ॥ १३ ।

उक्कोसपंचधणुसय जहण्णओ सत्तरयणि सिद्धंते । कुम्मासुअमरुदेवीण देहमाणं कहं गेज्झं ? ॥ ३८ ॥ एमेयुक्कोसयपुव्वकोडि-जीविसु णरेसु णेअव्वं । तत्तो समहियजीवीवसुदेवाईसु तं किह णु ? ॥ ३९ ॥ ससरीरतिभागूणं भणियं सिद्धावगाहणामाणं । संकुइयाइअमरणे जहण्णमुक्कोसए कहणु ? ॥ ४० ॥ जं किर तित्थगराणं जहण्णमुक्कोसयं च जं भणियं । उच्चत्तं तो कुम्मयमरुदेवीणं ण तग्गहणं ॥ ४१ ॥ अहवा पंचसउच्चिय मरुदेवी जेण किंचि ऊणा ऊ । इत्थी पुरिसेहिंतो अहिया वा णायतो सिद्धा ॥ ४२ ॥ अद्धंगुलाहियकरा सिद्धजहण्णावगाहणा जेणं । तेणातित्थगराणं अत्थि विहत्थाण निव्वाणं ॥ ४३ ॥ तं कुम्मसुयाईणं अच्छेरयत्ति

नियमा य ते अ सिज्झंति । तेणं अड्ढंगुलाहिअकरावगाहणा सिद्धा ॥ ४४ ॥ अहवाऽऽऊ जमुच्चत्तं च सुत्तभणियं जहण्णमियरं च ।
सामण्णं ण विसेसा पंचसयादेसवयणं व ॥ ४५ ॥ ॥ १४ ।
(प्र.२७९)जइ पोग्गलपरियट्टा संखाईआ वणस्सईकालो । तो अच्चंतवणस्सइजीवा कह णाम मरुदेवा? ॥४६॥ होज्जव वणस्सईणं
न अणाइमित्तमत एव हेऊओ । जमसंखेज्जा पोग्गलपरिअट्टा तत्थऽवत्थाणं ॥ ४७ ॥ कालेणेवइएणं तम्हा कुव्वंति कायप-
ल्लटं । सव्वेऽवि वणस्सइणो ठिइकालंते जह सुराई ॥ ४८ ॥ पइसमयमसंखेज्जा जेणुव्वट्टंति तो तदब्भत्थ । कायठिईए समया
वणस्सईणं परीमाणं ॥ ४९ ॥ कायठिईकालेणं तेसिमसंखेज्जयावहारेणं । णिल्लेवणमावण्णं सिद्धीविय सव्वभव्वाणं ॥ ५० ॥ णय
पच्चुप्पण्णवणस्सईण णिल्लेवणं न भव्वाणं । जुत्तं होइ न तं [न] जइ अच्चन्तवणस्सई णत्थि ॥५१॥ एवं चाणाइवणस्सईण अत्थित्तम-
त्थओ सिद्धं । भण्णइ इमावि गाहा गुरूवएसागया समए ॥५२॥जी.५०प्र.३८० अत्थि अणंता जीवा जेहिं न लद्धो तसाइपरिणामो ।
तेऽवि अणंताणंता णिगोअवासं अणुवसंति ॥५३॥ अच्चंतवणस्सइणोवि संति एवं फुडेवि सिद्धम्मि । भावेअव्वो कह णहु तेसिं
कायट्ठिईकालो ? ॥५४॥ सव्वेहिं कह व जीवेहिं फासिअं सुअमणंतसो समए । पत्ताइ कहव बहुसो ठाणाइं णारगाईणि ? ॥५५॥
दव्विंदियभाविंदिय पोग्गलपरियट्ट रागदोसाई । भावेअव्वाइं कहं सुत्ताइं एवमाईणि? ॥५६॥ कह भविआणाईया सपज्जवसिअत्ति
देसियं सुत्ते । ण य भविएहिं विरहिओ होही लोगोत्ति भणियसिणं ॥५७॥ गम्मइ जे सिज्झिस्संति ते अणाइसपज्जवसिअत्ति । तह
बहुसो सुत्ताइं सिद्धंते देसविसयाइं ॥५८॥ तह कायठिईकालादओ विसेसे पडुच्च किर जीवे । णाणाइवणस्सइणो जं संववहारबाहरिआ
॥ ५९ ॥ (जी.५१) सिज्झंति जेत्तिया किर इह संववहारजीवरासीओ । एंति अणाइवणस्सइरासीओ तेत्तिआ तम्मि ॥ ६० ॥ १५ ।

(भ.६१२)धम्माइपएसेहिं दुपएसाई जहण्णयपयम्मि। दुगुणदुरूवहिएणं तेणेव कहणु हु फुसेज्जा? ॥६१॥ एत्थ पुण जहण्णपयं लोगंते तत्थ लोगमालिहिउं। फुसणा दाएअव्वा अहवा खंभाइकोडीए ॥ ६२ ॥ १६ ।

(भ. ७८४) वीसइमसउद्देसे चउप्पएसाइए चउप्फासे। एगबहुवयणमीसा बीयाईआ कहं भंगा? ॥ ६३ ॥ देसो देसा व मया दव्वखेत्तवसओ विवक्खाते । संघाइयभेयतदुभयभावाओऽवी वयणकाले ॥ ६४ ॥ १७ ।

(भ. ८६५) परिमंडलं जहन्नं भणियं जुम्मेणवट्टिओ लोओ। तिरियाययसेढीणं संखेयपएसया कहणु? ॥६५॥ दो दो दिसासु एक्केक्कओ य विदिसासु एस कडजुम्मो। पढमपरिमंडलंते वुड्ढी किर जीवलोअंतो ॥ ६६ ॥ अड्ढंसया पसज्जइ एवं लोगस्स ण परिमंडलया। वट्टालेहेण तओ वड्ढी कडजुम्मिया जुत्ता ॥६७॥ जइ लोगतिरिअसेढी संखेज्जपएसियावि वज्जंति। किमलोगतिरिअसेढी संखपएसा ण सिद्धा उ ॥६८॥ एवं वा दव्वट्ठा जइ सव्वा कडजुम्माओ कहं पएसतया? । लोगतिरिअसेढीओ भणिया कडबायरपएसा? ॥ ६९ ॥ जइवि तिरिआययाओ णियमा कडबायरा पएसतया। उड्ढाइया कहं तो कडजुम्मा होंति दव्वतया? ॥७०॥ उड्ढाययाण जा खलु पएसदव्वट्ठया विणिद्दिट्ठा। होअव्वं तिरियाणं ताए दव्वप्पएसतया ॥ ७१ ॥ पच्चक्खं दाइज्जइ सेढीणं पयरलोगनालीए। दव्वपएसट्ठयया जुम्मविभागे जहा जेसिं ॥ ७२ ॥ १८ ।

कोडाकोडी अयरोवमाण तित्थंकरणामकम्मठिई। बज्झइ य तयणंतरभवम्मि तइयम्मि निद्दिट्ठं ॥ ७८ ॥ तट्ठिइभोसकेउं तइयभवो अहव जीवसंसारो। तित्थयरभवाओ वा ओसकेउं भवे तइए ॥ ७९ ॥ जं बज्झइत्ति भणियं तत्थ निकाइज्जइत्ति णियमोऽयं। तदबंझफलं नियमा अण्णा अणिकाइआवत्थे ॥ ८० ॥ १९ ।

(प्र.४८४) तिरिएसु णत्थि तित्थयरणामसंतंति देसिअं समए । कह व तिरिओ न होही अयरोवमकोडिकोडीए? ॥८१॥ तंपि सुनिकाइ यस्सेव तइअभवभाविणो विणिद्दिट्ठं । अणिकाइयम्मि वच्चइ सव्वगईओवि ण विरोहो ॥ ८२ ॥ २० ।

तिरिअनरसम्मदिट्ठी ण बंधई विमाणवज्जमाउंति । मणुएसु बंधइच्चिय कम्मप्पयडीण णिद्दिट्ठं ॥ ८३ ॥ दरिसणविसेसओ तं जहेह सासाणदरिसणस्सावि । सम्मत्तब्भंतरया ण य तेणामरगई नियमो ॥ ८४ ॥ २१ ।

छेवट्ठं संघयणं सुत्ते एगिंदियाण पण्णत्तं । कम्मप्पगडीए कह बंधे उदए य तं नत्थि ? ॥८५॥ सण्णी अ असण्णियत्ति य जह कालिअहेउदिट्ठिवायाओ । एगिंदियाणमेवं संघयणं ण य विसेसाओ ॥ ८६ ॥ २२ ।

(भ.३९१) मोहनिमित्ता अट्ठवि बायरराए परीसहा कहणु ?। कीस व सुहुमसरागे न हौंति उवसामगे सव्वे ? ॥८७॥ सत्त य परउच्चिय जेण बायरो जं च सावसेसम्मि । मग्गिल्लम्मि पुरेल्ले लग्गइ तो दंसणस्सावि ॥८८॥ लग्गइ पएसकम्मं पडुच्च सुहुमादओ गुणे अट्ठ । तस्स भणिया ण सुहुमे ण तस्स सुहुमोदओऽवि जओ ॥ ८९ ॥ २३ ।

सयरीए मोहबंधट्ठाणा पंचादओ कया पंच । अनिअट्टिणो छलुत्ता णवादओदीरणापगए ॥९०॥ सयरीए दो विगप्पा सम्मामिच्छं समोहबंधम्मि । भणिया उईरणाए चत्तारि कहंणु होज्जाहि ? ॥ ९१ ॥ सयरीए पंचविहबंधगस्स दोण्ह उदओ विणिद्दिट्ठो। चउराई छण्ह उदओ उदीरणाए पुणो भणिओ ॥९२॥ एक्को व दो व चउबंधगस्स सयरीए देसिया उदया । एक्को य बिचउ पंच य छच्चेवोदीरणा देसे ॥ ९३ ॥ सग बायरस्स संत ठाणा सयरीइ मोहणिज्जस्स । बारस उईरणाए दुगतेवीसाहिआ भणिया ॥ ९४ ॥ रांजलणलोहचरिमत्तिभागसंखेज्जभागमेत्तेवि । वट्टंतस्स कहं बायरस्स णेक्कों हवइ संतं ॥ ९५ ॥ जइ बायरस्स बारस

कीस णिअट्टिस्स पंच पडिसिद्धा । संता चउविहणिब्बंधगस्स किह वा भवे सत्त ? ॥ ९६ ॥ संजलणलोहचरिमत्तिभागसंखेज्जभागमेत्तोऽवि । सत्तावीसोवसमो बायररागस्स किं ण भवे ? ॥ ९७ ॥ संजलणाणं वीसुं सयरीए उवसमो समक्खाओ। मज्झिमकसायमीसे उईरणाईसु परिकहिओ ॥ ९८ ॥ धुवसणुधावति माया धुवा सयं किंचि बायरत्तेवि । सत्तावीसोवसमे ण तस्स तो संतमेकोय ॥ ९९ ॥ बंधाइविहाणविचित्तयावि रोगंमि भेसजोवसया । परिणामविचित्तत्तणभावाओ जुज्जए सव्वे ॥ १०० ॥ २४ ।

भणियं सुत्ते छिन्नं चोद्दसपुव्विम्मि पढमसंघयणं । तम्मि अ अवट्टमाणे सव्वट्ठं कह गओ वइरो? ॥ १०१ ॥ न य भणिअमियं वइरो सव्वट्ठमितो न सुत्तणिद्दिट्ठं । तेण तमनारिसच्चिय फुडं च णाणुत्तरविमाणं ॥ १०२ ॥ २५ ।

एगाई एगन्ता जवमज्झा सत्त तित्थवोच्छेया । अण्णेसिं पलितपया एक्केक्कगदुतिदुवेक्केका ॥ १०३ ॥ २६ ।

(प्र.२९१) सुत्ते विब्भंगस्सवि परूविअं ओहिदंसणं बहुसो। कीस पुणो पडिसिद्धं कम्मप्पयडीइ पगयम्मि? ॥१०४॥ विब्भंगेविहु दरिसणं सामण्णविसेसविसयतो सुत्ते । तं ता विसिट्ठमणागारमेत्तत्ताऽवहिविभंगाणं ॥ १०५ ॥ कम्मप्पयडी मयं पुण सागारेयरविसेसभावम्मि । ण विभंगणाणदंसणविसेसणमणिच्छितत्तणओ ॥ १०६ ॥ २७ ।

संमुच्छिमोरगाणं काओ जोअणपुहुत्तमुक्कोसं । तं च णव जाव भणियं बारस आसालियाकाओ ॥ १०७ ॥ अवगाहणाअवसरे माणं णिद्दिसइ जेण तस्सेव । तो भण्णइ तं मोत्तुं सेसाणं जोअणपुहुत्तं ॥ १०८ ॥ २८ ।

होऊणं देवकया चउतीसाइसयबाहिरा कीस । पागारंबुरुहाइ अणण्णसरिसावि लोगम्मि ॥ १०९ ॥ चोत्तीसं किर णियया ते गहिआ सेसया अणियय त्ति । सुत्तम्मि ण संगहिआ जह लद्धीओ विसेसाओ ॥ ११० ॥ २९ ।

(सूर्य. २९० भ. ५७७) वट्टच्छेदो कइवयदिवसे धुवराहुणो विमाणस्स । दीसइ परं न दीसइ जह गहणे पव्वराहुस्स ॥१११॥ अच्चत्थेण हि तमसा भिभूय तेजं ससी विसुज्झंतो । तेण ण वट्टच्छेओ गहणे उ तमो उ तमबहुलो ॥ ११२ ॥ ३० ।

(जी. ३७९ सूर्य २६३) अद्धकविट्ठागारा उदयत्थमणम्मि किं न दीसंति । ससिसूराण विमाणा तिरिअक्खेत्तट्ठियाणंपि ? ॥११३॥ उत्ताणद्धकविट्ठं पेढं किर तदुवरिं च पासाओ । वट्टालेहेण तओ समवट्टं दूरभावाओ ॥ ११४ ॥ ३१ ।

तिरिअट्ठिओ मयंको राहुविमाणोवरि ट्ठिओ कहणु । उवरिं खंडो दीसइ हेट्ठा खंडो कहं ण भवे ? ॥११५॥ आईइ कालपक्खस्स उवरिमारद्धमक्कमइ चंदं । जं तेण णज्जइ फुडं हेट्ठा राहू न चंदस्स ॥११६॥ हेट्ठा तमसो सूरो जं किर पुव्वावरि ट्ठिओ सोमं । भासइ य तेण दीसइ उवरिं खंडो दुपक्खेऽवि ॥ ११७ ॥ ३२.

चउरंगुलमप्पत्तं देसूणं जोअणं तयद्धेण । कह राहुविमाणेणं ससिणो छाइज्जइ विमाणं ? ॥ ११८ ॥ सव्वे गहणक्खत्ता रविससिमज्झम्मि अह य गहणम्मि । वच्चइ राहुविमाणं सूरविमाणस्स हेट्ठेणं ॥ ११९ ॥ जं गहविमाणमाणं रविससिमज्झम्मि जं च गहभंगणो । उस्सग्गाविहिअमेत्तं सुअम्मि तमसोऽपवाओ अ ॥ १२० ॥ ३३ ।

कह व दसुत्तरजोअणसयबाहल्लम्मि जोइसे खेत्ते । जंबुदीवाईणं माएज्ज गणिज्जमाणमिणं? ॥१२१॥ (जी. ३३४) कोडाकोडी सण्णंतरन्ति मण्णंति केइ थोवयरा । अण्णे उस्सेहंगुलमाणं काऊण ताराणं ॥ १२२ ॥ ३४ ।

कह होंति समहिआइं चरिमाऽचरिमप्पएसरासीओ । दव्वाइं कह व जुज्जइ दव्वुवयारो पएसेसु ? ॥१२३॥ उज्जुसुत्ताइमयमिदं पइप्पएसमिह दव्वपडिवत्ती । देसप्पएसभेओ जह वा धम्मत्थियाईणं ॥ १२४ ॥ ३५ ।

दव्विंदियाइ सोलस जस्साणुत्तरसुरस्स एसाइं । सो वच्चइ मिच्छत्तं कहण्णु आराहणा तस्स ? ॥ १२५ ॥ णणु कम्मपयडियमयं सम्मद्दिट्ठी णरो णराउंपि । बंधइ तो एगंतो ण तस्स मिच्छत्तगमणम्मि ॥ १२६ ॥ मिच्छोदयमेत्ताओ कावाऽणाराहणा जओ तिविहा । आराहणा जहण्णाइया तदब्भन्तरो सो अ ॥ १२७ ॥ ३६ ।

उस्सेहंगुलमाणेण विण्हुणो सयसहस्समुस्सेहो । मेरुम्मि पमाणंगुलमाणेण कहं कमं कुज्जा ? ॥ १२८ ॥ कह वा सोहम्मत्थ च घट्टए उडुवरं विमाणं सो । संगमयसंतिअंति व तं च कहं विण्हुकालम्मि ? ॥ १२९ ॥ मेरुम्मि कमो उडुघट्टणं च सुइमेत्तयं ण सुत्ताणा । होज्ज व संचरमाणं विमाणमुडुसन्नियमदोसो ॥ १३० ॥ ३७ ।

चक्खिंदिअस्स विसओ जं जोयणसयसहस्समब्भहिअं । विण्हुच्चिय णिदरिसणं तत्थवि केई पभासंति ॥ १३१ ॥ ३८ ।

अह य पमाणंगुलओ सीआलीसाय समइरेगेहिं । भणियं उदयत्थमणे दीसइ सूरो सहस्सेहिं ॥ १३२ ॥ एवं जंबुदीवे व पोक्खरे माणुसुत्तरासन्नं । लक्खेहिं एक्कवीसाए दीसइ समयाइरेगेहिं ॥ १३३ ॥ चक्खिंदियस्स तम्हा विसयपमाणं जहा सुए ऽभिहियं । आउस्सेहपमाणंगुलाणमेक्केणवि ण सज्झं ॥ १३४ ॥ (प्र.२०१) सुत्ताभिप्पाओऽयं पयासणिज्जे अ न उण अपयासे । आरिसमायंगुलओ अहियं लक्खं ण सेसेहिं ॥१३५॥ ण सदेहाविसेसहिअं इयरा विण्हुं न जुज्जए दट्ठुं । जमणेगसहस्सगुणं पेच्छंति णरा सदेहाओ ॥ १३६ ॥ ३९ ।

संतिजिणस्सुच्चत्तं चत्तालीसं धणूणि भणियाइं । सङ्घेयालीसं अण्णेहिं पुणो पणीयाइं ॥ १३७ ॥ ४० ॥ णमिसुव्वएसु हरिसेणपउमणामा हवंति दो चक्की । णमिणेमिणो अ मज्झे जयणामो जिणमए भणिओ ॥ १३८ ॥ णमिसुव्वयंतरे पउमणामहरिसेण-

चक्किणोत्ति दुवे । जयणामा य णमिंमि अण्णेहिं पकप्पियं एयं ॥ १३९ ॥ तिण्ह महापउमाईण वीस पण्णरस बारस धणूणि । बावीसवीसचउद्दस धणूणि उच्चत्तमण्णेसिं ॥ १४० ॥ ण विसंवयंति पढमं उच्चत्ताईणि तेण सपमाणं । विघडंति जिणेहिं समं बीयादेसम्मि तो वज्जो ॥ १४१ ॥ ४० ।

बंधिसयबीयभंगो जुज्जइ जइ किण्हपक्खियाईणं । तो सुक्कपक्खियाई पढमे भंगे कहं गेज्झा ? ॥१४२॥ पुच्छाणंतरकालं पइ पढमो सुक्कपक्खियाईणं । इयरेसिं अवसिट्ठं कालं पइ बीअओ भंगो ॥ १४३ ॥ ४१ ॥ (भ. १२९)

पङ्कवणसए स किण्हु हु समासओ वण्णिओ उ चउब्भंगो । कहव समज्जिणणसए गमणिज्जा अत्थओ भंगा ॥१४४॥ पङ्कवणसए भंगा पुच्छा भंगाणुलोमओ वच्चा । कम्मसमज्जिणणसए बाहुल्लाओ समाओज्जा ॥ १४५ ॥४२॥ (भ. ९४१)

अप्पडिलेहाईसु अ णवण्ह भंगाण संभवे सत्त । उवहिस्स य उवघाया[1] पुणरुत्ता कीस णिद्दिट्ठा? ॥१४६॥ पगडो[2] दगतीराइसु पच्छित्तादेसबहुलया कीस । तेसिं तिविहो य कहं पूरइ कप्पो अपुणरुत्तो? ॥ १४७ ॥ दो किर समाणरूवा बीय तइअ अब्भिंतरात्ति णाभिहिया । जह पच्छित्तवसाओ पुरिसाणं भेयसंयोगा ॥१४८॥ आएसविसेसा किर उववाया उवहिणो तहा कप्पो । तेसिंति जहा सुत्ते पण्णरसाणंतरा सिद्धा ॥१४९॥ एकम्मिवि अवराहे परिणामविसेसओ जओ बहुधा[3] । तो तयणुवत्तिओ च्चिय पच्छित्तादेसबाहुल्लं ॥ १५० ॥ ॥ ४३ ॥

१ संघाया. २ पडगा. ३ बहुया.

तइयाए ठवणाए पढमबीयाण संभवो णियमा । एमेवारूवणाए पढमयविइयाहिं किं कज्जं ? ॥ १५१ ॥ चरिमाए वा तिण्हंपि संभवो तेहवि बोहेणत्थं च । सुहगहणत्थं च तहा चरिमाए तदभिहाणंपि ॥ १५२ ॥ ४४ ॥

(नन्दी. १३४) केई भणंति जुगवं जाणइ पासइ य केवली नियमा । अण्णे एगंतरिअं इच्छंति सुओवएसेणं ॥१५३॥ अण्णे ण चेव वीसुं दंसणमिच्छंति जिणवरिंदस्स । जं चिय केवलणाणं तं चिय से दरिसणं विंति ॥ १५४ ॥ जह किर खीणावरणे देसणाणाण संभवो ण जिणे । उभयावरणाईए तह केवलदंसणस्साचि ॥ १५५ ॥ देसण्णाणोवरमे जह केवलणाणसंभवो भणिओ । देसद्दंसणविगमे तह केवलदंसणं होउ ॥ १५६ ॥ अह देसणाणदंसणाविगमे तुह केवलं मयं णाणं । ण मयं केवलदंसणमिच्छामित्तं णणु तवेयं ॥१५७॥ देसण्णाणाभावो जह य कसिणविसयलिंगलिंगित्ता । जुत्तं जिणम्मि एयं ण उ केवलदंसणाभावो ॥१५८॥ अहवा ण चेव देसण्णाणाभावो जिणम्मि, किं कज्जं?। जाणाइ जिणवरिंदो तेसिं विसए अपरिसेसे ॥१५९॥ तहविय न पंचणाणी भण्णइ समयम्मि मा हु होज्जाहि । केवलणाणाकसिणप्पसंगदोसो जिणिंदस्स ॥१६०॥ पुण्णे महातलाए णत्थि पभूतं (पुहुत्तं) तदंतवत्तीणं । जह सेसतलागाणं जिणम्मि तह सेसणाणाइं ॥१६१॥ अहवा जह संताणवि गहताराईण दिनकरब्भुदए । न पुहुत्तमेवमण्णण्णाणाणं केवलब्भुदए । ॥१६२॥ अहवा खओवसमियत्तणेण छउमत्थभाववत्तीणि । केवलणाणं खइयं जेण जिणे संभवो तस्स ॥१६३॥ केवलदंसणमेव (उ) छउमत्थे णत्थि तं जओ खइयं । जइ तं णत्थि जिणम्मिवि तो कत्थ तयं गहेअव्वं ? ॥ १६४ ॥ छउमत्थम्मि जिणम्मिवि जं नत्थी

१ भवणाए. २ सब्भावो. ३ मइबोह. ४ ब्भावा. ५ जाणइ जेण जिणिंदो. ६ असेसेऽवि. ७ वत्थीणं.

सव्वहेव तं णत्थि । सिद्धं चउविअप्पं च दंसणं सासणे बहुसो ॥ १६५ ॥ आह णउ सव्वसोच्चिय केवलिणो णत्थि दंसणं किंतु । णाणंति दंसणं ति अ एक्कं चिअ केवलं तस्स ॥ ॥ १६६ ॥ जइ एगत्तं दोण्हवि ता एगयरोवओगया जुत्ता । इयरा फुडमण्णत्तं पुणरुत्त निरत्थया वावि ॥ १६७ ॥ पत्तेयावरणत्तं कह वा बारसविहोवओगत्तं । सागारणागारं सिद्धाण य लक्खणं कह णु ? ॥१६८॥ णाणस्स जाणिअव्वे विराओ जइ दंसणस्स दट्ठव्वे । जुत्तं ते[1] इहरा पुण लक्खणवेहम्ममावहणं ॥१६९॥ अहवा जइ णाणेणवि दीसइ णज्जइ य दंसणेणावि । एवं खु णाणदंसणपरूवणा कप्पणामेत्तं ॥ १७० ॥ एवं च सेसदंसणणाणाणवि णाम पत्तमेगत्तं । सिद्धाणि अ पत्तेयं दंसणणाणाणि समयम्मि ॥१७१॥ कह वा जिणेण भणिअं दोण्णि अहं णाणदंसणट्ठाए । सोमिलपुच्छाए जइ दंसणणाणाणमेगत्तं ॥ १७२ ॥ आह—जेत्तोच्चिय जीवाणं अणाइं (नण्णाइं) तेण तेसिमेगत्तं । भण्णइ तो सेसाणवि णाणाणं पत्तमेगत्तं ॥ १७३ ॥ ताइंपि जीवभावाणण्णाइं जे य सेसया भावा । अण्णोऽण्णालिंगभिण्णा खओवसमियादओ पंच ॥ १७४ ॥ सइ जीवाणण्णत्ते णाणत्तं तव मयं अहो तेसिं । ण मयं केवलदंसणणाणाणं एवमिच्छा ते ॥१७५॥ जह जीवाणन्नाणं णाणत्तं सेसभावभेयाणं । तह जीवाणऽण्णाणं णाणत्तं केवलाणंपि ॥ १७६ ॥ अह भणियं च जिणमए जाणइ पासइ अ केवलण्णाणी । णवि दंसणं[3]त्ति तम्हा णाणं चिय दंसणं तस्स ॥ १७७ ॥ भण्णइ जहोहिणाणी जाणइ पासइ य भासियं सुत्ते । ण य णाम ओहिदंसणणाणेगत्तं तह इमंपि ॥ १७८ ॥ जं पासइत्थ भणियं तम्हा तं दंसणेण घेत्तव्वं । जेणं[4] विसेसियमेअं पण्णवणदसाइसुत्तेसु ॥ १७९ ॥ खीणे पंचविह-

१ तो. २ आह जओ जीवाणं णाइ. ३ दंसणित्ति. ४ जाण.

म्मिवि णाणावरणम्मि जाणइ जगंति । पासइ य दंसणावरणविप्पणासम्मि सव्वण्णू ॥ १८० ॥ मइणाणा अणत्थंतरभूयस्सवि चक्खुदंसणस्सेह । जह दंसणोवयारो जुत्तो तह केवलस्सावि ॥ १८१ ॥ भण्णइ चक्खुदंसणमइणाणत्तम्मि कालभेयकयं । जं जत्थ दंसणं तत्थ णत्थि कालम्मि नाणं तु ॥ १८२ ॥ जइ वा जुगवं चक्खुदंसणमइणाणविसयया होज्जा । तो जुगवं छउमत्थेऽवि होज्ज उवओगदुगमेवं ॥ १८३ ॥ तम्हा अचक्खुदंसणमिह दंसणमिट्ठमोग्गहेहाओ । सव्वत्थ अवाओ धारणा य सुद्धं मइण्णाणं ॥ १८४ ॥ आह किमोग्गहमेत्तं ण दंसणं होइ सेसयं णाणं । भण्णइ एगसमइओ जमोग्गहो णोवओगो उ ॥१८५॥ अंतोमुहुत्तमेत्तं उवओगो णिअमिओ जओ सुत्ते । तम्हा दंसणकालो सिद्धो फुडमोग्गहेहाओ ॥ १८६ ॥ जह सेसणाणदंसणणाणत्तं तह जिणम्मि किमणिट्ठं ? । णाणत्तं केवलणाणदंसणाणं सलक्खणओ ॥ १८७ ॥ णाणं वत्तं दंसणमव्वत्तं भणइ देसियं समए । तो णा-णदंसणाणं जिणम्मि सविसेसणं जुत्तं ॥ १८८ ॥ भण्णइ केवलदंसणमव्वत्तं जेण होज्ज को हेऊ ? । जइ णाणाओ[3] अण्णं वत्तं च हवेज्ज को दोसो ! ॥ १८९ ॥ जह सव्वं विण्णेयं नाणेण जिणोऽमलं विजाणाइ । तह दंसणेण पासइ णिययावरणक्खए सम्मं ॥ १९० ॥ जेसिमणिट्ठं दंसणमण्णं णाणाहि जिणवरिंदस्स । तेसिं न पासइ जिणो सविसयणिययं जओ नाणं ॥ १९१ ॥ जह पासइ तह पासउ पासइ सो जेण दंसणं तं से । जाणइ अ जेण अरहा तं[4] से णाणं निउत्तव्वं[5] ॥ १९२ ॥ जं केवलाइं साई अपज्जव-सियाइं दोऽवि भणियाइं । तो विंति केइ जुगवं जाणइ पासइ य सव्वण्णू ॥१९३॥ इहराईणिहणत्ते मिच्छावरणक्खओत्तिवि जिणस्स ।

१ नाणं तमिह. २ णाणाओ अ अण्णं. ३ जाणेइ. ४ ते ५ तिघेत्तव्वं.

इयरेयरावरणया अहवा णिक्कारणावरणं ॥ १९४ ॥ तह य असव्वण्णुत्तं असव्वदरिसणत्तणप्पसंगो य। एगंतरोवओगे जिणस्स दोसा बहुविहीया ॥ १९५ ॥ ठिइकालं जह सेसदंसणणाणमणुवओगेवि। दिट्ठमवट्ठाणं तह ण होइ किं केवलाणंपि ? १९६ ॥ तुल्लेऽवि णाणदंसणसब्भावे किह णु जुगवउवओगो । छउमत्थस्साणिट्ठो इट्ठोवि जिणस्स दुविहोऽवि? ॥१९७॥ सव्वक्खीणावरणो अह भण्णइ केवली ण छउमत्थो । तो जुगवमजुगवंपि च उवओगविसेसणं तेसिं ॥ १९८ ॥ देसक्खए अजुत्तं जुगवं कसिणोभओवजोगित्तं । देसोभओवओगो पुण इय पडिसिज्झए कीस ? ॥ १९९ ॥ अह णेवेस उ घेप्पउ जह छउमत्थस्स तह जिणस्सावि । दोण्हवि उवओगाणं एगस्स य एगसमयम्मि ॥ २०० ॥ तो भणइ एव मिच्छा उभयावरणक्खओत्ति केवलिणो । उवउत्तस्सेगयरे जेणेगयरस्स आवरणं ॥ २०१ ॥ भण्णइ भिण्णमुहुत्तोवओगकालेऽवि तो तिणाणस्स । मिच्छा छावट्ठीसागरोवमाइं खओवसमो ॥ २०२ ॥ अह णवि एवं तो सुण जहेव खीणंतराइओ अरहा । संतेवि अंतराइयखयम्मि पंचप्पयारम्मि ॥ २०३ ॥ सययं ण देइ लहइ व भुंजइ उवभुंजई य सव्वन्नू । कज्जम्मि देइ लहइ अ भुंजइ अ तहेव एयम्मि ॥ २०४ ॥ देंतस्स लभंतस्स व भुंजंतस्सावि जिणस्स एस गुणो । खीणंतराइयत्ते जं से विग्घो ण संभवइ ॥ २०५ ॥ उवउत्तस्सेमेव य णाणम्मि व दंसणम्मि व जिणस्स । खीणावरणगुणोऽयं जं कसिणं मुणइ पासइ वा ॥ २०६ ॥ तो भणइ केवलाणं पत्तो इयरेयरावरणदोसो । भण्णइ चउणाणिस्सवि स एव दोसो समाविसइ ॥ २०७ ॥ एवं विणावि णामं कारणमुप्पायविगमया पत्ता । एवं च सइ विण्णाणुब्भवो कह णु

१ सेसं. २ य, ३ मण्णासि. ४ व. य. ५ पुणाइ प. ६ एययरो, ७ स्स य, ८ विग्घे विग्घं.

सिद्धाणं ? ॥ २०८ ॥ जुगवाणुवओगित्ते वुच्चइ चउणाणिणो विणा हेउं । विगमुप्पायं जह तह जिणस्स जइ होज्ज को दोसो ?
॥२०९॥ अहवा खीणावरणे जिणम्मि णिकारणावरणदोसो । ण उ जुज्जइ छउमत्थे संतावरणेत्ति ते बुद्धी ॥२१०॥ भण्णइ छउमत्थस्सवि
णाणेगयरोवओगभावित्ते । संतेऽवि खओवसमे सेसावरणं न संभवइ ॥ २११ ॥ जेणं जया ण जाणइ णूणमुइण्णं तदा तदावरणं ।
अध संतेण ण जाणइ मिच्छावरणक्खओवसमे ॥ २१२ ॥ एवं जं जं कालं उवउज्जइ जम्मि २ णाणम्मि । तं तं कालं जुत्तो तस्सा-
वरणक्खओवसमो ॥ २१३ ॥ ठिइकालविसंवाओ नाणाणं णविअ ते चउण्णाणी । एवं सति छउमत्थो अत्थि ण जइ दंसणी समए
॥ २१४ ॥ पासन्तो णवि जाणइ जाणं व ण पासई जइ जिणिंदो । एवं ण कयाइवि सो सव्वण्णू सव्वदरिसी य ॥ २१५ ॥ जुगव-
मजाणंतोऽविहु चउहिंवि णाणेहिं जह चउण्णाणी । भण्णइ तहेव अरहा सव्वण्णू सव्वदरिसी य ॥ २१६ ॥ तुल्ले उभयावरणक्खय-
म्मि पुव्वयरसुब्भवो कस्स? । दुविहुवओगाभावे जिणस्स जुगवंति चोएइ ॥ २१७ ॥ भण्णइ ण एस णियमो जुगवुप्पण्णेसु जुग-
मेवेह । होयव्वं उवओगेण एत्थ सुणं ताव दिट्ठंतं ॥ २१८ ॥ जह जुगवुप्पत्तीइवि सुत्ते सम्मत्तमइसुयाईणं । णत्थि जुगवोवओगो
सव्वेसु तहेव केवलिणो ॥ २१९ ॥ भणियंपि य पन्नत्तिपण्णवणाईसु जह जिणो समयं । जं जाणइ णवि पासइ तं अणुरयणप्पभाईणि
॥ २२० ॥ इवसद्दमतुप्पच्चयलोवा तं[3] विंति केइ छउमत्थो[4] । अण्णे पुण परतित्थियवत्तव्वामिणंपि जंपंति ॥ २२१ ॥ जं छउम-
त्थाऽऽहोहियपरमावहिणो विसेसिउं[5] कम्मओ[6] । णिद्दिसइ केवलित्तेण तस्स छउमत्थया नत्थि ॥ २२२ ॥ ण य पासइ अणुमण्णो

१. ०प्पाओ. २ पुण, ३ तो. ४ ०मत्थे. ५ बोहि. ६ कमसो. ७ मण्णे

छउमत्थो मोत्तु ओहिसंपुण्णं । तत्थवि जो परमावहिणाणी तत्तोऽवि किं नूणो ? ॥२२३॥ ते दोऽवि विसेसेउं अण्णो छउमत्थकेवली
को सो । जो पासइ परमाणुं गहणम्मिहं जस्स होज्जाहि ? ॥ २२४ ॥ तेसिं चिय छउमत्थाइयाण मग्गिज्जए जहिं सुत्ते । केवल-
संजमसंवरबंभाईएहिं निव्वाणं ॥ २२५ ॥ तिण्णिवि पडिसेहेउं तीसुवि कालेसु केवली तत्थ । सिज्झिंसु सिज्झई या सिज्झिस्सइ यावि
णिद्दिट्ठा ॥ २२६ ॥ एवं विसेसियम्मिवि परमयमेगन्तरोवओगोत्ति । ण पुण जुगवोवओगे परवत्तव्वात्ति का बुद्धी ? ॥ २२७ ॥
अण्णं च इमा गाहा समए सिद्धाहिगारपरिपढिया । फुडविअडत्थं साहइ जिणस्स एगंतरुवओगं ॥२२८॥ णाणम्मि दंसणंमि य एत्तो
एगतरयम्मि उवउत्ता । सव्वस्स केवलिस्सा जुगवं दो नत्थि उवओगा ॥ २२९ ॥ सिद्धाणवि एगयरोवओगवत्तित्तणंति तइए से ।
पुव्वद्धेणं सिद्धं अत्थउ पच्छद्धमिह ताव ॥ २३० ॥ परवत्तव्वमिणंति य भणिज्ज एवंपि कोइ तं ण भवे । पण्णत्तीए विसेसिय-
मेयं[3] जम्हा णियंठेसु ॥ २३१ ॥ उवओगो एगयरो पणुवीसइमे सए सिणायस्स । भणिओ विअडत्थोऽवि य छट्ठुद्देसे विसेसेउं
॥ २३२ ॥ पण्णवणाचरिमपए भणिओ सिद्धोऽवि सुद्धनाणीहिं । सागारे उवउत्तो सिज्झइ जह तत्थ गंतूणं ॥ २३३ ॥ अह भणसी
सव्वं चिय सागारं से अओ अदोसोत्ति । तो सिद्धलक्खणं कह भणियं सागारणागारं ? ॥ २३४ ॥ एवं फुडविअडम्मिवि सुत्ते
सव्वण्णुभासिए सिद्धे । कह तीरइ परतित्थियवत्तव्वमिणंति वोत्तुं जे? ॥२३५॥ सव्वत्थ सुत्तमत्थि य फुडमेगयरोवउत्तसत्ताणं । उभ-
ओवउत्तसत्ता सुत्ते वुत्ता ण कत्थइवि ॥ २३६ ॥ कस्सइवि णाम कत्थइ कालं जइ होज्ज दोऽवि उवओगा । उभओवउत्तसुत्ताण

१ वरमय. २ एई. ३ ०मेवं. ४ समए.

सुत्तमेगंपि ता होज्जा ॥ २३७ ॥ दुविहाणं चिय जीवाण भणियमप्पबहुयं ससमयम्मि । सागारणगाराण य न भणियमुभओवउत्ताणं ॥२३८॥ जइ केवलीण जुगवं उवओगो होज्ज तो (भवे) एवं । सागारणगाराण य मीसाण य तिण्हमप्पबहुं ॥२३९॥ अहवा मइ छउमत्थे पडुच्च सुत्तं ण णाम केवलिणो । तंपि ण जुज्जइ जं सव्वसत्तसंखाहिगारोऽयं ॥ २४० ॥ काउं सिद्धग्गहणं बहुवत्तव्वयपएसु सव्वेसु । इह केवलमग्गहणं जइ ते तं कारणं वच्चं ॥२४१॥ अहवा विसेसियं चिय जीवाभिगमम्मि एतमप्पबहुं । दुविहत्ति सव्वजीवा सिद्धासिद्धादिया तत्थ ॥ २४२ ॥ सिद्धगईदियकाए जोए वेए कसायलेसा य । णाणुवओगाहारग भासा य सरीर चरिमे य ॥२४३॥ अंतोमुहुत्तमेव य कालो भणिओ तओवओगस्स । साईअपज्जवसिओत्ति णत्थि कत्थइ विणिद्दिट्ठो ॥२४४॥ जह सिद्धाणऽइयाणं भणियं साईअपज्जवसियत्तं । तह जइ उवओगाणं हवेज्ज तो होज्ज ते जुगवं ॥ २४५ ॥ कस्स व णाणुमयमिणं जिणस्स जइ होज्ज दोऽवि उवओगा । णूणं न सि होंति जुगवं जओ निसिद्धा सुए बहुसो ॥ २४६ ॥ णवि अभिणिवेसबुद्धी अम्हं एगंतरोवओगम्मि । तहवि भणिमो न तीरइ जं जिणमयमण्णहा काउं ॥ २४७ ॥ मोत्तूण हेउवायं आगममेत्तावलंबिणो होउं । सम्ममणुचिन्तणिज्जं किं जुत्तमजुत्तमेयन्ति ? ॥ २४८ ॥ अहवा ण सव्वसोच्चिय सव्वं जिणमयमहेउयं भणियं । किंतु अणुअत्तमाणो अण्णत्तं हेउओ भणइ ? ॥ २४९ ॥ ४५ ।
जेणं किर सुक्कबीएसु नोवलब्भन्ति जीवलिंगाइं । तो के भणंति बीआ जोणिब्भूया ण सज्जीवा ॥ २५० ॥ भण्णइ जह सव्वन्नू-

१ केई णाउंवि (णाओ)

वएसओ जीवलिंगरहियावि । घेप्पइ मही सजीवा तह बीआ किं न घेप्पंति ? ॥ २५१ ॥ आयारप्पणिहीए तणरुक्खसबीअगा सजीवत्ति । सबियाइचित्तमंतो छज्जीवनिकाय अक्खाया ॥ २५२ ॥ अण्णेसुवि सुत्तेसुं णाउंपि वणप्फईसु णो बीएं । आवस्सकाइएसुं भणइ सजीवत्ति सिद्धत्थं ॥ २५३ ॥ भणिअं पण्णत्तीए बीअजीवाणमाउमुक्कोसं । वासा ति पंच सत्त य सयम्मि फुडमेकवीसम्मि ॥ २५४ ॥ ण य संवच्छरमच्छंति ताव एक्कंपि जेण नीलाइं । सुक्काणंवि सजीवत्तमत्थि तम्हा धुवं सिद्धं ॥ २५५ ॥ आह जहऽग्गाईणं सुक्काणमचेअणत्तणं सिद्धं । सइविहु बीयकाए तहेव सुक्काण बीआणं ॥ २५६ ॥ सुक्का बीआ णं दीसइ विसेसधम्मिमत्तमंकुरुप्पत्ती । ण उं सुक्कग्गाईणं तेण सजीवाइं बीयाइं ॥ २५७ ॥ जइ वा णिज्जीवाइं तो किमगम्माइं संजयजणस्स । मज्जहिरण्णाईण व न अण्णदोसुब्भवकराइं ॥ २५८ ॥ जोणित्ति परिहरिज्जति अह मई ण य सजीवदोसाओ । सावि सजिएयरा वा पुणोवि ते चेव दो दोसा ॥२५९॥ अहवा तसजोणीणं कुल(फल)गोरसवंजणोदणाईणं । एत्तो परिहारो ते गुरुतरिया जेण तज्जोणी ॥ २६० ॥ अच्चित्तेयरमीसत्तणम्मि जोणी य जीवणियमो य । सच्चित्तेयरमीसत्तणम्मि जोणी उ सच्चित्ता ॥ २६१ ॥ जोणीमेत्तत्थे वा वयाणं चेव जुत्तमग्गहणं । दुगुणेक्कछडाणं च तंदुलाणं किमग्गहणं ? ॥ २६२ ॥ कुक्कुसपिट्ठाईणं तह तिगुणुकडतंदुलाणं च । किंमणिहताणऽग्गहणं पोरिसिकाले अईयम्मि ? ॥ २६३ ॥ मोत्तुं देहावयवे जह देहावयवमाणमाविसइ । घरकोइलियापुच्छं छिन्नं पत्तेयपत्तं वा ॥ २६४ ॥ तह किर सवीअकाओ समोहओ होज्ज देहदेसेऽवि । अच्छेज्ज किंचि कालं तो

२ (णाओ) ३ बीओ ४ मालाइं ५ ण वीज. ६ एमित्त ७ णट्ठ ८ सजीवाण ९ जण्णाइनिव्विण्णे १० तह तह ११ णिहिणो ते गह.

पिट्ठाईणमग्गहणं ॥ २६५ ॥ पच्छित्तंपि य तुच्छं बहुसो बीअहरिओवरोहम्मि । दिण्णं ण य तं जुज्जइ जइ णिज्जीवाइं बीयाइं ॥ २६६ ॥ आह अणेगंतोऽयं पच्छित्तस मग्गणा सजीवम्मि[1] । जं[2] पलमज्जाईसुवि दीसइ पच्छित्तसाहम्मं ॥ २६७ ॥ भण्णइ मया य दोसा जह मज्जाईसु तह ण बीएसु । दीसंति केइ दोसा सजीवत्तं पमोत्तूणं ॥ २६८ ॥ अहव मई पच्छित्तं अणवत्थावारणत्थमेयंति । पिट्ठाईणं[3] गहणं ण होज्ज तो सव्वकालंपि ॥ २६९ ॥ होज्जा व काणिवि जइ तव सजीवाइंपि सुक्कबीयाइं । तो तप्परिहरणत्थं जुज्जेज्ज व सेसपरिहारो ॥ २७० ॥ जम्हा पुण सव्वाइं निज्जीवाइं च सुक्कबीयाइं । तेणाजुत्तं वज्जणमणवत्थावारणत्थं भो ! ॥ २७१ ॥ अहव मइ सुक्कबीए गेण्हंतो मा कयाइ णीलेऽवि । गेण्हेज्ज तंपि तो तप्पसंगविणिवारणमिणंति ॥ २७२ ॥ एवं तो सुक्काणं मूलाईणंपि जुत्तमग्गहणं । माऽइप्पसंगदोसा सज्जीवाइंपि गेण्हेज्जा ॥ २७३ ॥ को वाऽभिणिवेसो ते जेणच्छसि जिणमयं सतक्काए । ण य जुत्तं तक्काए सव्वण्णुमयं णिसेहेतुं ॥ २७४ ॥ आह फुडं चिय भणियं णणु पण्णवणापए विसेसेउं । जोणीमेत्तं बीयं ण सजीवमिमाए गाहाए ॥ २७५ ॥ जोणिब्भूए बीए जीवो वक्कमइ सो अ अण्णो वा । जोऽवि य मूले जीवो सोऽवि अ पत्ते पढमयाए ॥ २७६ ॥ भण्णइ सइ जोणीए सच्चित्ताचित्तमीसभावम्मि । जइ जोणी सज्जीवं व होज्ज बीअत्ति को दोसो ? ॥२७७॥ सब्भावे सारिक्खे वसुंधराईसु जीवदेहत्ते । समईयसंभवाइसु भूअसद्दं बुहा बेंति ॥ २७८ ॥ जोणीब्भूयं बीयंति जमुत्तं तत्थ भूयसद्दोऽयं । जीवत्ते सारिक्खे सब्भावे वा समाउज्जो ! ॥ २७९ ॥ जोणिब्भूयं जस्स उ जोणीभूयंति जंति जीवत्ते । जोणी चेव सरूवं

१ मत्तेणि सज्जीवत्तं. २ तं. ३ पिंडाईणं

जोणिब्भूयं तु वा बीअं ॥ २८० ॥ अफुडं लिंगत्ताओ जोणीसरिसात्ति वा सजीवंपि । ण उ जोणीमेत्तं चिय जोणीभूतं चयइ बीजं ॥ २८१ ॥ जोणी विज्जइ जस्स उ जोणीभूयंति एस सब्भावो । जं भणियं निरुवहयं सजीवमियरं व होज्जाहि ॥ २८२ ॥ जंपि य सो वऽण्णो वा तस्सत्थोऽयं गुरूवएसेणं । सोत्ति स एवान्नोऽविय जीवो जो तत्थ सण्णिहिओ ॥२८३॥ जइ णाम किह व परिणयजीवं बीयं हवेज्ज तो अण्णो । निरुवहए उववज्जए पउट्ठपरिहारसामत्था ॥ २८४ ॥ अहवा पच्चविऊणं स एव जीवो पुणोऽवि तं बीयं । पज्जविरोहणकाले एवंपि कयाइ होज्जा हि ॥ २८५ ॥ जं पुण णिज्जीवं चिय सुक्कवियं णिच्चमयमणेगंतो । वासाइ सत्त भणियं जेणाऊ तेसिमुक्कोसं ॥ २८६ ॥ मूलं जीवो सो जेण बीअं देहं तयं विणिम्मवियं । अण्णेण वा जेण तयं विरोहकाले परिग्गहिअं ॥ २८७ ॥ सो किर पढमे पत्ते वच्चइ अण्णे य सो व सेसाइं । णिव्वत्तयंति मूलाइयाइं जीवा कमेणेवं ॥ २८८ ॥ णिरुवहयंपि हु वक्कंतजीविअं होज्ज किंचि वीयं तु । तं अइसइणो जुज्जइ णिज्जीवमिणंति णाउं जे ॥ २८९ ॥ अणइसईण पुणाइ णिरुवहयाइं हवंति बीआइं । ठिइकालब्भंतरतो घेतव्वाइं सजीवाइं ॥ २९० ॥ वक्कंतजीविया पत्थिवादओ संति ण य असत्थहया । जुत्तम- जीवा णाउं जह णिरइसयस्स तह बीअं ॥ २९१ ॥ ४६ ॥

हत्थिणापुरि सोमप्पभपुत्तो सेज्जंस जाइसंभरणं । वसुधारदाणघोसण हवइ य पुप्फोघवासो अ ॥२९२॥ अमयकलसाभिसेओ रस्सिसमुद्धरणजुद्धसाहिज्जं । मंदररविपुरिसाणं सुविणं दिट्ठं तिहिं जणेहिं ॥ २९३ ॥ पडिलाभिए जिणवरे रायरिसीएत्ति जिण-

१ जोणीभूयं हवइ जम्हा २ चइयं ३ सुक्कवीयं निव्वसयमणे एगंतेणिच्चमणणाय. ४ देयं ५ पढमं पत्तं ६ णेया ७ ० ऽसएण

वरसगारो । सेज्जंसो च्चिय साहइ अट्ठ भवे सामिणा समयं ॥ २९४ ॥ जंबुद्दीवुत्तरकुरुसण (सुर) दंसण ।मिहुण जाइसंभरणं । तह
ईसाणसिरिप्पभविमाणललियंगओ देवो ॥ २९५ ॥ देवी सयप्पभाऽहं सुरज्जइ परिहाणि पुच्छणा कहणं । जंबुद्दीवे अहयं अवर-
विदेहे अहेसीय ॥ २९६ ॥ विजयम्मि गंधिलावइवेयड्ढे दाहिणिल्लसेढीए । गंधारजणवयम्मी गंधसमिद्धे पुरवरम्मि ॥ २९७ ॥
अइबलपुत्ता सयबलपुत्तो राया महाबलो णाम । संभिन्नसोयमंती सड्ढोऽमच्चो य संबुद्धो ॥ २९८ ॥ नट्टम्मि सयंबुद्धावबोहणं
गीयविलइयाईहिं । रसभंग कोव संभिन्नसोय वाए जिओ सो य ॥ २९९ ॥ टिट्टिभि-रयणागर-काक-जंबु-इंगालदाहगाईहिं । अइ-
बलसुरदंसणभद्दसालसंबोहसारणया ॥ ३०० ॥ हरियंददेवकुरुमई कुरुचंदामच्चदेवसंबोहो । नंदण अमिअजसामिअंतेयकहणमा-
ससेसाऊ ॥ ३०१ ॥ संवरण मरण देवो इहंति नंदीसरागमो चयणं । देवस्सई तुह मज्झवि जंबुद्दीवे विदेहम्मि ॥ ३०२ ॥ विज-
यम्मि पुक्खलावई नामे णयरीइ पुंडरगिणीए । णिववइरसेण गुणवइ धूयाऽहं सिरिमई जाया ॥ ३०३ ॥ जइकेवलदेवालेय जाइ-
संभरणमाणेव इच्छा । धाई पुच्छणकहणं धायइसंडम्मि पुव्वद्धे ॥ ३०४ ॥ णंदिअगामे णिण्णामियत्तहं मंगलावईविजए । अंबर-
तिलग युगंधर संवरण सुरवरागमणं ॥ ३०५ ॥ सणिआण मरण देवी सविमाण जुगंधराहिगमणं च । चयणमिहं चित्तपडो धाई
णयणं णिअत्ता य ॥ ३०६ ॥ निंवसमुदय णयणागम कहणं ध वयरजंघसंभरणं । णिवकहण जंबुदीवे सलिलावइवीयसोगाए
॥ ३०७ ॥ जियसत्तुमणोहरिकेकईण अयलो विभीसणोऽवि सुया । णिवमरणदेविदिक्खा संगारा लंतगसुरोऽहं ॥ ३०८ ॥ निग्गम-

१ ०सणंमि मिहुणेण २ सुत्थणं ३ भत्ता ४ व ५ आइच्चवजलामि० ६. इओ ७ ०त्ति अह

णभीसण मरणमयल संबोहणं व दिक्खा य। मरणसिरिप्पहललिअंगयत्तणं लंतगाणयणं ॥३०९॥ सत्तरसण्हयमैयणं अट्ठारसमो विणीयपुव्वोत्ति । दाणं पाणिग्गहणं पूइअलोहेग्गले णयणं ॥३१०॥ णिवलोगंतिअबोहणपुक्खलैसालाभिसेअसुयजम्मं। णरवइविरोह पेसण सरवण परिहरण णिव पडणं ॥ ३११ ॥ सक्कार गमण सरवण सागरसेणमुणिसणदाणं च । वेरग्गपुत्त वासैघरजोग मरणं इहं जम्मं ॥ ३१२ ॥ सोहम्मगमण चयणं वत्थवइ पहंकराए दुण्हंपि । भिससेट्ठिसुअभयघोसकेसवाणं इमे मित्ता ॥ ३१३ ॥ णिवसेट्ठिसत्थवाहामच्चसुआ गेगमोअणा जइणो । सामण्णमच्चुअसुरा चयणं पुव्वे विदेहंमि ॥ ३१४ ॥ विजयम्मि पुक्खलावइ नामे नगरीए पुंडरगिणीए । जिणवइरसेणधारिणपुत्ता तो वइरणाभाई ॥ ३१५ ॥ अहयं च सारहिसुओ दिक्खा सव्वट्ठगमणमिह जम्मं । एयाइं अट्ठ जम्माइं आसि अहं सामिणा समयं ॥ ३१६ ॥ तिण्हवि सुमिणाण फलं एयं भणियं गुणिच्चिय गुरुस्स । रयणमयमाइपेढं कालेणाइच्चपेढंति ॥ ३१७ ॥ ग्रन्थाग्रम् ३८० ॥

॥ इति विशेषणवती सम्पूर्णा। कृतिराचार्यशिरोमणेर्जिनभद्रगणिक्षमाश्रमणस्य ॥

१ एहं संघनय २ पूअण, हग्गल णयणा ३ बोहणफल, ४, मुत्तवासे.

श्रीऋषिवर्धनसूरिकृता यमकमयी नेमिस्तुतिः

समुल्लसद्भक्तिसुराः सुरासुराधिराजपूज्यं जगदंगदं गदम् । हरंतमीहारहितं हि तं हितं, नेमिं स्तुवे रैवतके तकेतके ॥ १ ॥
बिभर्त्ति यस्य स्तवनेऽवनेऽवनेरीशे रसं यद्रसना स ना सना । सिद्धेर्भवन्नन्ववरोऽवरो वरः, ने० ॥ २ ॥
यशःपटस्य प्रभवे भवे भवेऽभवन् स्वभावप्रगुणा गुणा गुणाः । यस्यातिहर्षं सुजनं जनं जनं, ने० ॥ ३ ॥
जिगाय खेलिं तरसा रसा रसातिरेक जाग्रन्मदनन्दनन्दनम् । यो बाहुदंडं विनयं नयंनयं ने० ॥ ४ ॥
येनांगराजी भयतो यतो यतोऽवगत्य तत्त्वं दुरितारि तारिता । स कस्य नेष्टः सदयो दयोदयो ने० ॥ ५ ॥
सुरा अपि प्रोन्नतया तया तया, रूपस्य यस्या मुमुहुर्मुहुर्मुहुः । यस्योग्रजाताऽप्यजनीजनी जनी, ने० ॥ ६ ॥
भवेऽत्र नाऽऽभा नवमेऽवमेव मे, जहासि तत् किंवदऽमाद माऽदमा । यं स्मेति भोज्या सहसाहसाह सा ने० ॥ ७ ॥
वनेऽत्र दीक्षा जगृहे गृहे गृहे, स्थित्वाऽथ दत्त्वा कनकं न कं ? न कम् ? । संतोष्य येनाममताऽमताऽमता, ने० ॥ ८ ॥
धर्मस्य तत्त्वे भवतोऽवतो वतोद्यमो विधेयो जगदेऽगदे गदे । येनांगिनां संयमिनामिनामिना, ने० ॥ ९ ॥
शरीरशोभाऽतिघना घना घना प्रतापदीप्तिस्तरुणारुणारुणा । वाणी च यस्योल्लसिता सिता सिता ने० ॥ १० ॥
तर्कव्याकरणागमादिचतुर स्फूर्जत्सुधासारवाक्पूज्यश्रीयशकीर्तिगुरुणा ध्यानैकतानात्मना ।
सूरिश्रीऋषिवर्धनेन रचिता त्रैलोक्यचिन्तामणेः, श्रीनेमेर्यमकोज्ज्वला स्तुतिरियं देयात् सतां मंगलम् ॥ ११ ॥

श्रीमद्धरिभद्रसूरिवर्यनिर्मिता विंशतिः विंशिकाः—

नमिऊण वीयरायं सव्वन्नुं तियसनाहकयपूयं । जहनायवत्थुवाइं सिद्धं सिद्धालयं वीरं ॥ १ ॥ वुच्छं केइ पयत्थे लोगिगलोगुत्तरे समासेण । लोगागमाणुसारा मंदमइविबोहणट्ठाए ॥ २ ॥ सुंदरमिइ अन्नेहिवि भणियं चक यं च किंचि वत्थुंति । अन्नेहिवि भणियव्वं कायव्वं चेति मग्गोऽयं ॥३॥ इहरा उ कुसलभणिईण चिट्ठियाणं च इत्थ वुच्छेओ । एवं खलु धम्मोऽवि हु सव्वेण कओ ण कायव्वो ॥४॥ अन्ने आसायणाओ महाणुभावाण पुरिससीहाण । तम्हा सत्तऽणुरूवं पुरिसेण हिए पयइयव्वं ॥ ५ ॥ तेसिं बहुमाणाओ ससत्तिओ कुसलसेवणाओ य । जुत्तमिणं आसेवियगुरुकुलपरिदिट्ठसमयाणं ॥ ६ ॥ जत्तो उद्धारो खलु अहिगाराणं सुयाओ ण उ तस्स । इय वुच्छेओ तद्देसदंसणा कोउगपवित्ती ॥ ७ ॥ इक्को उण इह दोसो जं जायइ खलजणस्स पीडत्ति । तहवि पयट्टो इत्थं दट्ठुं सुयणाण मइतोसं ॥ ८ ॥ तत्तोविय जं कुसलं तत्तो तेसिंपि होहिइ ण पीडा । सुद्धासया पवत्ती सत्थे निद्दोसिया भणिया ॥ ९ ॥ इहरा छउमत्थेणं पढमं न कयाइ कुसलमग्गम्मि । इत्थं पयट्टियव्वं सम्मंति कयं पसंगेण ॥ १० ॥ अहिगारसूयणा खलु १ लोगाणादित्तमेव बोद्धव्वं २। कुलनीइलोगधम्मा ३ सुद्धोऽवि य चरमपरियट्टो ४ ॥ ११ ॥ तब्बीजाइकमोऽविय ५ तं पुण सम्मत्तमेव विन्नेओ ६। दाणविही य तओ खलु ७ परगो पूयाविही चेव ८ ॥ १२ ॥ सावगधम्मो य तओ ९ तप्पडिमाओ य

हुंति बोद्धव्वा १०। जइधम्मो इत्तो पुण ११ दुविहा सिक्खा य एयस्स १२ ॥ १३ ॥ भिक्खाइविही सुद्धो १३ तयंतराया असुद्धिलिंगता १४। आलोयणाविहाणं १५ पच्छित्ता सुद्धिभावो य १६ ॥ १४ ॥ तत्तो जोगविहाणं १७ केवलनाणं च सुपरिसुद्धंति १८। सिद्धविभत्ती य तहा १९ तेसिं परमं सुहं चेव २० ॥ १५ ॥ एए इहाहिगारा वीसं वीसाहिं चेव गाहाहिं । फुडवियडपायडत्था नेया पत्तेय पत्तेयं ॥ १६ ॥ एए सोऊण वुहो परिभावंतो उ तंतजुत्तीए । पाएण सुद्धबुद्धी जायइ सुत्तस्स जोगुत्ती ॥ १७ ॥ मज्झत्थयाइ नियमा सुबुद्धिजोएण अत्थियाए य । नज्जइ तत्तविसेसो न अन्नहा इत्थ जइयव्वं ॥ १८ ॥ गुणगुरुसेवा सम्मं विणओ तेसिं तदत्थकरणं च । साहूणमणाहाण य सत्तणुरूवं निओगेणं ॥ १९ ॥ भव्वस्स चरमपरियट्टवत्तिणो पायणं [णिणो] परं एयं । एसोऽवि य लक्खिज्जइ भवविरहफलो इमेणं तु ॥ २० ॥ इति प्रथमाऽधिकारविंशिका समाप्ता १ ॥

पंचत्थिकायमइओ अणाइमं वट्टए इमो लोगो । न परमपुरिसाइकओ पमाणमित्थं च वयणं तु ॥ १ ॥ धम्माधम्मागासा गइठिइअवगाहलक्खणा एए । जीवा उवओगजुया मुत्ता पुण पुग्गला णेया ॥२॥ एए अणाइनिहणा तहा तहा नियसहावओ नवरं । वट्टंति कज्जकारणभावेण भवे ण परसरूवे ॥ ३ ॥ नवि य अभावो जायइ तस्संत्तीए य नियमविरहाओ । एवमणाई एए तहा तहा परिणइसहावा ॥ ४ ॥ इत्तो उ आइमत्तं तहासहावत्तकप्पणाएवि । एसिमजुत्तं पुव्विं अभावओ भावियव्वमिणं ॥ ५ ॥ नो परमपुरिसपहवा पओयणाभावओ १ दलाभावा २ । तत्तस्सहावयाए तस्सव तेसिं अणाइत्तं ॥ ६ ॥ न सदेवयऽस्स भावो को इह हेऊ ? तहासहावत्तं । हंताभावगममिणं को दोसो ? तस्सहावत्तं ॥ ७ ॥ सो भावऽभावकारणसहावमयवं हविज्ज नेयंपि । सव्वाहिलसियसिद्धीओ अन्नहा भत्तिमंतं तु ॥ ८ ॥ धम्माधम्मनिमित्तं नवरमिहं हंत होइ एसोऽवि । इहरा उ ययकोसाइ सव्व-

तम्मयचेयणकप्पो तहासहावो खु सो भयवं
मेयम्मि विहलं तु ॥ ९ ॥ न य तस्सवि गुणदोसा अब्भासजनिमित्तभावओ हुंति । एसो अणाइमं चिय
॥ १० ॥ रयणाई सुहरहिया सुहाइहेऊ जहेव जीवाणं । तह धम्माइनिमित्तं एसो धम्माइरहिओऽवि ॥ ११ ॥
सुद्धो य तओ अणाइसुद्धुत्ति । जुत्तो य पवाहेणं न अन्नहा सुद्धया सम्मं ॥१२॥ बंधोऽविहु एवंचिय अणाइमं होइ हंत कयगोवि ।
इहरा उ अकयगत्तं निच्चत्तं चेव एयस्स ॥१३॥ जह भव्वत्तमकयगं नय निच्चं एव किं न बंधोऽवि ? । किरियाफलजोगो जं एसो
ता न खलु एवंति ॥ १४ ॥ भव्वत्तं पुणमकयगमणिच्चमो चेव तहसहावाओ । जह कयगोऽविहु मुक्खो निच्चोऽविय भाववइचित्तं
॥ १५ ॥ एवं चेव य दिक्खा भवबीजं वासणा अविज्जा य । सहजमलसद्दवच्चं वन्निज्जइ मुक्खवाईहिं ॥ १६ ॥ एयं पुण तह
कम्मेयराणुसम्बन्धजोगयारूवं । एतदभावे णायं सिद्धाणाभावणागम्मं ॥ १७ ॥ इय असदेवाणाइयमग्गे तम आसि एवमाईवि ।
भेयगविरहे वइचित्तजोगओ होइ पडिसिद्धं ॥ १८ ॥ भेयगाविरहे तस्सेव तस्सभावत्तकप्पणमजुत्तं । जम्हा सावहिगामिणं नीई
अवही य णाभावो ॥ १९ ॥ इय तन्तजुत्तिसिद्धो अणाइमं एस हंदि लोगुत्ति । इहरा इमस्सऽभावो पावइ परिचिंतियव्वमिणं
॥ २० ॥ इति अनादिविंशतिका द्वितीया २ ॥

इत्थ कुलनीइधम्मा पाएण विसिट्ठलोगमाहिकिच्च । आवेणिगाइरूवा विचित्तसत्थोइया चेव ॥ १ ॥ जे वेणिसंपयाया चित्ता
सत्थेसु अपडिबद्धत्ति । ते तम्मज्जायाए सव्वे आवेणिया नेया ॥ २ ॥ जह संझाए दीवयदाणं सत्थं रविम्मि विद्धत्थे ।
सुद्धग्गिणो अदाणं च तस्स अभिसत्थपडियाणं ॥३॥ नक्खत्तमंडलस्स य पूजा नक्खत्तदेवयाणं च । गोसे सविसरणाइ य धन्नाणं
वंदणा चेव ॥ ४ ॥ गिहदेवयाइसरणं गामंगुट्ठयनिवीडणा चेव । असिलिट्ठदंसणम्मी तहा सिलिट्ठे य सिरिहत्थो ॥ ५ ॥ बालाणं

पुन्ननिरूवणाइ चिसप्पहेणगाईहिं । सत्थंतरेहिं कालाइभेयओ वयविभागेणं ॥ ६ ॥ तप्परिभोगेण तहाघाणे परदाणजातजुत्तेण । चित्तविणिओगविसया डिंभपरिच्छा य चित्तत्ति ॥ ७ ॥ वीवाहकोउगेहिं रइसंगसमत्तमद्दणाईहिं । धूवाणं पुन्ननिरूवणं च विविहप्पओगेहिं ॥ ८ ॥ भोगे भावट्ठवणं भावणाराहणं च दइयस्स । मलपुरिसुज्झ अणुद्धरिमंतेणं सीलरक्खा य ॥ ९ ॥ ण्हायपरिन्नाजलमुत्तपीलणं वसणदंसणच्चाओ । वेलासुअथवणाइ थीणं आवेणिगो धम्मो ॥ १० ॥ सत्थभणिया य अन्ने वन्नासमधम्मभेयओ नेया । वन्ना उ बंभणाई तहासमा बंभचेराई ॥ ११ ॥ एए ससत्थसिद्धा धम्मा जयणाइभेयओ चित्ता । अब्भुदयफला सव्वे विवागविरसा य भावेणं ॥ १२ ॥ पयईसावज्जाविहु तहावि अब्भुदयसाहणं नेया । जह धम्मसालिगाणं हिंसाइ तहऽत्थहेउत्ति ॥ १३ ॥ मोहपहाणे एए वेरग्गंपि य इमेसि पाएण । तग्गब्भंचिय नेयं मिच्छाभिनिवेसभावाओ ॥ १४ ॥ अन्नेसि तत्तचिंता देसाणाभोगओ य अन्नेसिं । दीसंति य जइणोऽवित्थ केइ संमुच्छिमप्पाया ॥ १५ ॥ अन्ने उ लोगधम्मा पहुया देसाइभेयओ हुंति । वारिज्जसोयसूयगविसया आयारभेएण ॥१६॥ कुलधम्माउ अपेया सुरा हि केसिंचि पाणगाणंपि । इत्थियणमुज्झियव्वा तेणाणज्जविह इमा मेरा ॥ १७ ॥ गणगुड्डिघडापेडगजल्लाईणं च जे इहायारा । पाणापडिसेहाई ते तह धम्मा मुणेयव्वा ॥ १८ ॥ सव्वेवि वेयधम्मा निस्सेयससाहगा न नियमेण । आसयभेएणऽन्ने परंपराए तयत्थंति ॥ १९ ॥ विसयसरूवऽणुबंधेण होइ सुद्धो तिहा इहं धम्मो । जं ता मुक्खसयाओ सव्वो किल सुंदरो नेओ ॥ २० ॥ इति कुलनातिधर्मनाम्नी विंशिका तृतीया ३ ॥

निच्छयओ पुण एसो जायइ नियमेण चरमपरियट्टे । तहभव्वत्तमलक्खयभावा अच्चंतसुद्धुत्ति ॥ १ ॥ मुक्खासओवि नन्नत्थ होइ गुरुभावमलपहावेण । जह गुरुवाहिविगारे न जाउ पत्थासओ सम्मं ॥ २ ॥ परियट्टा उ अणंता हुंति अणाइम्मि इत्थ संसारे ।

नियमेण । तह तग्गहणसहावो आया तप्पुग्गलाणमेव य तहा २ हुंति गहणाओ ॥ ३ ॥ तह तग्गज्झसहावा जइ पुग्गलमो हवंति
इमो किं न सव्वोऽवि ? ॥ ५ ॥ य तओ उ परियट्टा ॥ ४ ॥ एवं चरमोऽवेसो नीईए जुज्जई इहरहा उ । तत्तस्सहावखयवज्जिओ
एयस्स परिक्खयओ तहा २ तत्तग्गहणसहावो आयगओ इत्थ सत्थगारेहिं । सहजो मलुत्ति भण्णइ भव्वत्तं तक्खओ एसो ॥ ६ ॥
सुद्धधम्मसंपत्तं । हंत किंचि सेसम्मि । जायइ चरिमो एसुत्ति तंतजुत्तिप्पमाणमिह ॥ ७ ॥ एयम्मि सहजमलभावविगमओ
पासइ थिरेऽवि उ चले भावे जा हेतेयरातिभावे जं न मुणइ अन्नेहिं जीवो ॥८॥ भमणकिरियाहियाए सत्तीएँ समण्णिओ जहा बालो ।
॥ १० ॥ धरइ सा सत्ती ॥ ९ ॥ तह संसारपरिब्भमणसत्तिजुत्तोऽवि नियमओ चेव । हेएवि उवाएए ता पासइ जाव सा सत्ती
तस्सत्तीविगमो पुण जायइ जह तस्सत्तीविगमे पासइ पढमो थिरे थिरे चेव । बीओवि उवाएए तह तव्विगमे उवाएए ॥ ११ ॥
तस्सत्ति- कालेण चेव नियएण । तहभव्वत्ताइ तदन्नहेउकलिएण व कहिंचि॥१२॥ इय पाहन्नं नेयं इत्थं कालस्स तओ २(तत्तओ) चेव ।
हुंति विगमहेऊ सावि जओ तस्सहावत्ति ॥ १३ ॥ कालो सहाव नियई पुव्वकयं पुरिसकारणेगंता । मिच्छत्तं ते चेव उ समासओ
॥ १५ ॥ तह- सम्मत्तं ॥ १४ ॥ नायमिह भुग्गपत्ती समयपसिद्धावि भावियव्वंत्ति । सव्वेसुवि सिद्धत्तं इयरेयरभावसाविक्खं
भव्वत्तं हंदि भव्वत्तक्खित्तो जह कालो तह इमंति तेणंति । इय अन्नुन्नाविक्खं रूवं सव्वेसि हेऊण ॥ १६ ॥ न य सव्वहेउतुल्लं
एएसि तहा हेऊ सव्वजीवाणं । जं तेणवक्खित्ता तो तुल्ला दंसणाईया ॥ १७ ॥ न इमो इमेसि हेऊ न य णातुल्ला इमेण एयंपि ।
चरिमो उ धम्मजुव्वणकालो तह चित्तभेउत्ति ॥१९॥ ता तहभावं इमं नेयं ॥१८॥ अचरिमपरियट्टेसुं कालो भवबालकालमो भणिओ ।
॥२०॥ इति चरिमपरियट्टविंशिका । एयम्मि धम्मरागो जायइ भव्वस्स तस्सभावाओ । इत्तो य कीरमाणो होइ इमो हंत सुद्धुत्ति

बीजाइकमेण पुणो जायइ एसुत्थ भव्वसत्ताण। नियमा ण अन्नहावि उ इट्ठफलो कप्परुक्खुव्व ॥ १ ॥ बीजंविमस्स णेयं दट्ठूणं एयकारिणो जीवे। बहुमाणसंगयाए सुद्धपसंसाइ करणिच्छा ॥ २ ॥ तीए चेवऽणुबन्धो अकलंको अंकुरो इहं नेओ। कट्ठं पुण विन्नेया तदुवायन्नेसणा चित्ता ॥ ३ ॥ तेसु पवित्ती य तहा चित्ता पत्ताइसरिसिगा होइ। तस्संपत्तीइ पुप्फं गुरुसंजोगाइरूवं तु ॥ ४ ॥ तत्तो सुदेसणाईहिं होइ जा भावधम्मसंपत्ती। तंफलमिह विन्नेयं परमफलपसाहगं नियमा ॥५॥ बीजस्सवि संपत्ती जायइ चरिमंमि चेव परियट्टे। अच्चंतसुंदरा जं एसावि तओ न सेसेसु ॥ ६ ॥ न य एयम्मि अणंतो जुज्जइ नेयस्स नाम कालुत्ति। ओसप्पिणी अणंता हुंति जओ एगपरियट्टे ॥७॥ बीजाइया य एए तहा तहा संतरेयरा नेया। तहभव्वत्तक्खित्ता एगंतसहावऽबाहाए ॥ ८ ॥ तहभव्वत्तं जं कालनियइपुव्वकयपुरिसकिरियाओ। अक्खिवइ तहसहावं ता तदधीणं तयंपि भवे ॥ ९ ॥ एवं जेणेव जहा होयव्वं तं तहेव होइत्ति। नय दिव्वपुरिसगारावि हंदि एवं विरुज्झंति ॥ १० ॥ जो दिव्वेणक्खित्तो तहा तहा हंत पुरिसगारुत्ति। तत्तो फलमुभयजमवि भण्णइ खलु पुरिसगाराओ ॥ ११ ॥ एएण मीसपरिणामिए उ जं तम्मि तं च दुगजण्णं। दिव्वाउ नवरि भण्णइ निच्छयओ उभयजं सव्वं ॥ १२ ॥ इहराऽणक्खित्तो सो होइत्ति अहेउओ निओएण। इत्तो तदपरिणामो किंचि तम्मत्तजं न तया ॥ १३ ॥ पुव्वकयं कम्मं चिय चित्तविवागमिह भन्नई दिव्वो। कालाइएहिं तप्पायणं तु तह पुरिसगारुत्ति ॥ १४ ॥ इय समयनीइजोगा इयरेयरसंगया उ जुज्जंति। इह दिव्वपुरिसगारा पहाणगुणभावओ दोऽवि ॥ १५ ॥ ता बीजपुव्वकालो नेओ भवबालकाल एवेह। इयरो उ धम्मजुव्वणकालोऽविह लिंगगम्मुत्ति ॥ १६ ॥ पढमे इह पाहन्नं कालस्सियरम्मि चित्तजोगाणं। वाहिस्सुदयचिकिच्छासमयसमं होइ नायव्वं ॥ १७ ॥ बालस्स धूलिगेहातिरमणकिरिया जहा परा भाइ। भवबा-

लस्सवि तस्सत्तिजोगओ तह असक्किरिया ॥ १८ ॥ जुव्वणजुत्तस्स उ भोगरागओ सा न किंची जह चेव। एमेव धम्मरागा सक्किरिया धम्मजूणोवि ॥ १९ ॥ इय बीजाइक्कमेणं जायइ जीवाण सुद्धधम्मुत्ति । जह चंदणस्स गंधो तह एसो तत्तओ चेव ॥ २० ॥ इति बीजादिविंशिका पंचमी ॥ ५ ॥

एसो पुण सम्मत्तं सुहायपरिणामरूवमेवं च। अप्पुव्वकरणसज्झं चरमुक्कोसट्ठिईखवणे ॥१॥ कम्माणि अट्ठ नाणावरणिज्जाईणि हुंति जीवस्स । तेसिं च ठिई भणिया उक्कोसेणेह समयम्मि ॥ २ ॥ आइल्लाणं तिण्हं चरिमस्स य तीसकोडकोडीओ । होइ ठिई उक्कोसा अयराणं सतिकडा चेव ॥३॥ सयरिं तु चउत्थस्सा वीसं तह छट्ठसत्तमाणं च । तित्तीस सागराइं पंचमगस्सावि विन्नेया ॥ ४ ॥ अट्ठण्हं पयडीणं उक्कोसठिईए वट्टमाणो उ । जीवो न लहइ एयं जेण किलिट्ठासओ भावो ॥५॥ सत्तण्हं पयडीणं अब्भितरओ उ कोडकोडीए । पाउणइ नवरमेयं अपुव्वकरणेण कोई तु ॥ ६ ॥ करणं अहापवत्तं अपुव्वमणियट्टिमेव भव्वाणं । इयरेसिं पढमं चिय भण्णइ करणंति परिणामो ॥ ७ ॥ जा गंठिं ता पढमं गंठिं समइच्छओ भवे बीयं । अणियट्टी करणं पुण सम्मत्तपुरक्खडे जीवे ॥ ८ ॥ इत्थ य परिणामो खलु जीवस्स सुहो य होइ विन्नेओ । किं मलकलंकमुक्कं कणगं भुवि झामलं होइ ? ॥ ९ ॥ पयईय व कम्माणं वियाणिउं वा विवागमसुहंति । अवरद्धेवि न कुप्पइ उवसमओ सव्वकालंपि ॥ १० ॥ नरविबुहेसरसुक्खं दुक्खं चिय भावओ उ मन्नंतो । संवेगओ न मुक्खं मुत्तूणं किंपि पत्थेई ॥ ११ ॥ दट्ठूण पाणिनिवहं भीमे भवसागरम्मि दुक्खत्तं । अविसेसओऽणुकंपं दुहावि सामत्थओ कुणइ ॥ १२ ॥ नारयतिरियनरामरभवेसु-निव्वेयओ वसइ दुक्खं । अकयपरलोयमग्गो ममत्तविस-

वेगरहिओवि ॥ १३ ॥ मन्नइ तमेव सच्चं नीसंकं जं जिणेहिं पण्णत्तं । सुहपरिणामो सच्चं कंखाइविसुत्तियारहिओ ॥ १४ ॥ एवंविहो य एसो तहा खओवसमभावओ होइ । नियमेण खीणवाही नरुव्व तव्वेयणारहिओ ॥ १५ ॥ पढमाणुदयाभावो एयस्स जओ भवे कसायाणं । ता कहमेसो एवं ? भन्नइ तव्विसयविक्खाए ॥ १६ ॥ निच्छयसम्मत्तं वाऽहिकिच्च सुत्तभणिय निउणरूवं तु । एवंविहो निओगो होइ इमो हंत वच्चुत्ति ॥ १७ ॥ पच्छाणुपुव्विओ पुण गुणाणमेएसि होइ लाहकमो । पाहन्नओ उ एवं विन्नेओ सिं उवन्नासो ॥ १८ ॥ एसो उ भावधम्मो धरेइ भवन्नवे विवडमाणं । जम्हा जीवं नियमा अन्नो उ भवं(तयं)गभावेणं ॥ १९ ॥ दाणाइया उ एयंमि चेव सुद्धा उ हुंति किरियाओ । एयाओविहु जम्हा मुक्खफलाओ पराओ य ॥ २० ॥ इति सद्धर्म्मविंशिका षष्ठी ।

दाणं च होइ तिविहं नाणाभयधम्मुवग्गहकरं च । इत्थ पढमं पसत्थं विहिणा जुग्गाण धम्मम्मि ॥ १ ॥ सेवियगुरुकुलवासो विसुद्धवयणोऽणुमन्निओ गुरुणा । सव्वत्थ णिच्छियमई दाया नाणस्स विन्नेओ ॥२॥ सुस्सूसासंजुत्तो विन्नेओ गाहगोवि एयस्स । न सिराऽभावे खणणाउ चेव कूवे जलं होइ ॥ ३ ॥ ओहेणवि उवएसो आयरिएणं विभागसो देओ । सामाइधम्मजणओ महुरगिराए विणीयस्स ॥४॥ अविणीयमाणवंतो किलिस्सई भासई मुसं चेव । नाउं घंटालोहं को किर (कड) करणे पवत्तिज्जा? ॥५॥ विन्नेयमभयदाणं परमं मणवयणकायजोगेहिं । जीवाणमभयकरणं सव्वेसिं सव्वहा सम्मं ॥ ६ ॥ उत्तममेयं जम्हा तम्हा णाणुत्तमो तरइ दाउं । अणुपालिउं च दिन्नंपि हंति समभावदारिद्दे ॥ ७ ॥ जिणवयणनाणजोगेण तक्कुलठिईसमासिएणं च । विन्नेयमुत्तमत्तं न अन्नहा इत्थ अहिगारे ॥ ८ ॥ दाऊणेयं जो पुण आरंभाइसु पवत्तए मूढो । भावदरिद्दो नियमा दूरे सो दाणधम्माणं ॥ ९ ॥

इहपरलोगेसु भयं जेण न संजायए कयाइयवि । जीवाणं तक्कारी जो सो दाया उ एयस्स ॥ १० ॥ इय देसओवि दाया इमस्स एयारिसो तहिं विसए । इहरा दिन्नुद्दालणपायं एयस्स दाणंति ॥ ११ ॥ नाणदयाणं खंतीविरईकिरियाइ तं तओ देइ । अन्नो दरिद्दपडिसेहवयणतुल्लो भवे दाया ॥ १२ ॥ एवमिहेयं पवरं सव्वेसिं चेव होइ दाणाणं । इत्तो उ निओगेणं एयस्सवि ईसरो दाया ॥ १३ ॥ इय धम्मुवग्गहकरं दाणं असणाइगोयरं तं च । पत्थमिव अन्नकाले अरोगिणो उत्तमं नेयं ॥ १४ ॥ सद्धासक्कारजुयं सक्कमेण तहोचियम्मि कालम्मि । अन्नाणुवघाएणं वयणा एवं सुपरिसुद्धं ॥ १५ ॥ गुरुणाऽणुन्नायभरो नाओवज्जियधणो य एयस्स । दाया अदुत्थपरियणवग्गो सम्मं दयालू य ॥ १६ ॥ अणुकंपादाणंपि य अणुकंपागोयरेसु सत्तेसु । जायइ धम्मोवग्गहहेऊ करुणापहाणस्स ॥१७॥ ता एयंपि पसत्थं तित्थयरेणावि भयवया गिहिणा । सयमाइन्नं दियदेवदूसदाणेणऽगिहिणावि ॥१८॥ धम्मस्साइपयमिणं जम्हा सीलं इमस्स पज्जंते । तव्विरयस्सावि जओ नियमा सनिवेयणा गुरुणो ॥ १९ ॥ तम्हा सत्तऽणुरूवं अणुकंपासंगएण भव्वेणं । अणुचिट्ठियव्वमेयं इत्तोच्चिय सेसगुणसिद्धी ॥ २० ॥ **इति दानविंशिका सप्तमी ॥**

पूया देवस्स दुहा विन्नेया दव्वभावभेएणं । इयरेयरजुत्तान्निहु तत्तेण पहाणगुणभावा ॥१॥ पढम गिहिणो साऽवि य तहा तहा भावभेयओ तिविहा । कायवयमणविसुद्धी सम्भूओगरणपरिभेया ॥ २ ॥ सव्वगुणाहिगविसया नियमुत्तमवत्थुदाणपरिओसा । कायकिरियापहाणा समंतभद्दा पढमपूया ॥ ३ ॥ बीया उ सव्वमंगलनामा वायकिरियापहाणेसा । पुव्वुत्तविसयवत्थुसु ओचित्ताणयणभेएण ॥ ४ ॥ तइया परतत्तगया सव्वुत्तमवत्थुमाणसनिओगा । सुद्धमणजोगसारा विन्नेया सव्वसिद्धिफला ॥ ५ ॥ पढमावंधकजोगा सम्मद्दिट्ठिस्स होइ पढमत्ति । इयरेयरजोगेणं उत्तरगुणधारिणो नेया ॥ ६ ॥ तइया तइयाबंधकजोगेणं परमसावगस्सेवं ।

जोगा य समाहीहिं साहुजुगकिरियफलकरणा ॥ ७ ॥ पढमकरणभेएणं गंथासन्नस्स धम्ममित्तफला । सा हुज्जुगाइभावो जायइ तह नाणुबंधुत्ति ॥ ८ ॥ भवाठिइभंगो एसो तह य महापहविसोहणो परमो । नियविरियसमुल्लासो जायइ संपत्तबीयस्स ॥ ९ ॥ संलग्गमाणसंमओ धम्मट्ठाणंपि विंति समयण्णू । अवगारिणोऽवि इत्थट्ठसाहणाओ य सम्मंति ॥ १० ॥ पंचट्ठसव्वभेओवयारजुत्ता य होइ एसत्ति । जिणचउवीसाजोगोवयारसंपत्तिरूवा य ॥ ११ ॥ सुद्धं चेव निमित्तं दव्वं भावेण सोहियव्वंति । इय एगंतविसुद्धो जायइ एसा तहिट्ठफला ॥ १२ ॥ सयकारियाइ एसा जायइ ठवणाइ बहुफला केई । गुरुकारियाइ अन्ने विसिट्ठविहिकारियाए य ॥ १३ ॥ थंडिल्लेऽवि य एसा मणठवणाए पसत्थिगा चेव । आगासगोमयाईहिं इत्थमुल्लेवणाइ हियं ॥ १४ ॥ उवयारंगा इह सोवओगसाहारणाण इट्ठफला । किंचि विसेसेण तओ सव्वे ते विभइयव्वत्ति ॥ १५ ॥ एवं कुणमाणाणं एया दुरियक्खओ इहं जम्मो। परलोगम्मि य गोरवभोगा परमं च निव्वाणं ॥ १६ ॥ इक्कंपि उदगबिंदू जह पक्खित्तं महासमुद्दम्मि । जायइ अक्खयमेयं पूयावि जिणेसु विन्नेया ॥ १७ ॥ अक्खयभावे भावो मिलिओ तब्भावसाहगो नियमा । न हु तंबं रसविद्धं पुणोवि तंबत्तणमुवेइ ॥ १८ ॥ तम्हा जिणाण पूया बुहेण सव्वायरेण कायव्वा । परमं तरंडमेसा जम्हा संसारजलहिम्मि ॥ १९ ॥ एवमिह दव्वपूया लेसुद्देसेण दंसिया समया । इयरा जईण पाओ जोगहिगारे तयं वुच्छं ॥२०॥ इति पूजाविधिविंशिका ८

धम्मोवग्गहदाणाइसंगओ सावगो परो होइ । भावेण सुद्धचित्तो निच्चं जिणवयणसवणरई ॥ १ ॥ मग्गणुसारी सड्ढो पन्नवणिज्जो कियापरो चेव । गुणरागी सक्कारंभसंगओ देसचारित्ती ॥२॥ पंच य अणुव्वयाइं गुणव्वयाइं च हुंति तिन्नेव। सिक्खावयाइं चउरो सावगधम्मो दुवालसहा ॥ ३ ॥ एसो य सुप्पसिद्धो सहाइयारेहिं इत्थ तंतम्मि । कुसलपरिणामरूवो नवरं सइ अंतरो नेओ

॥ ४ ॥ सम्मा पलियपुहुत्तेऽवगए कम्माण एस होइत्ति । सोऽवि खलु अवगमो इह विहिगहणाईहिं होइ जहा ॥ ५ ॥ गुरुमूले सुयधम्मो संविग्गो इत्तरं व इयरं वा । गिण्हइ वयाइं कोई पालइ य तहा निरइयारं ॥ ६ ॥ एसो ठिइओ इत्थं न उ गहणादेव जायई नियमा । गहणोवरिंपि जायइ जाओऽवि अवेइ कम्मुदया ॥ ७ ॥ तित्थंकरभत्तीए सुसाहुजणपज्जुवासणाए य । उत्तरगुणसद्धाए इत्थ सया होइ जइयव्वं ॥ ८ ॥ तम्हा निच्चसईए बहुमाणेणं च अहिगयगुणंमि । पडिवक्खदुगुंछाए परिणइयालोयणेणं च ॥ ९ ॥ एवमसंतोऽवि इमो जायइ जाओऽवि न पडइ कयाइ । ता इत्थं बुद्धिमया अपमाओ होइ कायव्वो ॥ १० ॥ निवसिज्ज तत्थ सड्ढो साहूणं जत्थ होइ संपाओ । चेइयघरा उ जहियं तदन्नसाहम्मिया चेव ॥ ११ ॥ नवकारेण विबोहो अणुसरणं सावओ वयाइं मे । जोगो चिइवंदणमो पच्चक्खाणं तु विहिपुव्वं ॥ १२ ॥ तह चेईहरगमणं सक्कारो वंदणं गुरुसगासे । पच्चक्खाणं सवणं जइपुच्छा उचियकरणिज्जं ॥ १३ ॥ अविरुद्धो ववहारो काले विहिभोयणं च संवरणं । चेइहरागमसवणं सक्कारे वंदणाई य ॥ १४ ॥ जइविस्सामणमुचिओ जोगो नवकारचिंतणाईओ । गिहिगमणं विहिसुवणं सरणं गुरुदेवयाईणं ॥ १५ ॥ अब्बंभे पुण विरई मोहदुगुंछा सतत्तचिंता य । इत्थीकलेवराणं तव्विरएसुं च बहुमाणो ॥ १६ ॥ सुत्तविउद्धस्स पुणो सुहुमपयत्थेसु चित्तविन्नासो । भवठिइनिरूवणे या अहिगरणोवसमचित्ते वा ॥ १७ ॥ आउयपरिहाणीए असमंजसचिट्ठियाण च विवागे । खणलाभदीवणाए धम्मगुणेसु च विविहेसु ॥१८॥ बाहगदोसविवक्खे धम्मायरिए य उज्जुयविहारे । एमाइ चित्तनासो संवेगरसायणं देयं ॥१९॥ गोसे भणिओ य विही इय अणवरयं तु चिट्ठमाणस्स । पडिमाकमेण जायइ संपुन्नो चरणपरिणामो ॥१०॥ इति श्रावकधर्मविंशिका ९

दंसण १ वय २ सामाइय ३ पोसह ४ पडिमा ५ अबंभ ६ सच्चित्त ७ । आरंभ ८ पेस ९ उद्दिट्ठवज्जए १० समणभूए ११

य ॥ १ ॥ एया खलु इक्कारस गुणठाणगभेयओ मुणेयव्वा । समणोवासगपडिमा वज्झाणुट्ठाणलिंगेहिं ॥ २ ॥ सुस्सूसाई जम्हा दंसणपमुहाण कज्जलयत्ति । कायकिरियाइ सम्मं लक्खिज्जइ ओहओ पडिमा ॥ ३ ॥ सुस्सूस धम्मराओ गुरुदेवाणं जहासमाहीए। वेयावच्चे नियमो दंसणपडिमा भवे एसा ॥ ४ ॥ पंचाणुव्वयधारित्तमणइयारं वएसु पडिवंधो । वयणा तदणइयारा वयपडिमा सुप्पसिद्धत्ति ॥ ५ ॥ तह अत्तवीरिउल्लासजोगओ रयतसुद्धिदित्तिसमं । सामइयकरणमसई सम्मं सामाइयप्पडिमा ॥ ११ ॥ पोसह-किरियाकरणं पंचसु पव्वेसु तहा सुपरिसुद्धं । जइभावभावसाहगमणघं तह पोसहप्पडिमा ॥ ६ ॥ पव्वेसु चेव राई असिणाणाइ-किरियासमाजुत्तो । मासपणगावहि तहा पडिमाकरणं तु तप्पाडिमा ॥ १२ ॥ असिणाण वियडभोई मउलियडो रत्तिंबभमाणेण । पडिवक्खमंतजावाइसंगओ चेव सा किरिया ॥ ७ ॥ एवं किरियाजुत्तोऽवंभं वज्जेइ नवर राइंपि । छम्मासावहि नियमा एसा उ अवंभपडिमत्ति ॥ ८ ॥ जावज्जीवाएऽवि हु एसाऽवंभस्स वज्जणा होइ । एवंचिय जं चित्तो सावगधम्मो वहुपगारो ॥ ९ ॥ एवं-विहो उ नवरं सच्चित्तंपि परिवज्जए सव्वं । सत्त य मासे नियमा फासुयभोगेण तप्पाडिमा ॥ १० ॥ जावज्जीवाएवि हु एसा सच्चित्तवज्जणा होइ । एवं चिय जं चित्तो सावगधम्मो वहुपगारो ॥ १३ ॥ एवं चिय आरम्भं वज्जइ सावज्जमट्ठमासं जा । तप्पाडिमा पेसेहिवि अप्पं कारेइ उवउत्तो ॥ १४ ॥ तेहिंपि न कारेई नवमासे जाव पेसपडिमत्ति । पुव्वोइया उ किरिया सव्वा एयस्स सविसेसा ॥ १५ ॥ उद्दिट्ठाहाराईण वज्जणं इत्थ होइ तप्पाडिमा । दसमासावहि सज्झायझाणजोगप्पहाणस्स ॥ १६ ॥ इक्कारस मासे जाव समणभूयपडिमा उ चरिमत्ति । अणुचरइ साहुकिरियं इत्थ इमो अविगलं पायं ॥ १७ ॥ आसेविऊण एयं कोई पव्वयइ तह गिही होइ । तब्भावभेयओ च्चिय विसुद्धिसंकेसभेएणं ॥ १८ ॥ एयाउ जहुत्तरमो असंखकम्मक्खओवसमभावा। हुंति

पडिमा पसत्था विसोहिकरणाणि जीवस्स ॥ १९ ॥ आसेविऊण एया भावेण निओगओ जई होइ । जं उवरि सव्वविरई भावेणं देसविरईओ ॥ २० ॥ इति श्रावकप्रतिमाविंशिका दशमी ॥ १० ॥

नमिऊण खीणदोसं गुणरयणनिहिं जिणं महावीरं । संखेवेण महत्थं जइधम्मं संपवक्खामि ॥ १ ॥ खंती य मद्दवज्जव मुत्ती तव संजमे य बोद्धव्वे । सच्चं सोयं आकिंचणं च बंभं च जइधम्मो ॥ २ ॥ उवगारवगारिविवागवयणधम्मुत्तरा भवे खंती । साविक्खं आदितिगं लोगिगमियरं दुगं जइणो ॥ ३ ॥ बारसविहे कसाए खविए उवसामिए य जोगेहिं । जं जायइ जइधम्मो ता चरिमं तत्थ खंतिदुगं ॥ ४ ॥ सव्वे य अईयारा जं संजलणाणमुदयओ हुंति । ईसिजलणा य एए कुओवगारादविक्खेह ॥५॥ छट्ठे उ गुणट्ठाणे जइधम्मो दुग्गलंघणं तं च । भणियं भवाडवीए न लोगचिंता तओ इत्थं ॥ ६ ॥ तम्हा नियमेणं चिय जइणो सव्वासवा नियत्तस्स । पढममिह वयणखंती पच्छा पुण धम्मखंतित्ति ॥ ७ ॥ एमेवऽद्दवमज्जवमुत्तीओ हुंति पंचभेयाओ । पुव्वोइयनाएणं जइणो इत्थंपि चरमदुगं ॥ ८ ॥ इहपरलोगादणविक्खं जमणसणाइ चित्तणुट्ठाणं । तं सुद्धनिज्जराफलमित्थ तवो होइ नायव्वो ॥ ९ ॥ आसवदारनिरोहो जमिंदियकसायदंडनिग्गहओ । पेहातिजोगकरणं तं सव्वं संजमो नेओ ॥ १० ॥ गुरुसुत्ताणुन्नायं जं हियमियभासणं ससमयम्मि । अपरोवतावमणघं तं सच्चं निच्छियं जइणो ॥ ११ ॥ आलोयणाइदसविहजलओ पावमलखालणं विहिणा । जं दव्वसोयजुत्तं तं सोयं जइजणपसत्थं ॥ १२ ॥ पक्खीउवमाए जं धम्मोवगरणाइलोभरंगेण । वत्थुस्सागहणं खलु तं आकिंचन्नमिह भणियं ॥ १३ ॥ मेहुणसन्नाविजएण पंचपरियारणापरिच्चाओ । बंभे मणवत्तीए जो सो बंभं

सुपरिसुद्धं ॥ १४ ॥ कायफरिसरूवेहिं सद्दमणेहिं च इत्थ पवियारो । रागा मेहुणजोगो मोहुदयं रइफलो सव्वो ॥ १५ ॥ एयस्सा-भावंमिवि नो बंभमणुत्तराण जं तेसिं । बंभे ण मणोवित्ती तह परिसुद्धा सयाभावा ॥ १६ ॥ बंभमिहं बंभचारिहिं वन्नियं सव्वमेव-ऽणुट्ठाणं । तो तम्मि खओवसमो सा मणवित्ती तहिं होइ ॥ १७ ॥ एवं परिसुद्धासयजुत्तो जो खलु मणोनिरोहोऽवि । परमत्थओ जहत्थं सो भण्णइ बंभमिह समए ॥ १८ ॥ इय तंतजुत्तिनीईइ भावियव्वो बुहेहिं सुत्तत्थो । सव्वो ससमयपरसमयजोगओ मुक्ख-कंखीहिं ॥ १९ ॥ संखेवेणं एसो जइधम्मो वन्निओ अइमहत्थो । मंदमइबोहणट्ठा कुग्गहविरहेण समयाओ ॥ २० ॥ इति यति-धर्म्मविंशिका एकादशमी ॥११॥ सिक्खा इमस्स दुविहा गहणासेवणगया मुणेयव्वा । सुत्तत्थगोयरेगा बीयाऽणुट्ठाणविसयत्ति ॥ १ ॥ जह चक्कवट्टि रज्जं लद्धूणं नेह खुद्दकिरियासु । होइ मई तह चेव उ नेयस्सवि धम्मरज्जवओ ॥ २ ॥ जह तस्स व रज्जत्तं कुव्वंतो वच्चए सुहं कालो । तह एयस्सवि सम्मं सिक्खादुगमेव धन्नस्स ॥ ३ ॥ तत्तो इमं पहाणं निरुवमसुहहेउभावओ नेयं । इत्थवि होदइगसुहं तत्तो देवो उ पसमसुहं ॥ ४ ॥ सिक्खादुगंमि पीई जइ जायइ हंदि समणसीहस्स । तह चक्कवट्टिणोऽवि हु नियमेण न जाउ नियकिच्चे ॥ ५ ॥ गिण्हइ विहिणा सुत्तं भावेणं परममंतरूवत्ति । जोगोवि बीयमहुरोदजोगतुल्लो इमस्सत्ति ॥ ६ ॥ पत्तं परियाएणं सुगुरुसगासाउ कालजोगेण । उद्देसाइकमजुयं सुत्तं गेज्झंति गहणविही ॥ ७ ॥ एसुच्चिय दाणविही नवरं दाया गुरूऽथ एयस्स । गुरुसंदिट्ठो वा जो अक्खयचारित्तजुत्तुत्ति ॥ ८ ॥ अत्थग्गहणे उ एसो विन्नेओ तस्स तस्स य सुयस्स । तह चेव भावपरियागजोगओ आणुपुव्वीए ॥ ९ ॥ मंडालि निसिज्ज सिक्खा किइकम्मुस्सग वंदणं जिट्ठे । उवओगो संवेगो ठाणे पासिणे य इच्चाइ ॥ १० ॥ आसेवइ य जहुत्तं तहा तहा सम्ममेस सुत्तत्थं । उचियं सिक्खापुव्वं नीसेसं उवहिपेहाई ॥ ११ ॥

पडिवत्तिविरहियाणं न हु सुयमित्तमुवयारगं होइ । नो आउरस्स रोगो नासइ तह ओसहसुईओ ॥ १२ ॥ नय विवरीएणेसो किरियाजोतेण अविय वट्टेइ । इय परिणामाओ खलु सव्वं खु जहुत्तमायरइ ॥ १३ ॥ भेदोऽवित्थमजोगो नियमेण विवागदारुणो होइ । पागकिरियागओ जह नायमिणं सुप्पसिद्धं तु ॥ १४ ॥ जह आउरस्स रोगक्खयत्थिणो दुक्करावि सुहहेऊ । इत्थ चिगिच्छाकिरिया तह चेव जइस्स सिक्खत्ति ॥ १५ ॥ जं सम्मनाणमेयस्स तत्तसंवेयणं निओगेण । अन्नेहिवि भणियमओ उ विज्जासंविज्जपदमिसिणो ॥ १६ ॥ पढममहं पीईविऊ पच्छा भत्ती उ होइ एयस्स । आगममित्तं हेऊ तओ असंगत्तमेगंता ॥ १७ ॥ जइणो चउव्विहंचिय अन्नेहिवि वन्नियं अणुट्ठाणं । पीईभत्तिगयं खलु तहागमासंगभेयं च ॥ १८ ॥ आहारोवरि सिज्जासु संजओ होइ एस नियमेण । जायइ अणहो सम्मं इत्तो य चरित्तकाउत्ति ॥ १९ ॥ एयासु अवत्तवओ जह चेव विरुद्धसेविणो देहो । पाउणइ न उणमेवं जइणोऽविहु धम्मदेहुत्ति ॥ २० ॥ इति शिक्षाविंशिका द्वादशमी १२ ॥

भिक्खाविही उ नेओ इमस्स एसो महाणुभावस्स । बायालदोसपरिसुद्धपिंडगगहणंति ते य इमे ॥ १ ॥ सोलस उग्गमदोसा सोलस उप्पायणाइ दोसा उ । दस एसणाइ दोसा बायालीसं इय हवंति ॥ २ ॥ आहाकम्मुद्देसिय पूईकम्मे य मीसजाए य । ठवणा पाहुडियाए पाओयरकीयपामिच्चे ॥ ३ ॥ परियट्टिए अभिहडे उब्भिन्ने मालोहडे इय । अच्छिज्जे अनिसिट्ठे अज्झोयरए य सोलसमे ॥ ४ ॥ धाई दूइ निमित्ते आजीव वणीमगे तिगिच्छा य । कोहे माणे माया लोभे य हवंति दस एए ॥ ५ ॥ पुव्विपच्छासंथव विज्जा मंते य चुन्न जोगे य । उप्पायणाइ दोसा सोलसमे मूलकम्मे य ॥ ६ ॥ संकिय मक्खिय निक्खित्त पिहिय साहरिय दायगुम्मीसे । अपरिणय लित्त छड्डिय एसणदोसा दस हवंति ॥ ७ ॥ एयद्दोसविमुक्को जईण पिंडो जिणेणऽणुन्नाओ ।

संजोयणाइरहिओ भोगोवि इमस्स कारणओ ॥ ८ ॥ दव्वाईसंजोयणमिह बत्तीसाहिगं तु अपमाणं । रागेण सइंगालं दोसेण सधूमगं जाण ॥ ९ ॥ वेयण वेयावच्चे इरियट्ठाए य संजमट्ठाए । तह पाणवत्तियाए छट्ठं पुण धम्मचिंताए ॥ १० ॥ वत्थंऽपाहाकम्माइदोसदुट्ठं विवज्जियव्वं तु । दोसाण जहासंभवमेएसिं जोयणा नेया ॥ ११ ॥ इत्थेव पत्तभेएण एसणा होइऽभिग्गहपहाणा । सत्त चउरो य पयडा अन्नावि तहाऽविरुद्धत्ति ॥ १२ ॥ संसट्ठमसंसट्ठा उद्धड तह होइ अप्पलेवा य । ओग्गहिया पग्गहिया उज्झियधम्मा य सत्तमिया ॥ १३ ॥ उदिट्ठ पेह अंतर उज्झियधम्मा चउत्थिया होइ । वत्थेवि एसणाओ पन्नत्ता वीयरागेहिं ॥ १४ ॥ सिज्जावि इहं नेया आहाकम्माइदोसरहियावि । तेऽवि दलाविक्खाए इत्थं सयमेव जोइज्जा ॥ १५ ॥ एसावित्थीपंडगपसुरहिया जाण सुद्धिसंपुन्ना । अन्नापीडाइ तहा उग्गहसुद्धा मुणेयव्वा ॥ १६ ॥ एसाविहु विहिपरिभोगओ य आसंगवज्जियाणं तु । वसही सुद्धा भणिया इहरा उ गिहं परिग्गहओ ॥ १७ ॥ एवं आहाराइसु जत्तवओ निम्ममस्स भावेण । नियमेण धम्मदेहारोगाओ होइ निव्वाणं ॥ १८ ॥ जाणइ असुद्धिमेसो आहाराईण सुत्तभणियाणं । सम्मुवउत्तो नियमा पिंडेसणभाणियविहिणा य ॥ १९ ॥ इति भिक्षाविंशिका त्रयोदशमी १३ ॥

भिक्खाए वच्चंतो जइणो गुरुणो करेंति उवओगं । जोगंतरं पवज्जिउकामो आभोगपरिसुद्धं ॥ १ ॥ सामीवेणं जोगो एसो सुत्ताइजोगओ होइ । कालाविक्खाइ तहा जणदेहाणुग्गहट्ठाए ॥ २ ॥ एयविसुद्धिनिमित्तं अद्धागहणट्ठ सुत्तजोगट्ठा । जोगतिगेणुवउत्ता गुरुआणं तह पमग्गंति ॥ ३ ॥ चिंतेइ मंगलमिहं निमित्तसुद्धिं तिहा परिक्खंता । कायवयमणेहिं तहा नियगुरुयणसंग-

एहिं तु ॥ ४ ॥ एयाणमसुद्धीए चिइवंदण तह पुणोऽवि उवओगो । सुद्धे गमणं हु चिरं असुद्धिभावे ण तदियहं ॥ ५ ॥ सुद्धेऽवि अंतराया एए पडिसेहगा इहं हुंति । आहारस्स इमे खलु धम्मस्स उ साहगाजोगा ॥ *६ ॥ इति तदन्तरायशुद्धिलिंग-विंशिका १४ ॥

भिक्खाइसु जत्तवओ एवमवि य माइदोसओ जाओ । हुंतऽइयारा ते पुण सोहइ आलोयणाइ जई ॥ १ ॥ पक्खे चाउम्मासे आलोयण नियमसो उ दायव्वा । गहणं अभिग्गहाण य पुव्वगहिए णिवेदेउं ॥ २ ॥ आलोयणा पयडणा भावस्स सदोसकहणमिह गज्झो । गुरुणो एसा य तहा सुविज्जनाएण विन्नेआ ॥ ३ ॥ जह चेव दोसकहणं न विज्जमित्तस्स सुंदरं होइ । अविय सुविज्जस्स तहा वन्नेयं भावदोसेऽवि ॥४॥ तत्थ सुविज्जो य इमो आरोग्गं जो विहाणओ कुणइ । चरणारुग्गकरो खलु एवित्थ गुरूवि विन्नेओ ॥५॥ जस्स समीवे भावाउरा तहा पाविऊण विहिपुव्वं । चरणारुग्गं पकरंति सो गुरू सिद्धकम्मुत्थ ॥ ६ ॥ धम्मस्स पभावेणं जायइ एयारिसो न सव्वोऽवि । विज्जो व सिद्धकम्मो जइयव्वं एरिसे विहिणा ॥७॥ एसो पुण नियमेणं गीयत्थाइगुणसंजुओ चेव । धम्मकहाऽपक्खेवग विसेसओ होइ उ विसिट्ठो ॥८॥ धम्मकहाउज्जुत्तो भावन्नू परिणओ चरित्तम्मि । संवेगवुड्ढिजणओ सम्मं सोमो पसंतो य ॥९॥ एयारिसम्मि नियमा संविग्गेणंपमायदुच्चरियं । अपुणकरणुज्जुएणं पयासियव्वं जइजणेणं ॥१०॥ जह बालो जंपंतो

* दृष्टेष्वादर्शेषु न क्वापि सप्तम्या आविंशतिं चतुर्दश गाथा उपलब्धा इति नोपायोऽत्रासां मुद्रणे । आहारकरणाकरणयोर्यद् हेत्व हेतुषट्कं वेयणे त्यादि मोहतिगिच्छेत्यादिरूपं च तद्युक्तं स्यात् तदा स्थानांगषष्ठस्थानकादवसेयं तत्

कज्जमकज्जं च उज्जुयं भणइ । तं तह आलोइज्जा मायामयविप्पमुक्को य ॥११॥ पच्छित्तमयं करणा अन्ने सुद्धिं भणंति नाणस्स । तं च न जम्मा एयं ससल्लवणरोहणप्पायं ॥ १२ ॥ अवराहा खलु सल्लं एयं मायाइभेयओ तिविहं । सव्वंपि गुरुसमीवे उद्धरियव्वं पयत्तेण ॥ १३ ॥ न य तं सत्थं च विसं व दुप्पउत्तुव्व कुणइ वेयालो । जंतव्व दुप्पउत्तं सत्तुव्व पमाइओ कुद्धो ॥ १४ ॥ जं कुणइ भावसल्लं अणुद्धियं उत्तिमट्ठकालम्मि । दुल्लहबोहीयत्तं अणंतसंसारियत्तं च ॥ १५ ॥ तो उद्धरंति गारवरहिया मूलं पुणब्भवलयाणं । मिच्छद्दंसणसल्लं मायासल्लं नियाणं च ॥ १६ ॥ चरणपरिणामधम्मा दुच्चरियं अद्धिइं दढं कुणइ । कहवि पमायावडिय जाव न आलोइयं गुरुणो ॥ १७ ॥ जं जाहे आवज्जइ दुच्चरियं तं तहेव जत्तेणं । आलोएयव्वं खलु सम्मं सइयारमरणभया ॥ १८ ॥ एवमवि य पक्खाई जायइ आलोयणाओ विसओत्ति । गुरुकज्जाणालोयण भावाणाभोगओ चेव ॥ १९ ॥ जं जारिसेण भावेण सेवियं किंपि इत्थ दुच्चरियं । तं तत्तो अहिगेणं संवेगेणं तहाऽऽलोए ॥ २० ॥ इति आलोयणाविंशिका १५ ॥

पच्छित्ताओ सुद्धी तहभावालोयणेण जं होइ । इहरा ण पीढवंभाइओ सआ सुकडभावेऽवि ॥१॥ अहिगा तक्खयभावे पच्छित्तं किंफलं इहं होइ? । तदहिगकम्मक्खयभावओ तहा हंत मुक्खफलं ॥२॥ पावं छिंदइ जम्हा पायच्छित्तंति भण्णए तम्हा । पाएण वावि चित्तं सोहयई तेण पच्छित्तं ॥ ३ ॥ संकेसणाइभेया चित्तअसुद्धीइ वज्झई पावं । तिव्वं चित्तविवागं अवेइ तं चित्तसुद्धीओ ॥ ४ ॥ किच्चेऽवि कम्मणि तहा जोगसमत्तीइ भणियमेयंति । आलोयणाइभेया दसविहमेयं जहा सुत्ते ॥ ५ ॥ आलोयण पडिक्कमणे मीस विवेगे तहा विउस्सग्गे । तव छेय मूल अणवट्ठया य पारंचियं चेव ॥ ६ ॥ वसहीओ हत्थसया बाहिं कज्जे गयस्स विहिपुव्वं । गमणाइगोयरा खलु भणिया आलोयणा गुरुणा ॥ ७ ॥ सहसच्चिय अस्समियाइभावगमणे य चरणपरिणामा । मिच्छादुक्कड-

दाणा तग्गमणं पुण पडिक्कमणं ॥ ८ ॥ सद्दाइएसु ईसिंपि इत्थ रागाइभावओ होइ । आलोयणा पडिक्कमणयं च एयं तु मीसं तु ॥ ९ ॥ असणाइगस्स पायं अणेसणीयस्स कहवि गहियस्स । संवरणे संचाओ एस विवेगो उ नायव्वो ॥ १० ॥ कुस्सुमिणमाइएसुं विणाऽभिसंधीइ जो उ अइयारो । तस्स विसुद्धिनिमित्तं काउस्सग्गो विउस्सग्गो ॥ ११ ॥ पुढवाईणं संघट्टणाइभावेण तह पमायाओ । अइयारसोहणट्ठा पणगाइतवो तवो होइ ॥ १२ ॥ तवसा उ दुद्दमस्सा पायं तह चरणमाणिणो चेव । संकेसविसेसाओ छेओ पणगाइओ तत्थ ॥ १३ ॥ पाणवहाईमि पाओ भावेणासेवियम्मि सहसावि । आभोगेणं जइणो पुणो वयारोवणा मूलं ॥ १४ ॥ साहम्मिगाइतेणाइभावओ संकिलेसभेएण । तक्खणमेव वयाणवि होइ अजोगो उ अणवट्ठा ॥ १५ ॥ पुरिसविसेसं पप्पा पावविसेसं च विसयभेएण । पायच्छित्तस्संतं गच्छंतो होइ पारंची ॥ १६ ॥ एवं कुणमाणो खलु पावमलाभावओ निओगेण । सुज्झइ साहू सम्मं चरणस्साराहणा तत्तो ॥ १७ ॥ अविराहियचरणस्स य अणुवंधो सुंदरो उ हवइत्ति । अप्पो य भवो पायं ता इत्थं होइ जइयव्वं ॥ १८ ॥ किरियाए अपच्चारे त्थाउ) जत्तवओ णावगारगा जह(य)। पच्छित्तवओ सम्मं तह पव्वज्जाए अइयारो ॥१९॥ एवं भावनिरुज्जो जोगसुहं उत्तमं इहं लहइ । परलोगे य नरामरसिवसुक्खं तप्फलं चेव ॥ २० ॥ इति प्रायश्चित्तविंशिका १६॥

मुक्खेण जोयणाओ जोगो सव्वोवि धम्मवावारो । परिसुद्धो विन्नेओ ठाणाइगओ विसेसेण ॥ १ ॥ ठाणुन्नत्थालंवणरहिओ तंतम्मि पंचहा एसो । दुगमित्थ कम्मओगो तहा तियं नाणजोगो उ ॥ २ ॥ देसे सव्वे य तहा नियमेणेसो चरित्तिणो होइ । इयरस्स बीयमित्तं इत्तोच्चिय केइ इच्छंति ॥ ३ ॥ इक्किको य चउद्धा इत्थं पुण तत्तओ मुणेयव्वो । इच्छापवित्तिथिरसिद्धिभेयओ समयनीईए ॥४॥ तज्जुत्तकहा पीईइ संगयाऽविपरिणामिणी इच्छा । सव्वत्थुवसमसारं तप्पालणमो पवत्तीओ ॥ ५ ॥ तह

चेव एयन्नाहगचिंतारहियं थिरत्तणं नेयं । सव्वं परत्थसाहगरूवं पुण होइ सिद्धित्ति ॥ ६ ॥ एए य चित्तरूवा तहखओवसमजोगओ हुंति । तस्स उ सद्धापीयाइजोगओ भव्वसत्ताणं ॥ ७ ॥ अणुकंपा निव्वेओ संवेगो होइ तह य पसमुत्ति । एएसिं अणुभावा इच्छाईणं जहासंखं ॥ ८ ॥ एवं ठियम्मि तत्ते नाएण उ जोयणा इमा पयडा । चिइवंदणेण णेया नवरं तत्तन्नुणा सम्मं ॥९॥ अरहंतचेइयाणं करेमि उस्सग्ग एवमाईयं । सद्धाजुत्तस्स तहा होइ जहत्थं पयन्नाणं ॥ १० ॥ एयं वत्थालंबणजोगवओ पायमविवरीयं तु । इयरेसिं ठाणाइसु जत्तपराणं परं सेयं ॥ ११ ॥ इहरा कायव्वा सिय पायं अहवा महामुसावाओ । ता अणुरूवाणं चिय कायव्वो एयविन्नासो ॥ १२ ॥ जे देसि विरइजुत्ता जम्हा इह वोसिरामि कायंति । सुव्वइ विरई य इमं ता सव्वं चिंतियव्वमिणं ॥ १३ ॥ तित्थस्सुच्छेयाइवि नालंबणमित्थ जं स एमेव । सुत्तकिरियाइनासो एसो असमंजसविहाणो ॥ १४ ॥ सो एस वंझओ चिय नय सयमयमारियाणमविसेसा । एयंपि भावियव्वं इह तित्थुच्छेयभीरूहिं ॥ १५ ॥ मुत्तूण लोगसन्नं दट्ठूण य साहुसमयसब्भावं । सम्मं परियट्टियव्वं बुहेणमइनिउणबुद्धीए ॥ १६ ॥ कयमित्थ पसंगेणं ठाणाइसु जत्तसंगयाणं तु । हियमेयं विन्नेयं सदणुट्ठाणत्तणेण तहा ॥ १७ ॥ एयं च पीइभत्तागमाणुगं तह असंगयाजुत्तं । नेयं चउव्विहं खलु एसो चरमो हवइ जोगो ॥ १८ ॥ आलंबणंपि एयं रूविमरूवी य इत्थ परमुत्ति । तग्गुणपरिणइरूवो सुहुमो आलंबणो नाम ॥१९॥ एयम्मि मोहसागरतरणं सेढी य केवलं चेव । तत्तो य जोगजोगो कमेण परमं च निव्वाणं ॥२०॥ इति योगविधानविंशिका सप्तदशी १७ ॥

केवलनाणमणंतं जीवसरूवं तयं निरावरणं । लोगालोगपगासगमेगविहं निच्चजोइत्ति ॥ १ ॥ मणपज्जवनाणंतो नाणस्स य दंसणस्स य विसेसे । केवलनाणं पुण दंसणंति नाणंतिय समाणं ॥ २ ॥ संभिन्नं पासंतो लोगमलोगं च सव्वओ नेयं । तं नत्थि

जं न पासइ भूयं भव्वं भविस्सं च ॥३॥ भूअं भूअत्तेणं भव्वंपेएण तह भविस्सं च । पासइ भविस्सभावेण जं इमं नेयमेवंति ॥ ४ ॥ नेयं च विसेसेणं विगमइ केणावि इहरथा नेय । नेयंति तओ चित्तं एयमिणं जुत्तिजुत्तति ॥५॥ सागाराणागारं नेयं जं नेयमुभयहा सव्वं । अणुमाइयंपि नियमा सामन्नविसेसरूवं तु ॥६॥ ता एयंपि तहच्चिय तग्गाहगभावओ उ नायव्वं । आगारोऽवि य एयस्स नवर तग्गहणपरिणामा ॥ ७ ॥ इहरा उ अमुत्तस्सा को वाऽऽगारो नयावि पडिबिंबं । आदरिसगिव्व विसयस्स एस तह जुत्तिजोगाओ ॥८॥ सामा उ दिया छाया अभासरगया निसिं तु कालाभा । सच्चेय भासरगया सदेहवन्ना मुणेयव्वा ॥९॥ जे आरिसस्स अंतो देहावयवा हवंति संकंता । तेसिं तत्थुवलद्धी पगासजोगा ण इयरेसिं ॥१०॥ छायाणुवेहओ खलु जुज्जइ आयरिसगे पुण इमंति । सिद्धम्मि तेयछायाणुजोगविरहा अदेहाओ ॥ ११ ॥ छायाणूहिं न जोगो संगत्ताओ उ हंदि सिद्धस्स । छायाणवोऽवि सव्वेवि णाऽणुमाइण विज्जंति ॥१२॥ तंमित्तवेयणं तह ण सेसगहणमणुमाणओ वावि । तम्हा सरूवनिययस्स एस तग्गहणपरिणामो ॥१३॥ चंदाइच्चगहाणं पहा पयासेइ परिमियं खित्तं । केवलियनाणलंभो लोयालोयं पयासेइ ॥१४॥ तह सव्वगयाभासं भणियं सिद्धंतसम्मनाणीहिं । एयसरूवनियत्तं एवमिणं जुज्जए कहणु ? ॥ १५ ॥ आभासो गहणं चिय जम्हा तो किं न जुज्जए इत्थं ? । चंदप्पभाइणायं तु णायमित्तं मुणेयव्वं ॥ १६ ॥ जम्हा पुग्गलरूवा चंदाईणं पभा ण तद्धम्मो । नाणं तु जीवधम्मो ता तंनियओ अयं नियमा ॥ १७ ॥ जीवो य ण सव्वगओ ता तद्धम्मो कहं भवइ बाही ? । कह वाऽलोए धम्माइविरहओ गच्छइ अणंते ॥ १८ ॥ तम्हा सरूवनिययस्स चेव जीवस्स केवलं धम्मो । आगारोऽवि य एयस्स साहु तग्गहणपरिणामो ॥ १९ ॥ एयम्मि भवोवग्गाहिकम्मखयओ उ होइ सिद्धत्तं । नीसेससुद्धधम्मासेवणफलमुत्तमं नेयं ॥२०॥ इति केवलज्ञानविंशिका १८॥

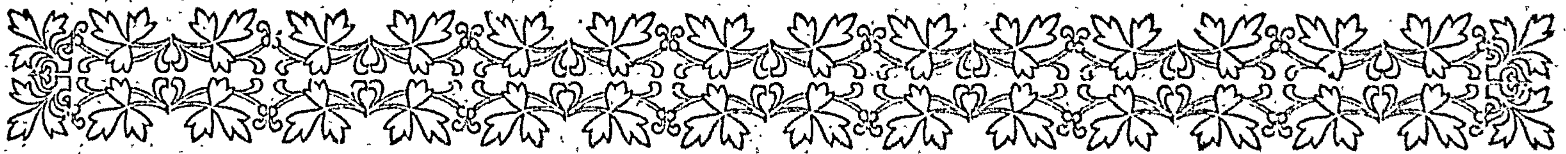
सिद्धाणं च विभत्ती तहेगरूवाण वीअतत्तेण । पनरसहा पन्नत्तेह भगवया ओहभेएण ॥ १ ॥ तित्थाइसिद्धभेया संघे सइ हुंति तित्थसिद्धत्ति । तदभावे जे सिद्धा अतित्थसिद्धा उ ते नेया ॥२॥ तित्थगरा तस्सिद्धा हुंति तदन्ने अतित्थगरसिद्धा । सयबुद्धा तस्सिद्धा एवं पत्तेयबुद्धावि ॥ ३ ॥ इय बुद्धबोहियाविहु इत्थी पुरिसे णपुंसगे चेव । एवं सलिंगगिहिअन्नलिंगसिद्धा मुणेयव्वा ॥४॥ एगाणेगा य तहा तदेगसमयम्मि हुंति तस्सिद्धा । सेढीकेवलिभावे सिद्धी एते उ भवभेया ॥ ५ ॥ पडिबंधगा ण इत्थं सेढीए हुंति चरमदेहस्स । थीलिंगादीयाऽविहु भावा समयाविराहाओ ॥६॥ नवगुणठाणविहाणा इत्थीपमुहाण होइ अविरोहो । समएण सिद्धसंखाभिहाणओ चेव नायव्वा ॥ ७ ॥ अणियट्टिबायरो सो सेढिं नियमेणमिह समाणेइ । तीए य केवलं केवले य जम्मक्खए सिद्धी ॥८॥ पुरिसस्स वेयसंकमभावेणं इत्थ गमणिगाऽजुत्ता । इत्थीणवि तब्भावो होइ तया सिद्धिभावाओ ॥ ९ ॥ लिंगमिह भावलिंगं पहाणमियरं तु होइ देहस्स । सिद्धी पुण जीवस्सा तम्हा एयं न किंचिदिह ॥१०॥ सत्तममहिपडिसेहो उ रुद्दपरिणामविरहओ तासिं । सिद्धीए इट्ठफलो न साहुणित्थीण पडिसेहो ॥ ११ ॥ उत्तमपयपडिसेहो उ तासिं सहगारिजोगयाऽभावे । नियवीरिएण उ तहा केवलमवि हंदि अविरुद्धं ॥ १२ ॥ वीसित्थिगा उ पुरिसाण अट्ठसयमेगसमयओ सिज्झे । दस चेव नपुंसा तह उवरिं समएण पडिसेहो ॥ १३ ॥ इय चउरो गिहिलिंगे सलिंगसिद्धे सयं च अट्ठहियं । विन्नेयं तु सलिंगे समएणं सिज्झमाणाणं ॥ १४ ॥ दो चेवुक्कोसाए चउरो जहन्नाइ मज्झिमाए य । अट्ठाहिगं सयं खलु सिज्झइ ओगाहणाइ तहा ॥ १५ ॥ चत्तारि उड्ढलोए दुए समुद्दे तओ जले चेव । बावीसमहोलोए तिरिए अट्ठुत्तरसयं तु ॥१६॥ बत्तीसा अडयाला सट्ठी बावत्तरी उ बोद्धव्वा । चुलसीई छन्नउई दुरहियमट्ठुत्तरसयं च ॥ १७ ॥ एवं सिद्धाणंपिहु उवाहिभेएण होइ इह भेओ । तत्तं पुण सव्वेसिं भगवंताणं समं चेव ॥ १८ ॥

सव्वेऽविय सव्वन्नू सव्वेऽवि य सव्वदंसिणो एए । निरुवमसुहसंपन्ना सव्वे जम्माइरहिया य ॥ १९ ॥ जत्थ य एगो सिद्धो तत्थ अणंता भवक्खयविमुक्का । अन्नुन्नमणाबाहं चिट्ठंति सुहं सुही पत्ता ॥ २० ॥ इति सिद्धविभक्तिविंशिका १९ ॥

नमिऊण तिहुयणगुरुं परमाणंतसुहसंगयंपि सया । अविमुक्कसिद्धिविलयं च वीयरागं महावीरं ॥१॥ वुच्छं लेसुद्देसा सिद्धाण सुहं परं अणोवम्मं । नायागमजुत्तीहिं मज्झिमजणबोहणट्ठाए ॥२॥ जं सव्वसत्तु तह सव्ववाहि सव्वत्थ सव्वमिच्छाणं । खयविगमजोगपत्तीहिं होइ तत्तो अणंतमिणं ॥ ३ ॥ रागाईया सत्तू कम्मुदया वाहिणो इहं नेया । लद्धीओ परह(म)त्था इच्छाणिच्छेच्छमो य तहा ॥ ४ ॥ अणुहवसिद्धं एयं नारुग्गसुहं व रोगिणो नवरं । गम्मइ इयरेण तहा सम्ममिणं चिंतियव्वं तु ॥ ५ ॥ सिद्धस्स सुक्खरासी सव्वद्धापिंडिओ जइ हविज्जा । सोऽणंतवग्गभइओ सव्वागासे ण माइज्जा ॥ ६ ॥ वाबाहक्खयसंजायसुक्खलवभावमित्थमासज्ज । तत्तो अणंतरुत्तरवुड्ढीए रासि परिकप्पो ॥ ७ ॥ एसो पुण सव्वोऽवि हु निरइसओ एगरूवमो चेव । सव्वाबाहाकारणखयभावाओ तहा नेओ ॥ ८ ॥ न उ तह भिन्नाणं चिय सुक्खलवाणं तु एस समुदाओ । ते तह भिन्ना संतो खओवसम जाव जं हुंति ॥ ९ ॥ न य तस्स इमो भावो न य सुक्खंपिहु परं तहा होइ । बहुविसलवसंविद्धं अमयंपि न केवलं अमयं ॥ १० ॥ सव्वद्धासंपिंडणमणंतवग्गभयणं च जं इत्थ । सव्वागासपमाणं च णंतं तद्दंसणत्थं तु ॥ ११ ॥ तिन्निवि पएसरासी एगाणंता तु ठाविया हुंति । हंदि विसेसेण तहा अणंतयाणंतया सम्मं ॥ १२ ॥ तुल्लं च सव्वहेयं सव्वेसिं होइ कालभेएवि । जह जं कोडीसत्तं तह छणभेएवि सुहुममिणं ॥ १३ ॥ सव्वंपि कोडिकप्पियमसंभवठवणाइ जं भवे ठवियं । तत्तो तस्सुहसामी न होइ इह भेयगो कालो ॥ १४ ॥ जइ तत्तो अहिगं खलु होइ सरूवेण किंचि तो भेओ । नवि अज्जवासकोडीमया (मयाणमा) प्पमि सो होइ ॥१५॥

किरिया फलसाविक्खा जं तो तीए ण सुक्खमिह परमं । तम्हा मुगाइभावो लोगिगमिव जुत्तिओ सुक्खं ॥ १६ ॥ सव्वूसगवावित्ती जत्थ तयं पंडिएहिं जत्तेण । सुहुमाभोगेण तहा निरूवणीयं अपरितंतं ॥ १७ ॥ जत्थ य एगो सिद्धो तत्थ अणंता भवक्खयविमुक्का। अन्नुन्नमणावाहं चिट्ठंति सुही सुहं पत्ता ॥१८॥ एमेव भवो इहरा ण जाउ सन्ना तयंतरमुवेइ। एगेए तह भावो सुक्खसहावो कहं स भवे ? ॥ १९ ॥ तम्हा तेसिं सरूवं सहावणिययं जहा उ ण स मुत्ति । परमसुहाइसहावं नेयं एगंतभवरहियं ॥ २० ॥ इति सिद्धसुखविंशिका विंशतितमी समाप्ता २० ॥ कृतिः सिताम्बराचार्यहरिभद्रसूरेर्धर्मतो याकिनीमहत्तरासूनोः ॥

काऊण पगरणमिणं जं कुसलमुवज्जियं मए तेण । भव्वा भयविरहत्थं लहंतु जिणसासणे बोहिं ॥ २१ ॥ इति श्रीवीसीप्रकरणं समाप्तम् ॥ ग्रन्थाग्रम् ५०० श्लोकाः ॥

विक्रयपुस्तकानि

दशवैकालिकचूर्णिः ४–०–०
उत्तराध्ययनचूर्णिः ३–८–०
३५०, १५०, १२५ स्तवनानि ०–८–०
पंचाशकादिशास्त्राष्टकं ३–०–०
पंचाशकादिदशअकारादिक्रमः ३–०–०
ज्योतष्करंडकटीका ३–०–०
पंचवस्तुः स्वोपज्ञटीकायुक्तः २–४–०
द्रव्यलोकप्रकाशः २–०–०
क्षेत्रलोकप्रकाशः २–८–०
युक्तप्रबोधः स्वोपज्ञः १–०–०
वचाररत्नाकरः २–४–०
वंदारुवृत्तिः १–०–०
पयरणसंदोहो ०–१२–०

अहिंसाष्टकः सर्वज्ञसिद्धिऐन्द्रस्तुति ०–८–०
अनुयोगचूर्णिर्हारिभद्रीयवृत्तिश्च १–४–०
नंदीचूर्णिर्हारिभद्रीयवृत्तिः गाथाश्च १–४–०
नवपदप्रकरणबृहद्वृत्तिः ३–०–०
बारसासूत्रं (सचित्रं) १२–०–०
ऋषिभाषितानि ०–२–०
प्रत्याख्यानविशेषणवती वीशवीशी १–८–०
विशेषावश्यकगाथानुक्रमादि ०–३–०
ललितविस्तरा ०–१०–०
तत्त्वतरंगिणी ०–८–०
बृहत्सिद्धप्रभा व्याकरण २–८–०
आचारांगसूत्रवृत्तिः ७–०–०
भगवतीजी दानशेखरसूरिटीका.... ५–०–०

पुष्पमाला मलधारीयहेमचन्द्रकृत ६–०–०
तत्त्वार्थहारिभद्रीयटीका सभाष्य ६–०–०
मध्यमसिद्धप्रभा(व्याकरण),,.... ०–८–०
पर्युषणादशशतकं ०–१०–०
विशेषावश्यकभाष्य(कोट्याचार्य कृतटीका)
(प्रथमो विभागः) ५–०–०
बुद्धिसागर ०–३–०
भवभावनावृत्ति पू. हेमचन्द्रसूरि प्रेसमां
कल्पकामुदी .... ,,
उत्पादादिसिद्धः .... ,,
विशेषावश्यकभाष्यकोट्याचार्य कृतटीका)
द्वितीयभागः प्रेसमां
षोडशकः सटीकः ,,

प्राप्तिस्थान १ जैनानन्दपुस्तकालय गोपीपुरा—सुरत. २ मास्तर कुंवरजी दामजी मोती कडीयानी सेरी –पालीताणा.